

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
Кафедра конституційного, адміністративного та фінансового права

Національна академія правових наук України

Західний регіональний науковий центр
Національної академії правових наук України

Навчально-наукова лабораторія дослідження проблем публічного
адміністрування та децентралізації влади
Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого
самоврядування Національної академії правових наук України

Регіональне представництво Уповноваженого Верховної Ради України
з прав людини в Хмельницькій області

Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення

збірник тез

***Науково-практичного круглого столу,
присвяченого 76-й річниці проголошення
Загальної декларації прав людини***

(м. Хмельницький, 10 грудня 2024 року)

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
2024

УДК 342.7:341.231.14

З 38

З 38 **Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення:** збірник тез Науково-практичного круглого столу, присвяченого 76-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 10 грудня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. 182 с.

ISBN 978-617-7572-86-1

У збірнику представлені доповіді, які були подані на Науково-практичний круглий стіл «Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення», присвячений 76-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини, що відбувся у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова 10 грудня 2024 року. Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямів: «Захист прав людини в умовах воєнного стану», «Міжнародно-правові засоби захисту прав людини», «Реалізація громадянами України права на судовий захист», «Реалізація громадянами конституційного права на безоплатну правову допомогу», «Захист прав соціально незахищених категорій громадян», «Перспективи вдосконалення системи захисту прав людини в Україні».

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів, практичних працівників і широкий читацький загал.

Організаційний комітет Науково-практичного круглого столу «Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення», присвяченого 76-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини, не завжди поділяє думку учасників круглого столу.

У збірнику максимально точно збережена орфографія, пунктуація та стилістика, які були запропоновані учасниками круглого столу.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу, дотримання принципів академічної доброчесності несуть учасники круглого столу, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 342.7:341.231.14

ISBN 978-617-7572-86-1

© Колектив авторів, 2024
© Хмельницький університет
управління та права імені
Леоніда Юзькова, 2024

ЗМІСТ

Анікієнко Яна Володимирівна. ПРОБЛЕМИ НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ....	7
Батанов Олександр Васильович. ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНІСТЬ ЯК НОВА ПАРАДИГМА УКРАЇНСЬКОГО МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА.....	8
Бевза Дмитро Олександрович. КАТЕГОРІЯ «ІНТЕРЕС» У ПРАВОВІДНОСИНАХ ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ.....	15
Бугайчук Аліна Андріївна. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА РЕАЛІЗАЦІЯ.....	17
Ванджурак Роман Васильович. ВПЛИВ ПРОПАГАНДИ НА РОЗСУД СУБ'ЄКТІВ ПРАВозАСТОСУВАННЯ.....	18
Винарчик Олег Павлович. СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА НА ПРАЦЮ СЛУЖБОВЦІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	19
Вітвіцька Анастасія Вадимівна. ДОСТОВІРНІСТЬ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	22
Гайдук Артем Сергійович. РОЛЬ АДВОКАТА У ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	24
Галус Олена Олександрівна. ДО ПИТАННЯ ПРО ОБМЕЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	26
Гаман Тетяна Василівна, Ягодзінська Алла Анатоліївна. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ, ЯКА ПРОХОДИТЬ ПУБЛІЧНУ СЛУЖБУ.....	27
Гапина Богдана Дмитрівна. БЕЗОПЛАТНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	29
Гарашук Ілона Володимирівна. МІСЦЕВІ ОРГАНИ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	30
Головащенко Ольга Сергіївна. РОЗВИТОК ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ФУНДАМЕНТУ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	32
Гринько Андрій Русланович. ДЕРЖАВНИЙ ПРИМУС ЯК ОЗНАКА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	34
Громов Денис Дмитрович. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ, ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ.....	36
Данилюк Юлія Олександрівна. ДОТРИМАННЯ НОРМ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	39
Ємець Максим Олександрович. КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ОДИН З ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ.....	40
Жеребний Владислав Олександрович. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В КОНТЕКСТІ ПРАВА ЄС.....	42
Зданевич Степан Володимирович. ПОВАЖНІСТЬ ПРОПУСКУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ ТА ЇХ ПОНОВЛЕННЯ.....	43
Іваненко Валерія Сергіївна. СТВОРЕННЯ СУЧАСНИХ ТА ЕФЕКТИВНИХ СИСТЕМ ЗАХИСТУ УРАЗЛИВИХ ГРУП ПРАЦЮЮЧОГО НАСЕЛЕННЯ.....	45
Ковтун Олена Миколаївна. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ (У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ).....	46
Когут Ольга Володимирівна. ДО ПИТАННЯ ПРО ВРАХУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....	49

Козакевич Олеся Миколаївна, Халаменда Ілона Володимирівна. РОЛЬ ОМБУДСМАНА В ЗАХИСТІ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ.....	52
Козаренко Єлизавета Олександрівна. ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД.	53
Козачук Єлизавета Олександрівна. УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	55
Козловський Богдан Вікторович. ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ.....	56
Корж Ігор Федорович. ВІЙСЬКОВА ЮСТИЦІЯ ТА ПРАВА ГРОМАДЯН У ПОГОНАХ.....	57
Коржинський Роман Вадимович. ЗДІЙСНЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ПРОЦЕДУРИ В УКРАЇНІ.....	60
Корнева Тетяна Володимирівна, Сірочук Ірина Володимирівна. ФІНАНСОВА ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	62
Кравець Максим Юрійович. ПРОБЛЕМА ВІЛ/СНІДУ В СФЕРІ ПРАЦІ: ДОТРИМАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ З ВІЛ-СТАТУСОМ.....	64
Круговий Дмитро Сергійович. ЩОДО ПОРЯДКУ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЗАГИБЕЛЛЮ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ УКРАЇНИ ТА ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ.....	67
Курепін Вячеслав Миколайович. ЗАХИСТ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ: СПІВПРАЦЯ УРЯДУ З МІСЦЕВИМИ ТА НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ.....	69
Курепін Вячеслав Миколайович. ПРИМУСОВА ПРАЦІ ТА ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ОЗНАКИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ, НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ВИРШЕННЯ ПРОБЛЕМ.....	72
Кучерявий Роман Романович. МУНІЦИПАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	74
Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна. ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ / ЦИФРОВИХ ПРАВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ КРИЗИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	76
Литвиненко Ірина Леонідівна. ЗАХИСТ ПРАВА НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ.....	79
Лобунець Максим Сергійович. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОВНОВАЖЕНЬ ТА ФУНКЦІЙ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	81
Логінова Світлана Миколаївна. ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕЦЕДЕНТНОЇ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	82
Мазур Вероніка Олегівна. ДОТРИМАННЯ ЕТИЧНИХ НОРМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА.....	84
Мазур Ярослав Павлович. МЕСЕНДЖЕРИ ЯК ДЖЕРЕЛО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	86
Макаренко Дарина Сергіївна. РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ.....	88
Макеєва Олена Миколаївна, Хомусько Єлизавета Миколаївна. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ДЕРЖАВНО – ЮРИДИЧНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ....	90
Roman Martyniuk, Oleksii Datsiuk. STRONGING THE HUMAN RIGHT TO LIFE IN THE CONSTITUTION OF UKRAINE: CERTAIN DEFECTS OF LEGAL TECHNIQUE.....	92
Марценківська Катерина Тарасівна. ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ.....	96
Матвіїв Ростислав Ігорович. ТЛУМАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ ЩОДО СУДДІВ.....	97
Медвідь Федір Михайлович, Чорна Марія Федорівна, Твердохліб Анатолій Іванович. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	99
Мельник Софія Русланівна. ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА РИЗИКИ ЗЛОВЖИВАННЯ.....	101

Мельникова Марія Іванівна. ЗАХИСТ ПРАВА НА ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	103
Мирославський Сергій Володимирович. ДОГОВІР ПРО НЕРОЗГОЛОШЕННЯ (NDA): ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ.....	104
Михеєнко Ростислав Михайлович. ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ.....	106
Михеєнко Юлія Миколаївна. НОВЕЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В ЦАРИНІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ (ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ).....	109
Налуцишин Віктор Володимирович. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ВІД МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	112
Нікіфорова Владислава Вікторівна. «М'ЯКЕ ПРАВО» У СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА.....	113
Новак Антоніна Олександрівна. РОЛЬ ООН ТА ЇЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ УСТАНОВ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	114
Оганов Артур Тамазівич. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ.....	117
Олійник Роман Михайлович. СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ У СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА.....	119
Остапюк Ілона Вадимівна. ОСОБЛИВОСТІ НОРМ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	120
Остапюк Ілона Вадимівна. ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА.....	121
Пашкевич Анна Анатоліївна. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ЗАХИСТІ ПРАВ ДІТЕЙ: РОЛЬ ПЛОТНИХ ПРОЄКТІВ ТА СУДОВОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ.....	123
Писаренко Олександра Валеріївна. ПРАВА ПРИРОДА АДМІНІСТРАТИВНОГО ДОГОВОРУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ І ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	125
Плисюк Наталія Миколаївна. ДО ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНІВ МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ.....	127
Полотнянко Оксана Іванівна. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ АКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	129
Пухка Юлія Володимирівна, Пухкий Володимир Михайлович. ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ КОМУНАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ.....	132
Репін Данііл Андрійович. «ПРАВО НА ВІДМОВУ» ЗГІДНО НОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСА.....	134
Розізнана Інна Вікторівна, Мельников Олександр Олександрович. ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ.....	136
Романюк Юлія Олександрівна. РОЛЬ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ У ДОТРИМАННІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ СУДДІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ.....	138
Самбор Микола Анатолійович. ВПЛИВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРАВА, СВОБОДИ ТА ІНТЕРЕСИ ЛЮДИНИ: БУДЕННІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ.....	141
Сапіташ Данило Сергійович. ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	144
Свинобой Дарія Сергіївна. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ.....	146

Свіжа Ольга Олегівна. СУБ'ЄКТИВНІ СІМЕЙНІ ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ БАТЬКІВ-ВИХОВАТЕЛІВ І ДИТЕЙ-ВИХОВАНЦІВ У ДИТЯЧОМУ БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ В РОЗРІЗІ МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ З ПРАВ ДИТИНИ.....	147
Совгіря Ольга Володимирівна. ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ (ЗДОРОВЕ) ДОВКІЛЛЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ І ЗАРУБІЖНІЙ ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ.....	150
Соколюк-Орел Дар'я Андріївна. ЗАХИСТ ПРАВ СОЦІАЛЬНО НЕЗАХИЩЕНИХ ГРОМАДЯН: ВИКОРИНЕННЯ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ.....	153
Солодка Ірина Володимирівна. СТРУКТУРИЗАЦІЯ ПАРЛАМЕНТУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ....	155
Солодюк Назар Сергійович. ПОРЯДОК НАБУТТЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦЯ.....	157
Стецик Назарій Володимирович. СУДОВІ ДІАЛОГИ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМА ВЗАЄМНОСТІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ.....	159
Тарасевич Тетяна Юріївна. КОНСТИТУЦІЙНА ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....	161
Телеван Андрій Олексійович. ТРУДОВІ МІГРАНТИ: НЕРЕГУЛЬОВАНА ПРАЦЯ, ПРОБЛЕМИ, СТРАТЕГІЯ, СПІВПРАЦЯ.....	163
Терлецький Дмитро Сергійович. ДІЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ЧАСІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ.....	165
Тичинська Юліанна Юріївна. АДМІНІСТРАТИВНО ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	168
Халавчук Валерій Олегович. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ.....	169
Шакуров Ілля Борисович. НЕПРИПУСТИМІСТЬ ЗЛОВЖИВАНЬ СВДКОМ СВОЇМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ ТА ОBOB'ЯЗКАМИ.....	172
Шершель Ольга Вікторівна. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В РІШЕННЯХ СУДІВ (ЗАКОНОДАВЧІ УПУЩЕННЯ).....	174
Ювсечко Ярослав Володимирович. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: ВАЖЛИВІСТЬ ТА ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ.....	175
Юкальчук Таїсія Андріївна. РЕАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДЯНАМИ КОНТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ.....	177
Якимчук Світлана Олексіївна. НЕДОПУСТИМІСТЬ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З ЙОГО КЛІЄНТОМ.....	180

*Анікієнко Яна Володимирівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету спеціальності 081 Право
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Традиційно громадянство розглядається як ключовий елемент особистої ідентичності, що надає індивіду права та обов'язки в рамках певної держави. Наукова література пропонує чотири основних підходи до розуміння цього поняття: як формально-правовий статус, як набір прав і обов'язків, як сукупність цінностей і навичок, необхідних для участі в демократичному суспільстві, і як колективна ідентичність, що об'єднує людей незалежно від їхніх відмінностей.

Громадянство України – це не лише юридичний статус, а й соціальна ідентичність. Бути громадянином означає відчувати свою приналежність до українського народу, брати участь у формуванні майбутнього країни та користуватися всіма правами та свободами, що гарантуються Конституцією України.

Порядок набуття громадянства України регулюється законодавством і має глибокі історичні корені. Стаття 6 Закону України "Про громадянство України" вичерпно перелічує всі можливі підстави для набуття громадянства, а саме: за народженням (за принципом "права крові" або "права ґрунту"), внаслідок прийняття до громадянства (натуралізація), поновлення у громадянстві, усиновлення, встановлення опіки чи піклування, а також за іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами України. Такий детальний перелік забезпечує чітке розуміння умов та процедури набуття громадянства [1].

Найпоширенішим способом набуття громадянства є передача його від батьків до дитини за принципом "права крові" або "права ґрунту". Однак, різне тлумачення цих принципів різними країнами призводить до неоднозначностей, зокрема, до появи подвійного громадянства. Варто зазначити, що законодавство часто штучно розмежовує поняття "набуття громадянства за народженням" і "набуття громадянства за територіальним походженням", хоча ці два способи тісно взаємопов'язані.

Сьогодні дедалі популярнішою стає практика привілейованої натуралізації, коли держава надає громадянство особам, які відповідають певним особливим критеріям або приносять користь державі. Це можуть бути інвестиції, усиновлення дітей або інші випадки, коли індивід має особливе значення для країни. Надання громадянства шляхом натуралізації є результатом особистого волевиявлення і передбачає відмову від попередньої громадянської належності.

«Українське законодавство не гарантує автоматичного набуття громадянства іноземцями чи особами без громадянства. Право на прийняття до громадянства України є скоріше правом держави, яка самостійно визначає умови та порядок такої процедури. Відтак, набуття громадянства розглядається як можливість, а не як безумовне право. Для того, щоб отримати український паспорт, іноземець має відповідати цілому ряду вимог, встановлених законом. Серед таких вимог найчастіше зустрічаються: досягнення повноліття, подання заяви про бажання отримати громадянство, володіння державною мовою та проживання на території України протягом певного періоду. Ці та інші умови натуралізації є цілком законними і відповідають міжнародним стандартам, зокрема, положенням Конвенції про скорочення безгромадянства» [2, с. 36].

Для того, щоб стати громадянином України, особа має безумовно визнавати та дотримуватися Конституції та законів України. Крім того, вона повинна підтвердити відсутність інших громадянств або зобов'язатися відмовитися від них у встановлений законом строк. Ці вимоги свідчать про лояльність майбутнього громадянина до держави та його готовність інтегруватися у українське суспільство.

У загальному, вимога проживання в Україні протягом 5 років для отримання громадянства, на мою суб'єктивну думку, у мирних умовах є недостатньою. Такий короткий

термін може залучати осіб з проблемним минулим в інших країнах і не гарантує достатньої інтеграції в українське суспільство. Особливо негативно впливає скорочення цього терміну до двох років для іноземців, одружених з українцями, оскільки це може стимулювати укладання фіктивних шлюбів. Аналіз досвіду інших європейських країн, таких як Італія, Іспанія та Норвегія, де термін проживання для отримання громадянства становить 10 років, свідчить про необхідність перегляду українського законодавства в цьому напрямку.

Але відповідно до ситуації в країні на сьогодні, слід зазначити, що у зв'язку з російською агресією необхідно внести зміни до законодавства про громадянство, а саме передбачити спрощені умови набуття громадянства для осіб, які захищають Україну. Зокрема, можна відкласти вимогу щодо обов'язкового складання іспитів на знання української мови, історії та Конституції України для таких осіб. [3, с. 29].

Отже, можна зробити висновок, що будучи молодою державою, Україна активно розвиває свою правову систему. Особлива увага приділяється інституту громадянства. А саме правилам набуття громадянства. Також законодавство України закріплює такі фундаментальні принципи як єдине громадянство, неможливість його позбавлення, захист громадян за кордоном та невидача їх іноземним державам. Крім того, українське законодавство про громадянство базується на загальнолюдських цінностях, таких як демократизм, рівність та суверенітет.

Список використаних джерел:

1. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III : станом на 24 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 24.11.2024).
2. Довбуш І., Кутинець В. Проблеми набуття громадянства України. *Молодий вчений*. 2017. № 1. С. 35–38.
3. Калиновський Б. Сучасні проблеми інституту громадянства України. 2023. С. 27–30.

Батанов Олександр Васильович

провідний науковий співробітник відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНІСТЬ ЯК НОВА ПАРАДИГМА УКРАЇНСЬКОГО МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

Проблема прав людини, їх розвиток, якісне і гідне життя стають постійним предметом уваги законодавців, політиків, науковців, фахівців різних галузей і спрямувань. Світоглядний принцип, який актуалізує гуманістичні і антропологічні тенденції сучасного періоду, за яким людина є найвищою конституційною цінністю, здатною до необмеженого розвитку і самовдосконалення, реалізації всіх своїх сутнісних сил, здібностей та потенціалу, втілюється в новий тип світогляду – людиноцентризм. На принципах людиноцентризму відбуваються всі реформаторські зміни конституційно-правового розвитку України, у тому числі й у сфері децентралізації публічної влади.

У силу цього, філософія людиноцентризму є основою реформування не лише державної влади, а й місцевого самоврядування, яке є одним з визначальних рівнів забезпечення, охорони і захисту прав людини, оскільки повсякденна реалізація більшості з них, а також багатьох завдань підвищення якості життя населення здійснюється, в першу чергу, на муніципальному рівні – в конкретних територіальних громадах. Саме на цьому територіально-просторовому рівні функціонування соціуму, людина продукує так звані локальні інтереси, що зачіпають широке розмаїття її індивідуальних та колективних прав, знаходячи своє відображення та модифікацію у різних сферах життя територіальних громад у якості муніципальних прав людини.

Реалізація муніципальних прав людини значною мірою залежить від повсякденної роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування, забезпечення належних соціально-культурних, політичних, матеріальних, фінансових та інших умов розвитку територіальних громад. Тому між правами людини і діяльністю органів місцевого самоврядування існує нерозривний синергетичний зв'язок. При цьому обов'язок органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав людини визначає зміст та спрямованість їх діяльності, що передбачає не лише необхідність дотримання основних конституційних прав і свобод людини і громадянина, а й імперативність здійснення муніципальною владою функцій щодо реалізації прав людини у територіальних громадах.

Реформа децентралізації ще більше підвищує роль органів місцевого самоврядування у реалізації прав людини, покладаючи на них конкретні зобов'язання застосовувати правозахисний підхід у рамках їх функцій та повноважень [18]. Доволі рельєфно роль та значення місцевого самоврядування у процесах реалізації та захисту прав людини знайшли своє закріплення у Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженій Указом Президента України від 24 березня 2021 року [15], прийняття якої зумовлено необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту, розв'язання системних проблем у зазначеній сфері. Так, метою Стратегії проголошується забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника у процесі формування та реалізації державної політики, здійснення повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Вказується, що результатом реалізації Стратегії має стати запровадження системного підходу до забезпечення прав і свобод людини, узгодженості дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання, створення в Україні ефективного механізму реалізації та захисту прав і свобод людини, усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі порушень, виявлених Європейським судом.

Про унікальну роль місцевого самоврядування у процесах реалізації та захисту прав людини свідчить формування та практичне здійснення системи вимірювання індексу реалізації прав людини на місцевому рівні, що є спільним проектом Української Гельсінської спілки з прав людини та Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Цей проект, перші результати якого були презентовані ще у грудні 2016 року, побудований за міжнародними принципами «Human Rights Indicators» та є уніфікованим механізмом оцінки дієвості місцевої влади у сфері забезпечення прав та потреб громади. Мета цієї ініціативи – оцінити стан дотримання прав людини в межах компетенції органів місцевого самоврядування в низці регіонів та в адміністративних одиницях різного рівня. Своєрідний «паспорт» дотримання прав людини має стати підставою для подальших кроків і у сфері навчання державних службовців, і у сфері більш пильного контролю з боку місцевої громади за діяльністю місцевих органів управління [9–10].

На послідовне забезпечення прав людини у територіальних громадах, насамперед пов'язаних із безпекою, за умови послідовного додержання людиноцентричного підходу, була спрямована Концепція взаємодії органів прокуратури з громадами («Прокурор громади») [13]. Ця Концепція спрямовується на довгострокове ініціативне партнерство між прокуратурою, органами правопорядку, громадами та громадськими організаціями, серед іншого ветеранськими та волонтерськими, закладами освіти, бізнес-асоціаціями, покликане забезпечити ефективне вирішення проблем з безпекою в громадах (підвищення громадської безпеки), запобігання кримінальним правопорушенням і як наслідок поліпшення якості життя членів громад. Усі учасники такої співпраці поділяють мету зробити систему правосуддя більш людиноцентричною, динамічною та доступною, а також краще використовувати громаду як партнера для подолання злочинності.

У доктринальному аспекті актуальність проблематики муніципальних прав людини обумовлена потребою формування нової доктрини українського муніципального права та пошуку інноваційних методологічних рішень, що дозволяють зрозуміти роль і місце місцевого

самоврядування в юридичному механізмі захисту прав людини, а також необхідністю формування уявлень про правозахисний потенціал та людиноорієнтовану спрямованість діяльності муніципальної влади, сучасний стан забезпечення, інституційної та процесуальної гарантованості захисту прав людини – члена територіальної громади, основні напрямки удосконалення муніципальної правозахисної діяльності тощо.

Ці та інші питання набувають особливого значення в сучасних умовах, насамперед, тому, що більшість прав людини реалізується саме на локальному рівні, у межах відповідних територіальних громад. Неповноцінне використання на практиці колосального правозахисного потенціалу інститутів місцевого самоврядування безумовно позначається на ефективності застосування конституційного законодавства у сфері прав людини. У зв'язку з чим, аналіз актуальних проблем теорії муніципальних прав людини та практики муніципальної правозахисної діяльності є перспективним напрямком не лише сучасної муніципалогії, а й юридичної науки в цілому.

Поряд з наведеним особливого наголосу заслуговує, те, що принцип людиноцентризму має стати домінантою у формуванні сучасної національної доктрини муніципального права. Утвердження цього принципу потребує не тільки рішучого подолання негативних наслідків тривалого ігнорування муніципально-правовою наукою проблематики муніципальних прав людини при визначенні сутності, предмета і методу муніципального права, його функцій та джерел, формуванні його системи, а й рецепції міжнародних стандартів місцевого самоврядування, сприйнятті зарубіжних муніципальних доктрин і практики демократичних відносин між муніципальною владою та жителями – членами територіальних громад. Тенденції динамічного розвитку муніципального права як самостійної галузі права у сучасному світі свідчать, що в основі її формування знаходяться об'єктивні матеріальні передумови, які пов'язані насамперед з наявністю самостійного для муніципального права предмета правового регулювання як особливої сфери суспільних відносин, які виникають на базі тієї системи самоорганізації людей, яка визнається та функціонує за місцем їх проживання. Насамперед йдеться про питання організації та функціонування муніципальної влади, органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Є низка чинників, які обумовлюють виникнення, становлення та відокремлення муніципального права в окрему самостійну галузь національного права.

По-перше, у суспільстві та державі склалася стійка та стабільна система суспільних відносин, пов'язаних із здійсненням місцевого самоврядування, насамперед, організацією та функціонуванням муніципальної влади, а також реалізацією та захистом муніципальних прав людини. Ці відносини власне кажучи й утворюють предмет відповідної самостійної галузі українського права – муніципального права.

По-друге, динамічне кількісне та якісне збільшення правових норм та інститутів, які регламентують відносини у сфері місцевого самоврядування, насамперед, у частині щодо організації та функціонування муніципальної влади, а також реалізації та захисту муніципальних прав людини. Динамічний та, попри суперечливість децентралізаційних реформ в Україні, в цілому прогресивний процес збільшення обсягу правового регулювання у сфері місцевого самоврядування, у тому числі й муніципальної статутної правотворчості, є результатом зростання його ролі та значення як найбільш демократичного інституту конституційного ладу, громадянського суспільства та правової державності.

По-третє, конституційне визнання та гарантування місцевого самоврядування на основі концепції статусних характеристик територіальної громади як первинного суб'єкта муніципальної влади, головної організаційної ланки місцевого самоврядування, основного носія його функцій та повноважень, важливішої складової системи інститутів конституційного ладу, в рамках якого визнаються, формуються муніципальні владовідносини та реалізуються муніципальні права людини.

По-четверте, важливим є фактор муніципального інтересу. Йдеться про визнання державою поряд з публічними інтересами людини та держави ще й муніципальних інтересів, які синергетично пов'язані із забезпеченням життєдіяльності територіальних громад, детермінуючи

сутність та зміст питань місцевого значення. У цьому аспекті феномен муніципального інтересу слугує важливим чинником формування муніципального права як самостійної галузі права, оскільки виокремлення предмета муніципально-правового регулювання має супроводжуватися чітким визначенням вектору спрямованості на нього. Відповідно муніципальне право відображає не всі публічні інтереси, а переважно ті з них, які виникають та реалізуються в межах предмета його регулювання.

По-п'яте, визнання державою самостійності об'єктів муніципально-правового регулювання – питань місцевого значення, тобто питань (справ), які витікають із колективних інтересів жителів – членів відповідної територіальної громади. Таке визнання місцевого самоврядування державою та визначення кола питань місцевого значення є головною функціонально-телеологічною умовою існування муніципальної влади та муніципальних прав людини. Виділення даної сфери із сукупності загальних публічних справ складає особливий компетенційний вимір самостійності муніципальної влади та є свого роду генетичною основою її «пророщення» із відносин самоорганізації населення, однією із умов її існування та, одночасно, – певним середовищем її функціонування, включаючи нормотворчу діяльність. Саме можливість виділення питань місцевого значення як особливої сфери організації та функціонування муніципальної влади та реалізації муніципальних прав людини дозволяє говорити про муніципальне право як самостійну галузь права.

По-шосте, виникнення проблеми існування та функціонування муніципального права як самостійної галузі національного права значною мірою детерміновано та продиктовано динамічним розвитком не лише права та законодавства в цілому, процесами рецепції міжнародних демократичних стандартів та зарубіжних муніципальних моделей, а й викликами, які існують перед українською юридичною наукою, необхідністю її активного реагування на суспільно-політичні та економічні зміни. У цьому контексті, розробка проблем доктрини сучасного муніципального права насамперед має бути сфокусована на теоретичному обґрунтуванні цієї галузі права, визначенні її принципів, предмету, методів, функцій, джерел тощо. Не менш важливими є виклики організаційного та навчально-методичного характеру, пов'язані із процесами та труднощами викладання дисциплін муніципально-правового профілю в освітніх закладах [4, с. 6–8].

Правильна оцінка зазначених та інших чинників, чітке розуміння тенденцій розвитку муніципального права в Україні та в цілому у сучасному Світі, врешті-решт зрозумілі, повні та системні відповіді на актуальні питання муніципальної теорії та практики багато у чому залежать від стану національної муніципальної доктрини. Сама ж українська муніципальна доктрина є віддзеркаленням тих здобутків та проблем, традицій та новацій, які існують у вітчизняній юридичній науці в цілому.

Отже, враховуючи унікальне значення місцевого самоврядування у демократичних процесах, які розпочалися в конституційній історії України із здобуттям незалежності, багато у чому виникнення, розвиток та подальші перспективи теорії муніципального права та практики місцевого самоврядування мають насамперед людський вимір. Тобто, якщо у процесі функціонування та реалізації муніципального права втрачається людиноцентристська сутність місцевого самоврядування, якщо продовжує діяти принцип «панування» будь-якої (в тому числі й муніципальної) влади над людиною – замість «служіння» її інтересам, сам по собі процес формування муніципального права є безперспективним та позбавленим сенсу. У нових умовах людина, потрапляючи у сферу дії муніципального права, повинна позиціонуватись не як об'єкт управління з боку муніципальної влади, а перш за все як головний адресат виконуваних нею (муніципальною владою) обов'язків, у тому числі шляхом надання адміністративних послуг, тобто об'єкт, якому мають служити органи та посадові особи місцевого самоврядування. У наслідок цього, розглядувану функціонально-телеологічну спрямованість муніципального права з певною долею умовності можна назвати публічно-сервісною. Йдеться насамперед про правове регулювання діяльності відповідних публічно-владних органів щодо «служіння» конкретним приватним особам шляхом створення належних

умов для ефективної реалізації та захисту останніми своїх прав і охоронюваних законом інтересів. Відповідні відносини як правило визначаються як «публічно-сервісні».

Традиційно такі відносини є предметом правового регулювання адміністративного права, особливо коли йдеться про надання адміністративних послуг органами виконавчої влади. Запровадження публічно-сервісної концепції спрямованості діяльності виконавчої влади стало результатом втілення нової української адміністративно-правової доктрини, становлення якої значною мірою пов'язане із іменем В. Б. Авер'янова [1–2]. Втім, створення зручних і доступних умов отримання адміністративних послуг є однією з головних задач, що має вирішуватися не лише органами виконавчої влади, а й органами місцевого самоврядування. Адже основне призначення публічної адміністрації – надання послуг, і саме за якістю послуг кожен громадянин оцінює компетентність та доброзичливість влади. Важливо, що багато заходів з покращання якості надання адміністративних послуг у муніципальному секторі можуть упроваджуватися за власною ініціативою місцевих голів, місцевих депутатів, інших посадових осіб органів місцевого самоврядування [18], що оптимально віддзеркалює сутність та зміст принципів муніципального права та місцевого самоврядування.

Звідси, найбільш принципове значення для формування сучасної доктрини українського муніципального права має переосмислення фундаментальних засад теорії муніципального права, і перш за все, предмета регулювання цієї галузі права. Адже саме завдяки цій основоположній категорії муніципальне право виокремлюється як власне самостійна галузь українського права і визначається сфера її регулятивної дії.

Отже, радикальне оновлення, модернізація, реформування українського муніципального права – це не просто далекосяжний намір, добрі побажання чи амбіції окремих вчених-муніципалістів, а конституційний імператив щодо забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, підтвердження європейської ідентичності Українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України, прагнення розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу. Звісно, це можливо лише за умови, що у змісті муніципального законодавства належною мірою втілюватимуться демократичні стандарти, які здатні забезпечити європейський рівень вітчизняного муніципального права – як найефективнішого юридичного засобу гармонізації взаємостосунків між людиною та публічною (насамперед, муніципальною) владою.

В умовах викликів сьогодення, єдиний спосіб забезпечити демократичну спрямованість публічної влади – це покласти в основу діяльності держави та усіх владних структур, як органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування, обов'язок дотримуватися безперечного пріоритету прав людини і встановити невідворотну відповідальність цих органів і посадових осіб за невиконання цього обов'язку. Практично йдеться про запровадження у взаємостосунках між владою і людиною принципу верховенства права, який є домінуючою цінністю сучасного цивілізаційного процесу. Верховенство права має стати не тільки вирішальним чинником діяльності держави, її органів та посадових осіб, а також головним чинником, який обумовлює визнання, становлення, розвиток, організацію та діяльність муніципальної влади, а й наскрізною ознакою усієї вітчизняної правової системи. Вимоги щодо утвердження пріоритету прав людини повинні поширюватися на усі без винятку галузі національного права, у тому числі й насамперед муніципальне право.

У цьому контексті центральними у муніципально-правовій доктрині є питання щодо місця людини у муніципальному праві, векторів та форм взаємозв'язків людини та муніципального права, його впливу на правову активність людини за місцем проживання, забезпечення та захисту прав людини у місцевому самоврядуванні. При цьому, з одного боку, муніципальне право слід розглядати як конгломерат публічно-приватних відносин і норм, в результаті дії яких власне й відбувається становлення муніципальної влади. У цьому плані, особливо враховуючи споконвічні традиції муніципальної демократії, варто розуміти вплив муніципального права на процес формування багатьох інститутів публічного права в цілому, який, по суті, є сумірним із роллю римського приватного права у формуванні сучасного

цивільного права. З іншого боку, більшість прав людини виникли і сформувались саме як її муніципальні права. Саме це й підтверджує системний аналіз західної традиції місцевого самоврядування та муніципального права, а по великому рахунку, європейських (західних) цінностей муніципалізму, в умовах якого муніципальні права людини є найвищою цінністю та функціонально-телеологічною домінантою муніципальної влади.

Такий доктринальний та праксеологічний підхід, з одного боку, містить у собі аксіологічну, онтологічну, гносеологічну та функціонально-телеологічну характеристику муніципального права, та, з іншого боку, дозволяє розкрити генетичні витoki муніципальних прав людини, показати їх зв'язок із конституційними правами людини та процесами виникнення, розвитку територіальних громад, формування їх правосуб'єктності, оцінити сучасний стан муніципалізму та окреслити перспективи розвитку муніципального права в умовах викликів сьогодення тощо.

Слід зазначити, що на тлі значної кількості наукових розробок, спрямованих на удосконалення місцевого самоврядування, привертає увагу порівняно нечисленна література, присвячена проблемам загальної теорії муніципального права та муніципальним правам людини. Слід констатувати, що вітчизняна юридична наука приділяє увагу проблемам муніципально-правової доктрини доволі фрагментарно та ситуативно, які залишаються сферою наукових інтересів доволі вузького кола вчених-правознавців, свідченням чому є монографічні видання за останнє десятиріччя [3–8; 11–12; 14; 16]. Це безумовно негативно віддзеркалюється на процесах законотворення, практиці муніципального правокористування, експертному забезпеченні муніципальної реформи, вивченні засад місцевого самоврядування в закладах юридичної освіти тощо. У цьому контексті спостерігається гострий доктринальний інтерес до дослідження проблем охорони і захисту прав людини. Численні наукові розвідки присвячені також окремим питанням прав людини, їх систематики, нормативної регламентації тощо. Проте в цих працях недостатньо досліджені питання щодо місця людини у системі сучасного муніципалізму, взаємодії людини та муніципального права, взаємовідносин людини та муніципальної влади тощо.

Не применшуючи значимості накопиченого теоретичного досвіду, визнаючи величезний внесок вчених в дослідження питань, що лежать в основі роботи, слід все ж відзначити, що тематика становлення, розвитку, реалізації та захисту муніципальних прав людини у контексті рецепції міжнародних стандартів місцевого самоврядування та зарубіжного муніципального правозахисного досвіду, по суті, за деяким виключенням [5], ще не була предметом системного доктринального аналізу. Відсутність спеціальних досліджень в рамках заявленої проблематики не дозволяє належним чином удосконалювати як юридичні засоби реалізації муніципальних прав людини, так і розвивати доктрину муніципального права.

Перманентні процеси демократизації та децентралізації влади, гармонізації інтересів держави з інтересами територіальних громад, проблематика становлення та розвитку муніципальних прав людини та їх захисту має об'єктивну тенденцію до актуалізації подальших наукових досліджень у цьому напрямку.

Тому перед вітчизняною юридичною наукою постає складне завдання комплексного доктринального дослідження актуальних проблем муніципального права та муніципальних прав людини, визначення на основі цього перспективних напрямків і шляхів удосконалення законодавства, нормотворчої діяльності органів місцевого самоврядування і правозастосовної практики, що, власне кажучи, й є телеологічною домінантою формування нової доктрини українського муніципального права.

Досягнення вказаної мети обумовлює постановку та послідовне вирішення цілого ряду теоретичних та прикладних завдань, а також напрацювання та перевірку робочих гіпотез, в тому числі шляхом:

– виявлення основних детермінант формування муніципальних прав людини та правового людинорозуміння як предметної основи сучасного муніципального права;

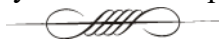
- концептуалізації муніципальних прав людини у вимірі муніципального громадівського праворозуміння та процесів функціонування територіальних громад;
- дослідження муніципальних прав людини у фокусі процесів генезису та реалізації муніципальних традицій;
- дослідження муніципальних прав людини в контексті проблем формування муніципальної правосвідомості;
- обґрунтування місця та ролі муніципальних прав людини в умовах глобалізації у контексті співвідношення національного та міжнародного правопорядку;
- здійснення систематики муніципальних прав людини та дослідження особливостей реалізації їх окремих видів;
- дослідження доктринальних та прикладних проблем правозахисної діяльності у сфері місцевого самоврядування та функціонування служб захисту муніципальних прав людини тощо.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції. *Право України*. 2006. № 5. С. 11–17.
2. Авер'янов В. Предмет адміністративного права: нова доктринальна оцінка. *Право України*. 2004. № 10. С. 25–30.
3. Баймуратов М., Кофман Б., Хван Р. Пропілеї муніципального права демократичної держави та її муніципальної правової політики: монографія. Одеса: Фенікс, 2024. 336 с.
4. Батанов О. В. Теорія муніципального права: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 412 с.
5. Боярський О. Людина в місцевому самоврядуванні: до розуміння та вивчення параметрально-нормативних ознак: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 436 с.
6. Галіахметов І. А. Муніципальне право України: методологія становлення та розвитку: монографія. Київ: КНЕУ, 2016. 343 с.
7. Головка К. В Систематизація муніципального законодавства: український досвід: монографія. Херсон: видавничий дім «Гельветика», 2019. 450 с.
8. Грובהва В. П. Система місцевого самоврядування в Україні: доктринальні та прикладні аспекти: монографія. Харків: Зелена хвиля, 2012. 440 с.
9. Індикатори місцевої правозахисної паспортизації: Інструмент моніторингу та оцінювання діяльності місцевої влади щодо реалізації та захисту прав людини [Науково-практичне видання]. Київ: Українська Гельсінська спілка з прав людини, 2017. 47 с.
10. Інструмент моніторингу «Місцевий індекс прав людини». Версія 20.10.2018 / кол. авт., за ред. проф. А. Галая. Київ: УГСПЛ, 2018. 46 с.
11. Калиновський Б. В. Місцева публічна влада в Україні: конституційно-правові засади функціонування та розвитку: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан – ЛТД», 2016. 426 с.
12. Камінська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування та Україна: монографія. Київ: [б. в.], 2012. 405 с.
13. Концепція взаємодії органів прокуратури з громадами («Прокурор громади»): Затверджена Наказом Генерального прокурора 11.08.2023 № 224. *Сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0224905-23?find=1&text=%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%BE#w1_1
14. Ленгер Я. І. Муніципально-правові колізії: загальнотеоретичний аспект: монографія. Ужгород: Гельветика, 2017. 335 с.
15. Національна стратегія у сфері прав людини: Затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537>
16. Панчишин Р. І. Об'єднана територіальна громада як суб'єкт муніципально-правових відносин. Системно-онтологічний аналіз: монографія. Київ: Основа, 2020. 400 с.

17. Тимошук В. Надання адміністративних послуг у муніципальному секторі. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 124 с.

18. Сметана В. В. Конституційно-правове забезпечення правозахисної діяльності у сфері місцевого самоврядування: вітчизняний та світовий досвід: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Київ, 2020. 237 с.

Бевза Дмитро Олександрович,

аспірант кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КАТЕГОРІЯ «ІНТЕРЕС» У ПРАВОВІДНОСИНАХ ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ

Поява будь-яких відносин та їх подальше правове закріплення здійснюється задля задоволення інтересів певних груп суб'єктів або одиничного з них, будь-то держава, територіальна громада чи окрема юридична та фізична особа. Такий підхід є безспірним та не викликає сумнівів через неможливість існування протилежного.

Відповідно до трактування, що викладене у Великому тлумачному словнику сучасної української мови «інтерес – це 1) те, що найбільше цікавить кого-небудь, що становить зміст чийось думок і турбот; прагнення, потреби, 2) вага, значення»; «в інтересах – а) (чий, кого) на користь кого-небудь; б) (чого) з метою, заради чого-небудь» [1, с. 509].

Згідно із визначенням в Англо-українському словнику юридичних термінів «*interest* – 1) інтерес, зацікавленість, вигода, користь; 2) (речове) право; 3) частка; 4) відсотки (на капітал); 5) група осіб, що мають спільні інтереси; 6) участь, частка; 7) зацікавлена особа» [2, с. 126].

Виходячи із даних трактувань «інтерес» зводиться до направленості вигоди на когось (щось), асоціюється із правом особи на щось та відображає частку в єдиному цілому.

Довірча власність в даному контексті та з урахування зародкових постулатів її виникнення в країнах англо-американської правової сім'ї як «*trust*» завжди наділена важливою категорією «інтерес», без якої її існування як самостійного та необхідного механізму реалізації законного права вирішувати, що робити із своєю власністю, неможливе. Саме такий підхід з часом знайшов своє вираження при формуванні основ міжнародно-правового регулювання.

Зокрема, Конвенція про право, що застосовується до трастів, та про їх визнання від 01.07.1985 у статті 2 визначає, що термін «*trust*» – це правовідносини, створені *intervivos* (за життя) або посмертно особою, засновником, коли майно було передано під контроль довірчого власника на користь бенефіціарія або для встановленої мети [3].

Звернувшись знову до Англо-українського словника юридичних термінів слід наголосити на важливості існування наступних термінів та їх значень:

«*activetrust* – активна довірча власність (що передбачає фактичне володіння і розпорядження майном);

«*drytrust* – пасивна довірча власність (яка полягає лише у виплаті грошей або передачі майна бенефіціарію)»;

«*privatetrust* – довірча власність, заснована на користь приватної особи або приватних осіб» [2, с. 228].

Із даних визначень прослідковується особлива роль особи, на яку спрямовується досягнення кінцевого результату у різних формах вираження правовідносин довірчої власності. Проте, для початку, доцільним вбачається окреслити усіх суб'єктів та деталізувати їх інтерес.

Суб'єктами правовідносин довірчої власності згідно сформованої традиції та підходів до нормативного закріплення є засновник довірчої власності, безпосередньо довірчий власник та бенефіціар (вигодонабувач).

Характеризуючи інтерес засновника довірчої власності, що фактично є первинним власником відповідного майна, слід зазначити, що першочергово він полягає у досягненні мети

подальшого ефективного управління майном, зокрема, за рахунок вибору добросовісного довірчого власника. Надалі засновник довірчої власності втрачає власний інтерес у будь-яких вигодах з цього майна, крім випадку коли він поєднує в собі особу бенефіціара.

Перебираючи на себе права володіння, користування та розпорядження майном (в обмеженому договором чи іншим правовстановлюючим актом вигляді) довірчий власник здійснює ці правоможності у власному інтересі. Не беручи до уваги людський фактор, саме це твердження з першого погляду виглядає нелогічним, оскільки правовідносини довірчої власності завжди спрямовані на забезпечення інтересів бенефіціара (бенефіціарів), проте на практиці є саме так – обов'язки довірчого власника зводяться до фактичного захисту власних інтересів, щоб не було підстав говорити про його недобросовісність.

Згідно з розумінням довірчої власності як такої, а також нормативного регулювання в Україні довірчий власник не може поєднувати в собі також бенефіціара, оскільки бенефіціарний інтерес конфліктуватиме з обов'язками довірчого власника, в тому числі у частині отримання прибутку.

Водночас необхідно розрізнити обов'язок утримуватися від отримання прибутку від довірчої власності та право отримувати винагороду за управління майном. По-перше, змістове наповнення обов'язку та права носить різний характер, а по-друге, вони не взаємно виключають одне одного, оскільки довірчий власник може отримувати плату за виконання своїх повноважень, якщо це передбачено умовами договору або іншого правовстановлюючого акту.

Бенефіціарний інтерес, в свою чергу, походить від засновника довірчої власності. Особа, маючи у своїй власності певне майно, за допомогою нього задовольняє власні інтереси. Передаючи дане майно у довірчу власність вигоди від цього майна отримує бенефіціар (бенефіціари).

Довірчі власники повинні збалансовано управляти майном, враховуючи потреби як тих бенефіціарів, які отримують прибуток від майна (*beneficiariesentitledtoincome*), так і тих, які мають інтерес безпосередньо в самому майні (*beneficiariesentitledtocapital*). Перші отримують прибуток у вигляді дивідендів, доходу від оренди, відсотків, ренти тощо. Для них важливо, щоб майно приносило стабільний дохід, що забезпечує регулярні виплати. Другі зацікавлені в майні, що не приносить доходу, але з часом його вартість може збільшуватися. Прикладом таких активів можуть бути золото, антикваріат чи готівка, які не генерують регулярного доходу, але можуть збільшувати свою вартість через зміну ринкових умов [4, с. 222].

Крім того, важливим є інтерес бенефіціарів у можливості бачити рахунки та інші документи, що стосуються здійснюваного управління майном. Даний інтерес протиставляється відповідному обов'язку довірчого власника забезпечити це (проте така можливість має бути чітко деталізована в договорі, щоб надмірність не перешкоджала діяльності довірчого власника).

Окремо слід виділити інтереси ненароджених (на момент виникнення правовідносин) бенефіціарів. Дійсно такий варіант є можливий, а іноді навіть доцільний, що вказує на безперервність даних правовідносин у часі. Поява такої категорії суб'єктів є інвестицією у їх майбутнє, а сфера охоплення такого інтересу корелюється із відповідним обсягом осіб, що таким інтересом вже володіють у реальному житті.

Як слушно зауважує І. В. Венедіктова право породжує інтереси, їх регулює, а інтереси, у свою чергу, породжують право. На реалізацію інтересів у довірчій власності великий вплив має їх сутність: який саме інтерес реалізується – приватний чи публічний [5, с. 233]. Інтереси держави або окремої територіальної громади також можуть бути складовою бенефіціарного характеру правовідносин довірчої власності.

Таким чином, неможливо створити траст без визначення володільця кінцевого інтересу. За свою правовою природою право довірчої власності та ті, що виникають задля його реалізації, правовідносини, носять речовий характер. Більш того, у разі поєднання певних правовідносин як правовідносин довірчої власності дотримання чіткого розподілу сфери інтересів кожного із учасників є невід'ємною складовою можливості здійснення такої дії.

Список використаних джерел:

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Бондарчук Ю. А., Бороліс І. І., Вишнеvsька М. О. Англо-український словник юридичних термінів : навч. посіб.: Київ : КНУТД, 2021. 256 с.
3. Конвенція про право, що застосовується до трастів, та про їх визнання : Конвенція від 01.07.1985. Ліга : Закон. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU85335>
4. Буяджи Г. В. Довірча власність і трастоподібні конструкції: імплементація міжнародних стандартів у цивільне право України : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : 12.00.03. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2018. 604 с.
5. Венедіктова І. В. Захист охоронюваних законом інтересів у цивільному праві : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : 12.00.03. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2013. 430 с.

Бугайчук Аліна Андріївна,

студентка магістратури за спеціальністю 081 Право

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

Право людини є невід'ємною частиною сучасної цивілізації, основою справедливості та демократії. За останні десятиліття права людини стали важливим елементом міжнародної політики, правових норм і принципів, що регулюють взаємодію між державами та індивідами.

Захист прав людини є однією з основних задач сучасної юридичної системи та міжнародного співтовариства. У ХХІ столітті питання прав людини стали глобальними, а їх реалізація стала важливим критерієм розвитку правових систем різних країн.

Права людини – це невідчужувані, універсальні, природні права, що належать кожній людині незалежно від її раси, статі, національності, релігії чи іншого статусу [2]. Основними джерелами прав людини є: Всеукраїнська декларація прав людини, Конституція України, Міжнародні акти (Загальна декларація прав людини, Європейська конвенція з прав людини тощо)

Основа захисту прав людини була закладена прийняттям і проголошенням Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. у Парижі Загальної декларації прав людини як стандарту, завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави через сприяння повазі цих прав і свобод та забезпечення, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, їх загального й ефективного визнання і здійснення (Преамбула) [1]. Декларація стала стандартом демократії, еталоном для розробки і прийняття численних конвенцій з прав людини, а також конституцій більшості демократичних держав. У цьому комплексному документі універсального характеру вперше в історії було встановлено розгорнутий перелік основних прав і свобод людини, що підлягають дотриманню в усьому світі, погоджено юридичний зміст цих прав і свобод та законні випадки їх допустимих обмежень.

Україна зробила значні кроки у захисті прав людини після здобуття незалежності. Зокрема:

- Конституційні зміни: У 2004 році було внесено зміни до Конституції, які посилили захист прав людини.
- Система правосуддя: В Україні діє ряд інститутів, що гарантують права людини, зокрема судова система та органи прокуратури.
- Європейські стандарти: Україна активно інтегрується в європейські структури, що сприяє підвищенню рівня захисту прав людини.

Отже, захист прав людини – це одна з основних цілей міжнародного співтовариства, що передбачає гарантії прав та свобод кожної особи. У сучасному світі питання захисту прав людини набуває особливої важливості.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Урядовий кур'єр*. – 2008. – № 232.
2. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

Ванджурак Роман Васильович,

доктор філософії за спеціальністю «Право», докторант кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, адвокат

ВПЛИВ ПРОПАГАНДИ НА РОЗСУД СУБ'ЄКТІВ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Попри трагічні реалії сьогодення нашої країні як ніколи важливо не зійти з рейок євроінтеграційних процесів та продовжувати будувати європейську правову державну в парадигмі визнання та дії задекларованого в Конституції принципу верховенства права.

Всупереч твердженню Цицерона - «коли гримить зброя, закони мовчать» наше суспільство все-таки покладає надії на державні інституції, що покликані забезпечувати дотримання їхніх конституційних прав і свобод, сподіваючись, що їхні права навіть в цей час залишаться непорушними, а інтереси захищеними.

Втім, сьогоденні війни ведуться не лише на місці зіткнення військ, але й на інформаційному полі, де, чи не найважливішу роль відіграє пропаганда, ціль якої не лише дезорієнтувати населення, але й негативно вплинути на роботу правозахисних інститутів держави, зокрема осіб, які на основі свого внутрішнього переконання уповноважені ухвалювати процесуальні рішення (впроваджувати право), тобто суб'єктів правозастосування (оскільки коло осіб, наділених дискреційними повноваженнями, доволі широке й досягнути їх всіх наразі було б неможливо й навряд чи доцільно, під суб'єктами прийняття процесуальних рішень (суб'єктами правозастосування) слід розуміти посадових осіб з дискреційними повноваженнями в судових та правоохоронних органах).

Позаяк суб'єкти правозастосування наряду з іншими громадянами є такими ж учасниками суспільних процесів, їх інтегрованість безумовно знаходить свою вираженість й у їх процесуальних рішеннях [1, с. 4]. Тож є очевидним, що ці рішення суб'єктів правозастосування часто є об'єктами пропагандистських атак. Звідси, з високою долею вірогідності існує ймовірність, що суб'єкт правозастосування, будучи «інфікований» тим чи іншим пропагандистським наративом, довіряючи правдивості розповсюдженої пропагандою інформації й сформувавши на її основі внутрішнє переконання вирішить справу з потрібним пропагандисту результатом.

Такі твердження є спроможними ще й тому, що процесуальне право сучасних країн припускає практично необмежений діапазон суб'єктивної свободи під час прийняття процесуальних рішень (в першу чергу судом), тобто суб'єкти прийняття процесуальних рішень наділені повноваженнями оцінювати на підставі свого внутрішнього переконання документи, речі, показання свідків з погляду їх допустимості, достовірності та достатності, надаючи їм статус доказів, після чого, на підставі тих же доказів, ухвалювати остаточне рішення в справі, керуючись знову ж таки своїм внутрішнім переконанням, одночасно кваліфікуючи ці докази як достатні чи недостатні на власний розсуд [2, с. 111].

Поряд з цим, розвиток інформаційного суспільства мало не щодня демонструє неабиякий креатив для впливу на масову свідомість й таких методів пропаганди є безліч, переважна більшість яких доволі сильно завуальована. В цей час, як відомо, на формування внутрішнього переконання суб'єктів правозастосування при ухваленні ними дискреційних рішень, окрім аналізу доказів, матеріалів справи, норм права та релевантної практики, також має вплив й життєвий досвід, особисті якості та психологічні особливості суб'єкта

правозастосування. До того ж таке переконання може бути сформоване й під впливом зовнішніх факторів, таких як ситуація в країні та світі, суспільні настрої (громадської думки) тощо.

З іншого боку правозастосовна сфера щодня прагне відновити (примножити) довіру з боку суспільства до їх діяльності, а це є свідченням побутуючої в суспільстві громадської думки, тоді як мало ким буде заперечуватися, що громадська думка не завжди є реальним ретранслятором суспільних настроїв й може бути «корегована» [3, с. 86].

Не слід випускати з виду й те, що пропаганда не обов'язково має бути ворожою (як прийнято вважати), але й цілком внутрішнього походження.

Окремо слід відзначити, що не лише об'єктивні фактори мають вплив на розсуд суб'єктів правозастосування, але треба й згадати про прямі (суб'єктивні) методи впливу на такий розсуд, особливо, коли мова йде про резонансні справи, де інформаційний фон активно формується й суб'єкт правозастосування може піддатися медійному тиску, тиску громадськості, особистому цькуванню тощо. Названі методи теж можуть бути реалізовані за допомогою пропагандистських інструментів, і як вже було вказано вище, не лише з боку ворожих пропагандистських проєктів.

Тому, попри постійні новації з боку держави направлені на боротьбу з пропагандою [4], видається очевидним, що боротьба від її негативних впливів особиста справа кожного суб'єкта правозастосування. Позитивний результат в цій боротьбі можливий лише виключно у тому випадку, коли суб'єкт правозастосування приймаючи те чи інше рішення виходитиме з фактичних обставин справи та верховенства права, не вдаючись до думки громадськості, суспільного інтересу, чи інших зовнішніх або внутрішніх факторів впливу.

Наразі це питання безумовно потребує більш детального вивчення, але вже є очевидним, що проблема пропаганди в контексті її впливу на суб'єктів правозастосування при здійсненні ними дискреційних повноважень вагома й у випадку бездіяльності може мати незворотні наслідки для існування інституту правозастосування й навіть державності, яка не може функціонувати без нього.

Список використаних джерел:

1. Барак А. Суддівський розсуд. – Київ: “Центр учбової літератури”, 2022. – С. 320.
2. Ванджурак Р. Внутрішнє переконання суб'єктів правозастосування: філософсько - правовий аналіз проблеми та давньогрецький спосіб її розв'язання. Філософські та методологічні проблеми права. 2023. № 2 (26). С.110 – 118. doi:10.33270/02232602.110.
3. Ванджурак Р. Вплив громадської думки на внутрішнє переконання суб'єктів правозастосування в процесі реалізації дискреційних повноважень. Філософські та методологічні проблеми права. 2024. №1(27). С.82–91. doi: 10.33270/01242702.82.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25 лют. 2017 р. № 47/2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>.

Винарчик Олег Павлович,

асистент кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», кандидат юридичних наук, помічник судді Львівського апеляційного суду

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА НА ПРАЦЮ СЛУЖБОВЦІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Питання організації трудових відносин в умовах дії режиму воєнного стану є одним із визначальних, оскільки йде мова про реалізацію конституційного права, передбаченого ст. 43 Конституції України [1].

Однією із гарантій забезпечення права громадян на працю є передбачений у ст. 5-1 КЗпП України правовий захист від необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи.

У зв'язку з запровадженням воєнного стану на усій території України, вимушених змін зазнало і трудове право України, свідченням чого є Закон України № 2352-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» та Закон України № 2136-ІХ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», що свідчить про те, що реалізація та реальне забезпечення конституційних прав і свободи людини і громадянина має актуальне значення [2, 3].

Так, у статті 139 КЗпП України встановлено, що працівники зобов'язані працювати чесно і сумлінно, своєчасно і точно виконувати розпорядження власника або уповноваженого ним органу, додержувати трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до майна власника, з яким укладено трудовий договір.

За порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: догана; звільнення (частина перша статті 147 КЗпП).

Порушенням трудової дисципліни є невиконання чи неналежне виконання з вини працівника покладених на нього трудових обов'язків.

У разі незгоди із рішенням роботодавця про застосування заходу дисциплінарного стягнення, працівник вправі оскаржити відповідний наказ, як форму такого рішення у судовому порядку.

Згідно цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК України), суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства (ст. 19 ЦПК України).

Отже, у порядку цивільного судочинства за загальним правилом можна розглядати будь-які справи, в яких хоча б одна зі сторін, зазвичай, є фізичною особою, якщо їх вирішення не віднесено до інших видів судочинства.

В свою чергу, справою адміністративної юрисдикції у розумінні пункту 1 частини першої статті 3 КАС України є переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, у якому хоча б однією зі сторін є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Юрисдикція адміністративних судів поширюється, зокрема, на спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень. Юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом (п.п. 3, 5 ч. 1 ст. 19 КАС України).

Характерною ознакою публічно-правових спорів є сфера їх виникнення - публічно-правові відносини, тобто передбачені нормами публічного права суспільні відносини, що виражаються у взаємних правах та обов'язках їх учасників у різних сферах діяльності суспільства, зокрема пов'язаних з реалізацією публічної влади.

Публічно-правовим вважається також спір, який виник з позовних вимог, що ґрунтуються на нормах публічного права, де держава в особі відповідних органів виступає щодо громадянина не як рівноправна сторона у правовідносинах, а як носій суверенної влади, який може вказувати або забороняти особі певну поведінку, давати дозвіл на передбачену законом діяльність тощо.

Отже, до справ адміністративної юрисдикції віднесені публічно-правові спори, ознакою яких є не лише спеціальний суб'єктний склад, але і їх виникнення з приводу виконання чи невиконання суб'єктом владних повноважень владних управлінських функцій. Ці функції суб'єкт повинен виконувати саме у тих правовідносинах, в яких виник спір.

Стосовно терміну «владні управлінські функції», то зміст поняття «владні» полягає в наявності у суб'єкта повноважень застосовувати надану йому владу, за допомогою якої впливати на розвиток правовідносин, а «управлінські функції» це основні напрямки діяльності органу влади, його посадової чи службової особи або іншого уповноваженого суб'єкта, спрямовані на управління діяльністю підлеглого суб'єкта.

З огляду на вказане до юрисдикції адміністративного суду належить спір, який виник між двома чи більше суб'єктами стосовно їх прав та обов'язків у правовідносинах, в яких хоча б один суб'єкт законодавчо вповноважений владно керувати поведінкою іншого (інших) суб'єкта (суб'єктів), а останній (останні) відповідно зобов'язаний (зобов'язані) виконувати вимоги та приписи такого суб'єкта владних повноважень (аналогічні висновки сформульовані, зокрема, у постановках Великої Палати Верховного Суду від 23 травня 2018 року у справі № 914/2006/17, від 18 вересня 2018 року у справі № 823/218/17, від 12 березня 2019 року у справі №911/3594/17, від 2 квітня 2019 року у справі № 137/1842/16-а, від 18 грудня 2019 року у справі № 263/6022/16-ц, від 19 лютого 2020 року у справі № 520/5442/18).

Таким чином, судова практика у цьому контексті є усталеною та послідовною.

За висновком Великої Палати Верховного Суду, викладеним у постанові від 13 червня 2018 року (справа № 819/362/16), публічно-правовий спір має особливий суб'єктний склад. Участь суб'єкта владних повноважень є обов'язковою ознакою для того, щоб класифікувати спір як публічно-правовий. Однак сама по собі участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати спір із публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції. Необхідно з'ясувати, у зв'язку із чим виник спір та за захистом яких прав особа звернулася до суду.

Разом з тим, приватноправові відносини відрізняються наявністю майнового чи немайнового, особистого інтересу учасника. Спір має приватноправовий характер, якщо він обумовлений порушенням або загрозою порушення приватного права чи інтересу, зазвичай майнового, конкретного суб'єкта, що підлягає захисту в спосіб, передбачений законодавством для сфери приватноправових відносин, навіть якщо до порушення приватного права чи інтересу призвели управлінські дії суб'єктів владних повноважень.

Пунктом 17 ч. 1 ст.4 КАС України передбачено, що публічна служба це діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування.

Таким чином, якщо спірні правовідносини обумовлені реалізацією позивачем, зокрема, передбачених ЗУ «Про службу в органах місцевого самоврядування», ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні», а також ЗУ «Про державну службу» повноважень, що означає обов'язковість прийнятих за їх результатами рішень для підконтрольних суб'єктів та одночасно свідчить про наявність владно-управлінських функцій відповідного суб'єкта у цих правовідносинах.

Як наслідок оскарження відповідних наказів (розпоряджень), якими застосовано захід дисциплінарного стягнення під час виконання особою трудових обов'язків, свідчить про публічно-правову природу таких правовідносин.

Згідно із висновком Великої Палати Верховного Суду, викладеного у постанові від 05.12.2018 у справі № 818/1688/16, у рамках цивільного процесу суд не може досліджувати та встановлювати правомірність дій, рішень чи бездіяльності службовця або посадовця, оскільки така можливість передбачена лише в адміністративному процесі в силу приписів статті 19 КАС, якою охоплюється питання прийняття на публічну службу, її проходження та звільнення» [4].

Таким чином, Велика Палата висувала, що спори пов'язані з питаннями реалізації правового статусу особи, яка перебуває на посаді публічної служби, від моменту її прийняття на посаду і до звільнення з публічної служби, зокрема, й питаннями відповідальності за

рішення, дії чи бездіяльність на відповідній посаді, підлягають вирішенню в порядку адміністративного судочинства.

Відповідно до правової позиції, висловленої Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 14 листопада 2018 року у справі № 757/70264/17-ц та у постанові від 05 червня 2019 року у справі № 686/23445/17, спір, який стосується проходження позивачем публічної служби, до чого включається виплата заробітної плати та щомісячного грошового утримання, застосування заходів заохочення та стягнення, є публічно-правовим та підлягає розгляду за правилами адміністративного судочинства [5].

З врахуванням наведеного спори про визнання протиправним та скасування наказу щодо застосування дисциплінарного стягнення до працівника, трудова функція якого пов'язана із публічної служби, відповідно до наведених вище вимог закону та судової практики, належить до юрисдикції адміністративних судів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Закон України № 2352-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>.

3. Закон України № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

4. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74838809>

5. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78011463>

Вітвіцька Анастасія Вадимівна,

студентка 4 курсу юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДОСТОВІРНІСТЬ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Вступ. Проблематика достовірності доказів у цивільному процесі відіграє фундаментальну роль у забезпеченні справедливості судочинства. Сучасна правова доктрина і судова практика стикаються з викликами визначення меж достовірності, особливо в контексті змагального характеру процесу. Водночас, існують розбіжності між теоретичними підходами до достовірності та їх практичним застосуванням, що потребує додаткового дослідження та оптимізації. Осмислення цих аспектів критично важливе для формування ефективної правосудної системи, яка здатна адекватно реагувати на сучасні виклики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вимога достовірності доказів критично важлива у всіх етапах судового розгляду та важлива для адекватного виявлення фактів у цивільній справі. Раніше вже обговорювалося, що достовірність не тільки стосується доказів, але і мети доказування, яка має на меті переконати суд в істинності викладених фактів [1, с. 216]. Переважна думка сучасних дослідників вказує, що ціль отримання об'єктивної істини в судових справах є реліктом радянської юридичної системи, і в контексті сучасних змагальних засад правосуддя суд встановлює не об'єктивну, а формальну істину, відповідно до якої судові рішення засновується на доказах, поданих сторонами та нормах права [2, с. 297].

Існує думка, що знання, отримані судом в процесі судового розгляду, мають ймовірнісний характер. Поняття правди у правовому контексті має означати не абсолютну доказовість вини особи, а лише високу ймовірність її винуватості, а "встановлення фактичних обставин справи означає високий ступінь ймовірності наближення до правди", що в літературі отримало назву "стандарт доказування".

Стандарт доказування, визнаний практикою ЄСПЛ, орієнтований на захист вищих цінностей людства, включно з фундаментальними правами і свободами людини. ЄСПЛ розглядає дотримання "необхідного стандарту доказування" у контексті ст. 6 Конвенції про захист прав людини, не фокусуючись на встановленні істини, а оцінюючи достатність доказів. Різні стандарти доказування в ЄСПЛ включають "поза розумними сумнівами" та "розумні сумніви" [3, с. 69], використовуючи строгіші критерії для кримінальних справ.

В законодавстві США розрізняють стандарти доказування для кримінальних і цивільних справ, що варіюються від "практичної достовірності – поза розумними сумнівами" до "конкуренції ймовірностей – більшість доказів (50%+1)" [4, с.270].

У науковому співтоваристві України панує позитивна оцінка введення стандарту доказування, замість поняття об'єктивної істини, з різноманітними класифікаціями цього поняття. Прийнятно ділити стандарти доказування на достовірний ("поза розумними сумнівами") та ймовірний.

Поняття "ймовірність" та "достовірність" часто використовуються взаємозамінно, проте вони мають важливі етимологічні нюанси. "Достовірність" може бути розглянута як висока ймовірність, що будь-яка розумна особа розглядала б як достовірну.

Англійські юристи стверджують, що стандарт доказування визначає до якого рівня достовірності має доказувати сторона, яка несе тягар доказування, "для визнання особи винною вимагається така достовірність, якою керується кожен у найважливіших справах свого життя". Тому в контексті судових знань використання терміну "достовірність" як характеристики є виправданим, позначаючи максимальне наближення суду до точного встановлення фактів справи.

Звернемося до аналізу достовірності доказів у контексті цивільного процесу в Україні. Стаття 79 Цивільного процесуального кодексу України визначає, що докази вважаються достовірними, якщо вони дозволяють встановити істинні обставини справи [5]. Це формулювання є вкрай сжатым, але вчені у сфері права вносять свої роз'яснення щодо поняття достовірності доказів, яке загалом визначається як відповідність фактів, отриманих судом, об'єктивній реальності. Висловлюються також думки про те, що достовірність частково перетинається з належністю доказів, проте, на відміну від належності, яка вказує на зв'язок фактичних даних із фактами справи, достовірність акцентує їх відповідність дійсності [6, с. 48–53]. Сучасні дослідження вказують, що під достовірністю доказів слід розуміти такий рівень істинності даних, який забезпечує суду впевненість у існуванні або неіснуванні обставин, що розглядаються, і дозволяє кваліфікувати отримані дані як докази [7, с. 169].

Ознака достовірності доказів тлумачиться і в судовій практиці. Так, Верховний Суд України в постанові від 11 червня 2019 року у справі № 904/2882/18 наголосив, що проста роздруківка електронного листування не може вважатися достовірним електронним документом через відсутність електронного підпису [8].

Європейський суд з прав людини визначає достовірність доказів як критично важливу їхню ознаку, що відображає якість доказів [9, с. 29–30].

При цьому, Європейський суд з прав людини вважає достовірність доказів їх важливою ознакою, яка іноді може домінувати над іншими вимогами до якості доказів, зокрема над вимогою про допустимість доказів. На думку ЄСПЛ, має бути врахована якість доказів, зокрема те, чи викликають обставини, за яких вони були отримані, будь-який сумнів щодо їхньої достовірності й точності [10, с. 442–443].

Можуть бути, на думку Суду, використані в доказуванні (якщо це допускається законодавством відповідної держави) і докази, отримані з порушенням права на повагу до особистого і сімейного життя, закріпленого у ст. 8 Конвенції, якщо немає сумніву в їх достовірності [11, с. 109–147]. Отже, підходи ЄСПЛ до оцінки достовірності доказів надзвичайно важливі і впливають на якість судового розгляду, де особлива увага приділяється якості та достовірності доказової інформації.

Висновок. Належне визнання та оцінка доказів, які відповідають стандартам достовірності, є дуже важливим для точного встановлення фактів справи. Цей процес не лише

сприяє правильному застосуванню права, але й забезпечує високі стандарти доказування в судовій практиці.

Список використаних джерел:

1. Лазько О. М. Засоби доказування у цивільному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2013. 18 с
2. Кравчук В., Угриновська О. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. Київ : Істина, 2006. 944 с
3. Ніколенко Л. Доказування в господарському судочинстві : навч. посіб. Одеса, 2007. 415 с
4. Ратушна Б.П., Грещук Г.І. Достовірність у цивільному процесі України. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 4. С. 269-271.
5. Цивільний процесуальний кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 28.11.2024).
6. Гусев О.Ю. Питання достовірності електронних доказів у цивільному процесі України. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2019. Т. 30 (69). № 5. С. 48–53.
7. Грабовська О.О. Теоретико-правові проблеми доказування у цивільному процесі України : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 ; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2018. 563
8. Постанова ВС від 11 червня 2019 року у справі № 904/2882/18.URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82426143> (дата звернення 11.11.2024).
9. Рішення ЄСПЛ у справі «Лі Дейвіс проти Бельгії». Бюлетень Європейського суду з прав людини 2009. № 12. С. 29–30.
10. Рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України». Офіційний вісник України. 2009. № 2. С. 442–443.
11. Рішення Великої Палати ЄСПЛ у справі «Биков проти Росії». Бюлетень Європейського суду з прав людини 2009. № 6. С. 109-147.

Гайдук Артем Сергійович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ АДВОКАТА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Забезпечення прав і свобод громадянина є основою правової та демократичної держави. У цивільному процесі адвокат здійснює представництво інтересів особи, захищаючи її порушені права та свободи. Його діяльність спрямована на забезпечення реалізації основних прав людини, включаючи справедливі судові процедури та неупередженість судової системи. Професіонал із права виступає посередником між особою та судовою владою, надаючи всім сторонам можливість скористатися своїм правом на захист під час судового розгляду. Адвокат виступає ключовим елементом цього механізму.

Роль адвоката підтверджується міжнародними стандартами, зокрема статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка гарантує право на справедливий судовий розгляд [8]. Слід також згадати Загальну декларацію прав людини 1948 року, яка гарантує право кожної людини на справедливий судовий розгляд [9].

Практика Європейського суду з прав людини, така як у справах *Iliya Petrov v. Bulgaria* (2020) [1] та *Emin v. Turkey* (2021) [5], підкреслює важливість належної правової допомоги на всіх етапах судового процесу.

Адвокат забезпечує право клієнта на справедливе поводження, допомагає з поданням правових претензій, збором доказів і виконанням необхідних процесуальних дій. Він сприяє рівноправній участі сторін у судовому процесі, що гарантує юридичну рівність. Збір, аналіз та

використання доказів є важливою частиною роботи адвоката, яка дозволяє побудувати чітку правову стратегію. Крім того, адвокат слідкує за дотриманням законодавства під час судового процесу та оперативно реагує на порушення прав клієнта, подаючи скарги чи апеляції.

Разом із тим існує низка проблем, які ускладнюють діяльність адвокатів у цивільному процесі. Окремі аспекти українського законодавства у сфері правової допомоги не узгоджуються з міжнародними стандартами. Зокрема, звіт Комітету НААУ з питань безоплатної правничої допомоги (2023) висновку, що, дійсно, є безліч питань до функціонування системи безоплатної правової допомоги в Україні [2].

Особливо гостро стоїть питання надання правової допомоги соціально незахищеним верствам населення, зокрема шукачам притулку та малозабезпеченим особам. За офіційними даними системи безоплатної правової допомоги, за 2022 рік значна кількість звернень залишилася без задоволення через обмежені ресурси, включно з недостатнім фінансуванням та дефіцитом кваліфікованих юристів [4]. Це порушує принцип рівності та справедливості, що є фундаментом демократичного суспільства.

Адвокат у цивільному процесі виконує ключову роль у захисті порушених прав, забезпеченні рівності й дотриманні принципу справедливості. Адвокат захищає законні права своїх клієнтів, виступає за забезпечення конкурентного правосуддя та рівності між залученими суб'єктами та підтверджує неупереджений судовий процес. Він допомагає гарантувати права людей і покращує всю судову систему, приєднуючись до неї.

Вдосконалення системи правової допомоги в Україні є необхідною умовою для забезпечення справедливості та верховенства права. Інвестуючи в розвиток цієї системи, ми робимо крок до створення більш справедливого і прозорого суспільства.

Список використаних джерел:

1. Європейський суд з прав людини. *Пиуа Petrov v. Bulgaria* (2020). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-205481> (дата звернення: 26.11.2024).

2. Звіт Комітету НААУ з питань безоплатної правничої допомоги. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Komitetu/Committee%20report/Committee%20on%20Free%20Legal%20Aid_report_2023_2.pdf.

3. Актуальні питання організації та надання безоплатної правничої допомоги в Україні. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/aktualni-pitannia-organizaciyi-ta-nadannia-bezoplatnoyi-pravnicoyi-dopomogi-v-ukrayini> (дата звернення: 03.12.2024).

4. Безоплатна правнича допомога. *Безоплатна правова допомога*. URL: <https://legallaid.gov.ua/> (дата звернення: 03.12.2024).

5. Європейський суд з прав людини. *Emin v. Turkey* (2021). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206485> (дата звернення: 26.11.2024).

6. Офіційний сайт Європейського суду з прав людини. URL: <https://www.echr.coe.int>

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 03.12.2024).

8. Загальна декларація прав людини. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 03.12.2024).

*Галус Олена Олександрівна,
в.о. завідувача кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБМЕЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. При цьому Основний закон визначає перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені, зокрема, до цього переліку входить лише одне політичне право – право на звернення. У зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану було обмежено ряд конституційних прав та свобод людини і громадянина, а саме в указі Президента України про введення воєнного стану має визначатися вичерпний перелік таких прав і свобод, які тимчасово обмежуються із зазначенням строку дії цих обмежень.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» серед заходів правового режиму воєнного стану, які можуть запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних політичних прав і свобод людини і громадянина, такі заходи: заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів; порушення питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підриє її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення [2].

Указом Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» передбачено можливість обмеження таких конституційних політичних права і свободи людини і громадянина, а саме: право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір; право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; право на мирні зібрання [3].

Обмеження політичних прав в умовах воєнного стану є досить складним і суперечливим питанням. Правовий режим воєнного стану вимагає певних тимчасових заходів для забезпечення національної безпеки, охорони державного суверенітету та громадського порядку. Однак, політичні права, зокрема право на свободу думки і слова, право на участь у виборах та право на мирні зібрання, є фундаментальними правами людини, гарантованими міжнародними актами.

Обмеження політичних прав під час воєнного стану повинні бути тимчасовими, пропорційними, недискримінаційними, зберігати баланс між безпекою та правами людини. Зокрема встановлені обмеження політичних прав не повинні тривати довше, ніж це є абсолютно необхідним для підтримання порядку та безпеки в умовах воєнного конфлікту. Також встановлені обмеження не повинні бути спрямованими на певні політичні групи або громадян на основі їхніх поглядів або етнічної належності. Будь-які обмеження мають відповідати національному законодавству, а також міжнародним стандартам прав людини, і не повинні призводити до зловживань чи узурпації влади.

Підсумовуючи, варто зазначити, що політичні права, за винятком права на звернення, в умовах воєнного стану зазнали суттєвих обмежень порівняно з іншими правами та свободами. Виправданість обмежень політичних прав залежить від конкретних обставин, а також від того, чи дотримуються принципів правового держави та міжнародних зобов'язань, коли такі обмеження вводяться. Реальне здійснення більшості політичних прав можливе лише

за умов вільного волевиявлення громадян та має характеризуватися легальністю та легітимністю прийнятих ними рішень, що в умовах воєнного стану може бути ускладнене.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

Гаман Тетяна Василівна,

*заступник директора Хмельницького регіонального центру підвищення кваліфікації,
кандидат наук з державного управління, доцент*

Ягодзінська Алла Анатоліївна,

керівник навчально-організаційного відділу Хмельницького регіонального центру підвищення кваліфікації, магістр права

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ, ЯКА ПРОХОДИТЬ ПУБЛІЧНУ СЛУЖБУ

Відповідно до ст. 38 Конституції України, усі громадяни України мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також користуються рівним правом доступу до державної служби чи служби в органах місцевого самоврядування [1]. Це конституційне право громадян України разом із іншими конституційними правами та свободами може бути захищене судом у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Такий захист може стосуватися як порушення права на рівний доступ до публічної служби різних видів (до якої віднесено передусім державну службу та службу в органах місцевого самоврядування, однак, у адміністративно-правовій доктрині до неї відносять також і військову службу, суддівську, прокурорську служби, службу на політичних та патронатних посадах [2, с. 56; 3, с. 215; 4, с. 10-18; 5, с. 107-108; 6, с. 183]), так і захисту прав особи, яка вже здобула адміністративно-правовий статус публічного службовця або оспорує правомірність втрати цього статусу.

Такий захист здійснюється в контексті застосування ст. 55 Конституції України, в якій зазначено, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Зважаючи на те, що особа, оскаржуючи порушення права доступу на публічну службу, її прав як публічного службовця або прав при припиненні публічної служби, оскаржує по суті протиправні рішення органу публічної влади (щодо себе), то такий спір є за своїм змістом публічно-правовим і підлягає вирішенню саме в порядку адміністративного судочинства.

Спори щодо прийняття громадянина на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби охоплюють весь спектр спорів, що виникають у відносинах публічної служби [7]. Розглядаючи питання щодо законодавства, яким врегульовані відносини публічної служби, необхідно виходити з того, що ці відносини, перш за все, є предметом регулювання конституційного та адміністративного права. Велика Палата Верховного Суду 27 лютого 2019 року у справі №815/6096/17 висловила правову позицію, згідно з якою при наданні спору статусу публічно-правового щодо правовідносин, пов'язаних із прийняттям на публічну службу, її проходженням або звільненням із публічної служби необхідно встановити наявність таких підстав: 1) чи проходила особа конкурс на заняття вакантної посади; 2) чи складала така особа присягу посадової особи; 3) чи присвоювався їй ранг у межах відповідної категорії посад. При цьому, як зазначено у рішенні Конституційного Суду України від 7 травня 2002 р.

за № 8-рп/2002 (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб), правове регулювання Конституцією та спеціальними законами України статусу посадових осіб, не означає, що на них не можуть поширюватися положення інших законів щодо відносин, не врегульованих спеціальними законами [8], однак такий спір все одно не буде трудовим, а матиме публічно-правовий характер. Публічній службі у більшості випадків не властиве договірне регулювання умов праці, що характерне для трудового права, оскільки відсутній трудовий договір як підстава для виникнення трудових відносин, а умови служби визначені законодавством. Трудове законодавство може застосовуватися до таких відносин субсидіарно за відсутності відповідних положень у конституційному та адміністративному законодавстві [9, с. 69].

Тому, доцільно звернути увагу на такі питання:

1) категорія адміністративних справ про публічну службу вирішується за позовами осіб, що перебувають на публічній службі та вважають, що органом, з яким вони перебувають у відносинах публічної служби, порушено їх права, свободи чи інтереси у цій сфері. Ці права визначені Законами України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій та статус суддів», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», іншими законами та підзаконними правовими актами, прийнятими на виконання положень законодавства. Позивачами у таких спорах можуть бути й інші особи, наприклад громадяни, які претендували на посаду публічного службовця, але не були призначені на неї; особи, звільнені з публічної служби або неправомірно притягнені до дисциплінарної або матеріальної відповідальності під час проходження служби. Крім того, у справах про припинення повноважень посадової особи у разі порушення нею вимог несумісності, встановлених Конституцією та законами України, позивачем може бути відповідний владний орган, а відповідачем – його посадова особа. При цьому завдання суду є незмінним: перевірка наявності обставин, що є підставою для дострокового припинення повноважень посадової особи, з метою недопущення протиправності такого припинення;

2) в порядку адміністративного судочинства вирішуються лише справи з приводу прийняття на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби. При цьому законодавчо не уточнено, що означає поняття «проходження публічної служби». В адміністративно-правовій доктрині це поняття визначається як довготривалий процес, який починається з виникнення публічно-службових відносин, тобто з моменту заміщення посади публічного службовця, з подальшим переміщенням працівника по службі, проведенням оцінки і атестації службовців і закінчується припиненням публічно-службових відносин. Будь-який процес, що здійснюється в межах державного управління, потребує обов'язково правового регулювання [10, с.457]. Таким чином, предметом оскарження в порядку адміністративного судочинства можуть стати не тільки випадки порушення прав особи при її прийнятті на публічну службу або звільнення з неї, а й при оплаті праці, оцінювання результатів діяльності, переведення на іншу посаду, притягнення до дисциплінарної відповідальності тощо.

Таким чином, право особи, яка проходить публічну службу на судовий захист гарантується Конституцією України та спеціальним законодавством України. Разом з тим, додаткового врегулювання потребує обмеження можливості оскаржувати порушення прав лише в судах першої та апеляційної інстанції. Оскільки відповідно до ч. 6 ст. 12 Кодексу адміністративного судочинства справи щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження та звільнення є справами незначної складності, а тому відповідно до ч. 5 ст. 328 цього ж Кодексу рішення, що прийняті у цих справах не підлягають касаційному оскарженню. Це може вважатися обмеженням права особи на судовий захист.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Стельмащук Л. С. Співвідношення понять «публічна служба» та «державна служба».

Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2009. № 1. С. 52–62.

3. Публічна служба: системна парадигма: кол. монографія. К.О. Ващенко, С. М. Серьогін, Є. І. Бородин, Н. А. Липовська, Н. Г. Сорокіна та ін. За заг. ред. С. М. Серьогіна. Дніпро: ДРІДУ НАДУ. 2017. 256 с.

4. Цуркан М. І. Правове регулювання публічної служби в Україні. Особливості судового розгляду спорів: монографія. Харків : Право, 2010. 216 с.

5. Стрельченко О. Г. Доктринальна характеристика публічної служби: поняття та класифікація. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 1 (17). С. 104-111.

6. Владовська К. П. Адміністративно-правове регулювання публічної служби в Україні. Дис. ... докт.філ. Спец. 081 – Право. Хмельницький, 2024. 216 с.

7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 лютого 2019 року у справі №815/6096/17. *Протокол* UA. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_vp_vs_vid_27_02_2019_roku_u_spravi_815_6096_17.

8. Рішення Конституційного Суду України від 7 травня 2002 р. за № 8-рп/2002 (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб). *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-02#Text>.

9. Теоретичні та прикладні проблеми захисту інтересів Державної прикордонної служби України в судових органах України та інших держав: колективна монографія. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2019. 205 с.

10. Фенич Я. В., Дьордьяй В. І. Особливості проходження публічної служби в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 8. С. 456-461.

Гапина Богдана Дмитрівна,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

БЕЗОПЛАТНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Безоплатна правнича допомога у цивільному судочинстві – це важлива державна гарантія, яка забезпечує доступ до правосуддя для кожного громадянина. Ця послуга дозволяє особам, які не мають змоги оплатити юридичні послуги, отримати кваліфіковану допомогу правника у вирішенні цивільних спорів.

Відповідно до статті 59 Конституції кожен має право на професійну правничу допомогу [1]. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно.

У джерелах цивільного процесуального права, зокрема, в Цивільному процесуальному кодексі у ч.3 статті 15 закріплено, що безоплатна правнича допомога надається в порядку, встановленому законом, що регулює надання безоплатної правничої допомоги [2]. В рамках цивільного процесу, безоплатну правничу допомогу можна сприймати як державну програму, яка фінансується з бюджету та інших джерел. Вона призначена для того, щоб забезпечити доступ до правосуддя всім громадянам, незалежно від їхніх фінансових можливостей.

Безоплатна правнича допомога у цивільному судочинстві поділяється на первинну та вторинну, первинна правнича допомога - вид правничої допомоги, який полягає в інформуванні людини про її права та порядок захисту свого порушеного права, безоплатна вторинна правнича допомога полягає у створенні рівних можливостей доступу до правосуддя і включає здійснення представництва інтересів заявника у судах чи інших державних органах.

Тема безоплатної правничої допомоги часто піднімається у судових рішеннях. Наприклад, у рішенні Вільногірського міського суду Дніпропетровської області від 19 грудня 2023 року у справі №173/3342/23 суд наголошує на тому, що безоплатна первинна правнича допомога у цивільному процесі включає такі види правничих послуг: надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складання заяв, скарг та інших документів правового характеру, крім документів процесуального характеру; надання

допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правничої допомоги та медіації. У свою чергу, вторинна безоплатна правнича допомога - вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Безоплатна вторинна правнича допомога включає такі види правничих послуг: захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складання документів процесуального характеру [3].

Однак практика застосування цієї державної гарантії виявляє й проблемні моменти.

Наприклад, у справі про визнання особи недієздатною, де участь адвоката є обов'язковою, суд може не залучити адвоката своєчасно. У таких випадках право на захист фактично порушується.

Низький рівень підготовки окремих адвокатів, які надають послуги на безоплатній основі, може негативно впливати на результати розгляду справ.

Державні органи, уповноважені на надання безоплатної правничої допомоги, іноді мають недостатнє фінансування або кадрові ресурси, що ускладнює своєчасне виконання їхніх обов'язків.

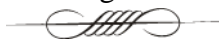
У рішенні Солом'янського районного суду м. Києва від 03 листопада 2023 року у справі №760/23293/23 суд наголошує на тому, відповідно до положення частини 5 ст.293 ЦПК України, у випадках, встановлених пунктами 1, 9 і 10 частини другої цієї статті, розгляд справ проводиться судом за обов'язковою участю адвоката особи, стосовно якої розглядається справа. У разі якщо особа не залучила адвоката, суд залучає його через орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правничої допомоги. Рішення суду про доручення призначити адвоката негайно, але не пізніше двох робочих днів, надсилається відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правничої допомоги, для виконання.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що безоплатна правнича допомога у цивільному судочинстві є важливим елементом забезпечення доступу до правосуддя, що відповідає конституційному праву громадян на професійну правничу допомогу.

Практика застосування безоплатної правничої допомоги підтверджує її важливість для осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах, зокрема, в справах про визнання особи недієздатною, де участь адвоката є обов'язковою.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.11.2024).
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 19 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 08.11.2024).
3. Рішення Вільногірського міського суду Дніпропетровської області від 19 грудня 2023 у справі №173/3342/23. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/115833743>
4. Рішення Солом'янського районного суду м. Києва у справі №760/23293/23 від 03 листопада 2023 року. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/114653696>

Гаращук Ілона Володимирівна,

провідний науковий співробітник НДІ державного будівництва

та місцевого самоврядування НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

МІСЦЕВІ ОРГАНИ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У лютому 2022 року повномасштабне вторгнення ворога поставило перед владою важливіший виклик – захист країни від російської агресії, на який було необхідно знаходити адекватні способи оперативного реагування і тим самим підтверджувати свою дієздатність,

ускладнення процесу децентралізації управління, створення додаткового навантаження на місцеву владу у зв'язку з потребами перелаштування від мирного місцевого самоврядування до дисципліни військових адміністрацій. Введення Указами Президента України воєнного стану № 64/2022 від 24.02.2022 р. [5] та утворення обласних військових адміністрацій [7] призвело до припинення повноважень обласних державних адміністрацій, які набули статусу обласних військових адміністрацій та зміни звичного режиму функціонування державних структур та системи місцевого самоврядування. Воєнний стан передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. Із його запровадженням відбулось посилення ролі виконавчої влади на місцевому рівні, особливо у сфері безпеки та оборони, викликах, пов'язаних з окупацією, та питаннях стабілізації деокупованих територій.

Військові адміністрації утворюються відповідно до ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» на територіях, на яких введено воєнний стан, є складовою частиною системи органів державної влади, а їх діяльність полягає у цілеспрямованому впливі на організацію діяльності на певній території в інтересах успішного вирішення поставлених перед ними завдань. За своїм правовим статусом ці тимчасові органи є органами розпорядницько-виконавчими. До них повною мірою можна застосувати загальну характеристику органів державного управління як розпорядницьких та виконавчих органів державної влади, але з використанням методів, властивих військовому управлінню. Компетенція військових адміністрацій передбачає здійснення лише таких дій, які безпосередньо засновані на законі або є наслідком необхідності виконання законів» [2, С. 37.] У ч. 9 ст. 4 Закону «Про правовий режим воєнного стану» закріплено, що у зв'язку з утворенням військових адміністрацій населених пунктів повноваження військово-цивільних адміністрацій цих населених пунктів припиняються з дня початку здійснення відповідною військовою адміністрацією своїх повноважень. Так, військові адміністрації замінили собою військово-цивільні адміністрації, сформовані на територіях Донецької та Луганської областей. На відміну від них, військові адміністрації за своєю юридичною природою є тимчасовими державними органами, що утворюються на тих територіях, де введено воєнний стан з метою не лише «запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури», а й для «охорони прав, свобод і законних інтересів громадян» [6]. Основними правовими актами, відповідно до яких організовувались військово-цивільні адміністрації, є Закон України «Про військово-цивільні адміністрації», а військові адміністрації – «Про правовий режим воєнного стану».

У період війни військові адміністрації виконують визначені чинним законодавством повноваження місцевих державних адміністрацій та, частково, органів місцевого самоврядування, не припиняють повноважень останніх, а діють паралельно з ними, виконуючи низку їх функцій. Ч. 2 ст. 9 Закону «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що органи місцевого самоврядування і далі здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України, цим та іншими законами України.

Водночас одним з основних чинників ефективного виконання покладених на військові адміністрації завдань в умовах воєнного стану є якісне нормативно-правове забезпечення. Саме від того, наскільки правові акти, які регулюють їх діяльність, будуть відповідати об'єктивному стану та розвитку суспільних відносин, наскільки дієвими будуть організаційно-правові та фінансові механізми регулювання відносин у сфері захисту та оборони, буде залежати забезпечення суверенітету та територіальної цілісності нашої країни, захист прав і свобод громадян, можливість розбудови державних інститутів на засадах демократії та свободи, панування принципу верховенства права, забезпечення законності та правопорядку [1, С. 91.] Конституція України не містить норм, що регулюють питання утворення й функціонування місцевих органів державної влади з елементами військової організації управління. О. Ю. Лялюк вказує на можливість зловживань з боку влади на практиці. У

випадках формування військових адміністрацій зловживання можуть бути пов'язані переважно з наслідками – можливими порушеннями прав і свобод людини і громадянина на відповідній території [3, С. 10].

Серед законодавчих змін щодо компетенції органів місцевого самоврядування після запровадження воєнного стану в Україні - ухвалення Закону «Про внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» [4]. Мета законодавчих змін - поліпшення взаємодії органів місцевого самоврядування з органами влади, врегулювання особливостей здійснення повноважень органів місцевого самоврядування і встановлення спрощеної процедури прийняття кадрових рішень щодо посад в органах місцевого самоврядування, посад керівників суб'єктів комунального сектору економіки в умовах воєнного стану. Проте, законодавцем не врегульовано питання щодо функціонування територіальних громад у різному правовому статусі в умовах воєнного стану, відсутні положення, які б вказували на відмінності територіальних громад, що функціонують у зоні бойових дій чи під окупацією та тих, де бойові дії не ведуться. Відповідно подальшого наукового пошуку потребує процес усунення суперечностей і конкуренції між органами місцевого самоврядування, виконавчими органами та військовими адміністраціями.

Список використаних джерел:

1. Говоров В. С. Актуальні проблеми повноважень військових адміністрацій під час дії правового режиму воєнного стану *Право та інновації* № 1 (45) 2024. С. 87-95.
2. Дулгер В. В. Військові адміністрації як тимчасові державні органи з елементами військової організації управління у складі сектору безпеки й оборони України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. Ч. 2. С. С. 33–37.
3. Лялюк О. Ю. Військові та військово-цивільні адміністрації в системі територіальної організації влади в Україні: компаративний аналіз. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 157. С. 6-19.
4. Про внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану»: Закон України від 12.05.2022 р. N 2259-IX. Офіційний вісник України. 2022. N 42. С. 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>.
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
7. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>.

Головащенко Ольга Сергіївна,

провідний науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

РОЗВИТОК ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ФУНДАМЕНТУ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Захист прав людини є однією з найважливіших цінностей сучасного світу. Це фундаментальний принцип, який лежить в основі міжнародного права та національних законодавств багатьох країн.

Історичний досвід показує, що злагоджений взаємозв'язок і взаємодія держави і суспільства стають запорукою могутності політичної системи та розвитку країни. Інститути громадянського суспільства відіграють ключову роль у захисті прав людини, особливо в країнах, у яких державні механізми захисту можуть бути недостатньо ефективними або

упередженими. В умовах воєнного стану права людини є особливо вразливими, адже війна часто призводить до грубих порушень прав людини і громадянина. В Україні, яка переживає збройну агресію з боку російської федерації, розвиток інститутів громадянського суспільства став невід'ємною частиною зусиль у сфері захисту прав людини.

Сьогодні інститути громадянського суспільства діють у більшості суспільних сфер: у сфері захисту прав людини і громадянина, представництва інтересів різних груп громадян, надання соціальних та інших послуг, благодійної та волонтерської діяльності, реалізації освітніх та культурних проектів, захисту довкілля, аналізу реалізації державної політики, моніторингу діяльності органів влади, антикорупційної діяльності тощо.

Проте, незважаючи на достатньо високий рівень суспільної підтримки інститутів громадянського суспільства в Україні, на сьогодні існують і виклики, серед яких є обмежене фінансування, політичний тиск, бюрократичні перешкоди тощо. Разом з тим, більшість громадян не залучені до діяльності інститутів громадянського суспільства, що актуалізує питання популяризації переваг діяльності в рамках відповідних інститутів, а також спрощення та вдосконалення реєстраційних процедур, поліпшення стану правового середовища. Крім того, потребує уваги питання сприяння розвитку волонтерської діяльності як одного з основних напрямів діяльності інститутів громадянського суспільства [1]. Волонтерство стало важливим елементом покращення якості життя та підтримки сучасних суспільств, саме тому його визнали основною соціальною силою суспільного розвитку.

Суспільний розвиток призводить до постійних змін у соціальній структурі, в основі яких лежить поява нових об'єднань громадян, що відстоюють свої інтереси. В умовах глобалізації саме суспільство захищає історичні, національні та культурні традиції, обґрунтовуючи позицію держави щодо ступеня її участі в інтеграційних процесах. Сьогодні інститути громадянського суспільства охоплюють широкий спектр сфер діяльності: від захисту прав людини до аналізу політичних процесів. Вони активно залучені до соціальних, культурних процесів і навіть процесів реформування, зокрема децентралізації. Відносини між сучасною демократичною, соціальною правовою державою та громадянським суспільством ґрунтуються на постійних взаємних поступках, прагненні до подолання протиріч та пошуку гармонії. Забезпечуючи вільний розвиток соціальних груп і окремих індивідів, визнаючи права і свободи людини як невід'ємні, підкоряючи свою діяльність інтересам і потребам суспільства, держава сама змінюється якісно.

В умовах війни громадянське суспільство в Україні досягло значних успіхів, зокрема завдяки зусиллям волонтерських організацій. Ці групи здійснювали забезпечення життєво необхідними ресурсами цивільне населення в умовах тривалої гуманітарної кризи. Значення їхніх зусиль було широко визнано на національному та міжнародному рівнях [2]. Волонтерські організації є ключовими гравцями в економіці самі по собі в якості роботодавців і постачальників послуг, що збільшують загальну економічну віддачу країни і знижують навантаження на державні витрати. Цей сектор також відіграє ключову роль в створенні умов, в яких економіка може процвітати, вкладаючи кошти в людей засобом навчання, підвищення кваліфікації та поліпшення можливостей працевлаштування людей на ринку праці [3].

Захист прав людини є одним з найважливіших завдань сучасного суспільства та держави. Однак, цей процес потребує зваженого підходу, балансування різних інтересів і постійного розвитку інститутів громадянського суспільства. Активний розвиток громадянського суспільства та держави є запорукою забезпечення та захисту прав людини і громадянина.

Таким чином, взаємозалежність сучасної держави та інститутів громадянського суспільства очевидна. Особливо важливою є їхня спільна робота у сфері захисту прав людини і громадянина. Інститути громадянського суспільства відіграють незамінну роль у захисті прав людини, здійснюючи моніторинг діяльності державних органів, формуючи громадську думку тощо. Створення сприятливих умов для розвитку суспільства та налагодження взаємодії з його інститутами є важливим завданням для органів державної влади та місцевого самоврядування. У свою чергу, розвинена економіка та соціальний добробут створюють можливості для

вдосконалення громадянського суспільства та самої демократичної соціальної правової держави. Лише після економічних реформ та демократизації всіх сфер суспільного життя може бути сформоване розвинуте громадянське суспільство зі специфічними інститутами та різноманітними інтересами, які є незалежними від політичної влади та державного контролю. Саме такий симбіоз держави та громадянського суспільства є запорукою ефективного захисту прав людини та розбудови справедливого суспільства.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України “Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки”. № 487/2021, від 27.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021/conv#Text>
2. Boyko N. Nations in transit 2023. Ukraine. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2023>
3. Уманська О. Волонтерство в Україні. Благодійний фонд UWCF. URL: <https://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/volonterstvo-v-ukraini>

Гринько Андрій Русланович,

студент 1-го курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДЕРЖАВНИЙ ПРИМУС ЯК ОЗНАКА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Права та свободи людини і громадянина потребують як закріплення у чинному законодавстві, так і охорони (захисту), а також створення та забезпечення ефективного правового механізму їх застосування. Усе це пов'язано із наявністю інституту юридичної відповідальності, спрямованого на захист прав та свобод людини і громадянина, прав та інтересів інших суб'єктів права, а також встановлення відповідальності держави та органів місцевого самоврядування за незаконне обмеження у цих правах та свободах, невиконання чи неналежне виконання покладених на них обов'язків (Розділ II Конституції України) [1].

У науці виділяють такі ознаки юридичної відповідальності: а) це одна із форм державно-примусового впливу на порушника; б) вона застосовується до осіб, які вчинили правопорушення; в) полягає у застосуванні до порушника санкцій, передбачених законом [2, с. 471-472]. При цьому основною ознакою юридичної відповідальності, що дозволяє визначити її сутність, є державний примус.

За таким розуміння заходами відповідальності є основні та додаткові обтяження (санкції), що покладаються на відповідальну особу у зв'язку з вчиненням ним правопорушення, так і примусове виконання обов'язку, що не виконувався. Наприклад, якщо мало місце невиконання цивільно-правового договору, то на відповідальну особу покладається обов'язок відшкодувати збитки (за їх наявності) чи сплатити неустойку, так і виконати передбачений договором обов'язок.

Ознака державного примусу є визначальним критерієм відповідальності. На нашу думку, обов'язковою ознакою юридичної відповідальності є можливість застосування державного примусу за умови відсутності добровільного виконання обов'язку боржником. Лише за наявності можливості примусу до зобов'язаної особи для виконання її обов'язку право може діяти ефективно. Таку думку можна пояснити тим, що обов'язок без відповідальності можна розглядати як добрий вчинок для порушника. Слід зазначити, що державний примус слід розглядати як необхідну ознаку права загалом, так і юридичної відповідальності зокрема.

Державний примус – це фізичний, психічний або інший вплив, що здійснюється на підставі закону уповноваженими органами до конкретних суб'єктів, всупереч їх волі та незалежно від них, для захисту особистих, суспільних і державних інтересів [2, с. 472]. Конкретна форма державного примусу виявляється в специфіці тих правовідносин, в межах яких застосовується такий захід.

Державний примус розглядається всіма вченими щодо ситуацій, коли правопорушником виступає приватна особа, а держава притягує її до відповідальності. Проблема застосування юридичної відповідальності до держави полягає у можливості застосування державного примусу до самої держави. Щоб відповісти на поставлене питання слід виходити з того, що зв'язок і підпорядкування держави праву реалізується за допомогою механізму поділу влади.

Призначення механізму поділу влади в правовій державі полягає у тому, щоб уникнути концентрації влади в одних руках і тим самим звести до мінімуму можливість для порушення прав громадян з боку держави [3, с. 111]. При цьому створюються умови, щоб гілки влади, які діють самостійно, могли взаємно контролювати одна одну. Саме система поділу влади призначена уникнути протиріч між двома ролями держави – держави як гаранта та як потенційного порушника прав приватних осіб. Інститут майнової відповідальності держави становить спосіб контролю одних державних органів (судів) за діяльністю інших (органів виконавчої влади). З цієї точки зору сутністю цього правового інституту буде відновлення прав громадян і юридичних осіб, порушених одними державними органами, за допомогою інших державних органів. Це стає можливим внаслідок відсутності співпідпорядкування всередині всієї системи органів державної влади, внаслідок їх відносної незалежності та самостійності, наявності своєї відокремленої компетенції.

Державний примус загалом означає здійснення компетентним державним органом відповідних повноважень – розгляд і вирішення судом справи, а потім виконання акту про застосування санкції. У розумінні більшості подібна діяльність може здійснюватися лише щодо приватних осіб [4, с. 393]. Однак з юридичної точки зору в цьому випадку немає різниці між приватною особою та публічним утворенням. Таким чином, суд покладає юридичну відповідальність на державу, але її не реалізує. Повноваженнями по реалізації заходів відповідальності наділені державна виконавча служба та казначейство. Такі органи відносяться до виконавчої гілки влади.

Учені з публічного права ототожнюють відповідальність із покаранням (наприклад, кримінальна та адміністративна відповідальності завжди спрямовані на виконання каральної функції) [5, с. 91]. Вважаємо, що така концепція не може бути застосована для сфери цивільних правовідносин, де відповідальність не завжди означає покарання. Наприклад, основна функція цивільно-правової відповідальності – відновлювальна, а не каральна та має за мету відновлення первісного майнового становища потерпілої особи або компенсація порушення особистих немайнових благ, невідчужуваних від особи за рахунок майна правопорушника чи особи, відповідальної за його дії [6, с. 152-159]. Тобто первісним є відновлення первісного майнового становища потерпілого, а негативні наслідки для правопорушника (боржника) – це другорядне.

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що за ознакою державного примусу юридична відповідальність відрізняється від інших видів соціальної відповідальності, зокрема моральної, економічної та інших.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 4-те видання, стереотипне. Підручник. Київ : Алерта, 2021. 528 с
3. Лесько Н. Державний примус: поняття та характеристика. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2022. № 1 (22). С. 106-113.
4. Аракелян Р.М. Поняття державного примусу в теорії права. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 1. С. 391-393.
5. Карелін В. Заходи адміністративного примусу та особливості їх застосування у сфері організації виконання покарання. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 1. С. 90-94.

6. Ківалова Т.С. Функції інституту зобов'язань відшкодування шкоди. С. 152-159.
 URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b138d3de-5910-444d-8594-8efc148918b9/content>

Громов Денис Дмитрович,

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
 Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ, ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ

У процесі забезпечення публічної безпеки і порядку на регіональному рівні приймає участь велика кількість різноманітних організацій та фізичних осіб, які різняться між собою структурою та змістом їх адміністративно-правового статусу. На тлі сучасних викликів, включаючи повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, терористичні загрози, збільшення рівня злочинності, в тому числі транскордонної та інші небезпеки, роль органів публічної влади у забезпеченні публічної безпеки та порядку стає особливо важливою. У рамках процесу децентралізації публічної влади в Україні, підвищується значення забезпечення публічної безпеки і порядку не тільки на національному, а й на регіональному рівні. При цьому, змінюються підходи до визначення компетенції суб'єктів забезпечення публічної безпеки і порядку на регіональному рівні, їх взаємодії з іншими суб'єктами, форм та інструментів діяльності щодо забезпечення публічної безпеки і порядку.

У адміністративно-правовій доктрині поняття «публічна безпека» та «публічний правопорядок» визначаються через категорії: а) правового стану – стану захищеності життєво важливих для держави, суспільства та кожної окремої особи інтересів, прав, свобод людини та громадянина та стану упорядкованості публічних правовідносин та всієї публічно-правової системи, за якого кожен орган публічної адміністрації добровільно дотримуються правових та інших соціальних приписів та виконують їх з метою досягнення публічної безпеки та загального добробуту[1, с. 9]; б) суспільних відносин – як урегульована правовими та іншими соціальними нормами система суспільних відносин, що забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя та здоров'я, попередження злочинів та проступків, повагу до честі й людської гідності, дотримання норм суспільної моралі і порядку, запобігання чи усунення загроз життю і здоров'ю осіб та їхньому майну, які можуть виникнути внаслідок неправомірних діянь або вияву негативних властивостей джерел підвищеної небезпеки[2, с. 36; 3, с. 226]; в) діяльності уповноважених органів щодо створення умов для належного функціонування сектору безпеки та правопорядку, мінімізації негативного впливу економічних, правових, технологічних, психологічних та інших факторів на стан захищеності життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина [4, с. 26-27]. В першому випадку можна говорити про публічну безпеку і порядок як про результат діяльності органів публічної адміністрації, як загальнодержавних, так і місцевих, прояв їх компетенції у сфері забезпечення відповідної безпеки і порядку в частині здійсненні правотворчої, правозастосовчої або правоохоронної діяльності; в другому випадку – як про власне про адміністративно-правове регулювання такої діяльності, в третьому – як про власне діяльність щодо забезпечення публічної безпеки і порядку.

Перелік органів публічної адміністрації, які здійснюють забезпечення публічної безпеки і порядку досить широкий – це як вищі органи державної влади, так і Національна поліція України, інші правоохоронні органи, Збройні Сили України, інші військові формування, органи прокуратури, суди, місцеві органи виконавчої влади та місцевого самоврядування[3, с. 226-229; 4, с. 234-235]. На регіональному рівні повноваження щодо забезпечення публічної безпеки і порядку передусім покладається на органи Національної

поліції та місцеві органи публічної адміністрації (місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та створені відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військові адміністрації).

Зокрема, органи місцевого самоврядування уповноважені: вирішувати питання щодо створення у разі необхідності органів і служб для забезпечення публічного порядку і безпеки на регіональному рівні (створення пожежної охорони, аварійно-рятувальних служб, колегіальних органів, якими здійснюється взаємодія з правоохоронними органами та іншими суб'єктами забезпечення публічної безпеки і порядку, створення органів і служб правоохоронного характеру (адміністративних комісій та комісій з питань боротьби зі злочинністю, «муніципальної варти»); здійснювати взаємодію із іншими суб'єктами забезпечення публічної безпеки і порядку, спільну діяльність, спрямовану на забезпечення безпеки, правопорядку і реалізації конституційних прав громадян, які проживають у відповідних територіальних громадах; здійснювати окремі контрольно-наглядові повноваження за діяльністю правоохоронних органів, зокрема заслуховування звітів інформації керівників органів Національної поліції про стан законності, боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку та результати діяльності на відповідній території; сприяння. Частина цих повноважень визначена як власна або делегована компетенція органів місцевого самоврядування, частина – фактично реалізується органами місцевого самоврядування поза межами відповідного правового регулювання (створення «муніципальної варти»). Крім цього, органи місцевого самоврядування уповноважені здійснювати окремі повноваження у сфері забезпечення територіальної оборони, а також інші повноваження у сфері оборони, в тому числі забезпечення організації призову, військового обліку, своєчасного оповіщення і забезпечення прибуття громадян, які залучаються до виконання обов'язку щодо мобілізації, забезпечення на території відповідних населених пунктів планування та проведення мобілізаційної підготовки, а також проведення заходів мобілізації та демобілізації, інші повноваження, визначені ст. ст. 36 і 36-1 Закону України «Про місцеве самоврядування» [5; 6, с. 38-40; 7, с. 82].

Окремі повноваження у сфері забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян, оборонної роботи, мобілізаційної підготовки, мобілізації та демобілізації мають й місцеві державні адміністрації. Зокрема, останні здійснюють сприяння діяльності аварійно-рятувальних служб за місцем їх дислокації, під час прямування до зон надзвичайних ситуацій та під час ліквідації надзвичайних ситуацій, зокрема у поданні їм необхідних транспортних та інших матеріальних засобів і послуг; забезпечують інформування населення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій; здійснюють моніторинг стану публічної безпеки на регіональному рівні; забезпечують виконання законодавства про територіальну оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, військовий обов'язок посадовими особами і громадянами, підприємствами, установами і організаціями; здійснює заходи, пов'язані з територіальною обороною, мобілізаційною підготовкою, цивільним захистом на відповідній території, відповідну взаємодію з органами державної влади, іншими державними органами, силами оборони і силами безпеки, органами місцевого самоврядування [8].

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян на основі відповідної місцевої адміністрації (а у випадках неможливості реалізації повноважень відповідними органами місцевого самоврядування – і на їх основі) утворюються як тимчасові органи відповідні військові адміністрації. Останні протягом часу свого функціонування здійснюють повноваження відповідних місцевих органів публічної адміністрації щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, а також додаткові повноваження щодо забезпечення заходів правового режиму воєнного стану[9].

Національна поліція, здійснюючи повноваження, визначені ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», а саме попередження, припинення та ліквідація групових порушень громадського порядку та масових заворушень; забезпечення посиленої охорони особливо важливих та інших об'єктів; забезпечення публічного порядку та безпеки, здійснення відповідної взаємодії з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування [3, с. 227; 10].

Отже, на регіональному рівні повноваження щодо забезпечення публічної безпеки і порядку передусім покладається на органи Національної поліції та місцеві органи публічної адміністрації (місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та створені відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військові адміністрації). Діяльність щодо забезпечення публічної безпеки і порядку на регіональному рівні здійснюється в контексті відповідної правоохоронної діяльності органів Національної поліції, діяльності щодо створення допоміжних органів забезпечення безпеки і порядку, їх взаємодії та співробітництва з органами Національної поліції України, здійснення повноважень у сфері оборони та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Батраченко О. В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки та правопорядку. Дис. ... канд.юр.наук. Спец. 12.00.07 –адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Суми, 2017. 218 с.
2. Барба В. Є. Поняття публічної безпеки і порядку як об'єкта взаємодії територіальних підрозділів національної поліції з органами місцевого самоврядування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. С. 32-36.
3. Афонін Д. С., Боксгорн А. В. Особливості забезпечення публічної безпеки і порядку Національною поліцією України в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 224-230.
4. Панова О. О. Забезпечення публічної безпеки в Україні: адміністративно-правовий аспект. Дис. ... докт.юр.наук. Спец. 12.00.07 –адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Суми, 2019. 516 с.
5. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
6. Пишна А. Г., Любчик В. Б. Забезпечення громадського порядку органами місцевого самоврядування в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 3. Ч. 2. С. 36-41.
7. Вітвіцький С. С., Захарченко А. М. Правова основа взаємодії органів і підрозділів національної поліції з органами місцевого самоврядування у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 1. С. 80-94.
8. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.
9. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
10. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

*Данилюк Юлія Олександрівна,
студентка 1 курсу магістратури Хмельницького університету управління та права імені
Леоніда Юзькова*

ДОТРИМАННЯ НОРМ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Адвокатська діяльність передбачає дотримання високих стандартів професійної етики, які не обмежуються лише безпосередньою роботою з клієнтами, але й охоплюють поведінку адвокатів у суспільстві, зокрема в мережі Інтернет. У сучасному цифровому світі онлайн-присутність адвокатів стала звичною практикою, що відкриває нові можливості, але водночас ставить низку етичних викликів.

Мережа Інтернет є не лише платформою для комунікації, а й інструментом для просування професійних послуг. Проте адвокат, взаємодіючи в Інтернеті, повинен дотримуватися правил адвокатської етики, викладених у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Правилах адвокатської етики. Вони передбачають, що адвокат зобов'язаний уникати дій, які можуть заплямувати репутацію професії, а також дотримуватися принципів конфіденційності, добропорядності тощо.

Одним із ключових аспектів є дотримання принципу конфіденційності. У публікаціях, повідомленнях чи обговореннях у соціальних мережах адвокат не має права розкривати інформацію, яка стала відома йому під час виконання професійних обов'язків. За порушення цього принципу адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності, про що свідчать рішення Кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (КДКА) та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури (ВКДКА). Наприклад, у рішенні ВКДКА № VI-001/2023 від 29 червня 2023 року було вказано на порушені адвокатом ст. 10, 60 Правил адвокатської етики, через те, що останній на момент зйомки не отримував дозвіл наречених на опублікування у мережі Інтернет відеозапису за їх участі, яке містить чітке зображення обличчя, містить інформацію, пов'язану зі здійсненням адвокатської діяльності, в тому числі інформацію про надання правової допомоги клієнту, яка, серед іншого, відноситься до адвокатської таємниці, а також не повідомив клієнта про свій намір розмістити відеозапис в мережі Інтернет, що зафіксовано на відеозаписі [2].

Ще одним важливим аспектом є уникнення неналежної реклами. Адвокат не має права використовувати Інтернет для надання недостовірної інформації про свої професійні послуги чи здобутки. Це порушення може підірвати довіру до адвокатури загалом і завдати шкоди професійній репутації. Наприклад, у рішенні ВКДКА № I-019/2024 від 26.01.2024 року зауважено про те, що рекламні матеріали про адвоката не відповідають вимогам точності, достовірності, містять інформацію, що порушує етичні норми (частина 3 статті 7 Закону України «Про рекламу»), суперечать критеріям об'єктивності й достовірності, утворюють підґрунтя для введення потенційних клієнтів в оману, не відповідають розумним естетичним вимогам (абзац третій статті 13 Правил адвокатської етики). Даним рішенням адвоката притягнуто до дисциплінарної відповідальності та застосовано дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю строком на дев'ять місяців [2].

Крім того, адвокат повинен бути коректним і ввічливим у своїх висловлюваннях в Інтернеті, включаючи коментарі в соціальних мережах, блогах чи інших публічних майданчиках. Будь-які образи, дискредитація колег або клієнтів є порушенням етичних стандартів. КДКА неодноразово розглядали випадки, коли некоректна поведінка адвоката в Інтернеті призводила до накладення дисциплінарних стягнень. Наприклад, у рішенні ВКДКА № IV-011/2023 від 28.04.2023 року вказано, що адвокат повинен поводити себе шанобливо, проте своєю публікацією у соціальній мережі Facebook він допустив образливу поведінку стосовно свого колеги та його клієнтів. Адвокат допустив висловлювання та поширив відомості стосовно іншого адвоката та його клієнтів, які не відповідають вимогам Правил адвокатської етики, що закріплюють дотримання норм адвокатської етики при використанні

мережі інтернет, чим порушив ст. 12, абз. 1 ст. 50, ст. 51, абз. 1 ст. 53, ст. 57, абз. 1, 5 ст. 58, абз. 1, 3 ст. 59 Правил адвокатської етики [1].

Слід також зазначити, що адвокатська спільнота має бути особливо обачною у використанні Інтернету для обговорення професійних питань. Висловлювання, які можуть сприйматися як порушення незалежності адвокатури чи підрив авторитету судової системи, також вважаються етичним порушенням.

Таким чином, використання мережі Інтернет адвокатами вимагає дотримання високих стандартів професійної етики. Публікації, комунікації та реклама адвокатських послуг мають відповідати принципам визначеним законодавством. Кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури (КДКА) та Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури відіграють важливу роль у забезпеченні дотримання цих стандартів, виносячи рішення, які слугують прикладами належної поведінки. Дотримання етичних норм є запорукою збереження довіри до адвокатури як інституту, що забезпечує правову допомогу громадянам та захищає їхні інтереси.

Список використаних джерел:

1. Рішення ВКДКА № IV-011/2023 від 28.04.2023 року за скаргою на рішення дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Київської області № 22/2023 від 25.01.2023 року про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності та застосування дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю строком на три місяці. URL: <https://vkdka.org/rishennya-vkdka-iv-011-2023-vid-28-04-2023-roku-za-skargoyu-na-rishennya-distsiplinarnoji-palati-kvalifikatsijno-distsiplinarnoji-komisiji-advokaturi-kijivskoji-oblasti-22-2023-vid-25-01-2023-roku/>

2. Рішення ВКДКА № VI-001/2023 від 29.06.2023 року за скаргою на рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Донецької області у складі дисциплінарної палати № 28 від 29.04.2023 року про порушення дисциплінарної справи відносно адвоката. URL: <https://vkdka.org/rishennya-vkdka-vi-001-2023-vid-29-06-2023-roku-za-skargoyu-na-rishennya-kvalifikatsijno-distsiplinarnoji-komisiji-advokaturi-donetskoji-oblasti-u-skladi-distsiplinarnoji-palati-28-vid-29-04-2023/>

3. Рішення ВКДКА № I-019/2024 від 26.01.2024 року за скаргою на рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Кіровоградської області у складі дисциплінарної палати № 44 від 15.11.2023 року про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності та застосування дисциплінарного стягнення у вигляді попередження. URL: <https://vkdka.org/rishennya-vkdka-i-019-2024-vid-26-01-2024-roku-za-skargoyu-na-rishennya-kvalifikatsijno-distsiplinarnoji-komisiji-advokaturi-kirovogradskoji-oblasti-u-skladi-distsiplinarnoji-palati-44-vid-15-11-2/>

Ємець Максим Олександрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні другого курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ОДИН З ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ

Право на судовий захист є одним із найважливіших прав людини, закріплених у багатьох конституціях та нормативно-правових актах. Це право забезпечує кожному громадянину можливість звернутися до суду для захисту своїх прав і свобод у разі їх порушення. Проте існують випадки, коли національні суди не в змозі забезпечити повний захист прав людини. У цьому контексті конституційна скарга виступає як важливий механізм реалізації права на судовий захист, надаючи можливість громадянам оскаржувати порушення їхніх конституційних прав безпосередньо у конституційному суді.

Інститут конституційної скарги в Україні був запроваджений у рамках конституційної реформи 2016 року. Він дозволяє фізичним та юридичним особам звертатися до

Конституційного Суду України з метою перевірки відповідності Конституції законів або їх окремих положень, застосованих у рішеннях судів найвищої інстанції [1]. Тому, конституційна скарга виступає ефективним засобом захисту прав особи, коли всі інші національні засоби захисту вичерпано. Окрім цього, застосування інституту конституційної скарги сприяє вдосконаленню правової системи через визнання неконституційними положень, які не відповідають Основному Закону держави [2].

Безперечно, створення інституту конституційної скарги є значним досягненням конституційної юстиції на національному рівні. Проте, питання його ефективності у сучасній формі викликає велику кількість обговорень серед науковців. Конституційна скарга в Україні функціонує в межах нормативної моделі, що передбачає певні обмеження. Така модель дозволяє оскаржити лише нормативно-правові акти, а індивідуально-правові акти не входять в предмет перевірки. Європейський суд з прав людини відстоює позицію, що такий підхід є малоефективним [3]. Тому постає питання про перехід до повної моделі, яка передбачає розгляд законодавства і рішень індивідуального характеру, побудованих на ньому [2].

Існують й інші проблеми застосування цього інституту. Жорсткі вимоги до змісту та форми скарги значною мірою ускладнюють доступ до її використання громадянами. Звертаючись до офіційної статистики, зазначимо, що невідповідність цих вимог часто стає причиною відхилення скарг. Саме тому, значний відсоток звернень до Конституційного Суду залишаються нерозглянутими через процедурні порушення [3]. Такі вимоги закріплені Законом України «Про Конституційний Суд України», за допомогою чого законодавець формалізував зміст скарг, чим частково убезпечив себе від розгляду необґрунтованих справ [4, ст. 55].

Проте держава робить певні кроки для мінімізації надходження відверто необґрунтованих скарг. Полягають вони в інформаційно-освітній роботі серед громадян, оскільки неповне уявлення про цей інститут є однією з основних підстав відмови у розгляді їх звернень [2]. В свою чергу, це позитивно вплине на формування конституційного законодавства, оскільки якість поданих та надалі розглянутих скарг збільшиться. Відповідно, збільшиться кількість якісних змін до національного законодавства.

Таким чином, конституційна скарга є надзвичайно важливим засобом реалізації права на судовий захист. Вона виконує дві ключові функції: забезпечення захисту прав конкретної особи та вдосконалення національного законодавства. Однак для розкриття повного потенціалу цього інституту необхідно продовжувати його реформування, розширювати компетенцію Конституційного Суду та забезпечувати доступність механізмів подання скарг для всіх громадян. Лише за цих умов конституційна скарга стане дієвим інструментом правового захисту в Україні та сприятиме зміцненню демократичних засад суспільства.

Список використаних джерел:

1. Єгорова В. С. Конституційна скарга в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2018. № 31. 159 с.
2. Подорожна Т. С., Білоскурська О. В. Конституційна скарга як форма судового захисту прав людини в Україні. *Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2019. Вип. 1 (41). С. 97-101.
3. Щебетун, І. С., Михайліна, Т. В. Конституційна скарга як засіб захисту прав людини: теоретико-прикладний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Юриспруденція. 2022. № 56. С. 41-44.
4. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. No 35. Ст. 376.

Жеребний Владислав Олександрович,

*здобувач вищої освіти 2 курсу на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В КОНТЕКСТІ ПРАВА ЄС

Забезпечення прав людини в умовах воєнного стану є надзвичайно складним і багатогранним викликом для будь-якої правової системи, особливо в контексті права Європейського Союзу, де принципи захисту основоположних прав та свобод людини становлять основу правової доктрини та практики. Воєнний стан створює неповторну правову ситуацію, за якої традиційні механізми захисту прав людини зазнають серйозних випробувань та обмежень. Держава змушена балансувати між необхідністю вживання надзвичайних заходів для забезпечення національної безпеки та дотриманням фундаментальних прав, гарантованих міжнародними конвенціями та правом ЄС. Правова система Європейського Союзу має розвинені механізми реагування на надзвичайні ситуації, що передбачають тимчасове обмеження окремих прав і свобод. Однак основним викликом залишається дотримання принципу пропорційності та недискримінації під час запровадження таких обмежень. Серед основних проблемних питань постають питання балансування між забезпеченням національної безпеки та дотриманням прав людини, механізми судового захисту під час воєнного стану, особливості обмеження окремих прав і свобод особистості, а також міжнародно-правові стандарти захисту прав людини в надзвичайних умовах. Дослідження цієї проблематики набуває особливої значущості в контексті сучасних геополітичних викликів, зокрема збройної агресії Російської Федерації проти України, яка висвітлила серйозні проблеми забезпечення прав людини в умовах воєнного конфлікту. Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного аналізу правових механізмів захисту прав людини в екстремальних умовах та пошуку ефективних шляхів їх удосконалення.

Правове регулювання забезпечення прав людини в надзвичайних умовах є доволі непростим процесом, що базується на фундаментальних міжнародно-правових документах. Європейська конвенція з прав людини у статті 15 передбачає можливість тимчасового відступу від певних зобов'язань у разі надзвичайної ситуації [1], водночас Хартія основоположних прав Європейського Союзу висвітлює чіткі обмеження щодо таких відступів, наголошуючи на неприпустимості порушення абсолютних прав, таких як право на життя, заборона катувань та нелюдського поводження [2]. Досвід Європейського суду з прав людини напрацював чіткі критерії правомірності обмеження прав під час надзвичайних станів. У справі "Lawless v. Ireland" (1961) Суд визначив три ключові принципи: наявність реальної загрози державі, пропорційність обмежень та їх тимчасовий характер [3]. Дослідження показують, що найбільш проблемними є обмеження права на свободу та особисту недоторканність, права на приватність, свободи пересування та права на справедливий суд.

Ключовими міжнародними документами, що регулюють питання прав людини в часи воєнного стану, є Женевська конвенція [4], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [5] та Резолюції Ради Безпеки ООН. Сучасна практика висвітлює системні виклики забезпечення прав людини під час воєнного стану, серед яких складність документування, обмеження доступу міжнародних моніторингових місій, психологічні травми цивільного населення, порушення майнових прав та проблеми медичного забезпечення. Дослідження демонструють, що навіть у розвинених правових системах ЄС існують значні проблеми, а саме недостатня ефективність превентивних механізмів, складність балансування між національною безпекою та правами особи, брак уніфікованої практики між державами-членами ЄС.

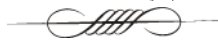
Дослідження практики застосування правових норм дозволяє сказати, що держави-члени ЄС мають різні підходи до забезпечення прав людини в умовах воєнного стану. Це пов'язано з історичними, культурними та правовими особливостями кожної країни. Зокрема, країни, що пережили тоталітарні режими, мають більш жорсткі гарантії захисту прав людини,

порівняно з державами, які не мали такого історичного досвіду [6]. Особливої уваги заслуговує питання захисту прав вразливих груп населення під час воєнного стану. Діти, жінки, особи похилого віку, особи з інвалідністю потребують посиленого захисту та спеціальних механізмів забезпечення їхніх прав. Міжнародне право та право ЄС передбачають спеціальні норми щодо захисту цих категорій осіб, однак на практиці їх реалізація часто ускладнена об'єктивними обставинами воєнного часу [7]. Не менш важливим аспектом є також інформаційна безпека та захист приватних даних в умовах воєнного стану. Держави часто вдаються до посилення контролю за інформаційними потоками, що може призводити до необґрунтованих обмежень свободи слова та права на інформацію.

Підсумовуючи, можна дійти висновку що, забезпечення прав людини в умовах воєнного стану є надзвичайно необхідним і актуальним для правової системи, де Європейський Союз демонструє найбільш розвинену систему правового захисту, яка ґрунтується на фундаментальних міжнародно-правових документах та принципах недискримінації і пропорційності. Правові механізми ЄС передбачають можливість тимчасового обмеження прав людини в надзвичайних умовах, але з принциповими застереженнями: абсолютні права за будь-яких обставин не можуть бути обмежені. Європейський суд з прав людини визначив чіткі критерії правомірності таких обмежень: наявність реальної загрози державі, пропорційність обмежень та їх тимчасовий характер. Ключовою рекомендацією є необхідність постійного поліпшення механізмів забезпечення прав людини в часи воєнного стану. Це потребує розвитку міжнародного співробітництва, імплементації найкращих практик захисту прав і свобод, комплексного підходу з урахуванням міжнародних стандартів та специфіки конкретної держави.

Список використаних джерел:

1. Європейська конвенція з прав людини (1950), URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Дата звернення: 02.12.2024).
2. Хартія основоположних прав Європейського Союзу (2000), URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F_%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2_%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D1%83 (Дата звернення: 02.12.2024).
3. Рішення ЄСПЛ у справі "Lawless v. Ireland" (1961), URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57518%22%5D%7D> (Дата звернення: 02.12.2024).
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949), URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (Дата звернення: 02.12.2024).

Зданевич Степан Володимирович,

студент 4 курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОВАЖНІСТЬ ПРОПУСКУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ ТА ЇХ ПОНОВЛЕННЯ

Строком у цивільному процесі визначається певний період часу, в який мають бути вчинені процесуальні дії або подані процесуальні документи. Інститут процесуальних строків покликаний забезпечити ефективність та справедливість судового процесу, а також уникнути затягування розгляду справи.

Пропуск строку, визначеного законом або встановленого судом тягне за собою втрату права на вчинення процесуальної дії, яка повинна була бути вчинена у цей строк. Однак, існують випадки поновлення пропущеного процесуального строку а також його подовження. Поновлення пропущеного строку можливе у разі наявності поважних причин його пропуску. В свою чергу, поважні причини – є оціночним поняттям, і у кожному конкретному випадку

оцінюються судом, однак, має існувати безпосередній причинний зв'язок між причиною, на яку посиляється особа і пропуском строку.

В свою чергу, з даного питання можна дослідити судову практику, за допомогою якої сформувані загальні положення щодо поважності пропуску процесуальних строків. Так, показовою є справа № 500/1912/22, у якій Верховний Суд вказав, що « причина пропуску строку може бути визнана поважною, якщо вона відповідає всім наступним вимогам:

- 1) це обставина або сукупність обставин, що прямо ускладнюють або роблять неможливим вчинення процесуальних дій у встановлений законом термін;
- 2) це обставина, яка виникла об'єктивно, незалежно від волі особи, що пропустила строк;
- 3) причина виникла протягом періоду, на який припадає пропущений строк;
- 4) ця обставина може бути підтверджена належними та допустимими доказами» [1].

Актуальним наразі є питання поважності пропущення строку через введення воєнного стану в Україні. Дане питання також було предметом неодноразового дослідження у судовій практиці. Так, у справі 990/115/22, дане питання було передано на розгляд Великій Палаті ВС, у результаті чого, 10.11.2022, винесено Постанову, в якій сформовано наступний правовий висновок: «введення воєнного стану на території України не зупиняє перебіг процесуальних строків для подачі позовів до суду. Питання поновлення процесуального строку у разі його пропуску через обставини, пов'язані з воєнним станом, має розглядатися в кожному конкретному випадку, з урахуванням обґрунтувань, наведених у заяві про поновлення строку. Лише факт введення воєнного стану в Україні не є підставою для поновлення строку. Підставою може бути тільки те, що обставини, пов'язані з воєнним станом, унеможливили виконання процесуальних дій у межах визначеного законом терміну» [2].

Також, заслуговує на увагу позиція, викладена у Постанові ВС від 14.12.2020, по справі № 521/2816/15-ц, яка говорить про те, що «при вирішенні питання про поновлення строку суд повинен чітко обґрунтувати наявність поважних причин для поновлення цього строку. Лише посилання на наявність таких причин без належного пояснення не є достатнім для мотивування рішення про поновлення строку. Безпідставне поновлення строку на оскарження судового рішення, яке набрало законної сили, лише на основі вказівки на наявність поважних причин, порушує вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Таке порушення є підставою для скасування як оскарженого рішення апеляційного суду, так і ухвали про поновлення строку на апеляційне оскарження, відкриття апеляційного провадження та повернення справи до апеляційного суду для продовження процесу з етапу відкриття апеляційного провадження» [3].

Отже, як ми бачимо, для поновлення процесуальних строків важливим є наявність поважних причин. Поважні причини оцінюються судом в кожному конкретному випадку і мають бути обґрунтовані належними доказами, зокрема повинна бути встановлена прямий зв'язок між причиною та пропуском строку. Тільки факт наявності поважних причин не є достатнім для поновлення строку, суд має надати детальне обґрунтування своєї ухвали. У разі безпідставного поновлення строку, рішення суду може бути скасовано.

Список використаних джерел:

1. Постанова ВС у складі КЦС від 29.09.2022, справа №500/1912/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106545406> (дата звернення 21.11.2024).
2. Постанова ВП ВС від 10.11.2022, справа № 990/115/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107354803> (дата звернення 21.11.2024).
3. Постанова ВС у складі КЦС від 14.12.2020, справа № 521/2816/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93564591> (дата звернення 21.11.2024).

Іваненко Валерія Сергіївна,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету
менеджменту Миколаївського національного аграрного університету

СТВОРЕННЯ СУЧАСНИХ ТА ЕФЕКТИВНИХ СИСТЕМ ЗАХИСТУ УРАЗЛИВИХ ГРУП ПРАЦЮЮЧОГО НАСЕЛЕННЯ

Вирішення проблем, пов'язаних із потребами незахищених груп працівників натикається на різні перепони. Загальноприйнятого визначення терміну «незахищений працівник» не існує, але тих, хто часто стикається з нестабільною зайнятістю та незадовільними умовами праці у деяких нормативних та інших документах широко використовується таке позначення. Ті, хто часто стикається з такими проблемами, як: нестабільна зайнятість, низька заробітна плата, небезпечні умови праці, примусова праця, трудові мігранти та працівники, які живуть із ВІЛ/СНІДом, нерідко страждають від дискримінації в тій чи іншій формі.

Такі працівники не обмежуються якимось одним сектором зайнятості [1, с. 49]. Найчастіше вони працюють у неформальній економіці. При цьому працівники мають низку загальних для себе характеристик, таких як:

а) незахищеність, яка пов'язана зі статевою приналежністю або віком, це жінки, молоді працівники віком до 18 років, діти, які не досягли мінімального віку для прийому на роботу. На робочому місці, незахищеними від певних ризиків можуть бути працівники похилого віку, які можуть бути більш схильними до травм;

б) працівники, які є маргіналізованими в економічному, політичному та соціальному плані (примусова праця, трудові мігранти);

в) працівники, які працюють в умовах ізоляції (домашні працівники, окремі категорії працівників аграрного сектору, представники етнічних меншин);

г) працівники, які піддаються дискримінації, психосоціальному тиску, несправедливому поводженню та утиску (особи з обмеженими фізичними можливостями, ті, хто живе з ВІЛ/СНІДом);

д) працівники, які виконують брудну, принизливу людської гідності та небезпечну роботу: будівництво, видобувна промисловість, сільське господарство, рибальство (трудова мігранти). В силу своєї природи такі роботи пов'язані з підвищеною небезпекою і працівники наражаються на ризик, нещасні випадки і захворювання [2, с. 4];

е) працівники, які погано організовані;

є) працівники, які працюють у неформальній економіці – у такій сфері трудове законодавство часто не діє, служби інспекції праці не мають повноваження інспектувати подібні робочі місця [3, с. 70].

В поліпшенні умов праці таких працівників важливу роль могли б грати, як державні, так і національні організації роботодавців та працівників. Але у більшості випадків вони представляють сектори з формальною зайнятістю, саме цих секторів, а не тих, де профспілки відсутні.

В таких секторах працівники залишаються незахищеними. Зазвичай, першочергову увагу інспектори праці приділяють підприємствам з формальною економікою. Там простіше та результативніше працювати з роботодавцями та організованими групами працівників, ніж із важкодоступними підприємствами, які не мають профспілкових організацій [4, с. 14].

На умови праці незахищених працівників у неформальній економіці державні інспектори праці мають лише обмежений вплив. Для поліпшення умов праці таких працівників необхідно використовувати інші, прямі й непрямі засоби впливу, за допомогою яких можна досягти цього у короткостроковій перспективі.

У довгостроковій перспективі необхідний вплив трудового законодавства на всіх працівників та всі робочі місця, які мають негативний вплив на здоров'я персоналу [5, с. 67]. Для цього потрібна жорстка політична стратегія та прагнення до змін за повної підтримки всіх

соціальних партнерів. Як приклад, національне законодавство про соціальний захист верст населення, спрямованого на захист конкретної групи незахищених працівників.

Із розширенням сфери дії вітчизняного законодавства, щодо незахищених працівників необхідно розширювати повноваження інспекцій праці (Держпраці) та збільшувати їхні ресурси для впливу на негативні ситуації та невідповідності, які пов'язані з соціальним захистом. Необхідні умови при яких державні інспектори могли перевіряти ті робочі місця, де можуть перебувати незахищені працівники для здійснення у необхідних випадках правозахисних дій, також з метою видачі відповідних рекомендацій щодо забезпечення належних, здорових умов праці та соціального захисту. Тільки так можна гарантувати незахищеним працівникам гідні умови праці, які належать їм за правом [6, с. 286].

Отже, наявність сильної політичної волі до змін та добре налагоджена взаємодія та співпраця між міністерствами та державними службами, такими як: міністерство праці, освіти, соціального забезпечення та іншими буде мати важливе значення. В даному випадку йде мова про інспекторів праці, роботодавців, працівників, громадські організації, які здійснюють свою діяльність на місцевому рівні. Розробка відповідної соціальної політики буде мати особливе значення для незахищених груп працівників.

Список використаних джерел:

1. Kurepin V., Lyamar O. (2024). Assessment of the State of Personnel Safety of Agricultural Enterprises with the Help of Relevant Performance Indicators. *Modern Economics*, 43(2024), 41-50. DOI:[https://doi.org/10.31521/modecon.V43\(2024\)-06](https://doi.org/10.31521/modecon.V43(2024)-06).

2. Курепін В. М. Ознаки якісної оцінки ризиків на підприємстві. *OSHAgro – 2024* : матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30 вересня 2024 р.). Київ, 2024. С. 3-5. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18902>.

3. Іваненко В.С. Залучення фахівців сторонніх служб для проведення оцінки ризиків на робочому місці // *OSHAgro – 2023* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 жовтня 2023 р.). Київ : НУБіП України, 2023. С. 69-71. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15935>.

4. Соколюк-Орел Д. А. Організаційна структура та стратегічне управління ризиками на об'єктах господарювання. *OSHAgro – 2024* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30 вересня 2024 року). Київ : МОН України, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Науково-виробничий журнал «Охорона праці», Європейське співтовариство з охорони, 2024. С. 12-15. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18906>.

5. Іваненко В. С., Курепін В. М. Наближення національного законодавства до міжнародних норм з питань безпеки праці // *OSHAgro – 2023*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 жовтня 2023 р.). Київ : НУБіП України, 2023. С. 66-69. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15934>.

6. Лазіс М. І. Європейський підхід до управління безпекою та здоров'ям працівників підприємств. Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 23-25 жовтня 2024 р.). Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 285-288. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18926>.

Ковтун Олена Миколаївна,

*доцент кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ (У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ)

Рашисти безжально знищують середовище нашого існування, завдаючи непоправної шкоди українському довкіллю. На сьогодні шкода, завдана довкіллю внаслідок війни, вже

перевищує 2,4 трильйона гривень [1]. Але це лише «верхівка айсберга», тому що обчислити розмір реально заподіяної екологічної шкоди уявляється можливим лише після деокупації всієї території України та розробки і прийняття спеціальних методик, які б базувалися на концепції екосистемних послуг.

Україна і світ перебувають на межі екологічної катастрофи, і війни наближають нашу планету до цього стану. У ході збройної агресії російської федерації проти України внаслідок постійних обстрілів виникають масштабні лісові пожежі, знищуються природоохоронні території, флора та фауна, екосистеми забруднюються небезпечними хімічними речовинами від боєприпасів, військової техніки. У 24-му принципі Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку (1992 рік) зазначено, що війна неминуче здійснює руйнівний вплив на процес сталого розвитку, тому держави мають поважати міжнародне право, що забезпечує захист довкілля, під час збройних конфліктів і мають співпрацювати, за необхідності, у справі його подальшого розвитку [2, с. 104]. Але російська федерація є державою-агресором, яка не поважає та грубо порушує норми та принципи міжнародного права, зокрема принцип сталого розвитку.

Насамперед, збройна агресія російської федерації проти України спричиняє грубе порушення конституційного права людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля. Так, згідно зі ст. 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Отже, право на безпечне для життя та здоров'я довкілля є конституційним. Воно є одним з фундаментальних та всеохоплюючих прав людини і громадянина, виникає з моменту народження людини і полягає у її можливості вимагати дотримання еколого-правових приписів. Цьому праву відповідає обов'язок кожного суб'єкта екологічних правовідносин та держави по його забезпеченню.

Погоджуючись із М. В. Красновою, вважаємо, що інші екологічні права, по суті, виступають засобами реалізації права на безпечне навколишнє середовище [3, с. 41].

Сам термін «безпечне» означає таке, що не становить небезпеки. У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (далі – Законі) під екологічною безпекою розуміється «такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей» (ст. 50). Щоб довкілля було безпечним для людини, воно має відповідати юридично встановленим критеріям. Йдеться, зокрема, про систему екологічних, санітарно-протиепідемічних та інших норм, нормативів, вимог, правил, заборон тощо. Екологічні нормативи встановлюють гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин, рівні допустимого шкідливого впливу на нього фізичних та біологічних факторів. Законодавством України можуть встановлюватися нормативи використання природних ресурсів та інші екологічні нормативи (ст. 33 Закону).

У міжнародних документах та законодавстві деяких зарубіжних країн для характеристики якісного стану довкілля застосовується термін «сприятливе». Так, вперше спеціальне закріплення суто екологічних прав, а саме права на життя у сприятливому середовищі (тобто такому, що «дозволяє вести гідне життя»), було закріплене в Декларації Стокгольмської конференції ООН по навколишньому середовищу 1972 року. Очевидно, що категорії «безпечне» та «сприятливе» не є тотожними: остання передбачає більш якісний стан довкілля, що «дозволяє вести гідне життя», тобто сприяє людському розвитку; безпечне – це те, що не становить небезпеки (так звана програма-мінімум).

Надважливими завданнями сьогодні є фіксація, документування та обчислення розміру екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії російської федерації проти України. Україна має створити власний компенсаційний механізм, врахувавши існуючий історичний досвід. Держава-агресор має понести відповідальність за вчинені екологічні злочини, зокрема за екоцид.

Першочерговим завданням для України, є оцінка недоотриманих Українським народом екосистемних послуг з метою приєднання цієї суми до загального обсягу репарацій, що буде сплачено російською федерацією Україні.

Екосистемні послуги — це всі корисні ресурси та вигоди, які людина може отримати від природи. Від екосистемних послуг залежить задоволення фундаментальних потреб людини в середовищі існування й продуктах харчування, а отже від них прямо залежить рівень нашого життя [4]. Як відомо, ліси здатні виділяти кисень та поглинати вуглекислий газ, болота – очищати і примножувати воду, морські та інші природні території – позитивно впливати на клімат, врожайність і здоров'я людини. Це і є екосистемні послуги.

Втрата екосистемних послуг має доволі руйнівні наслідки. Наприклад, знищення та пошкодження лісосмуг призведе у майбутньому до масштабної вітрової ерозії і опустелювання цілих регіонів, неможливість відпочинку на азово-чорноморському узбережжі негативно вплине на стан здоров'я населення України.

Усі екосистемні послуги безкоштовні, оскільки люди не оплачують їх використання або споживання. Частину таких послуг можна монетизувати, тобто оцінити у грошовому еквіваленті [4]. Така монетизація потрібна, щоб включити до суми репарацій, які сплачуватиме російська федерація Україні, і вартість недоотриманих екосистемних послуг.

Чинні методики обчислення екологічної шкоди (що були прийняті протягом минулого року на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326, якою був затверджений відповідний Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації), повною мірою не враховують шкоди, заподіяної внаслідок недоотримання екосистемних послуг через відсутність відповідних методик. Наразі в Україні відсутнє законодавче забезпечення концепції екосистемних послуг (зокрема, Закон «Про екосистемні послуги» та відповідні методики оцінювання конкретних видів екосистемних послуг).

При виробленні доктринальних підходів до питань компенсації екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії російської федерації, варто також враховувати історичний досвід створення спеціальних компенсаційних органів, зокрема компенсаційної комісії, що була створена ООН для компенсації шкоди доквіллю та інших збитків, заподіяних Іраком внаслідок збройної агресії проти Кувейту (1990-1991 роки).

Отже, збройна агресія російської федерації проти України має своїм наслідком руйнівний вплив на довкілля, на відновлення якого знадобиться не один десяток років. Важливо не лише покарати рашистів за всі злочини екоциду, вчинені в Україні, починаючи з 2014 року, але й змусити державу-агресора відшкодувати всю заподіяну екологічну шкоду.

В Україні має бути сформовано компенсаційний механізм, що включатиме такі компоненти: міжнародний Реєстр збитків, завданих збройною агресією російської федерації; компенсаційну комісію (яка розглядатиме індивідуальні заяви про компенсацію росією збитків від громадян, компаній та держави) та компенсаційний фонд (який накопичуватиме кошти для виплати рішень комісії, в тому числі за рахунок конфіскованих російських активів). Навесні 2024 року запрацював міжнародний Реєстр збитків.

В основу майбутнього компенсаційного механізму має бути покладено «підхід екосистемних послуг», що дозволить значно збільшити суму репарацій, що сплачуватиме російська федерація Україні. Для забезпечення правового регулювання концепції екосистемних послуг необхідно розробити та прийняти Закон України «Про екосистемні послуги» та зазначені вище нормативно-правові акти, спрямовані на його реалізацію (насамперед, методики інвентаризації та оцінювання екосистемних послуг).

Список використаних джерел:

1. Завдана доквіллю шкода внаслідок війни вже перевищує 2,4 трильйона гривень. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3850599-zavdana-dovkillu-skoda-vnaslidok-vijnivze-perevisue-24-triljona-strilec.html> (дата звернення: 02.12.2024).

2. Ковтун О.М. Еколого-правові аспекти збройної агресії Російської Федерації проти України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Випуск 83. Ч. 2.* Ужгород, 2024. С. 103-109. URL:

<https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/07/16-1.pdf> (дата звернення: 02.12.2024).

3. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник. Друге видання / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. 720 с.

4. Василюк О., Ільмінська Л. Екосистемні послуги. Огляд. URL: https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/EcoPosluga_web_new.pdf (дата звернення: 02.12.2024).

Козут Ольга Володимирівна,

доцент кафедри права Хмельницького національного університету,

кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ВРАХУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Пріоритетним складником процесу євроінтеграції України виступає адаптація вітчизняного законодавства до законодавства ЄС. Тому досить знаковою подією є те, що Україна, перебуваючи у стані війни, намагається встановити єдині прозорі правила взаємодії між державою та громадянами й бізнесом. Мова йде про *Закон України "Про адміністративну процедуру"* (далі – ЗАП), який було ухвалено 17 лютого 2022 року (майже напередодні широкомасштабного вторгнення росіян) та який набув чинності 15 грудня 2023 року. У преамбулі цього Закону зазначено, що він «регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у дусі визначеної Конституцією України демократичної та правової держави та з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи чи законні інтереси людини і громадянина» [1].

Зазначимо, що подібні закони діють у всіх країнах ЄС та навіть країнах колишнього СРСР (крім РФ): Австрія (1991), Азербайджан (2009), Албанія (2015), Болгарія (1979), Вірменія (2004), Греція (1999), Грузія (1999), Данія (1985), Ісландія (1993), Іспанія (2015), Італія (1990), Македонія (2005), Нідерланди (2010), Німеччина (1976), Норвегія (1967), Польща (1960), Португалія (1991), Словаччина (1967), Словенія (1999-2013), Угорщина (2016), Фінляндія (2003), Франція (2015), Хорватія (2014-2017), Чехія (2004), Чорногорія (2014), Швейцарія (1968), Швеція (2017) [2, с.11-13]. У всіх цих законах закріплено базові права особи та обов'язки адміністративного органу під час розгляду і вирішення конкретної справи у сфері публічного адміністрування.

Важливу роль для розуміння сутності адміністративних процедур відіграють документи Ради Європи щодо захисту прав особи у відносинах з адміністративними органами. Згадаємо про *Хартію Європейського Союзу про основоположні права* [3], стаття 41 якої встановлює, що кожна людина має право на розгляд своєї справи неупереджено, справедливо та у відповідні терміни установами, органами, офісами та агентствами Європейського Союзу. Це право включає: (а) право кожної особи бути вислуханою до того, як будуть вжиті будь-які індивідуальні заходи, які могли б вплинути на неї чи на нього; (б) право кожної особи на доступ до її файлів із дотриманням законних інтересів конфіденційності та професійної та ділової таємниці; (с) адміністрація має зобов'язання вмотивовувати свої рішення. Також це і акти так званого «м'якого права» Комітету міністрів Ради Європи, до яких відноситься ціла низка Рекомендацій (детальний перелік яких наводить суддя КАС ВС О.Радишевська у статті «Концепція доброї (належної) адміністрації – від soft law Ради Європи до адміністративного права України» [4, с.183-185]). Так, наприклад, в Рекомендації про добре (належне)

адміністрування від 20 червня 2007 р. [5] виділяються такі принципи: законності, рівності, неупередженості, пропорційності, правової визначеності, вжиття заходів протягом розумного строку, участі, поваги до приватного життя та прозорості. Нагадаємо, що Концепція Good Governance була запроваджена в ЄС ще на початку XXI століття. Як управлінська модель Governance оформилася, коли вийшла у світ Програма розвитку ООН «Governance» для сталого розвитку людських ресурсів» (1997 р.). У Програмі ООН основними принципами «Good Governance» визначено: 1) участь у прийнятті державних управлінських рішень; 2) консенсус під час прийняття рішень; 3) зворотний зв'язок; 4) ефективність у проведенні державної політики; 5) відповідальність усіх учасників процесу; 6) прозорість; 7) рівноправність; 8) верховенство закону; 9) стратегічне бачення [6]. Тут доречно згадати справу ЄСПЛ «Рисовський проти України» [7], в якій ЄСПЛ підкреслив особливу важливість принципу «належного урядування», який передбачає, що у разі, коли йдеться про питання загального інтересу, зокрема, якщо справа впливає на такі основоположні права людини, як майнові права, державні органи повинні діяти вчасно та в належний і якомога послідовніший спосіб. Зокрема, на державні органи покладено обов'язок запровадити внутрішні процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок і сприятимуть юридичній визначеності у цивільних правовідносинах, які зачіпають майнові інтереси.

Порівняльний аналіз положень законодавства ЄС з вітчизняним ЗАП свідчить про те, що наш законодавець врахував європейські стандарти адміністративної процедури. Так, ч.1 ст.4 ЗАП виділяє такі принципи адміністративної процедури: 1) верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності; 2) рівність перед законом; 3) обґрунтованість; 4) безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; 5) добросовісність і розсудливість; 6) пропорційність; 7) відкритість; 8) своєчасність і розумний строк; 9) ефективність; 10) презумпція правомірності дій та вимог особи; 11) офіційність; 12) гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні; 13) гарантування ефективних засобів правового захисту [1]. А вже у статтях 5-18 деталізується зміст принципів адміністративної процедури. Доречно нагадати, що більшість цих принципів була закріплена вперше ще у 2005 році в Кодексі адміністративного судочинства у якості критеріїв перевірки законності рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах щодо їх оскарження. ЗАП значною мірою відобразив принципи-критерії КАСУ.

Зупинимось на окремих проблемних моментах закріплення вітчизняних принципів адміністративної процедури.

По-перше, якщо п.1 ч.1 ст.4 ЗАП виділяє принцип верховенства права, у тому числі законності та юридичної визначеності, то статті 5-6 присвячені конкретизації окремо принципу верховенства права та принципу законності, а от зміст юридичної визначеності взагалі відсутній. Автори науково-практичного коментаря до ЗАП зазначають, що це певний недолік законодавчої техніки [8, с.50]. А от у редакції законопроекту 2019 року була ст.9 «Обґрунтованість та визначеність», ч.5 якої встановлювала, що адміністративний акт за змістом повинен бути належно визначеним та зрозумілим. Така вимога вимога стосувалась і чіткості положень адміністративного акта, і його мови [9, с.58]. Вже у 2023 році автори науково-практичного коментаря акцентують увагу передовсім на вимогах до якості закону, а також на передбачуваності і прогнозованості діяльності адміністративних органів, послідовності практики, чіткості і зрозумілості приписів в адміністративному акті [8, с.50].

По-друге, дещо проблемною вважаємо юридичну конструкцію ч.4 ст.6 – «висновки про застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх адміністративних органів, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права» [1]. Але ж відповідно до ч.2 ст.19 Конституції України «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». Чи зможуть на практиці відповідні адміністративні органи використовувати висновки Верховного Суду? А якщо такий обов'язок не буде виконано, то що тоді? На думку авторів науково-практичного коментаря ця новела очевидно потребуватиме

особливої уваги при реалізації ЗАП на практиці. Наприклад, у постанові Верховного Суду у справі № 235/2357/17 викладено позицію Суду щодо того, що «документи», видані на тимчасово окупованій території (зокрема, про трудовий стаж), мають бути розглянуті при призначенні пенсії. Отже, вони є доказами в адміністративному провадженні у розумінні ЗАП [8, с.60].

По-третє, ст.7 ЗАП, яка присвячена принципу рівності перед законом, поширює цей принцип на всіх *фізичних осіб* незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, стану здоров'я, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, а також на усіх *юридичних осіб* незалежно від організаційно-правової форми, форми власності, підпорядкування, місцезнаходження, місця створення та реєстрації, законодавства, відповідно до якого створена юридична особа, та інших ознак чи обставин. Але ж потенційним учасником адміністративної процедури можуть бути не лише фізичні та юридичні особи, а і *громадське об'єднання, що не має статусу юридичної особи* (п.8 ч.1 ст.2 ЗАП). Чи буде і його стосуватись закріплений у ЗАП принцип?

Отже, європейські стандарти адміністративної процедури знайшли своє відображення у чинному ЗАП, який повинен стати загальним законом, що визначає спільні процедурні правила для всіх сфер публічного адміністрування. У спеціальних законах мають залишитися лише обґрунтовані винятки щодо особливостей адміністративного провадження для окремих категорій адміністративних справ, але при цьому (як зазначено у ч.2 ст.3 ЗАП) такі особливості повинні відповідати принципам адміністративної процедури, визначеним ЗАП. Свідченням цього є прийняття 10.10.2024 Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про адміністративну процедуру" [10], яким внесено зміни до 196 законодавчих актів. Цей Закон спрямований на виконання Україною зобов'язань у сфері євроінтеграції та наближення законодавства України до стандартів країн ЄС, де діють уніфіковані правила адміністративних процедур.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративну процедуру: Закон України від 15.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
2. Закон "Про адміністративну процедуру": загальні прозорі правила взаємодії між державою та громадянами й бізнесом. *Посібник для публічних службовців*. К. 2022. URL: https://adminprocedure.org.ua/assets/docs/LAP_Handbook.pdf
3. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-uevropsjs>
4. Olesia Radyszewska. Концепція доброї (належної) адміністрації – від soft law Ради Європи до адміністративного права України. *Studia Prawnoustrojowe*. 2020. №48 С.179-193.
5. Recommendation CM/Rec(2007)7 of the Committee of Ministers to member states on good administration (Adopted by the Committee of Ministers on 20 June 2007. URL: <https://rm.coe.int/16807096b9>
6. Шаульська Г.М. Принципи «належного врядування»: перспективи впровадження в Україні. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019 р. № 2 (66). С. 140-143. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2019/26.pdf.
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Рисовський проти України» (Заява № 29979/04) від 20 жовтня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_854#Text
8. Науково-практичний коментар до Закону України "Про адміністративну процедуру" / авт. колектив: Андрійко О.Ф., Бевзенко В.М. та ін.; за заг. ред. Тимощука В.П. Київ, 2023. 545 с.
9. Науково-практичний коментар до проекту Закону України "Про адміністративну процедуру" / Авт. колектив (Андрійко О.Ф., Бевзенко В.М. та ін.), за заг. ред. Тимощука В.П. К.: ФОП Мишалов Д.В., 2019. 460 с.

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про адміністративну процедуру": Закон України від 10.10.2024 р.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4017-20#Text>

Козакевич Олеся Миколаївна,
*старший викладач кафедри адміністративної діяльності Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, доктор філософії в
галузі права (PhD)*

Халаменда Ілона Володимирівна,
*студентка 4 курсу факультету правоохоронної діяльності Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького*

РОЛЬ ОМБУДСМАНА В ЗАХИСТІ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

Наразі Україна потерпає від воєнних дій, розпочатих Російською Федерацією проти суверенітету і територіальної цілісності України, що тривають з 2014 року. На жаль, не зважаючи на всі позитивні аспекти, які Україна змогла здійснити за роки незалежності, вона досі змушена боротися за право бути вільною суверенною і незалежною правовою державою. Проте, найважливіший аспект, як Україна повинна забезпечити в цей важкий період захист прав своїх громадян, бо ніщо так сильно не обмежує права особи, як війна.

Ключову роль в здійсненні контролю за додержанням прав та свобод людини і громадянина відіграє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Омбудсман в умовах воєнного стану, є опорою для суспільства і держави, адже захищає та охороняє права особи, також він виступає певним регулятором суперечностей між особою і державою.

В умовах воєнного стану, діяльність омбудсмана підтримувати функціонування інституту захисту прав і свобод громадян, зокрема для найбільш вразливих категорій осіб, які найбільше потребують захисту та підтримки. Роль омбудсмана посилюється, коли мова йде про захист прав українських дітей. Адже вони найбільш беззахисні та формують майбутнє держави, з іншого боку, вони найлегше піддаються впливу обставин і не можуть самотійно їм протистояти, чим в умовах війни активно користується держава-агресор. Актуальність даного питання полягає в тому, що захист прав дитини має бути пріоритетною ланкою правової держави, адже саме діти формують майбутнє суспільство, виступаючи підґрунтям розвитку держави та мають особливу потребу в захисті державою. Через воєнні дії, розпочаті Російською Федерацією українські діти опинились під впливом найбільшої небезпеки, адже їх використовують як предмет маніпуляції під час ведення війни. Незаконна депортація українських дітей на територію Російської Федерації, русифікація цих дітей, видача їм документів та влаштування в сім'ї росіян, виховання цих дітей під призвою викривлених та нав'язаних їм історичних та патріотичних гасел несе під собою непоправну шкоду, що негативно вплине на світосприйняття та формування майбутньої особистості[1].

Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини кожного дня здійснюється багато роботи, щоб якнайшвидше вирішити ці проблеми та забезпечити захист прав дітей. Оскільки велика кількість українських дітей залишилися без батьківського піклування, через те, що їх батьки зникли або загинули внаслідок обстрілів, тому важливим є дотримання прав таких дітей на сім'ю.

В цьому аспекті, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини активно здійснює правову допомогу особам в питаннях усиновлення, адже багато людей виявляють бажання усиновити дитину в свою сім'ю, а це питання потребує особливої уваги[1].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини являється стороною меморандуму про впровадження моделі «Барнакус» в Україні, що являє собою місце, де співпрацюють різні суб'єкти, які дотичні до правоохоронної сфери, кримінального судочинства, служби захисту дітей, медичної сфери, які здійснюють співпрацю, для

забезпечення захисту дітей, які постраждали від насильства або стали свідками таких дій[1]. Це дає змогу створити найбільш сприятливе для дитини середовище, що допоможе зібрати докази таким шляхом, щоб не навантажувати дитину у взаємодії з системою правосуддя, та допомогти їй повернутися до звичного життя.

Ще одним аспектом, на який варто звернути увагу в забезпеченні Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини захисту прав дитини є його зовнішня діяльність, яка концентрується на співробітництві з міжнародними організаціями. Омбудсман бере активну участь в проведенні різних заходів на міжнародному рівні, які спрямовані на висвітлення проблемної ситуації, пов'язаної із забезпеченням захисту прав дітей в умовах війни. Омбудсман активно проводить діяльність з інформування міжнародної спільноти про злочини, що вчиняються Росією стосовно українських дітей, ключовим питанням є незаконна депортація українських дітей, видання їм російських документів і розміщення у російських родинах, щоб змінити їх ідентичність та правову свідомість, яка формуватиметься з викривленим уявленням дійсності. Омбудсман висвітлює факти жорстокого поводження та катування дітей на тимчасово окупованих територіях, закликаючи міжнародну спільноту відображати зафіксовані воєнні злочини Росії у своїх звітах та приймати заходи по припиненню таких дій, адже станом на зараз Україна змогла повернути додому 1001 дитину, але цей процес є доволі важким і потребує допомоги, адже, як зазначає Омбудсман навіть якщо кожного дня Україна повертатиме додому принаймні одну дитину, для того щоб повернути усіх знадобиться приблизно 55 років, що є не дуже втішним показником[1].

Отже, можна зробити висновок, що омбудсман як на державному так і міжнародному рівні здійснює ряд заходів для захисту прав дітей шляхом відстеження випадків насильства над дітьми у зоні бойових дій: документування випадків поранень, загибелі або примусового переміщення дітей; сприяння наданню дітям необхідної психологічної допомоги через співпрацю з медичними установами та психологічними службами; збір інформації про порушення прав дітей для передачі її в міжнародні інституції (ООН, ЮНІСЕФ), що надасть змогу посилити тиск на агресора та надати міжнародного розголосу проблемі, для її якомога швидшого вирішення.

Багато дітей потребує реабілітації, як фізичної так і психологічної і в майбутньому ця потреба лише зростатиме, тому вважаємо, що омбудсману, на це також звернути увагу та розробляти новітні стратегії реабілітації.

Список використаних джерел:

1. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. Омбудсман України. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2023/>

Козаренко Єлизавета Олександрівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД

Місцеве самоврядування є важливим механізмом забезпечення прав і свобод громадян. Мешканці міст і сіл мають можливість безпосередньо впливати на розвиток своїх громад через місцеве самоврядування. У системі місцевого самоврядування депутатам місцевих рад відводиться особлива роль, адже вони представляють інтереси виборців, виступають як посередники між громадою та владою та приймають рішення.

Депутат місцевої ради - це особа, обрана до представницького органу місцевого самоврядування для захисту інтересів виборців свого округу, тобто громади села, селища, міста чи об'єднаної територіальної громади.

Депутати місцевих рад обираються громадянами, щоб представляти їх інтереси в органах місцевого самоврядування. Їхній правовий статус, права, обов'язки та обмеження визначаються Конституцією України, Законом "Про місцеве самоврядування в Україні" та Законом "Про статус депутатів місцевих рад".

Депутати мають декілька ролей та завдань, тому їхній правовий статус має визначатися відповідним чином. Водночас депутати мають поважати основні конституційні права та принципи, а також інші державні інституції та їх повноваження. Депутат забезпечує прозорість та вчасно реагує на потреби і запити громади. Крім того, депутат контролює роботу виконавчої влади та адміністративного апарату, роблячи їх діяльність підзвітною громаді.

Водночас депутати представляють інтереси громади перед місцевою владою і, навпаки, пояснюють громадянам політику та ухвалені рішення. Це допомагає зміцнити довіру людей до влади та покращити взаєморозуміння між ними.

Повноваження депутата місцевої ради починаються з дня відкриття першої сесії відповідної ради після офіційного оголошення результатів виборів територіальною виборчою комісією і тривають до дня відкриття першої сесії ради нового скликання, за винятком випадків дострокового припинення повноважень депутата чи ради, до складу якої його було обрано. [1]

Депутат має право голосу з усіх питань, що розглядаються на сесіях ради, а також на засіданнях комісій, до складу яких він входить. Пропозиції та зауваження, висловлені депутатами під час сесії ради або передані головному у письмовій формі, підлягають розгляду радою або можуть бути передані на розгляд постійним комісіям ради за її дорученням. Також їх можна направити до органів і посадових осіб, підзвітних та підконтрольних раді. Ці органи й особи зобов'язані розглянути зазначені пропозиції та зауваження у строки, визначені радою, і поінформувати депутата та раду про вжиті заходи.

Також депутат має право доступу до будь-яких офіційних документів, що зберігаються в органах місцевого самоврядування, а також може робити виписки та копії з цих документів.

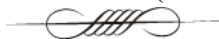
Депутат місцевої ради, як представник інтересів територіальної громади та виборців свого округу, зобов'язаний відстоювати та захищати інтереси громади та її окремої частини – виборців свого округу. Він повинен виконувати їхні доручення в межах законодавчо визначених повноважень і брати активну участь у реалізації місцевого самоврядування. [2]

Депутат зобов'язаний брати участь у сесіях ради, а також у засіданнях постійних та інших комісій, членом яких він є. Якщо протягом року депутат пропускає понад половину пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, а також не виконує рішень і доручень ради та її органів без поважних причин, рада має право звернутися до виборців із пропозицією про його відкликання у встановленому законом порядку. [3]

Підсумувавши все вище сказане, можна сказати що, правовий статус депутатів місцевих рад визначає рамки їхньої діяльності та підкреслює важливість місцевого самоврядування для забезпечення прав і свобод громадян. Депутати, обрані громадою, несуть відповідальність за представництво інтересів своїх виборців, сприяють діалогу між громадою та владою, ухвалюють рішення, що сприяють розвитку територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Про статус депутатів місцевих рад :Закон України від 11.07.2002 № 93-IV URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (дата звернення 09.11.2024)
2. Права і обов'язки депутата URL: <https://www.lvivrada.gov.ua/deputaty/2013-12-02-11-38-10> (дата звернення 09.11.2024)
3. Конституційно-правовий статус депутата місцевої ради URL:https://studies.in.ua/shpora-konst_pravo/398-konstitucyno-pravoviy-status-deputata-mscevoyi-radi-pravov-garantiyi-yogo-dyalnost.html (дата звернення 09.11.2024)

Козачук Єлізавета Олександрівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Адміністративна відповідальність є важливою складовою правової системи, що спрямована на забезпечення громадського порядку. Законодавство передбачає умови, які звільняють від адміністративної відповідальності, незважаючи на факт вчинення особою адміністративного правопорушення. Такими умовами є крайня необхідність, необхідна оборона, неосудність. Врахування цих умов дозволяє досягнути балансу між забезпеченням правопорядку та захистом прав осіб, що є основним завданням правової держави.

Особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності [1].

Крайня необхідність є підставою для звільнення від адміністративної відповідальності, оскільки дії особи в таких випадках виправдані потребою усунути значну загрозу. У ситуаціях крайньої необхідності особа діє з метою усунення загрози, яка може мати серйозні наслідки для державного або громадського порядку, власності, прав і свобод громадян, або встановленого порядку управління. Важливим аспектом є той факт, що загроза, яка виникла, не може бути усунута іншими засобами, тому обставини змушують особу діяти саме так. Крайня необхідність не є підставою для покарання, оскільки діяння виправдане загрозою більш серйозної шкоди.

Ознаки крайньої необхідності:

Наявність реальної загрози: ситуація, яка несе небезпеку державному чи громадському порядку, життю, здоров'ю, майну, або правам і свободам.

Відсутність інших способів усунення небезпеки: небезпека не може бути ліквідована іншими менш шкідливими способами.

Пропорційність шкоди: заподіяна шкода повинна бути менш значною, ніж та, яку вдалося уникнути.

Необхідна оборона передбачає захист особою своїх прав, життя чи здоров'я, або прав і здоров'я інших осіб від протиправного посягання. Необхідна оборона є правомірною якщо вона відповідає рівню загрози і не виходить за межі захисту. Закон звільняє особу від відповідальності, оскільки вчинення правопорушення було необхідне для відвернення небезпеки та захисту законних прав. Необхідна оборона дозволяє особі захищати себе та інших у випадках небезпеки без необхідності звертатися до правоохоронних органів, особливо коли посягання є раптовим. Визнання таких дій правомірними підтримує право на самооборону та сприяє захисту громадського порядку.

Ознаки необхідної оборони:

Протиправне посягання: необхідна оборона можлива лише за наявності незаконного посягання на права особи, її майно або здоров'я.

Відповідність засобів оборони загрози: дії особи мають бути пропорційними, тобто заподіяна шкода має відповідати рівню небезпеки від посягання. Захист не може перевищувати необхідний рівень.

Неосудність - це стан особи, за якого вона через психічний розлад не здатна усвідомлювати свої дії або керувати ними. Якщо особа визнається неосудною на момент вчинення діяння, вона не несе адміністративної відповідальності, оскільки відсутня провина. Існує медичний і юридичний критерій визнання особи неосудною.

Основні елементи медичного критерію:

1. Психічне захворювання, яке може бути хронічним або тимчасовим, але серйозно впливає на її здатність адекватно оцінювати реальність. Наприклад, шизофренія, біполярний розлад, глибока депресія тощо.

2. Тимчасові психічні розлади, які виникають під впливом стресу, травм, сильних емоційних переживань або інших факторів і тимчасово позбавляють особу здатності адекватно

реагувати на ситуацію.

3. Розумова відсталість, яка впливає на здатність особи розуміти суть та наслідки своїх дій.

Основні елементи юридичного критерію:

1. Інтелектуальна ознака вказує на нездатність особи усвідомлювати протиправний характер своєї дії (бездіяльності) на момент вчинення нею конкретного протиправного діяння.

2. Вольова ознака полягає в нездатності особи керувати своїми діями (бездіяльністю), передбаченими законом про адміністративну відповідальність як правопорушення [2].

Отже, умови звільнення від адміністративної відповідальності є важливими для забезпечення справедливості та пропорційності в застосуванні закону. Вони забезпечують справедливий підхід притягнення осіб до відповідальності, дозволяючи врахувати особливі умови та ситуації, що усувають або виправдовують вчинення правопорушень, а також уникнути несправедливих покарань у ситуаціях, коли особа не повинна нести відповідальність через наявність об'єктивних обставин. Такий підхід допомагає досягнути балансу між захистом суспільних інтересів і дотриманням прав особи, що сприяє утвердженню правової держави та забезпеченню ефективного правопорядку в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х : станом на 25.10.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>. (дата звернення: 13.11.2024).

2. Основні елементи юридичного критерію. URL: <https://is.gd/9rnntO>. (дата звернення: 13.11.2024).

Козловський Богдан Вікторович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Дисциплінарна відповідальність публічних службовців є важливим інститутом у системі адміністративного права, що виконує функцію забезпечення правопорядку та дисципліни серед державних службовців. Відповідно до статті 64 Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (далі – Закон), дисциплінарна відповідальність є видом юридичної відповідальності, яка застосовується за дисциплінарні проступки у формі накладення дисциплінарних стягнень. Такий вид відповідальності передбачає оцінку дій або бездіяльності службовця, спрямовану на забезпечення етичних стандартів та належного виконання службових обов'язків. Наукова думка Любимова О. К. визначає дисциплінарну відповідальність як адміністративно-правову категорію, оскільки вона регулює службові правовідносини між державою та її службовцями, визначаючи заходи впливу на порушників дисципліни. [4]

Підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності є вчинення дисциплінарного проступку згідно із Законом України "Про державну службу" (№ 889-VIII від 10.12.2015). Відповідно до статті 65 цього Закону, дисциплінарними проступками визнаються: порушення Присяги державного службовця; порушення правил етичної поведінки державних службовців; вияв неповаги до держави, державних символів України; порушення вимог політичної неупередженості; використання повноважень в особистих (приватних) інтересах; порушення правил внутрішнього службового розпорядку; перевищення службових повноважень; невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків; несвоєчасне подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності передбачає проведення службового розслідування відповідно до статті 66 Закону України "Про державну службу".

Розслідування ініціюється керівником державної служби за наявності достатніх даних про вчинення проступку. За результатами розслідування приймається рішення про накладення дисциплінарного стягнення або закриття дисциплінарного провадження.

Законом передбачено різні види дисциплінарних стягнень, що можуть бути застосовані до службовців залежно від характеру і ступеня тяжкості вчиненого проступку. До основних видів стягнень належать догана, попередження про неповну службову відповідність, зниження в посаді та звільнення з посади. Кожен вид стягнення має свою специфіку та застосовується з урахуванням важкості порушення. [1, С. 87–90.]

Науковці відзначають, що у законодавстві України немає єдиного нормативного акта, який би охоплював всі аспекти дисциплінарної відповідальності публічних службовців [3, С. 137–141.]. Дисциплінарна відповідальність регулюється кількома законодавчими актами – Законом України «Про державну службу», Кодексом законів про працю, Законом України «Про запобігання корупції» та іншими нормативно-правовими актами, що створює труднощі у правозастосуванні та може призводити до різночитань [5].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що дисциплінарна відповідальність публічних службовців в Україні є невід'ємним інструментом підтримання дисципліни та правопорядку в державних органах. Її застосування регулюється Законом України «Про державну службу» та іншими нормативними актами, що встановлюють основні підстави, види проступків і процедури дисциплінарного провадження. Водночас існує необхідність вдосконалення правової бази дисциплінарної відповідальності з метою підвищення її ефективності та усунення правових прогалин. Зокрема, прийняття єдиного Дисциплінарного статуту державної служби могло б стати важливим кроком у напрямку уніфікації дисциплінарних процедур та забезпечення правопорядку в державних органах.

Список використаних джерел:

1. Береза Н. Відповідальність державних службовців за порушення законодавства про державну службу. Актуальні проблеми правознавства. 2017. Вип. 1(9). С. 87–90.
2. Ковтун М. С., Крамінська Д. М., Головащенко Д. С. Правова природа дисциплінарної відповідальності державних службовців. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 4. С. 395–398.
3. Любимов О. К. Особливості юридичної відповідальності професійного публічного службовця в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. № 4 (1). С. 137–141.
4. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII : станом на 30 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> .
5. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 8 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

Корж Ігор Федорович,

*заступник керівника наукового центру електронного парламенту та правової інформації, Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник*

ВІЙСЬКОВА ЮСТИЦІЯ ТА ПРАВА ГРОМАДЯН У ПОГОНАХ

Відповідно до положень Розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України [1], яка базується насамперед на природному праві, українські громадяни, які носять погони, мають притаманні для усіх громадян України права і свободи та обов'язки. Однак, на відміну від цивільних українських громадян, згадана вище категорія українських громадян під час виконання своїх повноважень щодо захисту і оборони держави та забезпечення її безпеки може мати відповідні обмеження в правах і свободах. Зазначені обмеження встановлюються законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Вони обумовлені специфікою військової служби і ґрунтуються на нормах міжнародного права, не суперечать міжнародним нормативно-правовим актам та відповідають світовій практиці.

Так, військовим заборонено бути членами будь-яких політичних партій, організацій чи рухів. Водночас у законі немає обмежень щодо участі в публічних заходах, зокрема, і політичних. Через відсутність у законодавстві таких заборон можна визначити, що військові можуть у позаслужбовий час брати участь у діяльності політичних партій, організацій і рухів.

Громадяни у погонах не обмежені як в активному, так і пасивному виборчому праві, тобто, мають право брати участь у всеукраїнських і місцевих референдумах, обирати та бути обраними як до місцевих рад, так і до Верховної Ради України.

Наступне обмеження стосується здійснення ними інших видів трудової діяльності, крім проходження військової служби. Адже військовослужбовець передусім зобов'язаний виконувати свої службові обов'язки, а держава повинна забезпечувати йому за це гідне існування. За Законом [2], військовим, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки, особовий склад штатних військово-лікарських комісій, забороняється займатися підприємницькою діяльністю та іншою оплачуваною роботою. Водночас не заборонено викладати, займатися наукою і творчістю. Також військовим дозволено проводити медичну, інструкторську та суддівську практику зі спорту. Не може розглядатися як порушення вимог закону зайняття військовослужбовцями такими видами діяльності, наприклад, як хобі, тобто виготовлення предметів не для продажу, обміну, а лише для власного споживання.

Закон забороняє військовослужбовцям організацію страйків та участь у їх проведенні. Водночас законодавство передбачає можливість оскарження неправомірних рішень та дій. Стаття 55 Конституції України гарантує право на оскарження в суді рішень, дій та бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Також військовослужбовцям надається право звернутися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також до відповідних міжнародних судових установ.

Водночас скарги, пов'язані з проходженням служби, подаються, розглядаються і вирішуються відповідно до Дисциплінарного Статуту Збройних Сил України та Статуту внутрішньої служби, якими передбачено певні особливості щодо порядку їх надання і вирішення. На незаконні дії чи розпорядження командирів військовослужбовець може подати скаргу безпосередньому начальнику тієї особи, чію дію він оскаржує, а якщо особа, по чій вині порушені права, невідома, то скарга подається за командою. Заборонено подавати скарги під час бойового чергування, в добовому наряді та під час занять.

Законодавство України дозволяє військовим та їхнім родинам створювати громадські об'єднання і бути їх членами. Їхня діяльність також може бути спрямована на захист соціальних прав військовослужбовців, а співпраця з Міністерством оборони України сприяє ефективності такого захисту. Однак громадські організації військовослужбовців не повинні втручатися у професійну компетенцію відомства.

Серед особистих прав людини важливе місце займає вільне пересування як в середині країни, так і за її межі. Військові, крім військовослужбовців строкової служби, мають право вільного пересування територією України у вихідні, святкові й неробочі дні. У робочі дні виїзд за межі гарнізону здійснюється з дозволу командира військової частини. Також військовослужбовці мають рівне право з іншими громадянами України на виїзд за кордон, повідомивши командира.

Важливо, що в законодавстві України немає прямої заборони на реалізацію військовослужбовцями конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Водночас реалізація військовослужбовцями цих прав не повинна порушувати норми законодавства стосовно збереження державної таємниці. Крім того,

військовослужбовці не повинні обговорювати та піддавати критиці накази командирів і начальників [3].

Для військовослужбовців встановлюється єдина система правового та соціального захисту, які є функціями держави і які реалізуються шляхом закріплення в законодавчих актах України прав та свобод військовослужбовців, їхніх обов'язків та відповідальності, соціальних пілг і гарантій, а також правовий механізм їх реалізації.

Для захисту прав військовослужбовців передбачено кілька механізмів, які допомагають забезпечити справедливість та дотримання законодавства:

а) внутрішні механізми військових структур. Військовослужбовці можуть звертатися до своїх командирів або начальників з питань захисту своїх прав. Командири зобов'язані розглядати звернення та вживати заходів для вирішення проблем;

б) звернення до правозахисних організацій. Військовослужбовці можуть звертатися до правозахисних організацій, які надають підтримку та допомогу у захисті прав військовослужбовців;

в) судовий захист. Військовослужбовці мають право звертатися до суду у разі порушення їхніх прав. Судовий захист є важливим механізмом забезпечення справедливості та захисту прав військовослужбовців.

Водночас, прогалиною згаданого механізму в Україні залишається відсутність такого ефективного інституту контролю та захисту прав військовослужбовців, як військова юстиція. Ліквідована у попередні роки з подачі політичного керівництва Російської Федерації військова юстиція в Україні, а це сукупне поняття органів державної влади (судової, виконавчої), наділених повноваженнями застосування загального та військового законодавства щодо військовослужбовців, до цього часу не поновлена, оскільки, незважаючи на внесені до органів публічної влади відповідні законодавчі матеріали не знаходять належної підтримки з боку публічної влади.

Традиційно до органів військової юстиції відносяться військові суди, органи військової прокуратури, юридичні служби військових формувань, а також військові слідчі та військова поліція.

Водночас, у більшості європейських держав, на відміну від країн англосаксонської системи, органи військової юстиції функціонують переважно у сфері загальної юстиції (судова влада), не утворюючи особливої системи органів та не підпорядковуючись військовому командуванню.

Загальновідомий факт, що створення військового правоохоронного органу, військових судів в історії формування професійних збройних сил є наступним рішенням після власне формування професійної армії.

Інший відомий факт – військовий правоохоронний орган має виконувати правоохоронну функцію незалежно від рішень і поведінки, дій командування, керівництва військового відомства.

На сьогодні головною залишається проблема забезпечення військового правопорядку, насамперед, стосовно виконання завдань під час проведення мобілізації, виконання військовослужбовцями обов'язків військової служби, виконання наказів під час ведення бойових дій, виконання бойових розпоряджень тощо. Показники військового правопорядку виявляються у фактичному стані злочинності серед військовослужбовців. Зростання кількості військових злочинів наразі є значним, натомість реальна караність, невідворотність покарання залишаються на найнижчому рівні за увесь сучасний період державності.

Військова юстиція, військові правоохоронні органи мають діяти там, де необхідно забезпечити реалізацію законодавства про оборону, там, де приймаються рішення щодо виконання військових обов'язків і там, де приймаються рішення про звільнення від виконання військових обов'язків. Саме у цих випадках має діяти закон, має забезпечуватися військовий правопорядок, коли не буде місця зловживанню владою, перевищенню влади, бездіяльності та недбалості, ухиленню від військової служби, не буде військової корупції, як явища, що впливає на стан обороноздатності. Як негативний приклад відсутності військової

юстиції є події, пов'язані із «судилищем» цивільним судом за допомоги цивільної прокуратури над військовослужбовцем 79 прикордонного загону С.Колмогорова, який виконував у 2014 році під Маріуполем службові обов'язки і якого за це засудили до 13 років позбавлення волі за статтею «умисне вбивство».

На сьогодні склалася наступна ситуація: 19 червня 2024 року Верховна Рада України ухвалила рішення про прийняття за основу двох законопроектів «Про Військову поліцію» (№6569-д) та пов'язаного із ним «Про внесення змін до КУпАП, КК, та КПК щодо запровадження діяльності Військової поліції» (№6570-д), як перший крок до створення військової юстиції.

Однак, на нашу думку, це фрагментарний підхід, а має бути розроблена комплексна реформа у зв'язці Військова поліція – окрема Спеціалізована прокуратура (з чітко визначеною підслідністю) – суди з військовою спеціалізацією (або окрема судова ланка). А для цього насамперед має бути проявлена політична воля в державі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 4 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 30.11.2024).
3. У чому закон обмежує військовослужбовців? URL : <https://armyinform.com.ua/2020/02/13/u-chomu-zakon-obmezhuje-vijskovosluzhbovciv/> (дата звернення: 30.11.2024).

Коржинський Роман Вадимович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗДІЙСНЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ПРОЦЕДУРИ В УКРАЇНІ

Законодавча процедура є одним із ключових елементів функціонування демократичної правової держави, забезпечуючи розробку, ухвалення та імплементацію законодавчих актів. В Україні цей процес регулюється Конституцією України, законами та регламентами, що визначають порядок подання, розгляду, обговорення і прийняття законопроектів. Важливу роль у здійсненні законодавчої процедури відіграє Верховна Рада України як єдиний законодавчий орган держави, саме завдяки парламенту й відбувається здійснення законодавчої процедури в Україні.

У юридичній літературі пропонуються різні підходи до виокремлення та розгляду стадій законодавчого процесу. Наприклад, Л. Морозова виділяє чотири основні стадії, а саме: законодавча ініціатива, обговорення законопроекту, прийняття закону, промульгація і набуття законом юридичної сили. Тому для повного розуміння законодавчої процедури, в першу чергу варто розглянути стадії цього процесу [1, с. 12].

Під поняття законодавчої процедури розуміється спеціальний порядок розробки, розгляду, прийняття, введення в дію, а також зміни чи скасування законів. Цей процес повинен угоджуватися із конституційними принципами організації і функціонування правової держави, тому значення законодавчої процедури для України є дуже великим [2, с. 64].

На думку Перерви Ю.М, найважливішою складовою законодавчого процесу є саме законодавча ініціатива. Загалом, законодавча ініціатива — це офіційне право суб'єктів, визначених Конституцією або законами, вносити до парламенту законопроекти та пропозиції щодо змін до чинного законодавства. Питання законодавчої ініціативи регламентується статтею 93 Конституції України, яка й визначає суб'єктів законодавчої ініціативи [3, с. 64]. Відповідно до Конституції України, право вносити законопроекти в Верховну Раду мають Президент, народні депутати та уряд. Варто зауважити, що якщо Президент вважає, що закон потрібно прийняти терміново, то парламент розглядає його поза чергою [4].

На сьогоднішній день розрізняють загальну і спеціальну законодавчі процедури. Загальна процедура, регламентована розділом 4 глави 18-23 Регламенту Верховної Ради України, передбачає прийняття нових законів, внесення змін до чинного законодавства або його скасування. Спеціальна законодавча процедура застосовується до певних категорій законопроектів, які мають особливе значення, для таких законопроектів можуть встановлюватися додаткові вимоги або скорочені терміни розгляду. До категорії спеціальних законодавчих процедур належать процедури внесення змін до Конституції України, прийняття закону про Державний бюджет України та надання згоди Верховної Ради на обов'язковість міжнародних договорів України.[1, с. 12].

Важливою стадією загальної законодавчої процедури є стадія підготовки законопроекту до розгляду парламентом. Перш ніж закон зможе потрапити до Верховної Ради, його ретельно готують. Цей процес включає в себе дуже важливі дії, а саме: прийняття рішення про створення закону, пошук коштів та організація роботи, розробка основної ідеї закону, написання самого тексту закону та додаткових матеріалів, перевірку закону фахівцями та подання його на розгляд у Верховну Раду. Закони, що стосуються Конституції або вимагають голосування всього народу, обов'язково оприлюднюються для обговорення. Перед остаточним голосуванням, закони розглядаються спеціальними комітетами у Верховній Раді. Дана стадія є ключовою для законодавчої процедури, оскільки саме завдяки їй відбувається остаточне формулювання закону [1, с. 12].

Після того, як законопроект готовий, відбувається наступна стадія, а саме розгляд законопроекту Верховною Радою України й прийняття рішення щодо нього. На першому читанні депутати обговорюють загальні принципи та ідеї законопроекту і вирішують чи варто його приймати до подальшого розгляду. Друге читання присвячене детальному аналізу кожної статті законопроекту. На третьому читанні законопроект приймається в цілому. За результатами розгляду можуть бути прийняті різні рішення, а саме: повернення законопроекту на доопрацювання, відхилення, винесення на всеукраїнський референдум або ж прийняття закону [1, с. 12].

Останньою стадією законодавчої процедури є офіційне оприлюднення закону. Згідно з чинним законодавством, прийняті Верховною Радою України закони підлягають підписанню Президентом України. У разі не підписання Президентом протягом 15 днів, закон вважається таким, що набрав чинності. Президент має право вето щодо прийнятого закону, однак повернутий для повторного розгляду закон має бути прийнятий Верховною Радою у тій самій редакції, в якій він був прийнятий раніше, більшістю голосів від конституційного складу [1, с. 12-13].

Отже, законодавча процедура відіграє ключову роль у функціонуванні правової держави. Вона забезпечує не лише прийняття законів, а й їхню легітимність, прозорість та відповідальність перед суспільством. Дотримання встановлених процедур сприяє стабільності правового поля, захищає права і свободи громадян, а також забезпечує ефективне управління державою.

Список використаних джерел:

1. Богачова Л.Л. Види законодавчих процедур в Україні та Євросоюзі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2016. №6. С.11-15.
2. Звоздецька І.В. Законодавча процедура у Верховній Раді України: проблеми впровадження і правові наслідки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2017. № 43. С.64-67.
3. Перерва Ю.М. Законодавча ініціатива як стадія законодавчого процесу: проблеми теорії та практики. *Наукові записки ХЕПУ*. Харків, 2005, № 2. С.50-51.
4. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

Корнева Тетяна Володимирівна,
*доцент кафедри конституційного права та галузевих дисциплін ННІ права
Національного університету водного господарства та природокористування,
кандидат юридичних наук*

Сірочук Ірина Володимирівна,
адвокат

ФІНАНСОВА ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні обставини воєнного стану, впливаючи на суспільство, створюють особливі умови для діяльності усіх органів державної влади, в тому числі і судової гілки влади. Ускладнюючи процес державного управління, умови, що виникли під час війни, вимагають спеціального правового, організаційного, фінансового й матеріально – технічного забезпечення. Це обумовило потребу дослідження нормативних підходів та визначення фінансової доступності правосуддя під час воєнного стану.

Відповідно до статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, тобто безперешкодний доступ до правосуддя є однією з конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди.

Право на доступ до правосуддя складається насамперед з: фізичної доступності судів; фінансової доступності судових процедур; доступу до правової допомоги; розумності строків розгляду справи; можливості брати участь у розгляді справи; зрозумілості мови на якій ведеться правосуддя.

Фінансову доступність правосуддя під час воєнного стану слід досліджувати з двох сторін, а саме: фінансове забезпечення судової системи з одного боку і фінансову спроможність громадян сплачувати судовий збір при зверненні до суду.

Попри продовження дії воєнного стану, наявність проблем, пов'язаних із енергетичною кризою, ракетними обстрілами, зруйнованими приміщеннями судів, неналежним фінансуванням судової системи, надмірним навантаженням і кадровим голодом, судова система впродовж 2023 року рухалася євроінтеграційним курсом із намаганням максимального забезпечення права кожному на належний судовий розгляд. Зокрема у Звіті Єврокомісії за Пакетом розширення ЄС, який отримала Україна у листопаді 2023 року, зазначено, що 2023 року Україна продовжила свій євроінтеграційний шлях. Судова реформа та реформа КСУ залишалися основними векторами реформування. Адже серед ключових цінностей для ЄС залишається забезпечення кожному верховенства права та поваги до прав людини. Не зважаючи на продовжувану збройну агресію РФ, Україна досягла вагомого прогресу в цьому напрямі [1].

Слід зазначити, що без фінансової допомоги міжнародних партнерів, держава при значному бюджетному дефіциті не змогла б виконувати свої зобов'язання перед громадянами. Проте надання допомоги обумовлюється проведенням реформ в Україні. Так, станом на 1 листопада 2024 року Міністерство фінансів оновило Матрицю реформ, яка включає 325 умов та рекомендацій, яким відповідає 531 індикатор до виконання на найближчі 10 років, серед яких пріоритетними напрямками є правосуддя, фундаментальні права та безпека, енергетика, фінансові сервіси, фінансові та бюджетні положення.

Європейська спільнота зазначила, що судова система страждає від серйозного недофінансування, яке ще більше посилюється через війну та її вплив на державні фінанси. Фінансові ресурси, виділені на судову систему, задовольнили 63,4% загальних потреб у фінансуванні 2022 року та лише 51,4% 2023 року [2].

Гарантією реалізації права на судовий захист в аспекті доступу до правосуддя є встановлення законом помірною судового збору для осіб, які звертаються до суду. Отже,

сплата судового збору за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів є складовою доступу до правосуддя, який є елементом права особи на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України.

Судовий збір є джерелом наповнення державного бюджету, що спрямовується на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади. У 2023 році фактичні надходження від сплати судового збору, звернення застави в дохід держави та від стягнення судового збору (стягувачем за яким є ДСА України) становили 4 312,2 млн грн, при запланованих доходах у сумі 2 750,0 млн гривень. Таким чином, план надходження доходів від сплати судового збору у 2023 році виконано на 156,8 % [3].

Разом з тим, як зазначила Роксолана Підласа, голова комітету з питань бюджету Верховної Ради України: «ми розуміємо, що в 2022 році інфляція сягнула 30% і через повномасштабне вторгнення, на жаль, всі українці стали біднішими. І з цим складно наразі щось зробити. Тому що, незважаючи на те, що ми **вгамували інфляцію**, але при цьому вона **прогнозується на рівні 9%** в наступному році. І відновлення економічно відбувається трошечки меншими темпами, ніж нам хотілося би» [4].

Отже, з одного боку - недофінансування судів, а з іншого боку збідніле населення зменшують фінансову доступність правосуддя під час воєнного стану.

Слід зазначити, що діюче законодавство передбачає відстрочення та розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його сплати. Враховуючи майновий стан сторони, суд *може* своєю ухвалою за її клопотанням відстрочити або розстрочити сплату судового збору на певний строк, але не довше ніж до ухвалення судового рішення.

На жаль, судова практика свідчить про одиничні випадки таких рішень, оскільки саме недофінансування судів є підґрунтям для відмови в задоволенні відповідних клопотань.

Ще більшою проблемою, яка потребує значних фінансових ресурсів є забезпечення рівного доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до судових сервісів. Для людей з інвалідністю, чисельність яких збільшується щодня в результаті перебування країни у стані війни з 2014 року, питання доступності є важливою умовою, яка забезпечує їм реалізацію всіх прав на рівні з іншими, надає можливість вести незалежний спосіб життя і брати участь у житті суспільства.

Забезпечення доступу цих категорій громадян до судових послуг, а також створення для них відповідних умов у приміщеннях судів залишається одним із важливих напрямів діяльності ДСА України.

Проте на сьогодні питання доступності будівель (приміщень) судів регулюються чинним законодавством у сфері містобудування та архітектури, у тому числі ДБН В.2.2-26:2010 "Будинки і споруди. Суди" (зі змінами); ДБН В.2.2-40:2018 "Інклюзивність будівель і споруд". Створення для осіб з інвалідністю безбар'єрного середовища та комфортних умов перебування в судах відповідно до вимог ДБН потребують усі приміщення місцевих та апеляційних судів.

Разом з тим приведення у відповідність приміщень судів із вимогами чинного законодавства України можливо лише шляхом проведення робіт з нового будівництва, реконструкції, реставрації та капітального ремонту існуючих будівель, що потребує значного збільшення фінансування судової системи.

Відповідно до частини п'ятої статті 153 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402, пункту 11 Положення про ДСА України, затвердженого рішенням ВРП від 17.01.2019 № 141/0/15-19, ДСА України розробляє та подає на затвердження Вищій раді правосуддя нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів.

Затвердження визначених проєктів нормативів сприятиме прозорості бюджетного процесу, формування бюджетного запиту для фінансування потреб судів та повноти відображення фінансових потреб судової системи, а також забезпечить розподіл бюджетних ресурсів у судовій системі на підставі об'єктивних та чітко визначених критеріїв. Саме завдяки

зазначеним нормативним механізмам забезпечується фінансова незалежність судів та судової влади в цілому і покращується фінансова доступність правосуддя.

Вищезазначені проблеми потребують і оновлення комунікаційної політики судової влади пов'язаної як з викликами сьогодення (війна, відсутність необхідного фінансування, плинність кадрів та нестача суддів у судах), так і з необхідністю активного діалогу з громадськістю.

Список використаних джерел:

1. Звіт Європейської комісії щодо України в межах Пакета розширення ЄС. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/bb61ea6d-dda6-4117-9347-a7191ecef3f_en?filename=SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf. (дата звернення 3 грудня 2024 року)

2. Там саме.

3. Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2023 рік. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/2024/pidsumky_roboty_2023/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%D0%94%D0%A1%D0%90%D0%A3%D0%B7%D0%B0%202023_.pdf (дата звернення 3 грудня 2024 року)

4. Драма бюджету-2024: чим закрити діру у 41 млрд доларів та де взяти гроші на соціальні виплати. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/milyard-dolariv-defitsytu-yak-zakryvatymut-diru-v-byudzheti-2024/32710041.html> (дата звернення 3 грудня 2024 року)

Кравець Максим Юрійович,

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
інженерно-енергетичного факультету Миколаївського національного аграрного
університету*

ПРОБЛЕМА ВІЛ/СНІДУ В СФЕРІ ПРАЦІ: ДОТРИМАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ З ВІЛ-СТАТУСОМ

Глобальна криза, яка пов'язана з епідемією ВІЛ/СНІДу, вже декілька десятиліть, як і сьогодні, становить одну з найбільш серйозних загроз для розвитку та соціального прогресу. Колись проблема набула найбільшого поширення, але вона продовжує знищувати досягнуті за десятки років результати розвитку, підривати економіку, створювати загрозу безпеці та стабільності українського суспільства.

Епідемія у минулому справила спустошливий вплив та породила надзвичайну ситуацію [1, с. 122]. ВІЛ/СНІД завдав страждань хворим та їхнім близьким, водночас глибоко торкнувся соціально-економічних структур суспільства і створив (продовжує створювати) значну небезпеку для сфери праці. Народжена в минулому проблема зараз відбивається, зокрема, на найбільш продуктивній частині робочої сили [2, с. 98]. Через зниження продуктивності праці, зростання трудових витрат епідемія викликає скорочення доходів, змушує підприємства у всіх галузях економіки нести колосальні витрати, нести втрати між досвідчених та кваліфікованих працівників.

Крім того, із-за ВІЛ/СНІД порушуються основоположні трудові права. Вони виражаються, зокрема, у дискримінації та стигматизації працівників, які живуть із ВІЛ/СНІДом або постраждали від нього. Зрозуміло, наслідки від епідемії найсильніше позначилися на слабо захищених у соціальному плані громадян. Страждають також жінки та діти. Негативні обставини кризи також ускладнюють гендерну нерівність та проблему експлуатації дитячої праці.

Частка людей, яка заражається ВІЛ прибуває у працездатному віці, від 15 до 49 років. Наслідки епідемії негативно впливають на скорочення середньої тривалості життя, зокрема наша країна, у свій час, зазнала «демографічного ефекту димової труби», коли між людьми

похилого віку та підростаючим поколінням містився лише тонкий прошарок дорослого працездатного населення. Результати соціальних досліджень щодо постраждалих людей від ВІЛ/СНІДу в Україні різняться, але незважаючи на те, що існують різні дані, немає сумнівів, що кількість постраждалих сягає кількох десятків мільйонів.

У сфері праці ВІЛ/СНІД має негативні наслідки, такі як: - зниження пропозицій щодо робочої сили, стосується також і досвідчених та кваліфікованих працівників [3, с. 70]; - збільшується кількість відсутніх на роботі, знижується продуктивність праці, одночасно відбувається збільшення трудових витрат (витрати на перепідготовку кадрів, медичне обстежування та страхування); - при прийомі на роботу відбувається дискримінація та стигматизація на робочому місці; - через втрату своїх колег та страх перед інфекцією погіршується моральний стан працівників; - на систему соціального захисту та охорону здоров'я відбувається потужне зростання навантаження; - зростає навантаження на жінок, які змушені поєднувати роботу з доглядом за хворими членами сім'ї; - посилюється бідність за рахунок зниження сімейних доходів та продуктивності домашніх господарств; - кількість дітей, які стали сиротами або постраждали іншим чином постійно зростає, вони змушені кидати школу і йти працювати; - на жінок та молодих людей зростає економічний тиск, що змушує їх існувати за рахунок надання сексуальних послуг; - уповільнюються темпи розвитку, що призводить до послаблення національної економіки, як наслідок скорочення інвестицій та спад підприємницької діяльності.

Проблема ВІЛ/СНІДу завдає людям у сфері праці втрати, від цього страждає і економіка: зменшується прибутки підприємств; скорочується податкова база; знижується довіра споживачів та ділових кіл; відбувається демотивація іноземних та вітчизняних інвесторів. Втрати від епідемії стосуються також кваліфікованих працівників, які мають досвід. Негативні наслідки кризи не дозволяють зберегти спадкоємність у трудовій сфері, через розрив неформальних зв'язків, що забезпечують передачу знань та майстерності з покоління в покоління. Ставиться під загрозу розвиток кадрового потенціалу [4, с. 49].

Підхід до проблеми ВІЛ/СНІДу повинен ґрунтуватися на принципах поваги до прав людини. Дотримання прав людини - питання принципу, але це має ще й практичне значення [5, с. 56]. Через ВІЛ-статус працівники можуть бути обмежені у правах і навіть звільнені з роботи. Вони побоюються, що інформація про стан їхнього здоров'я може стати надбанням гласності. Більшість з них відмовляються проходити добровільне тестування, в цьому випадку ймовірна загроза зараження інших працівників. Частиною загальніших зусиль, спрямованих на створення атмосфери відкритості та довіри є дієві заходи профілактики, в основу яких закладено нетерпимість до дискримінації.

Законодавство формує практичні рекомендації щодо підготовки програм допомоги та профілактики ВІЛ/СНІДу у сфері праці:

1. Визнання ВІЛ/СНІДу проблемою, яка пов'язана з робочим місцем - вона безпосередньо зачіпає трудові ресурси.

2. Неприпустимість дискримінації - будь-яка дискримінація або стигматизація працівників з ВІЛ-статусом є неприпустимим.

3. Гендерна рівність - для запобігання поширенню ВІЛ-інфекції та боротьби з її наслідками першорядне значення має рівноправні гендерні відносини та підвищення соціальної ролі жінки у суспільстві.

4. Безпечне для здоров'я виробниче середовище - професійний ризик на робочому місці повинен бути мінімальним, а умови праці адаптовані з урахуванням стану здоров'я та можливостей працівників.

5. Соціальний діалог - успішна реалізація політики та програм боротьби з ВІЛ/СНІДом необхідна співпраця та довіра між роботодавцями та працівниками.

6. Неприпустимість скринінгу як умови для прийому на роботу та її продовження - обстеження працівників на ВІЛ повинно відбуватися добровільно та конфіденційно та не повинно використовуватися для скринінгу працівників та шукачів робочих місць.

7. Конфіденційність - доступ до персональних даних працівників з ВІЛ-статусом повинен бути обмежений та конфіденційний. Не можна вимагати від працівників та шукачів робочих місць особистих відомостей про ВІЛ [6, с. 71].

8. Продовження трудових відносин - працівники з ВІЛ-обумовленими захворюваннями повинні мати можливість продовжувати працювати у відповідних умовах, якщо це не протипоказано їм за медичними показаннями.

9. Догляд та підтримка - доступне медичне обслуговування для працівників з ВІЛ-статусом, допомога в рамках встановлених законом програм соціального та пенсійного забезпечення.

Зрозуміло, необхідна національна стратегія та програма дій щодо працівників з ВІЛ-статусом. Такі програми розробляються у процесі всебічного діалогу за участю уряду, організацій роботодавців та працівників, організацій [7, с. 209], які представляють осіб з ВІЛ/СНІДом, та з урахуванням думки фахівців відповідних секторів (охорона здоров'я). Рекомендується на регіональному та всеукраїнському рівні об'єднувати та координувати зусилля у боротьбі з ВІЛ/СНІДом.

Отже, наслідки ВІЛ/СНІДу, зрозуміло, очевидні, вони позначилися на окремих людях, у тому числі працюючих; державному та приватному секторі; на всьому суспільстві в цілому. Важливу роль у соціальному забезпеченні працівників з ВІЛ-статусом відіграють міжнародні та вітчизняні норми, які містять заходи у галузі профілактики, догляду та підтримки; сприяють дотриманню відповідних положень національного законодавства та спонукають роботодавців здійснювати моніторинг та оцінку таких заходів та дій.

Список використаних джерел:

1. Гнатюк Н. М. Дві сторони безпеки майбутнього: безпека та гігієна праці й екологічна політика підприємств. Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 23-25 жовтня 2024 р.). Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 121-124. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18917>.

2. Іваненко В. С., Курепін В. М. Управління професійними ризиками на вітчизняних підприємствах // Проблеми та перспективи розвитку охорони праці : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів, м. Львів, 12 травня 2022 р. Львів : ЛДУ БЖД, 2022. С. 97-99. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11713>.

3. Іваненко В.С. Залучення фахівців сторонніх служб для проведення оцінки ризиків на робочому місці // OSHAgro – 2023 : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 жовтня 2023 р.). Київ : НУБіП України, 2023. С. 69-71. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15935>.

4. Kurepin V., Lyamar O. (2024). Assessment of the State of Personnel Safety of Agricultural Enterprises with the Help of Relevant Performance Indicators. Modern Economics, 43(2024), 41-50. DOI:[https://doi.org/10.31521/modecon.V43\(2024\)-06](https://doi.org/10.31521/modecon.V43(2024)-06).

5. Іваненко В. С. Деякі методи оцінки професійних ризиків // Сучасні підходи до охорони праці в закладах професійної освіти : матеріали Усеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Біла Церква, 26 жовтня 2022 р. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН УКРАЇНИ, 2022. С. 55-59. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12472>.

6. Курепін В. М. Обмеження основних прав та свобод громадян: правила їх виконання // Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспектива вдосконалення : матеріали Науково-практичного круглого столу, присвяченого 75-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 8 грудня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. 70-72 с. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/16953>.

7. Лазіс М. І. Позитивні тенденції до цінування здоров'я та благополуччя персоналу. OSHAgro – 2024 : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30

вересня 2024 року). Київ : МОН України, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Науково-виробничий журнал «Охорона праці», Європейське співтовариство з охорони, 2024. С. 207-209.
URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18907>.

*Круговий Дмитро Сергійович,
аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*

ЩОДО ПОРЯДКУ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЗАГИБЕЛЛЮ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ УКРАЇНИ ТА ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ

У процесі реалізації особою права на справедливий суд у контексті предметної юрисдикції суду важливе значення мають межі обсягу компетенції суду, адже від наявності у суду повноважень щодо вирішення справи безпосередньо залежать як можливість ухвалення судом відповідного судового рішення по суті, так і доцільність звернення особи до суду як така.

Особливої ваги це питання набуває в аспекті можливості встановлення в порядку здійснення цивільного судочинства за процедурою окремого провадження певних фактів, що мають юридичне значення, зокрема, щодо встановлення факту загибелі при виконанні обов'язку військової служби військовослужбовця України внаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

Необхідність встановлення такого факту в судовому порядку пов'язана із неможливістю у позасудовому порядку встановити (підтвердити) факт загибелі (смерті) військового не просто під час виконання своїх службових обов'язків, а саме внаслідок збройної агресії російської федерації. Встановлення цього факту є необхідним для набуття загиблими статусу жертви міжнародного збройного конфлікту, з подальшим отриманням членами сім'ї загиблого допомоги від гуманітарних організацій та можливості їх звернення до міжнародних судів із відповідними вимогами.

У свій час у практиці розгляду колегами суддів різних палат Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду заяв про встановлення фактів, що мають юридичне значення, склалися принципово різні підходи до розуміння положень ст. 315 ЦПК України, що об'єктивно зумовило потребу в усуненні виявлених розбіжностей у передбачений чинним процесуальним законодавством спосіб.

Так, у справі № 711/7922/17 постановою Верховного Суду від 16.07.2020 [1] залишено без змін постанову суду апеляційної інстанції про відмову у задоволенні заяви. Зважаючи на наявність у заявника достатньо переконливих доказів загибелі сина під час проведення антитерористичної операції 23.08.2014 у зоні її проведення (постанова ВЛК УМВС України в Миколаївській області, довідка першого заступника командира, свідоцтво про смерть, акт про нещасний випадок (загибель), акт розслідування нещасного випадку), суд касаційної інстанції встановив відсутність підстав для висновку про наявність у заявника перепон для підтвердження факту загибелі сина внаслідок проведення антитерористичної операції, а також визнав правильним висновок суду апеляційної інстанції про те, що юридичний факт, про встановлення якого порушує у цій справі питання заявник (факт смерті внаслідок збройної агресії проти України зі сторони російської федерації), є загальновідомим та не може бути встановленим у порядку окремого провадження. У зв'язку зі смертю сина видано свідоцтво про смерть, а її причина не може бути встановленою у судовому порядку;

У справі № 707/52/17 постановою Верховного Суду у складі колеги суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 23.06.2021 [2] рішення судів першої та другої інстанцій скасовано, провадження у справі закрито з таких мотивів: заявник має відповідні належні докази того, що її син загинув під час проведення антитерористичної операції в зоні її проведення (лікарське свідоцтво про смерть, де причиною смерті зазначено «отримана під час бойових дій в зоні антитерористичної операції вибухова травма»; наказ командира

військової частини про виключення загиблого зі списків особового складу частини та всіх видів забезпечення в зв'язку зі смертю, пов'язаною з виконанням обов'язку військової служби; протокол засідання Центральної військово-лікарської комісії по встановленню причинного зв'язку захворювання, поранень, контузій, травм, каліцтв, яким встановлено, що травма і причина смерті пов'язані з виконанням обов'язків військової служби); факт збройної агресії російської федерації проти України встановлено нормативно-правовими актами зокрема, Законом України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 № 2268-VIII, а тому цей факт встановлення в судовому порядку не потребує. Аналогічні висновки викладено в постановках Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2020 у справі 287/167/18-ц (провадження № 14-505цс19) та від 19.02.2020 у справі № 210/4458/15-ц (провадження № 14-354цс19); юридичний факт, про встановлення якого просить заявник (наявність збройної агресії проти України зі сторони російської федерації), є загальновідомим та встановленим у порядку окремого провадження бути не може; факт смерті сина, яка, як і її причини, обставини, місце настання підтверджені відповідними належними та допустимими доказами, встановленню в судовому порядку не підлягає.

Таким чином, у справах № 711/7922/17, в якій заяву про встановлення факту, що має юридичне значення, суди розглянули по суті, та № 707/52/17, провадження в якій за аналогічною заявою закрито, суд касаційної інстанції дійшов однакового висновку про те, що такі заяви не підлягають розгляду у порядку цивільного судочинства, оскільки факт смерті встановлений у позасудовому порядку, а факт збройної агресії російської федерації проти України встановлено нормативно-правовими актами і додаткового встановлення у судовому порядку не потребує.

Водночас, у постановках Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 14.03.2018 у справі № 363/2981/16-ц [3], від 21.03.2018 у справі № 428/12368/16, від 21.03.2018 у справі № 417/3852/17, від 12.04.2018 у справі № 243/7029/17, від 06.06.2018 у справі № 428/13977/16-ц, від 21.08.2018 у справі № 752/6366/16, від 21.08.2018 у справі № 428/8076/16, від 12.09.2018 у справі № 755/14659/16 було сформульовано висновки щодо встановлення факту вимушеного переселення у липні 2014 р. з окупованої території Луганської області внаслідок збройної агресії російської федерації проти України та окупації російською федерацією частини території Луганської області. Зокрема, Верховний Суд зазначив, що суди попередніх інстанцій всупереч вищевказаним положенням закону та нормам ст.ст. 212, 214, 234, 315 ЦПК України 2004 р. не звернули уваги на те, що встановлення факту, що має юридичне значення, а саме: що вимушене переселення заявників з окупованої території Луганської області відбулось унаслідок збройної агресії російської федерації та окупації російською федерацією частини території Луганської області, «можливе лише у судовому порядку, оскільки законодавець не визначив іншого, позасудового, способу встановлення причинно-наслідкового зв'язку між переселенням осіб із зони проведення бойових дій на сході України та військовою агресією російської федерації. Отже, суди, відмовляючи в задоволенні заяви про встановлення факту, що має юридичне значення, фактично позбавили заявників права на встановлення причини їх внутрішнього переселення». У цих справах суд касаційної інстанції неодноразово вказував про можливість встановлення не самого факту поранення, смерті чи вимушеного переселення внаслідок збройної агресії російської федерації, а саме причинно-наслідкового зв'язку між певною подією та збройною агресією російської федерації.

Усуваючи розбіжності у застосуванні судом касаційної інстанції положень ст. 315 ЦПК України, у справі № 490/6057/19-ц за заявою про встановлення факту загибелі військовослужбовця України при виконанні ним обов'язку військової служби внаслідок збройної агресії російської федерації проти України Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у постанові від 05.12.2022 [4], зауваживши, що суди попередніх інстанцій не звернули уваги на суть та мету цієї заяви, а саме: встановлення причинно-наслідкового зв'язку між смертю її чоловіка та військовою агресією російської

федерації проти України, відступив від висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 16.07.2020 у справі № 711/7922/17 [1] та в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 23.06.2021 у справі № 707/52/17 [2] та висловив такий правовий висновок:

«Встановлення факту, що має юридичне значення, щодо загибелі військовослужбовця під час захисту Батьківщини внаслідок збройної агресії російської федерації проти України можливе лише у судовому порядку, оскільки законодавець не визначив іншого, позасудового способу встановлення причинно-наслідкового зв'язку між смертю військовослужбовця та військовою агресією російської федерації. Від встановлення факту загибелі військовослужбовця при виконанні військової служби внаслідок збройної агресії російської федерації проти України залежить виникнення та реалізація особистих та майнових прав заявника як члена сім'ї загиблого військовослужбовця. Тобто, відповідний юридичний факт має індивідуальний характер, оскільки породжує правові наслідки лише для заявника, а саме: отримання загиблим статусу жертви міжнародного збройного конфлікту з подальшим отриманням членами сім'ї загиблого допомоги від гуманітарних організацій та можливості звернення членів сім'ї загиблого до міжнародних судів із відповідними вимогами».

Висновок. Зазначене вище дає підстави для висновку про те, що з огляду на положення ч. 3 ст. 124 Конституції України щодо розгляду судами у передбачених законом випадках не лише будь-яких юридичних спорів та будь-яких кримінальних обвинувачень, а також і інших справ, з урахуванням висловленого Верховним Судом правового висновку щодо застосування положень ст. 315 ЦПК України, у разі відсутності визначення на рівні закону позасудового способу встановлення причинно-наслідкового зв'язку між фактом, що має юридичне значення, та причиною, що зумовила його настання, наявність чи відсутність такого зв'язку може бути з'ясована в судовому порядку за заявою про встановлення факту, що має юридичне значення.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 16 липня 2020 р. у справі № 711/7922/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90537033>
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 23 червня 2021 р. у справі № 707/52/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98000180>
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 березня 2018 р. у справі № 363/2981/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72850452>
4. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 05 грудня 2022 р. у справі № 490/6057/19-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107963201>

Курепін Вячеслав Миколайович,

доцент кафедри методики професійного навчання Миколаївського національного аграрного університету, кандидат економічних наук, доцент

ЗАХИСТ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ: СПІВПРАЦЯ УРЯДУ З МІСЦЕВИМИ ТА НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Необхідною умовою для забезпечення сталого розвитку є, окрім задоволення основних потреб, захист та просвіта вразливих груп населення, зокрема дітей, молоді, жінок, людей похилого віку, інвалідів та найбільш вразливих верств населення. Зрозуміло особливу увагу необхідно приділити потребам таких категорій у медичному обслуговуванні [1, с. 68]. Розберемо ці категорії окремо.

Діти та немовлята. Діти віком до 15 років більшою мірою схильні до негативних екологічних факторів, впливу недоїдання ніж інші групи населення. Дорече, діти становлять приблизно одну третину всього населення світу [2, с. 29]. Крім того, багато дітей наражаються на загрозу їх використання з метою проституції, як дешева робоча сила інше.

Молодь. Пов'язані з економічним розвитком проблеми, нажаль, послабляють традиційні форми соціального захисту молоді. З усіх груп населення вона є найбільш уразливою, особливо у питаннях здорового розвитку молодого покоління. Зміна звичаїв, пріоритетів, урбанізація призвели до збільшення числа випадків, таких як: алкогольна залежність; наркоманія та токсикоманія; небажана та незапланована вагітність; захворювання, які передаються статевим шляхом, у вітчизняній медицині виділяють у групу венеричних захворювань, включаючи СНІД, який теж передається статевим шляхом.

Жінки. Статистика даних про становище жінок, їхнього соціального захисту, доступу до державних послуг та сталої інфраструктури, шляхів та засобів забезпечення гендерної рівності та розширення прав та можливостей говорить про наступне: жінки у 2,6 рази більше виконують роботи вдома, ніж чоловіки; біля 41 відсотку матерів у всьому світі одержують декретні виплати; лише 57,8 відсотка жінок похилого віку отримують пенсію. Стан здоров'я жінок залишається відносно незадовільним [3, с. 70]. Нажаль, як і раніше, жінки, страждають від злиднів, недоїдання і слабого здоров'я, за дослідженнями кількість страждаючих навіть збільшується. Така сумна статистика з становища жінок. Для здобуття базової освіти та засобів для зміцнення свого здоров'я, покращення свого соціально-економічного становища більшість жінок у країнах не мають достатніх можливостей.

Проблеми, з якими стикаються жінки у повсякденному житті неодноразово були предметом обговорювання на форумах різного рівня. Для досягнення гендерної рівності нам потрібні нові глобальні стандарти, необхідно розширення прав жінок, допомога у розкритті їм своїх потенційних можливостей. Необхідна зосередженість на таких моментах, як: медичне обслуговування, охорона материнства, освіта, доступні дитячі садки, пенсії та безпечний транспорт. Нам потрібні зміни щодо повсякденної реальності для жінок. Аналіз останніх вітчизняних соціальних досліджень має невтішні показники – більш як 46 відсотків жінок в Україні працюють у неформальному секторі, тобто у них немає практично жодного соціального захисту.

Той факт, що така кількість працюючих жінок не має соціального захисту і доступу до державних послуг, свідчить про істотні недоробки глобальної системи соціальної підтримки жінок [4, с. 13]. Необхідні інвестиції та зміни у політиці, які забезпечать жінкам необхідний захист.

Соціальний захист вразливих груп населення має спільну мету, вона полягає в тому, щоб представники таких груп мали можливість повністю розвинути свої можливості; забезпечити собі здоровий спосіб життя; дозволити кожному відігравати ключову роль у суспільстві та надавати підтримку іншим.

Основні цілі у сфері забезпечення виживання, розвитку та захисту вразливих груп населення завжди були предметом обговорювання на найвищому рівні, такі питання завжди залишаються актуальними. Основні, допоміжні та секторальні цілі охоплюють такі питання, як: харчування, здоров'я дітей; здоров'я та освіта жінок; отримання базової освіти та становище дітей, які перебувають у несприятливих умовах; водопостачання та санітарія інші санітарно-бітові умови.

З урахуванням існуючих особливих умов, які склалися в Україні, слід у терміновому порядку вживати заходи, що забезпечення рівного права чоловіків і жінок; з усією відповідальністю приймати дієві рішення щодо дітонародження; доступу до інформації та освіти вразливих груп населення; дотримуватися прав до їхньої свободи, гідності та цінностей, етичних та культурних міркувань.

Активні заходи щодо здійснення програм на підтримку вразливих груп населення спрямовані на співпрацю національного уряду з місцевими та неурядовими організаціями на здійснення та зміцнення програм у таких областях, як:

а) жінки – створення жіночих груп, які на об'єднаному та національному рівнях будуть залучені у процес прийняття рішень щодо виявлення ризиків з питань охорони здоров'я та їх та розвитку; створення дієвих стимулів для заохочення та забезпечення навчання жінок різного віку: школи, курси підготовки дорослого населення (освіта у продовж життя); вивчення питань та проведення базових досліджень, підходів та практик в галузі охорони здоров'я жінок;

б) немовлята та діти - сприяння заходам щодо розробки, зміни та забезпечення здійснення правової основи захисту дітей від експлуатації в сексуальних цілях та експлуатації дитячої праці [5, с. 75]; у рамках надання первинної медико-санітарної допомоги дітям зміцнювати відповідні служби, включати у програми в галузі догляду за немовлятами та дітьми, грудного вигодовування, імунізації та харчування; надання основної медико-санітарної допомоги; для лікування респіраторних інфекцій та профілактики інфекційних захворювань розробити та проводити заходи щодо навчання дорослого населення методам застосування пероральної регідраційної терапії; захист дітей від впливу токсичних сполук, що містяться у навколишньому та виробничому середовищі [6, с. 137];

в) молодь – створення та зміцнення служб, які займаються питаннями молоді, напрями: охорона здоров'я, освіта, соціальний сектор, з метою надання надійної інформації, освіти, консультативних послуг та лікування.

Отже, національному уряду при співпраці з місцевими та неурядовими організаціями слід вживати заходи щодо здійснення програм на підтримку вразливих груп населення; зміцнення установ, що займаються питаннями освіти, охорони здоров'я та проведення наукових досліджень. Особливу роль будуть відігравати розширенні соціальні дослідження з проблем, з якими стикаються ці групи. Треба вивчати та розробляти методи, які забезпечать гнучке та прагматичне рішення щодо профілактичних заходів по наданню безпечних та ефективних можливостей, недорогих та доступних послуг в галузі охорони здоров'я вразливих груп населення.

Список використаних джерел:

1. Іваненко В. С., Курепін В. М. Наближення національного законодавства до міжнародних норм з питань безпеки праці // OSHAgro – 2023: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 жовтня 2023 р.). Київ : НУБіП України, 2023. С. 66-69. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15934>.

2. Лабан К. Правове регулювання праці неповнолітніх на міжнародному рівні та в Україні // Збереження планети - глобальні виклики, загрози, можливості на засадах результативного партнерства : тези доповідей тематичного круглого столу з питань екологічної безпеки до Всесвітнього Дня Землі - Earth Day, м. Миколаїв, 20 квітня 2023 року / Миколаївський національний аграрний університет. Миколаїв : МНАУ, 2023. С. 27-30. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/13242>.

3. Курепін В. М. Обмеження основних прав та свобод громадян: правила їх виконання // Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспектива вдосконалення : матеріали Науково-практичного круглого столу, присвяченого 75-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 8 грудня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. 70-72 с. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/16953>.

4. Іваненко В. С. Жінки-підприємниці під час війни: досягнення та виклики // Підприємництво під час війни в Україні: виклики та можливості : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю кафедри підприємництва, торгівлі та прикладної економіки (м. Івано-Франківськ, 20 листопада 2023 р.). Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2023. С. 12-14. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/16141>.

5. Іваненко В. М. Практичні аспекти адаптації законодавства ЄС у сфері безпеки і гігієни праці в Україні // Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу країни :

матеріали 35-ої студ. наук.-теорет. конф., 22-24 березня 2023 року, м. Миколаїв. Миколаїв : МНАУ, 2023. С. 74-78. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/13346>.

6. Формуз І. В. Система пільг та соціальних послуг в Україні // Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення : матеріали Науково-практичного круглого столу, присвяченого 75-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 8 грудня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 136-139. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/16957>.

Курепін Вячеслав Миколайович,

доцент кафедри методики професійного навчання Миколаївського національного аграрного університету, кандидат економічних наук, доцент

ПРИМУСОВА ПРАЦІ ТА ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ОЗНАКИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ, НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

Питанням боротьби з примусовою працею та торгівлею людьми, як у всьому світі, так і в Україні приділяється велика увага. Оскільки річ йде про серйозні кримінальні злочини, вживання дієвих заходів держави та інші зацікавлених сторін з цього питання є доречними.

Є достатньо підстав вважати достатніми заходи щодо навчання співробітників поліції, прикордонного контролю та інших правоохоронних органів питанням протидії таким злочинам. Але буває цього недостатньо, все-таки необхідно ширше дивитися на проблеми, які пов'язані з примусовою працею та торгівлею людьми [1, с. 29]. Потрібні правильні та дієві шляхи та методи протидії злочинам, правильніше використовуватиме не трудове право та адміністративні системи, а кримінальне право та відповідне судочинство, задіяти у боротьбі з цією проблемою, спільно з іншими органами, Державну службу України з питань праці (Держпраці) та інші інспекції праці.

Необхідно розуміти та брати до уваги такі факти: а) через складні ланцюжки поставок та нерегульоване транскордонне переміщення людей, шукачів роботи, примусова праця в її сучасних формах проникає в основні сектори економіки; б) протилежність гідній праці є примусова праця та торгівля людьми, зауважимо, це грубі порушення прав працівників та прав людини; в) бажання ухилитися від сплати податків та шахрайство із соціальними допомогою породжує деякі види протизаконної діяльності від яких отримують величезні прибутки, примусова праця та торгівля людьми і є таким прибутковим кримінальним прибутком; г) тільки регулярні перевірки щодо охорони праці та/або незаконного працевлаштування [2, с. 107] допоможуть знайти ознаки примусової праці, відвідування робочих місць, які підлягають перевірці, повинні перевірятися у будь-який час і без ордера на обшук; д) державні інспектори праці повинні забезпечувати дотримання, просувати та захищати відповідне законодавство, у їхньому розпорядженні повинен бути широкий набір законних повноважень, що буде робити їх цінними партнерами інших правоохоронних органів, державних установ, організацій роботодавців та працівників.

Свобода від примусової праці є одним із чотирьох основоположних прав у сфері праці, тому державні інспектори праці здатні відігравати важливу роль у недопущенні примусової праці та захисті тих, хто став її жертвами. Деякі нові підходи щодо питань примусової праці та торгівлі людьми, які вже реалізовані у нашій державі, досягли успішних результатів.

Конвенція про примусовій праці (1930 рік, стаття № 2) визначає термін «примусова праця» - будь-яка робота або служба, яка вимагає від будь-якої особи під загрозою будь-якого покарання, для виконання якої ця особа не запропонувала своїх послуг добровільно. Отже, найм працівника повинен відбуватися на основі вільної та поінформованої згоди, ця згода має зберігатися протягом усього періоду трудових відносин. Але якщо роботодавець використовує методи обману чи примусу, то річ про добровільну згоду йти вже не може [3, с. 96].

Примусова праця, у багатьох випадках, є наслідком торгівлі людьми. Такі дії мають на увазі їхнє переміщення, утому числі через кордони держав, з метою експлуатації. У міжнародних документах є визначення понять «торгівля людьми» та «незаконне ввезення», так Протоколи про запобігання та припинення торгівлі людьми (2000 рік) містить визначення поняттю «торгівля людьми», у тому числі і жінками та дітьми, Також є визначення покарань за неї, це що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермський протокол). Протокол (стаття № 3), за ознаками: експлуатація, обман, примус проводить різницю між торгівлею людьми та його незаконним ввезенням. Також, Палермський протокол проводить різницю між торгівлею дітьми (віком до 18 років) та дорослими [4, с. 105].

Стаття № 3 Протоколу констатує поняття «торгівля людьми» визначає його, як досить складне. Але його можна поділити на такі елементи: а) дії - вербування, приховування, передача, перевезення та отримання людей; б) засоби - обман, погрози, сила, примус, викрадення, шахрайство, зловживання владою, вразливе становище; в) мета - експлуатація, включаючи примусову працю, або вилучення органів [5, с. 98].

Ми розуміємо, що наслідком торгівлі людьми не можуть бути факти використання примусової праці, але водночас, всі випадки торгівлі людьми закінчуються примусовою працею. Винятком є торгівля людьми з метою отримання органів.

Слід відрізнити поняття «примусова праця», де для утримання працівників використовуються різні форми примусу та обману, від поняття «не відповідні норми умов праці». Відсутність життєздатних економічних альтернатив може привести до вразливості положення, що змушує людей погоджуватися на експлуатаційні трудові відносини, тобто на примусову працю. Таким чином, необхідно брати до уваги і зовнішні фактори, що обмежують, здатність впливу на вільний вираз особистої згоди.

Торгівля людьми приносить щорічний прибуток кримінальним структурам та тіншовому бізнесу у десятки мільярдів доларів США. Найвищий прибуток із однієї людини приносить секс-індустрія. Експертні данні констатують суттєві відсотки усіх жертв торгівлі людьми, які піддають на різні форми примусової праці: експлуатація в комерційній індустрії сексу (46%); трудова та сексуальна експлуатація (28%); інші форми економічної експлуатації (33%).

До секторів, у яких примусова праця становить серйозну проблему [6, с. 30], відносять: індустрію сексу та розваг; будівництво; сільське господарство; лісозаготівля; виробництво та упаковка харчових продуктів; праця в якості домашньої прислугі; праця на підприємствах (текстильна, швейна промисловість); ресторанний бізнес та громадське харчування; різні види неформальної економічної діяльності - організоване жебрацтво та вулична торгівля.

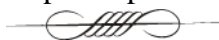
Багато із цих секторів важкодоступні для перевірок [7, с. 30], моніторинг ситуації складний через високу плинність кадрів, сезонним характером роботи, складні субпідрядні схеми, часті зміни ділянок роботи тощо. Такі види діяльності, як праця домашньою прислугою та проституція приховані від очей громадськості (здійснюються у приватних будинках).

Отже, у деяких випадках між формами примусової праці та край нездовільними умовами праці провести розділову лінію іноді буває важко. Роботодавці за допомогою безліч способів можуть позбавити працівника його основних прав (право на офіційну заробітну плату, щорічну планову відпустку, тижневий відпочинок, соціальні виплати тощо). Сучасні форми примусової праці часто пов'язують із процесами глобалізації та міграційними тенденціями сьогодення, вони набувають все більшого поширення. Це дозволяє організованим злочинним угрупованням відверто отримувати незаконні прибутки.

Ефективній боротьбі з примусовою працею, включаючи торгівлю людьми, потрібен комплексний підхід, який би поєднав сувору правозастосовну практику з профілактикою та заходами захисту жертв. Такий підхід повинен ґрунтуватися на глибокому аналізі проблеми та чіткому баченні шляхів її вирішення, включаючи розробку індикаторів успіху, що піддаються виміру, та виділення відповідних державних коштів.

Список використаних джерел:

1. Лабан К. Правове регулювання праці неповнолітніх на міжнародному рівні та в Україні // Збереження планети - глобальні виклики, загрози, можливості на засадах результативного партнерства : тези доповідей тематичного круглого столу з питань екологічної безпеки до Всесвітнього Дня Землі - Earth Day, м. Миколаїв, 20 квітня 2023 року / Миколаївський національний аграрний університет. Миколаїв : МНАУ, 2023. С. 27-30. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/13242>.
2. Іваненко В. С. Управління економічними та соціальними питаннями у сфері охорони праці на підприємствах аграрного профілю // Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклики : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Мукачєво, 6-7 квітня 2022 р. Мукачєво : МДУ, 2022. С. 105-108. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11482>.
3. Єгіазарян А. С. Умови праці та фактори їх формування // Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності людини в сучасному суспільстві: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції, м. Миколаїв, 24 листопада 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 95-97. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/10468>.
4. Іваненко В. С., Курепін В. М. Управління розвитком персоналу та його конкурентоспроможністю // Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності людини в сучасному суспільстві: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції, м. Миколаїв, 24 листопада 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 104-107. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/10509>.
5. Іваненко В. С., Курепін В. М. Управління професійними ризиками на вітчизняних підприємствах // Проблеми та перспективи розвитку охорони праці : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів, м. Львів, 12 травня 2022 р. Львів : ЛДУ БЖД, 2022. С. 97-99. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11713>.
6. Сизоненко Ю. С. Особливості праці жінок під час воєнного стану // Актуальні проблеми трудових відносин під час воєнного стану : тези доповідей здобувачів вищої освіти інженерно-енергетичного факультету та інших учасників освітнього процесу за результатами тематичного «круглого столу» на інженерно-енергетичному факультеті, м. Миколаїв, 27 квітня 2022 року. Миколаїв: МНАУ, 2022. С. 29-31. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11728>.
7. Демченко А. В. Реформи ринку праці під час карантинних заходів у зв'язку з поширенням COVID-19 в Україні // Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Миколаїв, 23-24 червня 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 17-20. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/9820>.

Кучерявий Роман Романович,

студент 2 курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МУНІЦИПАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Муніципальне управління в умовах війни та надзвичайного стану характеризується кардинальною трансформацією усталених механізмів та практик врядування, що зумовлено необхідністю оперативного реагування на множинні виклики безпекового, соціально-економічного та гуманітарного характеру.

Муніципальне управління в мирний час функціонує як комплексна система організації місцевої влади, спрямована на забезпечення життєдіяльності територіальної громади через вирішення питань місцевого значення, управління комунальною власністю, надання публічних послуг та розвиток інфраструктури, при цьому базуючись на принципах

децентралізації та активної участі громадськості у прийнятті рішень; натомість в умовах війни відбувається суттєва трансформація пріоритетів муніципального управління, де на перший план виходять завдання забезпечення безпеки населення, підтримки критичної інфраструктури, координації з військовою адміністрацією, організації цивільного захисту та евакуаційних заходів, а також оперативного реагування на надзвичайні ситуації та забезпечення базових потреб громади в умовах воєнного стану.

Реалізація управління під час війни суттєво відрізняється залежно від безпекової ситуації та викликів конкретної територіальної громади. У прифронтових територіях першочерговими завданнями стають питання безпеки населення, функціонування систем оповіщення про загрози, формування достатніх запасів продовольства, медикаментів та інших критично важливих ресурсів. Громади, розташовані на безпечній відстані від зони активних бойових дій, більше зосереджені на розміщенні та підтримці внутрішньо переміщених осіб, відновленні господарської діяльності, забезпеченні стабільної роботи закладів освіти, охорони здоров'я та комунальних служб в умовах збільшеного навантаження. При цьому відбувається переформатування системи управління через впровадження специфічних інструментів, спрямованих на забезпечення життєдіяльності територіальних громад та захист базових потреб населення в екстремальних умовах. Надзвичайний та воєнний стан вимагають від органів місцевого самоврядування максимальної мобілізації наявних ресурсів, оптимізації управлінських процесів та налагодження ефективної координації з військово-цивільними адміністраціями, силовими структурами та волонтерськими організаціями. Першочерговими завданнями стають організація укриттів, забезпечення населення товарами першої необхідності, підтримка критичної інфраструктури, евакуація громадян із небезпечних територій та створення умов для функціонування системи цивільного захисту. Запроваджуються спеціальні механізми ухвалення управлінських рішень, які забезпечують швидкість реакції та адаптивність до динамічних змін безпекового та соціально-економічного становища громади. Відбувається синтез традиційних демократичних процедур та інструментів кризового менеджменту, що надає органам місцевого самоврядування можливість оперативно і результативно діяти в ситуації дефіциту ресурсів та часу. При цьому зберігаються базові вимоги щодо відкритості влади, її підконтрольності та підзвітності територіальній громаді.

Соціальна складова муніципального управління зазнає суттєвих змін через необхідність розширення спектру соціальних послуг та збільшення категорій їх отримувачів. Органи місцевого самоврядування розробляють та впроваджують програми соціальної підтримки вразливих груп населення, організовують надання психологічної допомоги постраждалим від бойових дій та створюють умови для соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб.

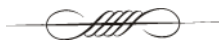
Цифрова трансформація муніципального управління відіграє ключову роль під час війни та надзвичайного стану. Завдяки впровадженню цифрових технологій стає можливим безперебійне надання адміністративних послуг та забезпечення роботи найважливіших сервісів навіть за умов руйнування фізичної інфраструктури. Електронне врядування та цифрові канали комунікації перетворюються на фундаментальні компоненти муніципального менеджменту в кризових умовах. Надзвичайний стан вимагає від органів місцевого самоврядування швидкої адаптації до нових реалій та викликів. Муніципалітети мають оперативно трансформувати свою роботу, запроваджуючи спеціальні режими функціонування та алгоритми прийняття рішень. Критично важливо забезпечити безперервність роботи систем життєзабезпечення громади, підтримувати громадський порядок та координувати діяльність різних служб і підрозділів. Ефективне функціонування муніципального управління в умовах надзвичайного стану потребує чіткої вертикалі керівництва, злагодженої взаємодії між різними рівнями влади та оперативного обміну інформацією.

Перспективи розвитку муніципального управління в Україні мають базуватися на комплексному осмисленні уроків війни та надзвичайних ситуацій. Необхідно розробити та імплементувати ефективні протоколи дій органів місцевого самоврядування в кризових

умовах, забезпечити технологічну та інфраструктурну готовність громад до роботи в надзвичайному режимі. Системна підготовка та регулярні навчання муніципальних команд дозволять підвищити стійкість територіальних громад перед загрозами різного характеру.

Список використаних джерел:

1. Коверя Р.М. Діяльність органів місцевого самоврядування під час дії воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 115–118
2. Пирога І. С., Пирога М. І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 77 (1). С. 117–123.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n13>

Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна,

провідний науковий співробітник Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ / ЦИФРОВИХ ПРАВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ КРИЗИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В умовах кризових ситуацій у соціумі інформаційна війна та пропаганда набувають надзвичайного значення. У цьому контексті, зокрема, під час воєнних конфліктів, постає питання обмеження права на інформацію, задекларованого практично в усіх сучасних конституціях, а також у численних міжнародних актах, насамперед у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966 р.), Конвенції про захист прав та основних свобод людини (1950 р.), Загальній декларації прав людини (1948 р.) тощо.

Аналізуючи зміст інформаційних прав в філософському ракурсі, необхідно насамперед визначитися з поняттям інформації. Історично в нашому суспільстві склалося, що інформація як окрема наукова категорія з погляду технічних спеціалістів – це набір будь-яких даних; з точки зору гуманітаріїв – це певні відомості. Різниця на перший погляд незначна, але вона відображає сьогодні суть необхідності інтеграції і синтезу наукових дисциплін: гуманітарних і технічних, точних і природознавчих, класичних і новітніх. Без усвідомлення загальних процесів не стільки матеріального, скільки інформаційного простору, в якому існує сучасне суспільство, неможливо достеменно визначити, на що реально людина має право – на яку саме інформацію, з якими обмеженнями, гарантіями, як це впливатиме на інших та розвиток суспільства в цілому з одного боку, та критерії цього права – правові, етичні, філософські, цивілізаційні тощо – з іншого. Отже, визначення поняття "інформація" потребує нового сучасного підходу та переосмислення, у тому числі в юриспруденції, що в свою чергу передбачає інтеграцію і синтез надбань різноманітних наукових дисциплін щодо інформації.

Слід зауважити, що коли йдеться про право на інформацію, в наукових публікаціях також застосовують термін «інформаційні права» і як синонімічне поняття, і як більш широке. Останнім часом термін «інформаційні права» витіснило поняття «цифрові права», яке, на нашу думку, змістовно від першого відрізняється, хоча використовується теж переважно як синонім. Таке заміщення понять зумовлено доктриною глобальної цифровізації, у тому числі у правовій сфері. Втім саме поняття цифровізації та цифрових технологій фактично є наступниками їхніх попередніх варіантів – відповідно термінів «інформатизація» та «інформаційні технології» (ІТ), а пізніше не менш сталого поняття «інформаційно-комунікативні технології» (ІКТ). Така сама трансформація відбулась із поняттям «інформаційне суспільство», яке кілька років тому трансформувалось у «цифрове середовище». Аналогічно, під кутом цифровізації розглядається зараз електронне судочинство / електронне правосуддя, зокрема конституційне судочинство – в контексті цифрового конституціоналізму. Отже йдеться не про змістовне перезавантаження попередніх напрацювань у контексті цифрової трансформації, а лише про

термінологічне перезавантаження попередніх напрацювань у сфері інформаційних технологій (ІТ), які так само «перезавантажились» спочатку в інформаційно-комунікативній технології (ІКТ), а потім, власне, у цифрові технології.

Додамо, що ідентичними також є терміни «цифрове право», «інформаційне право», «інтернет право», «кіберправо», «комп'ютерне право» тощо, а відмінність в назвах можна пояснити швидше специфікою наукових уподобань авторів, ніж їх доктринальним змістом. На сьогодні цифрове право можна розуміти як сукупність правових норм та інститутів, що регулюють різні відносини, пов'язані з впровадженням і використанням цифрових технологій, але ці норми не об'єднані єдиним регулятивним методом і відносяться до різних галузей права [1, с. 148].

Можна погортись із Верлос Н. В., яка наголошує на необхідності доктринального осмислення та нормативного врегулювання цифрових прав, до яких відносить право на доступ до Інтернет, право на інформаційну самоідентифікацію, право на забуття, право на захист персональних даних, право на вільну передачу та поширення інформації, право на анонімність та ін. Проте, на її думку, варто також враховувати нові умови цифрової трансформації суспільства для захисту фундаментальних, задекларованих у Конституції України прав і свобод людини [2, с.130].

Як правило, цифрові права ототожнюють із правами користувачів Інтернет, правом доступу до Інтернет, свободою інформації тощо. Деякі вчені, зазначають, що, безумовно це є споріднені і взаємопов'язані поняття – цифровізація, інформатизація, віртуалізація, але не тотожні – ні за формою, ні за змістом, тому не можна повністю ідентифікувати цифрові права як ті, що до недавня класифікували як інформаційні або права користувачів в Інтернет [3, с. 31].

Не дивлячись на термінологічні зміни, не викликає сумнівів, що цифрові / інформаційні технології залишатимуться ключовим фактором глобальних соціальних перетворень у найближчому майбутньому, а еволюція Інтернет-управління безпосередньо впливатиме на цей процес, і відігравати особливу роль в умовах соціальних конфліктів.

Сьогодні в Україні для підвищення ефективності захисту цифрових прав доцільно розглянути питання їх впорядкування і класифікації, на підставі, зокрема, Хартії цифрових прав (The Charter of Digital Rights), прийнятої у 2014 р., та розробок міжнародної групи Європейські цифрові права (European Digital Rights) [4; 5].

Заслуговує на увагу підхід запропонований Монжосовою О. В., яка, розглядаючи європейську стратегію захисту основних прав в епоху цифрових трансформацій, поєднує поняття «інформаційне суспільство» та «глобальну цифровізацію». Дослідниця відмічає, що відбувається актуалізація засобів захисту основоположного права на приватність у контексті захисту персональних даних та забезпечення конфіденційності [6, с. 39].

Треба відзначити, що конституційне закріплення права на інформацію ще не робить зрозумілим механізм його реалізації та захисту. Це стосується, наприклад, надання певної інформації державними органами і органами місцевого самоврядування за запитами громадян, особливо в умовах воєнного стану. Крім розробки чіткого механізму захисту права на доступ до різного роду інформації, її отримання, поширення, використання тощо в національному законодавстві, слід враховувати необхідність постійного узгодження національного законодавства з міжнародними нормами і стандартами в інформаційній галузі, які перманентно модернізуються.

У кризових ситуаціях у суспільстві проблема забезпечення конституційних прав громадян на інформацію заслуговує особливої уваги, бо постає загроза створення системи всеохоплюючого тотального контролю над суспільством взагалі та за кожним його членом зокрема, як вже було описано в антиутопії Дж. Оруела, де інформаційні технології використовуються саме для цього. Створення електронних баз даних, де зберігаються досє на все населення країни – сьогодні реальність у будь-якій країні, а враховуючи, що кожен громадянин має персональний податковий номер - ідентифікаційний код, збір та електронний обіг персональної інформації надзвичайно спростився.

Очевидно, що з боку держави гарантувати захист національного інформаційного простору, особливо за надзвичайних умов, можна лише шляхом обмеження доступу до інформації, контролю інформаційних потоків. Але треба зважати і на те, що з позицій “природно-лібертарної” моделі, запропонованої Шевчуком С. В., право на інформацію та конституційні права на автономію особи не походять від держави, а належить людині від народження, причому мають приблизно рівну юридичну силу та значущість. У випадку їх конфлікту між собою у західній юриспруденції застосовується метод конституційного тлумачення, який отримав назву методу балансування. Він полягає у тому, що пріоритетність цих прав визначається цінностями суспільства, як зазначає вчений [7].

Загальноприйнято, що у демократичному суспільстві конституційному праву на інформацію належить пріоритет. Це пояснюється насамперед необхідністю пошуку істини в результаті вільного обміну думками та ідеями. Абсолютної істини у природі не існує, тому жодна особа чи установа, а надто держава не має на неї монополії. Вільний обмін думками зумовлює суспільне піднесення, оскільки пробуджує інтелектуальний потенціал без остраху потрапити в немилість пануючої в суспільстві ідеології. У випадку обмеження свободи висловлювання кожна людина певною мірою може опинитися під тиском, оскільки невідомо, яку думку буде заборонено наступного разу. Адже там, де немає дискусій, де неможливі публікації різних, навіть образливих суджень, люди позбавлені самостійного політичного вибору. А це означає, що опозиція не матиме жодних шансів прийти до влади шляхом переконання виборців.

Свобода особистості більш за все утверджується і підтримується свободою слова, свободою інформації. Її обмеження, як задекларовано у ст. 10 Конвенції про захист прав та основних свобод людини, може бути здійснено тільки в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності чи громадського спокою. Європейський Суд з прав людини має значні напрацювання в галузі застосування цієї статті. Суд визначив свободу вираження поглядів як “одну з основних умов прогресивного розвитку демократичних суспільств і розвитку кожної окремої особи” (рішення у справі Хендісайда від 7 грудня 1976 р.).

Отже, згідно з нормами Конвенції, свобода вираження поглядів та інформації не є абсолютною. Держава може на законних підставах обмежувати цю свободу, незалежно від засобів, за допомогою яких були висловлені погляди, інформація або ідеї, але лише за умов, визначених у п. 2 ст. 10.

Під час соціального конфлікту право і політика активно включаються у сферу інформації, що може стати загрозою правам і свободам людей. З одного боку, необмежена свобода призводить до розбещеності, духовної деградації, лицемірства в суспільстві. З іншого – придушення та обмеження свободи веде до розширення адміністративної влади, розвитку корупції, застою, байдужості, і нарешті – до тоталітаризму, який видають за благо. Таким чином, надлишок свободи зумовлює хаос, а її нестача – застій. Вихід - знайти ту "золоту середину", між повною свободою та її розумним обмеженням, без якої неможливий справжній розвиток суспільства, цивілізації в цілому. За умов тотальної цифровізації всіх сфер суспільного життя знаходження раціонального балансу між обмеженням інформаційних прав та їх захистом є серйозною проблемою, від конструктивного рішення якої залежить ментальне здоров'я людей і збереження демократичних засад подальшого розвитку держав.

Список використаних джерел:

1. Свиначук В. М. Перспективи інтелектуалізації суспільства а контексті створення Міністерства цифрової трансформації України. *Інформація і право*. 2020. № 4(35). С. 147-150.
2. Верлос Н. В. Конституціоналізація цифрових прав людини: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2. С. 129-133.
3. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Академії правових наук*. 2021. № 1. С. 15-23.
4. The Charter of Digital Rights. The EDRi papers. 2014. No. 10. 28 p.
5. European Digital Rights. <https://edri.org>.

6. Манжосова О.В. Європейська стратегія захисту основних прав в епоху цифрових трансформацій. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Вип. 1. С. 38-42.

7. Шевчук С. Конституційна теорія / Український центр правничих студій. Київ, 1999-2000. 117 с.

Литвиненко Ірина Леонідівна,

доцентка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидатка юридичних наук, доцентка

ЗАХИСТ ПРАВА НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Кількість людей, які загинули внаслідок війни, що веде росія проти України з 2014 року, обраховується вже сотнями тисяч. Цивільних і військових, дітей і дорослих, на окупованих і відносно відділених від лінії зіткнення територіях. Внаслідок щоденного, безперервного терору, спланованої політики масового знищення людей.

Можна скільки завгодно говорити про дотримання різноманітних прав: на освіту, свободу думки і слова, судовий захист. Але якщо порушується право на життя, відбирається саме життя, всі інші права і свободи втрачають будь-який сенс.

«Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя» – зазначено в ст. 27 Конституції України [1]. «Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя...» – ст. 2 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі Європейська конвенція) [2]. «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» – ст. 3 Загальної декларації прав людини [3]. Всі ці гуманістичні норми, до формулювання і закріплення яких людство йшло протягом тисячоліть виснажливих війн і ціною неймовірних жертв, втрачають своє значення в той момент, коли в твій будинок прилітає ракета. Всі ми, хто перебуває сьогодні в Україні, щоденно зазнаємо порушення свого права на життя, оскільки щохвилино піддаємось загрозі посягання на наше життя.

Які ж юридичні механізми захисту свого права на життя? Певні сподівання можна покладати на міжнародні органи та інституції, авторитет яких хоч і згасає з кожним днем війни, проте жодних інших альтернатив поки немає.

Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ) має певну практику щодо констатації порушень статті 2 Європейської конвенції. Переважно в контексті виконання державними органами обов'язків щодо запобігання або неналежного розслідування фактів загибелі людини. Наприклад, у справі *Berkin Elvan проти Туреччини* щодо факту смерті дитини від дій поліції, ЄСПЛ вказав на безумовний обов'язок держави гарантувати право на життя навіть в умовах запобігання масовим заворушенням та гарантувати ефективне розслідування та покарання [4]. Схожі справи ЄСПЛ щодо статті 2 стосувались випадків неефективного розслідування випадків смерті людини (*Mkrtchyan проти Вірменії*), відповідальність за невжиття запобіжних заходів (справа *Penats проти Італії*) тощо.

Що ж стосується захисту права на життя в умовах війни акцент в рішеннях ЄСПЛ зроблений на тому, що право на життя має безумовну цінність навіть в умовах збройного конфлікту. Проте, порушення державами статті 2 переважно розглядається через призму не виконання зобов'язань проводити ефективне розслідування загибелі людей і вживати заходи для запобігання надмірних жертв. Зокрема, в справі *Kinr проти Туреччини (2001)* ЄСПЛ визнав порушення Туреччиною статті 2, оскільки вона не провела належного розслідування зникнення людей за обставин, що загрожували життю на підконтрольній їй під час збройного конфлікту території [5].

Схожі обставини ЄСПЛ розглянув з травня 2021 року в справі між Вірменією та Азербайджаном щодо масових порушень статті 2 під час військових дій між цими державами, та констатував невибіркові напади на цивільних осіб, жорстоке поводження та каліцтво

учасників бойових дій та цивільних осіб; примусове переміщення цивільного населення в райони, що постраждали від військових дій тощо [5].

Звісно, нас більше цікавлять справи, які стосуються захисту права на життя в контексті війни, що триває в Україні. У період з 2014 по теперішній час Україною до ЄСПЛ було подано десять міждержавних скарг у зв'язку зі збройною агресією росії проти нашої держави [6]. На підставі поданих заяв було відкрито чотири провадження: щодо порушення прав людини в окупованому Криму; щодо збиття пасажирського літака МН17 (спільна міждержавна заява Україна та Нідерландів); щодо захоплення українських кораблів у Керченській протоці і щодо політичних в'язнів [6].

Справа *Україна проти Росії (щодо Криму)* на підставі об'єднаних скарг 2014 та 2018 років (№№ 20958/14, 38334/18) стосовно порушень росією прав людини в Криму була завершена оголошенням 25 червня 2024 року рішення, в якому ЄСПЛ однозначно констатував масові і систематичні порушення прав людини, які закріплені 14 статтями Європейської конвенції з прав людини та протоколами до неї, зокрема, і порушення статті 2 – «насильницькі зникнення та відсутності ефективного розслідування у цьому зв'язку» [7].

Рішення це має, в першу чергу, політичне значення. Оскільки, суд ще не ухвалив положення щодо справедливої компенсації і має визначатись із цим питанням у майбутньому. Крім того, питання щодо виконання рішення ускладнюється тим, що 16 березня 2022 року Комітет Міністрів Ради Європи прийняв рішення про зупинення членства рф в Раді Європи, відповідно росія перестала бути країною-учасницею Європейської конвенції з прав людини і, крім того, ухвалила рішення про невиконання рішень ЄСПЛ. Це нібито дає їй підстави не виконувати аналізоване рішення. Але, по-перше, обставини справи стосуються періоду коли держава-агресор ще була учасницею Європейської конвенції. Тому це рішення все одно має зобов'язальне значення і може бути згодом виконано через систему різноманітних санкцій, зокрема, шляхом арешту державних активів рф за кордоном і спрямування цих коштів на компенсацію потерпілим від порушень прав людини, які вчинили окупанти. По-друге, раніше ЄСПЛ призупинив розгляд індивідуальних скарг громадян України, які стосувалися окупованого Криму до винесення рішення у цій міждержавній скарзі. Відповідно зараз відкриваються можливості розгляду і вирішення тисячі індивідуальних скарг, які перебувають на розгляді в ЄСПЛ в контексті окупації Криму і тих, які надійшли вже після початку повномасштабного вторгнення. Крім того, рішення ЄСПЛ може мати авторитет для інших міжнародних органів і організацій, до яких апелює Україна і які ще мають вплив на країну-агресора, зокрема, Міжнародний суд ООН, а також, загалом як чітко сформульована юридична позиція, яка окреслює ситуацію зі станом захисту права людини на життя внаслідок військової агресії росії.

Триває третій рік війни. Ми чекаємо на перемогу і все ще віримо в потенціал міжнародно-правового захисту нашого права на життя і справедливую сатисфакцію.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами. *Законодавство України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. та додаткові протоколи, ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (лютий 2023 року). Рішення за період із 01.02.2023 по 28.02.2023 / Відп. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2023. 62 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_ESPL_02_2023.pdf
5. Міждержавні справи в ЄСПЛ як механізм захисту прав людини під час збройного конфлікту. URL: <https://ecpl.com.ua/news/mizhderzhavni-spravy-v-yespl-iak-mekhanizm-zakhystu-prav-liudyny-pid-chas-zbroynoho-konfliktu/>

6. Маргарита Сокоренко: Десятий міждержавний позов проти росії в ЄСПЛ – справа про правду та справедливість. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/>

7. Україна виграла справу проти росії щодо Криму в ЄСПЛ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-espl-rosia-krym/33008356.html>

Лобунець Максим Сергійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОВНОВАЖЕНЬ ТА ФУНКЦІЙ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Конституційний Суд України (КСУ) є найвищим органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, виступає гарантом прав і свобод громадян та здійснює контроль за відповідністю дій органів державної влади конституційним нормам. Його статус, функції та повноваження чітко визначені в Конституції України, зокрема в Главі 12 та Законі України «Про Конституційний Суд України» [2]. Конституційний Суд є життєво важливим для збереження конституційного ладу в країні та забезпечення стабільності державної влади на засадах верховенства права.

До основних повноважень Конституційного Суду належить конституційний контроль законів і підзаконних актів, і він може оцінювати, чи відповідають Конституції України всі нормативно-правові акти, прийняті державними органами, включаючи закони України, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів та правові акти Верховної Ради. КСУ також надано право офіційного тлумачення Конституції України, що забезпечує однаковість у застосуванні конституційних положень. Це дозволяє уникнути неоднозначності та сприяє більш послідовному застосуванню законів [2].

Особливу роль у діяльності Суду відіграє розгляд конституційних скарг громадян, які вважають, що застосований у їхній справі закон порушує їхні конституційні права; з прийняттям конституційних змін у 2016 році громадяни можуть звертатися безпосередньо до Конституційного Суду, що гарантує права людини і водночас дозволяє захищати права громадян держави і громадянина держави, що є важливим способом створення додаткових механізмів захисту від можливої дискримінації та порушення правових норм. Така можливість посилює правовий захист громадян і підкреслює верховенство Конституції та відповідальність державних інституцій перед суспільством [3].

Крім того, Конституційний Суд має повноваження давати висновок щодо конституційності законопроектів про внесення змін до Конституції України, таким чином захищаючи Конституцію від можливих неконституційних змін. Ця компетенція гарантує стабільність конституційного ладу та запобігає необґрунтованим змінам у правовій системі; Конституційний Суд також відповідає за надання висновку про відповідність Конституції міжнародних договорів до їх ратифікації [2]. Це забезпечує узгодженість міжнародних зобов'язань України з Конституцією та запобігає виникненню правових спорів на національному та міжнародному рівнях.

Функції Конституційного Суду тісно пов'язані з його мандатом і відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності правової системи України, захисту та інтеграції прав людини. Правозахисні функції Суду, що реалізуються через розгляд конституційних скарг, відіграють важливу роль у захисті прав і свобод громадян та надають можливість отримати правосуддя у випадках неконституційного обмеження прав [2]. Стабілізаційна функція гарантує конституційний лад країни та захищає суспільство від прийняття неконституційних актів, які можуть призвести до політичної нестабільності та порушення основоположних прав людини. Інтегративна функція Суду забезпечує узгодженість і цілісність правової системи, оскільки його рішення та тлумачення Конституції є основою для діяльності інших судів та державних інституцій.

Конституційний Суд України є важливим елементом демократичної правової системи, а його завдання та повноваження спрямовані на підтримання стабільності, захист прав людини та забезпечення єдності правової системи. Діяльність КСУ сприяє формуванню в Україні верховенства права, зміцненню довіри до верховенства права та судової системи, забезпеченню конституційності та соціальної справедливості як гаранта законності та правопорядку в суспільстві [2].

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 25-26, ст.131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення 25.11.2024)
2. Закон України "Про Конституційний Суд України" URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення 25.11.2024)
Верховний суд URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/> (дата звернення 25.11.2024)

Логінова Світлана Миколаївна,

*старший викладач кафедри права Хмельницького національного університету,
кандидат юридичних наук, суддя у відставці*

ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕЦЕДЕНТНОЇ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Прецедентна практика Європейського суду з прав людини впливає на становлення, реформування сучасної системи цивільного судочинства і є важливим процесом адаптації цивільного судочинства України до законодавства Європейського Союзу. Вважаємо за доцільне визначити сутність і напрямки прецедентного впливу рішень Європейського суду з прав людини на розвиток та вдосконалення цивільного судочинства України.

Проблеми використання судових рішень Європейського суду з прав людини у національній судовій практиці досліджують С.В. Васильєв, Г.А. Капліна, В.А. Кройтер, Д.Д. Луспеник, Р.А. Майданик, О.Д. Святоцький, Р.О. Стефанчук, С.В. Шевчук, Т.І. Фулей, М.М. Ясинок та інші.

Відповідно до ст.6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, кожна особа має право на справедливий судовий розгляд справи [1].

Цивільне судочинство України виступає судовою формою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод, інтересів фізичних та юридичних осіб, або держави. Для цього розробляються правила, які регламентують поведінку суду, учасників цивільного процесу під час розгляду та вирішення цивільних справ. Указані правила формуються з врахуванням того, щоби судовий захист проводився справедливо, своєчасно та неупереджено.

Відповідно до ч.4 ст.10 Цивільного процесуального кодексу України, суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини [2]. Відповідно до ст.17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди при розгляді справ застосовують Конвенцію та практику Суду як джерело права [3].

Норми права інших держав суд застосовує у разі, коли це встановлено законом України чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. При цьому суд повинен керуватись положеннями Закону України «Про міжнародне приватне право».

На підставі аналізу правових систем європейських держав у пошуках спільних елементів, характерних як для «верховенства права», так і «правової держави», пропонується шонайменше шість необхідних елементів, яких необхідно дотримуватись не лише формально, але й по суті. Ними є:

- 1) законність, включно з прозорим, підзвітним і демократичним процесом прийняття законів;
- 2) правова визначеність;
- 3) заборона довільності у прийнятті рішень;
- 4) доступ до правосуддя, що здійснюється незалежним і безстороннім судом, включно з можливістю оскаржити в суді адміністративні акти;
- 5) повага до прав людини;
- 6) відсутність дискримінації та рівність перед законом [4, с.10].

Основні принципи, що керують використанням прецедентів Європейського суду з прав людини в українському цивільному судочинстві, включають:

- 1) принцип пріоритету міжнародних норм права;
- 2) принцип єдності тлумачення;
- 3) принцип врахування контексту;
- 4) принцип відповідності;
- 5) принцип уникнення протиріччя.

Ці принципи допомагають забезпечити правильне і послідовне застосування рішень Європейського суду з прав людини в українському цивільному судочинстві [5, с.92].

В.М. Кучин, вивчивши правову природу рішень ЄСПЛ, підкреслює, що сама постанова Європейського суду з прав людини, прийнята стосовно конкретної ситуації в певній державі, не може бути обов'язковою для іншої держави. Проте норма, створена судом у результаті конкретизації Конвенції, не може мати індивідуально визначеного характеру, оскільки конвенційні положення не можуть інтерпретуватись судом по різному стосовно кожної держави [6, с.71].

Рішення Європейського суду з прав людини фактично є прецедентами; при винесення нових рішень він керується оцінками й рішеннями, які сам сформулював раніше по інших аналогічних справах.

Так, на думку С.В. Васильєва, А.О. Селіванова, створене Європейським судом з прав людини право, є класичним прецедентом, підставою якого є принцип «підстава до виконання», коли правило, сформульоване судом під час вирішення конкретної справи, стає нормою права для суду і для внутрішніх судів країн – учасниць Конвенції [6].

Як особливе джерело цивільного процесуального права України, рішення Європейського суду з прав людини мають прецедентну природу, за їх допомогою формуються важливі правові позиції, обов'язкові для подальшого використання судами при розгляді й вирішенні цивільних справ.

Норми Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практика Європейського суду з прав людини застосовується судами при здійсненні правосуддя, зокрема: при розгляді та вирішенні цивільних справ, якщо нормами Конвенції та практикою Суду встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, яке регулює відносини, що є предметом судового розгляду; при розгляді та вирішенні цивільних справ, якщо нормами Конвенції та практикою Суду встановлено інші правила судочинства, ніж ті, що передбачені цивільним процесуальним законом України [7].

Проблеми з використанням рішень ЄСПЛ та впровадження в національне законодавство наступні: розбіжності між національним законодавством та міжнародними стандартами, незастосування судами рішень ЄСПЛ, оскільки не всі суди сприймають рішення Європейського суду з прав людини як джерело права, внутрішнє несприйняття судьями природно-правових підходів рішень Європейського суду з прав людини, різкий дисонанс та усталеною національною практикою з окремих питань правозастосування, з одного боку, і положеннями національного законодавства з іншого боку, відсутність достатнього науково-теоретичного обґрунтування правомірності застосування рішень Європейського суду з прав людини як джерела національного права [8, с.140].

Отже, прецедентна практика Європейського суду з прав людини є основою для формування правової доктрини та забезпечення верховенства права в сфері цивільного судочинства України.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: [#](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004).
2. Цивільний процесуальний кодекс України: закон України від 18.03.2004. №1618. URL: [#](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15).
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. №3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
4. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: *Науково-методичний посібник для суддів*. 2-ге вид. випр., доп. Київ, 2015.
5. Капліна Г.А. Прецедентна практика Європейського суду з прав людини як чинник євроадаптації цивільного судочинства в Україні». *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Актуальні проблеми права: теорія і практика*. №1(47), 2024. С.92-102. URL: <https://journals.snu.ua/>.
6. Васильєв С.В. Місце практики Європейського суду з прав людини в цивільному судочинстві України. *Проблеми законності: акад. зб. наук. пр.* Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2012. Вип. 120. С. 70-82.
7. Кройтор В.А. Використання прецедентного права, створеного судьями Європейського суду з прав людини, в процесі прийняття рішень українськими судами з аналогічних питань. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. №1. 2023. С. 50.
8. Сабодаш Р.В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело права України. *Наше право*. 2013. №9. С. 140-145. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2013_9_27.

Мазур Вероніка Олегівна,

здобувачка вищої освіти на магістерському рівні, юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДОТРИМАННЯ ЕТИЧНИХ НОРМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА

У процесі реформування та підвищення ефективності роботи органів прокуратури України суттєве значення має надаватися статусу прокурора як особи, що забезпечує підтримку публічного позову та захищає законні інтереси держави в суді. Кандидати на вакантну посаду прокурора повинні не тільки відповідати вимогам чинного законодавства щодо громадянства, знання державної мови, досвіду роботи в правовій сфері та наявності певного рівня вищої освіти, але й відповідати морально-етичним стандартам професійної поведінки прокурора. Якщо кожен працівник органів прокуратури України буде відповідати моральним, етичним і діловим якостям, це значно підвищило б довіру громадян до органів прокуратури та до держави взагалі й зміцнило їхній авторитет у суспільстві.

Відповідно до статті 36 Закону України «Про прокуратуру», особа, призначена на посаду прокурора, набуває повноважень після складення присяги прокурора [1], де зі змісту можна виділити низку етичних якостей, зокрема сумлінне виконання своїх службових обов'язків, принциповість, чесність, неупередженість і гідність. Але це лише невеликий перелік якостей, яким має відповідати прокурор.

Етичні принципи та положення становлять систему ідей та виявленням про правильну і неправильну поведінку, що вимагає дотримання одних норм та забороняє інші. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів є збіркою морально-етичних положень, що дозволяє оцінити поведінку та діяльність прокурора з погляду таких цінностей, як справедливість, об'єктивність, невідкупність, гідність та добросовісність. Кодекс містить додаткові вимоги, обов'язки та обмеження, доповнюючи положення профільного,

процесуального та антикорупційного законодавства, які прокурори мають підтримувати як під час виконання службових обов'язків, так і поза службою.

Положення Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів вказують, що прокурор повинен постійно дбати про свою компетентність, професійну честь і гідність. Своєю доброчесністю, принциповістю, компетентністю, неупередженістю й сумлінним виконанням службових обов'язків сприяти підвищенню авторитету прокуратури та зміцненню довіри громадян до неї. У разі поширення неправдивих відомостей, які принижують його честь, гідність і ділову репутацію, за необхідності вживає заходів щодо спростування такої інформації, у тому числі в судовому порядку. Сприяти йому в цьому повинні керівники відповідних прокуратур [2]. Це означає, що ділова репутація без винятку кожного окремого прокурора прямо впливає на загальний авторитет органів прокуратури України. Задля забезпечення довіри суспільства до прокурорів необхідно неухильно дотримуватися положень чинного законодавства, які так чи інакше пов'язані з діяльністю прокуратури, починаючи з порядку добору кандидатів на посаду прокурора, закінчуючи особливостями виконання функцій прокуратури. Це змогло б забезпечити якість та ефективність роботи прокурорських працівників і створити злагоджений механізм функціонування системи органів прокуратури взагалі.

При виконанні службових обов'язків прокурор має дотримуватися загальноприйнятих етичних норм поведінки, бути взірцем доброчесності, вихованості й культури. Порушення службової дисципліни, непристойна поведінка є неприпустимими для прокурора й тягнуть за собою передбачену законом відповідальність [2]. Публічний характер діяльності прокурора та перебування під постійною увагою з боку суспільства покладає на нього особливі вимоги щодо відповідного зовнішнього вигляду. При виконанні службових обов'язків прокурор має бути незалежним від будь-якого впливу, тиску чи втручання в його професійну діяльність, у тому числі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, зобов'язаний активно, у визначений законодавством спосіб протистояти спробам посягання на його незалежність.

Крім того, прокурор має суворо дотримуватися обмежень, передбачених антикорупційним законодавством, не допускати будь-яких проявів, які можуть створити враження корупційних, у тому числі вступати в позаслужбові стосунки з метою використання службових повноважень або службового становища; неправомірно втручатися або здійснювати у випадках чи порядку, не передбачених законодавством, вплив на службову діяльність іншого прокурора, службових, посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи суддів. Прокурор, якому стала відома інформація про порушення даних проявів іншим працівником прокуратури, зобов'язаний негайно повідомити про це відповідного керівника органу прокуратури.

Протягом останніх років статистика щодо притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності показує, що етичні порушення є одними з основних причин таких розглядів. У 2020-2022 роках Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією прокурорів було розглянуто понад 190 справ. Важлива частина статистики щодо дисциплінарної відповідальності прокурорів полягає в тому, що більшість порушень стосуються серйозних етичних стандартів, включаючи зловживання службовими повноваженнями та порушення антикорупційного законодавства. Зокрема, прокурори часто стають фігурантами розслідувань через хабарництво, незаконне втручання в судовий процес, або порушення порядку взаємодії з правоохоронними органами.

Додатково, статистичні дані показують, що Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів (КДКП) зазвичай накладає стягнення за найбільш грубі порушення, такі як спроби втручання у розгляд справ або отримання неправомірної вигоди від підлеглих. За даними, частина прокурорів, які постають перед дисциплінарними органами, є фігурантами розслідувань щодо втрати служби, а також тих, хто був покараний через порушення законодавства під час виконання своїх службових обов'язків.

Станом на останні роки, дисциплінарна відповідальність прокурорів за порушення етики залишається актуальною проблемою для правоохоронної системи, хоча кількість скарг на рішення КДКП зростає. Так, Вища рада правосуддя часто розглядає оскарження рішень КДКП, причому в більшості випадків ці рішення підтверджуються, що свідчить про серйозність ставлення до таких порушень.

Ці дані підкреслюють важливість удосконалення механізмів контролю за діяльністю прокурорів, щоб запобігти корупційним ризикам і забезпечити належне виконання етичних стандартів у правоохоронній сфері.

При виконанні службових обов'язків прокурор також має поважати права та свободи людини і громадянина відповідно до вітчизняних та міжнародних правових норм, усвідомлюючи, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Закладені в Стандартах Міжнародної асоціації прокурорів норми фактично стали визначенням професійно-особистісних і морально-етичних вимог до прокурорів у національних правових системах багатьох країн світу. Ці самі положення закладено в основу прийнятих надалі міжнародних документів із питань професійної етики та поведінки прокурорів.

Так, відповідно до Стандартів Міжнародної асоціації прокурорів, прокурори завжди підтримують честь і гідність своєї професії; завжди поводять себе професійно, відповідно до закону, правил та етики своєї професії; завжди застосовують найвищі стандарти чесності й уважного ставлення; завжди бувають у курсі розвитку поточного законодавства; прагнуть бути стійкими, незалежними та неупередженими; завжди сприяють здійсненню права обвинуваченого на справедливий суд, зокрема забезпечують, щоб свідчення на користь обвинуваченого збиралися відповідно до закону або вимог, справедливого суду; завжди служать інтересам суспільства й захищають їх; поважають, захищають і підтримують універсальну концепцію про гідність і права людини [3].

Таким чином, можна відстежити певну схожість національних і міжнародних етичних вимог до діяльності й поведінки прокурорів. Крім того, відповідність кожного прокурора як національним етичним стандартам, так і морально-етичним принципам міжнародного рівня сприятиме повазі та підтримці з боку міжнародної спільноти у процесах взаємодії та співпраці.

Тому підсумовуючи, можна зазначити, що професія прокурора привертає значну увагу, зокрема щодо дотримання законодавчих норм при виконанні службових обов'язків та дотримання морально-етичних стандартів професійної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/conv#Text>
2. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів : Кодекс Всеукраїнської конференції прокурорів від 27 квіт. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text>
3. Стандарти професійної відповідальності та виклад основних обов'язків та прав прокурорів. Міжнародна асоціація прокурорів. URL: <https://www.iap-association.org/getattachment/Resources-Documentation/IAP-Standards>

Мазур Ярослав Павлович,

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.*

МЕСЕНДЖЕРИ ЯК ДЖЕРЕЛО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Доступ до інформації є одним із фундаментальних прав людини, закріпленим у національному та міжнародному законодавстві. В умовах воєнного стану це право набуває

особливого значення, адже забезпечення доступу до оперативної та достовірної інформації необхідне для збереження політичної стабільності, громадського правопорядку, та недопущення поширення ворожих інформаційно-психологічних спеціальних операцій. Доступ до публічної інформації забезпечується шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації в офіційних друкованих виданнях, створення публікацій на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет, наповнення єдиного державного веб-порталу відкритих даних, розміщення відомостей на інформаційних стендах та будь-яким іншим способом. Поширеним способом доступу до публічної інформації є звернення осіб з відповідним запитом до розпорядника інформації [1].

В сьогоденних умовах поширеного доступу до інтернету, зокрема месенджерів, вільний доступ до будь-якої інформації є у кожного громадянина. Більшість людей як джерело інформації використовують соціальні мережі, для прикладу багатоплатформовий застосунок «Telegram», що є основним джерелом новин для 88% українців. Шалено популярним в Україні він став після повномасштабного вторгнення РФ в Україну [2]. Причиною цього є, зокрема його універсальність, зашифровані чати і анонімність. Через це, даний месенджер є популярний як в Україні, так і у держави – агресора. Через нього громадяни України отримують інформацію про повітряну тривогу, актуальну інформацію з фронту та інші важливі новини. Незважаючи на популярність та переваги цього месенджера, в Україні існують заклики до його заборони та обмеження, зокрема низка українських університетів обмежили користування месенджером «Telegram» для співробітників. Для прикладу викладачам не можна обговорювати на платформі навчальний процес, а іноді навіть просто відкривати застосунок на роботі, до таких вищих навчальних закладів входять Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний авіаційний університет, Львівський національний університет імені Івана Франка, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Представники Сумського державного університету стверджують, що жодних обмежень щодо користування месенджером не запроваджували. Але деякі внутрішні процеси вже переносять до месенджеру «WhatsApp» [3]. Даний месенджер, незважаючи на обмеження, та попередження офіційних органів влади про небезпеку розповсюдження фейкових чи маніпулятивних новин та інформаційно-психологічних операцій, залишається найбільш популярним в Україні, по цій причині українська влада містить там свої офіційні сторінки, а також спеціальні чат-боти для отримання оперативної інформації від громадян на окупованих територіях. Окрім «Telegram», доступ до інформації забезпечують громадянам ще такі месенджери, як «WhatsApp», «Signal», «Viber», та «Facebook Messenger».

В умовах обмежень воєнного стану, така популярність месенджерів серед громадян, як джерело доступу до інформації, обумовлена багатьма факторами, це миттєвий доступ до актуальної інформації, зокрема дані про поточну ситуацію (повітряні тривоги, графіки відключень світла чи евакуацію з прифронтових зон) яка може бути критично важливою. Месенджери, завдяки своїм сповіщенням у режимі реального часу, є одним із найбільш зручних інструментів для цієї мети, зокрема вони об'єднують функції традиційних соціальних мереж, платформ для спілкування та новинних ресурсів. Вони дозволяють отримувати інформацію, спілкуватися та обмінюватися необхідними файлами в одному додатку, що економить час і спрощує комунікацію. Месенджери зручні для використання в умовах низької якості інтернет-з'єднання, що може бути актуальним у зонах активних бойових дій, також через них швидко поширюється гуманітарна інформація, зокрема про військові збори волонтерів. Також, через месенджери, громадяни можуть фіксувати порушення своїх прав на окупованих територіях

Наступним та одним з найбільш популярних застосунків на рівні з «Telegram» чи «WhatsApp» є месенджер «YouTube», але на відміну від них, ця платформа надає доступ до інформації у відео-форматі, зокрема через нього, офіційні органи влади в умовах воєнного стану надають доступ до офіційної актуальної інформації, телевізійних новин, останні зведення з зони бойових дій.

Негативна сторона таких застосунків, полягає у тому, що ворог теж їх використовує та має доступ до них. Зокрема через месенджери, на початку повномасштабного вторгнення, противник проводив масові інформаційно-психологічні спеціальні операції, поширював фейкові новини, маніпуляції, здійснював спроби внутрішньої дестабілізації, зломи акаунтів користувачів, поширював відео насильницького характеру та злочинів, через своїх агентів, коригував ракетні та бомбові удари по Україні, такі способи ворожого впливу здійснювались ще з часів гібридної війни і тривають дотепер. Також, противник використовує застосунок «Telegram» та «Discord» як надійну альтернативу військової системи зв'язку під час ведення бойових дій. Незважаючи на це, месенджери як актуальні джерела інформації під час воєнного стану залишаються бути популярними і така тенденція залишатиметься у довгостроковій перспективі, навіть після того коли він буде знятий.

Список використаних джерел:

1. Юридична Газета. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/dostup-do-publichnoyi-informaciyi-pid-chas-diyi-voennogo-stanu.html>
2. Mind.UA. URL: <https://mind.ua/publications/20279225-telegram-v-ukrayini-shcho-vidbuvaetsya>
3. Бабель. URL : <https://babel.ua/news/112386-ukrajinski-vishi-masovo-zaboronyayut-spivrobotnikam-koristuvatisya-telegram>

Макаренко Дарина Сергіївна,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ

Війна в Україні, яка розпочалась ще з 2014 року окупацією Криму та стала повномасштабною через агресію іншої країни, створила безпрецедентну ситуацію, коли навіть не сотні, а вже тисячі людей опинилися зниклими безвісти. Саме це призвело до появи нового терміну “особа, зникла безвісти під час військового конфлікту”. Визнання особи безвісно відсутньою є окремим інститутом, але він існує далеко не у всіх країнах. У тих державах, де він присутній, існують матеріальні норми, які є відмінними щодо регулювання умов та строків оголошення особи безвісно відсутньою, а також юридичних наслідків безвісної відсутності [1, с. 412]

Відповідно до п. 1 ст.43 фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування. Правовий статус осіб, зниклих безвісти, визначається Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» від 12 липня 2018 року. У Законі окремо розмежовується два поняття “особа, зникла безвісти” та “ особа, зникла безвісти за особливих обставин”. Особа, зникла безвісти, - фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук. [2] Особа, зникла безвісти за особливих обставин, - особа, зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру. [2] Поверхово ознайомившись, з цими визначеннями можна знайти багато спільного між ними, але все ж деякі суттєві відмінності існують стосовно причин та порядку набуття цього статусу, а також наслідків у разі набуття. Глава 4 розділу IV Цивільного Процесуального Кодексу регулює порядок визнання особи безвісно відсутньою за рішенням суду. Дана категорія справ розглядається в порядку окремого провадження. Для розгляду справи судом необхідне подання заяви про визнання фізичної особи безвісно відсутньою, але існує кілька варіантів до якого саме суду можна її подати. Заява повинна подаватись за місцем проживання заявника, за місцем проживання (перебування) зниклої особи або за місцем знаходження майна цієї особи із зазначенням причини

необхідності визнання цієї особи безвісно відсутньою та обставинами, які дають підстави вважати цю фізичну особу такою.

Суд повинен до початку розгляду справи встановити родичів, близьких, співробітників тощо для їх залучення у подачі свідчень стосовно цієї справи для встановлення відомостей щодо особи, яка вважається зниклою безвісти. У випадку не встановлення опіки над майном цієї особи, суд за допомогою органу опіки та піклування вживає заходів для її призначення. У розгляді справи беруть участь заявник, свідки, які були зазначені у заяві, а також особи, котрих суд визнав за необхідне допитати. Після цього суд ухвалює рішення, коли воно набрало законної сили то суд повинен надіслати його відповідному органу державної реєстрації актів цивільного стану щоб зареєструвати смерть фізичної особи. Також рішення надсилається до нотаріуса за місцем відкриття спадщини або до відповідного органу місцевого самоврядування, якщо нотаріус відсутній в цьому населеному пункті, задля охорони майна, яке переходить у спадок. Рішення може надсилатись до державного нотаріального архіву для подальшої передачі нотаріусу за належністю з тією ж метою як у попередньому випадку, якщо у населеному пункті кілька нотаріусів або місце відкриття спадщини не є відомим.

Інколи трапляються випадки появи особи, що визнана безвісно відсутньою. Для врегулювання цього аспекту у Цивільному Процесуальному Кодексі передбачається процедура вирішення цієї ситуації. Відповідно до ч.1 ст.309 ЦПКУ у разі одержання заяви про появу фізичної особи, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою, або відомостей про місцеперебування цієї особи суд за місцеперебуванням особи або суд, який ухвалив рішення про визнання особи безвісно відсутньою або оголосив її померлою, призначає справу до слухання за участю цієї особи, заявника та інших заінтересованих осіб і скасовує своє рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою. Заяву може бути подано особою, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою, або іншою заінтересованою особою. [3] Анулювання актового запису про смерть здійснюється відповідним органом державної реєстрації актів цивільного стану на підставі копії рішення суду, яке повинно надсилатись ним до відповідного органу.

Щодо судової практики то в ЄДРСР у 2022 році в період з 01.01.2022р. по 31.12.2022р. було винесено 3144 рішень стосовно розгляду саме цієї категорії справ, у 2023 році в період з 01.01.2023р. по 31.12.2023р. було винесено 2706 рішень, а у 2024 році в період з 01.01.2024р. по 01.12.2024р. було винесено 3234 рішень. Це підтверджує актуальність розгляду справ, які стосуються визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Аналізуючи цю статистику важко уявити скільки ще родин сподіваються на повернення своїх близьких і саме тому не подали ще заяву про розгляд таких справ.

Отже, тема визнання фізичних осіб безвісно відсутніми набула особливої актуальності в умовах війни, що триває в Україні. Це не лише юридичне питання, але й важливий соціальний та гуманітарний виклик. Забезпечення правової визначеності для родичів, управління майном зниклих осіб, а також документування наслідків війни — це ключові завдання, які потребують подальшої уваги з боку держави, судової системи та міжнародної спільноти.

Удосконалення нормативно-правової бази, розширення можливостей співпраці з міжнародними організаціями та впровадження цифрових технологій у пошук зниклих можуть значно покращити ситуацію.

Список використаних джерел:

1. Власюк І.І. Інститут безвісної відсутності та визнання особи померлою в законодавстві зарубіжних країн. Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки». 2010. № 47. С. 412–417.
2. Закон України « Про правовий статус осіб, зниклих безвісти »: Документ 2505-VIII, редакція від 18.10.2024, Верховна Рада України, Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Документ 1618-IV, редакція від 19.10.2024, Верховна Рада України, Законодавство України

*Макеєва Олена Миколаївна,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент.*

*Хомусько Єлизавета Миколаївна,
студентка 5 курсу спеціальності 081 «Право»
юридичного факультету Національного авіаційного університету.*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ДЕРЖАВНО – ЮРИДИЧНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Права людини – це комплекс природних і невід’ємних свобод, які належать кожній людині від народження. Вони визначаються як основні можливості, що забезпечують життя, гідність і свободу діяльності в усіх сферах суспільного життя. Ці права мають універсальний характер і не залежать від законодавства держави, оскільки їхнє існування підтверджується міжнародними нормами. Тому можна стверджувати, що права людини, зокрема їх забезпечення – невід’ємна частина кожної демократичної, соціальної, правової держави, якою, звичайно, також є Україна.

Міжнародні стандарти прав людини – це принципи та норми, закріплені в міжнародних актах і документах, які мають текстуальну уніфікацію та універсальне функціонування. Вони визначають мінімально необхідний або бажаний зміст і обсяг прав людини, що зумовлюється досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою. Крім того, ці стандарти встановлюють позитивні зобов'язання для держав щодо забезпечення, охорони та захисту прав людини, а також передбачають санкції політико-юридичного або політичного характеру за їх порушення.

Отже, міжнародні стандарти прав людини не лише закріплюють перелік загально визнаних прав, а також виступають тією межею, яка встановлює мінімальний необхідний рівень забезпечення прав людини та гарантує його, встановлюючи позитивні зобов'язання держав із охорони і захисту таких прав.

Звичайно, вони мають зовнішній вираз у вигляді численних нормативно – правових актів. Серед таких документів є ті, які були ратифіковані Україною, наприклад: Загальна декларація прав людини (1948) – основоположний документ, що проголошує права і свободи людини; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) - визначає права, які повинні бути гарантовані всім особам, включаючи право на життя, свободу та безпеку; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966) – гарантує право на працю, на освіту, охорону здоров'я та інші соціальні блага; Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965) – забороняє расову дискримінацію та закликає до рівності всіх людей; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) – спрямована на забезпечення прав жінок у всіх сферах.

Міжнародні стандарти, безперечно, відіграють значну роль у закріпленні прав людини у теоретичному полі, однак на практиці їх охорона та захист відбувається саме за допомогою державно – юридичних засобів забезпечення.

В Україні такі засоби умовно можна поділити на три види: конституційно - правові, інституційні, процесуальні засоби, громадські та міжнародні механізми.

Щодо конституційно - правових засад захисту прав людини варто сказати, що Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року, закріплює права і свободи людини як невід’ємні. Так, у статті 3 Основного Закону вказано, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а стаття 21 проголошує, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах [1]. Основні елементи цієї категорії: право на захист - Конституція гарантує право кожного захищати свої права будь-якими не забороненими законом засобами (ст. 55); гарантії прав і свобод - держава зобов'язана забезпечити реалізацію прав людини, що передбачає не лише їх визнання, але й активний захист.

Другий вид засобів забезпечення прав людини в Україні – інституційні механізми - включає державні органи та установи, які відповідають за захист прав людини.

До цієї групи можемо віднести захист Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який має повноваження контролювати дотримання прав людини та звертатися до суду від імені громадян, а також міжнародні механізми захисту, оскільки громадяни можуть звертатися до міжнародних судових установ після використання всіх національних засобів правового захисту.

До того ж, захист прав людини здійснюється різними державними органами та посадовими особами України. Так, Президент України виконує роль гаранта прав і свобод та сприяє формуванню механізмів контролю за їх дотриманням. Верховна Рада України здійснює законодавчу діяльність, яка безпосередньо впливає на захист прав людини через прийняття нових законів та змін до чинних.

Процесуальні засоби забезпечення прав людини - це заходи, які регулюють порядок захисту прав у судовому та адміністративному порядку: судовий захист, який передбачає, що громадяни мають право звертатися до суду для відновлення порушених прав; адміністративні скарги, тобто можливість оскарження рішень державних органів, що порушують права громадян.

До громадських механізмів захисту прав людини належать участь громадських організацій у захисті прав людини, таких як правозахисні організації, що можуть здійснювати моніторинг дотримання прав людини та надавати юридичну допомогу, та громадські акції: збори, мітинги та демонстрації у вигляді форми вираження протесту проти порушень прав.

Забезпечення прав людини в нашій країні також має свої недоліки. На шляху до реалізації міжнародних стандартів прав людини в Україні стоять значні перешкоди, такі як: 1) неефективність судової та правоохоронної системи, оскільки судова система та правоохоронні органи потребують реформ для підвищення рівня довіри, забезпечення неупередженого правосуддя та захисту прав людини; 2) застаріле законодавство, тому що частина законодавчих актів не відповідає сучасним вимогам та міжнародним стандартам прав людини, що ускладнює їхнє ефективне застосування; 3) значні масштаби корупції - корупція підриває довіру до державних інституцій та перешкоджає справедливому розподілу ресурсів, що негативно впливає на реалізацію прав людини; 4) низький професіоналізм та висока частота зміни персоналу на державній службі, які ускладнюють стабільне та ефективне впровадження реформ, забезпечення дотримання прав людини [2, с. 36 - 37].

На нашу думку, подолання перешкод на шляху до реалізації міжнародних стандартів прав людини в Україні є складним завданням, яке вимагає комплексного підходу. Так, у вирішенні даних проблем можуть допомогти: 1) зміцнення правової бази - варто привести національне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема Європейської конвенції про захист прав людини. Хоча Конституція України вже закріплює багато прав, існують прогалини у законодавчій та правозастосовчій практиці; 2) реформа судової системи - потрібно вдосконалити механізми судового захисту прав людини, зокрема шляхом підвищення незалежності суддів та забезпечення доступу до правосуддя; 3) підвищення обізнаності та освіти - важливо проводити тренінги для працівників правоохоронних органів, суддів та адвокатів щодо міжнародних стандартів прав людини; 4) інформування населення - розповсюдження інформації про права людини серед громадян допоможе їм краще захищати свої права і звертатися за допомогою у разі їх порушення; 5) залучення міжнародної спільноти, зокрема співпраця з міжнародними організаціями.

Прикладом запровадження заходів з подолання проблем, пов'язаних з реалізацією механізмів захисту прав людини, є діяльність різноманітних установ, спрямована на популяризацію інформації про права людини. Так, з метою розвитку правової культури та проведення правопросвітницької діяльності серед молоді в Національному авіаційному університеті на Юридичному факультеті наприкінці 2021 року було засновано Інформаційно-просвітницький центр з прав людини. Центр створено на основі меморандуму про співпрацю між Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та Національним авіаційним

університетом. Основною метою Центру є реалізація правопросвітницької діяльності через проведення наукових досліджень у сфері прав людини та організацію просвітницьких заходів в умовах розвитку інформаційного суспільства та євроінтеграції України. Серед основних завдань Центру є дослідження національних та міжнародних стандартів у сфері прав людини [3, с. 52].

З метою вивчення прав людини здобувачі вищої освіти також проходять навчання на платформі Проекту Ради Європи "HELP (Освіта в галузі прав людини для представників юридичних професій) для України, включаючи період війни", в рамках підписаного Меморандуму про співпрацю між Офісом Ради Європи в Україні та Національним авіаційним університетом. Загалом, освоєння курсів HELP студентами та викладачами сприяє формуванню розуміння теорії та практики захисту прав людини, що є запорукою розвитку поваги до прав людини та запобігання їх порушенню [4].

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що в Україні забезпечення прав людини є важливим аспектом державної політики, що тісно пов'язано з міжнародними стандартами, зокрема з адаптацією міжнародних норм до національного законодавства та їх реалізацією через державні механізми.

Державні юридичні засоби забезпечення прав людини в Україні формують комплексну систему, яка включає конституційно-правові норми, інституційні механізми, процесуальні засоби, громадські ініціативи та міжнародну співпрацю. Ефективність цієї системи залежить від її реалізації на практиці та готовності держави забезпечити дотримання прав і свобод кожного громадянина.

Звичайно, є певні проблемні питання, що стосуються реалізації міжнародних стандартів прав людини в Україні. Подолання перешкод на шляху до їх реалізації вимагає комплексного підходу, зокрема зміцнення законодавчої бази, підвищення обізнаності населення, активну співпрацю з міжнародною спільнотою, залучення громадськості та вирішення соціально-економічних проблем.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Копетюк М. Поняття та класифікація міжнародних стандартів прав людини і громадянина. *Історико - правовий часопис*. 2020. Т. 15, № 1. С. 34–39.
3. Макеєва О. М. Права людини в системі базових європейських цінностей. *Юридичний вісник*. 2022. Т. 63, № 2. С. 48–55.
4. Проект «HELP (Освіта в галузі прав людини для юристів) для України, в тому числі під час війни» - Офіс Ради Європи в Україні - www.coe.int. *Офіс Ради Європи в Україні*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/project-help-human-rights-education-for-legal-professionals-for-ukraine-including-during-wartime> (дата звернення: 02.12.2024).

Roman Martyniuk,

*Associate Professor of the Department of National Security and Political Science
National University "Ostroh Academy", Candidate of Political Sciences, Associate Professor*

Oleksii Datsiuk,

*Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines of the I. Malynovskyi
Educational and Scientific Institute of Law
National University "Ostroh Academy", Candidate of Philological Sciences, Associate Professor*

STRONGING THE HUMAN RIGHT TO LIFE IN THE CONSTITUTION OF UKRAINE: CERTAIN DEFECTS OF LEGAL TECHNIQUE

Part 1 of Art. 3 of the Constitution of Ukraine enshrines a fundamental provision in its nature that "a person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized in

Ukraine as the highest social value” [1]. Art. 3 of the Constitution of Ukraine reproduces in the most concise form the content of the principles of the preamble of the Universal Declaration of Human Rights of the United Nations of 1948, which stipulates the requirement of the same compliance with the Declaration of other provisions of the Basic Law of Ukraine on human rights.

Innate human rights crown the hierarchy of social values and thereby determine the boundaries and substantive direction of any state actions. The Basic Law of Germany of 1949, for example, states that innate human rights “are binding on the legislative, executive and judicial authorities as a law that acts directly” (Part 32 of Art. 1) [2]. Similarly, Part 2 of Art. 3 of the Constitution of Ukraine states that “human rights and freedoms and their guarantees determine the content and direction of the state’s activities” [1]. According to Art. 21 of the Constitution of Ukraine, innate human rights “are inalienable and inviolable” [1].

Although human rights are innate and the possibility of their realization depends to a decisive extent on the individual’s own efforts, the role of law as a legal guarantee of these rights is also fundamentally important. The possibility of realizing human rights largely depends on whether the state has given them a legal form, that is, on their positive consolidation. After all, legislation is, in essence, a form of human rights existence. This circumstance is reflected in the provision of the preamble to the Universal Declaration that “it is necessary that human rights be protected by the force of law” [3]. Therefore, the essence of human rights cannot be revealed without the characterization of law as an instrument of their guarantee. The idea of law as an instrument of guaranteeing human rights is also reflected in the provision of Art. 6 of the French Declaration of the Rights of Man and the Citizen of 1793 that “the law is the guarantee of freedom” [4]. The relationship between human rights and the state is that the state is obliged to legislate, and therefore ensure human rights, while human rights, having acquired the form of law, legitimize the use of state coercion associated with their provision.

The constitutions of democratic states enshrine the human right to life as a fundamental right, the implementation of which makes it possible to exercise any other rights and freedoms of man and citizen. The right to life appears as a substantive basis, the primary element of the entire system of rights and freedoms of man and citizen.

In the Constitution of Ukraine, the human right to life is directly enshrined in Art. 27, which indicates the inalienable nature of the right to life, establishes the prohibition of arbitrary deprivation of human life, the duty of the state to protect human life and grants everyone the right to protect their life and health, the life and health of other people from unlawful encroachments [1]. The legal technique of enshrining the human right to life in Art. 27 of the Constitution of Ukraine is not flawless, as it creates complications in understanding its content. Difficulties in understanding the content of Art. 27 are related to the search for an answer to the question of how Part 1 and Part 2 of this article correlate. Part 1 of Art. 27 of the Constitution of Ukraine enshrines the provision that “every person has the inalienable right to life” [1]. At the same time, Part 2 of Art. 27 states that “no one may be arbitrarily deprived of life” [1]. Does Part 2 of Art. 27 provide for an exception to the rule established by Part 1 of Art. 27? Does Part 2 of Art. 27 confirm the rule established by Part 1 of Art. 27?

One of the versions of interpretation of Part 2 of Art. 27 of the Constitution of Ukraine provides that a person may be deprived of life involuntarily, that is, in accordance with the procedure established by law. The admissibility of such an understanding of involuntary deprivation of life is indicated, in particular, by the content and construction of Art. 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights of 1966. Part 1 of Art. 6 of the Covenant enshrines the “inalienable right of every person to life” and states that “no one shall be arbitrarily deprived of life” [5]. At the same time, Part 2 of Art. 6 of the Covenant contains the following provision: “In countries that have not abolished the death penalty, death sentences may be imposed only for the most serious crimes in accordance with the law in force at the time the crime was committed and which is not inconsistent with the provisions of this Covenant and the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide” [5]. It is obvious that involuntary deprivation of life, in accordance with the logic of Art. 6 of the Covenant, is the deprivation of a person’s life in accordance with the procedure established by

criminal law. Thus, Part 2 of Art. 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights defines exceptions to the rule established by Part 1 of Art. 6 of the Covenant.

Before the adoption the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated December 29, 1999 (Decision on the unconstitutionality of the death penalty), the possibility of such arbitrary deprivation of a person's life was provided for by a number of provisions of the Criminal Code of Ukraine of December 28, 1960 (Articles 24, 58, 59, 60, 93, 190-1). Criminal legislation provided for the possibility of applying the death penalty as an exceptional measure of punishment for the commission of certain particularly serious crimes: encroachment on the life of a statesman, encroachment on the life of a representative of a foreign state, sabotage, premeditated murder under aggravating circumstances, encroachment on the life of a judge, a law enforcement officer in connection with the performance of his official duties, as well as a member of a public formation for the protection of public order or a military serviceman in connection with activities related to the protection of public order [6].

It is obvious that the content of the generalized provision of Part 2 of Art. 27 of the Constitution of Ukraine on the prohibition of arbitrary deprivation of human life can be clarified only in a systemic connection with the rest of the norms of the Constitution of Ukraine as an internally consistent, holistic regulatory legal act [7]. An analysis of the norms of the Constitution of Ukraine, primarily its norms-principles, directly or indirectly related to the right to life, shows that the provisions of Part 2 of Art. 27 of the Constitution of Ukraine on the prohibition of arbitrary deprivation of human life cannot be unreasonably interpreted as establishing an exception to the rule prohibiting the use of the death penalty.

In the Opinion "On the Constitutional Aspects of the Death Penalty in Ukraine" of December 12-13, 1997, the Venice Commission formulated its own legal position on the proper understanding of Part 2 of Art. 27 of the Constitution of Ukraine. In this document, the Venice Commission recognized that Part 2 of Art. 27 of the Constitution of Ukraine contains a provision that in itself, isolated from the rest of the constitutional norms, can be interpreted as an exception to the rule (principle) of the inalienability of the right to life, which "enables the legislator to establish the death penalty for certain crimes" [8]. With such an understanding, the Commission points out that Part 2 of Art. 27 of the Constitution of Ukraine could be considered in the way that the imposition of a death sentence by a competent judicial body on the basis of the law is a case of arbitrary deprivation of a person's life [8]. At the same time, the Commission noted that the content of Art. 27 of the Constitution of Ukraine should be assessed "bearing in mind the spirit of the Constitution as a whole" [8]. The Commission draws attention to the fact that, unlike Part 2 of Art. 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, which defines specific cases of derogation from the principle of the inalienability of the right to life in the form of the application of the death penalty for particularly serious crimes provided for by law, Part 2 of Art. 27 of the Constitution of Ukraine does not provide for such cases and contains only a generalized prohibition of arbitrary deprivation of a person's life [8]. If Part 2 of Art. 27 of the Constitution of Ukraine had used the model of the application of the death penalty provided for in Part 2 of Art. 6 of the Covenant, Part 2 of Art. 27 of the Constitution of Ukraine should have also established specific cases of application of the death penalty, as is done in Part 2 of Art. 6 of the Covenant. In addition, the Constitution of Ukraine does not contain any mention of the death penalty. Therefore, the Commission concludes that "the Ukrainian Constitution does not countenance the death penalty" and that "the death penalty cannot be deemed consistent with the Constitution of Ukraine" [8].

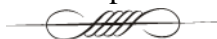
The Constitutional Court of Ukraine also appealed to the legal position of the Venice Commission on the unconstitutionality of the death penalty in Ukraine in its Decision of December 29, 1999. In this Decision, the constitutional jurisdiction body established that "the interpretation of the provisions of Part One and Part Two of Article 27 of the Constitution of Ukraine in the context of all other provisions of the Constitution of Ukraine as a single integral document gives grounds to assert that they do not allow for the death penalty as a form of punishment" [6]. Substantiating its legal position, the Constitutional Court of Ukraine argued that "the deprivation of a person's life by the state as a result of the application of the death penalty as a form of punishment,

even within the limits of the provisions defined by law, is the abolition of the inalienable right of a person to life, which is inconsistent with the Constitution of Ukraine” [6]. In the motivational part of its Decision, the Constitutional Court of Ukraine gave another argument. The constitutional guarantee of the right to life, as well as any other constitutional rights and freedoms of man and citizen in Ukraine, is based on the principle that exceptions to the rights and freedoms of man and citizen should be established by the Constitution of Ukraine itself, and not by laws or other regulatory acts. This principle reflects the provisions of Part 1 of Art. 64 of the Constitution of Ukraine that “constitutional rights and freedoms of man and citizen cannot be limited, except in cases provided for by the Constitution of Ukraine” [1]. However, the Constitution of Ukraine does not establish any specific exceptions to the provisions of Part 1 of Art. 27 of the Constitution of Ukraine on the inalienable right of man to life, in particular in the form of providing for the possibility of applying the death penalty as a type of criminal punishment.

The right of man to life, like any other of his innate inalienable rights, is a legal form of embodiment of such an attribute of human nature as his dignity. Involuntary, that is, legally prescribed deprivation of a person of the inalienable right to life legalizes the encroachment of the state on the value of human dignity. Therefore, it is obvious that the use of the death penalty as a type of criminal punishment cannot be reconciled with the provisions of Art. 28 of the Constitution of Ukraine that “everyone has the right to respect for his dignity” and that “no one may be subjected to torture, cruel, inhuman or degrading treatment or punishment” [1]. All of the above gives grounds to conclude that the complexity of the arguments required to reconcile the provisions of Part 1 of Art. 27 of the Constitution of Ukraine on the inalienability of the right to life and Part 2 of Art. 27 of the Constitution of Ukraine on the prohibition of arbitrary deprivation of life requires Art. 27 of the Constitution of Ukraine to be presented in a clearer and more logically coherent form. At least in Art. 27 of the Constitution of Ukraine must directly enshrine the prohibition of the death penalty as a type of criminal punishment.

References:

1. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 No. 254/96-vr. *News of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1996. No. 30. Art. 141.
2. The Basic Law of the Federal Republic of Germany. URL: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/39140/73278/F805966327/DEU39140%20English.pdf>.
3. Universal Declaration of Human Rights. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.
4. Declaration of the Rights of Man and Citizen from the Constitution of Year I (1793). URL : <https://www.columbia.edu/~iw6/docs/dec1793.html>.
5. International Covenant on Civil and Political Rights. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>.
6. Criminal Code of Ukraine 1960. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05?lang=en#Text>.
7. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of 51 people's deputies of Ukraine on the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Articles 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 of the Criminal Code of Ukraine in the part that provides for the death penalty as a type of punishment (death penalty case) dated December 29, 1999 No. 11-rp/99. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text>.
8. Opinion of the Venice Commission on the constitutional aspects of the death penalty in Ukraine, CDL-INF(1998)001. URL : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDLINF\(1998\)001rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDLINF(1998)001rev-e).

Марценківська Катерина Тарасівна,

здобувачка вищої освіти другого курсу юридичного факультету за спеціальністю 081 Право Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

Дана тема є важливим етапом у розгляді сутності правосуддя як одного з фундаментальних принципів демократичного суспільства. Право на судовий захист є невід'ємною складовою прав людини, адже забезпечує можливість громадян захищати свої права та законні інтереси у судовому порядку, що є основою для справедливого і правового суспільства. Однак, незважаючи на формальне визнання цього права, в Україні існує ряд проблем, які ускладнюють його реалізацію. Вивчення цих питань є актуальним не лише для теоретичного осмислення правосуддя, але й для практичного вдосконалення судової системи України, що в свою чергу сприятиме зміцненню правової держави та забезпеченню прав і свобод громадян.

Право на судовий захист є одним із фундаментальних прав людини, яке належить до громадянських прав та знаходить своє закріплення на конституційному рівні не лише в Україні, а й у більшості розвинутих держав світу.

Ст. 8 Конституції України гарантує «звернення до суду для захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України». Згідно з даною статтею, можна сказати, що судовий захист розглядається як захист свобод та прав людини і громадянина державою [1].

Статтею 55 Конституції України встановлено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Зміст цієї статті означає, що кожен має право звернутися до суду у разі, якщо порушено його права і свободи, створено перешкоди для їх реалізації або у разі інших обмежень його прав і свобод. Зазначена норма зобов'язує суд прийняти заяву до розгляду навіть за відсутності спеціальних положень про судовий захист [1].

Конституція України покладає на державу забезпечення конституційних прав і свобод людини, і у тому числі права на судовий захист. Однак, у реаліях сьогодення, важко гарантувати дотримання конституційних прав людини, так як це було до повномасштабного вторгнення РФ на територію України.

В результаті російської військової агресії судова система стикається з багатьма проблемами. Наприклад, деякі українські суди на тимчасово окупованих територіях призупинили свою діяльність. У разі неможливості здійснення правосуддя судами, які діють на території, в якій діє воєнний стан, законодавством України передбачена зміна підсудності судових справ, які розглядаються цими судами, територіальна підсудність судочинства, що розглядаються у таких судах, визначається в порядку, передбаченому ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2].

Чинний Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у ч. 8 ст. 11 містить імперативну вимогу про те, що судові засідання проводяться виключно у спеціально обладнаному для цього приміщенні суду, яке придатне для розміщення сторін та інших учасників судового процесу і дає змогу реалізовувати надані їм процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки [3]. Однак за нинішніх умов як учасники процесу так і співробітники часто не можуть дістатись до приміщення суду, через загрозу ворожих обстрілів, або з інших причин, таких як виїзд у більш безпечний регіон країни тощо.

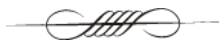
В умовах воєнного стану ефективною формою реалізації права на судовий захист залишається дистанційне судочинство, яке було запроваджено як в Україні, так і у багатьох країнах світу ще під час пандемії COVID-19. Статтею 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що учасникам судового процесу на підставі судового рішення забезпечується можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції у

порядку, встановленому законом, цим самим надаючи можливість учасникам судового провадження брати участь у судових засіданнях, тим самим реалізуючи своє право на судовий захист, дистанційно [3].

Отже, право на судовий захист є основоположним елементом демократичного суспільства та невід'ємною частиною прав людини. Незважаючи на його визнання в Конституції України, реалії сучасності, зокрема військова агресія, ставлять перед судовою системою значні виклики. Призупинення роботи судів на тимчасово окупованих територіях та загроза безпеці учасників процесу ускладнюють реалізацію цього права. В умовах воєнного стану дистанційне судочинство виявляється ефективним рішенням, яке забезпечує доступ до правосуддя, дозволяючи громадянам захищати свої права, незважаючи на складні обставини. Подальше вдосконалення судової системи та адаптація до нових умов є критично важливими для зміцнення правової держави в Україні та забезпечення справедливості для всіх її громадян.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 27.11.24 р).
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. зі змінами. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 27.11.24 р)
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 28.11.2024 р).

Матвій Ротислав Ігорович,

*аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

ТЛУМАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ ЩОДО СУДДІВ

Роль та значення судової влади у суспільстві та державі є дуже вагомими, оскільки вона забезпечує законність, правопорядок та виступає суттєвим елементом державно-владного апарату, що захищає права та свободи громадян і є кінцевою інстанцією забезпечення справедливості. Вказане пояснює суттєві, достатньо високі вимоги до заняття посади судді, що характеризуються не тільки професійними вимогами високих юридичних знань та вміння їх застосовувати на практиці, але ще й морально-етичними стандартами, котрі ставляться до поведінки судді. Таке поєднання в сучасному розумінні тлумачиться як принцип доброчесності.

Попри те, що на міжнародному та національному рівні в правовому регулюванні часто згадується поняття доброчесності, все ж цілісного, комплексного розуміння його не існує.

В лінгвістичному тлумаченні доброчесність розуміють як цілісність, позиціонуючи її через «якість бути чесним і мати тверді моральні принципи, які ви відмовляєтесь змінювати» [1]. Проте таке тлумачення тільки частково відображає сучасну потребу розуміння досліджуваної категорії. В цьому аспекті варто погодитися з Г.Зимовець, котра зазначає, що «доброчесність – це характеристика поведінки людини в аспекті дотримання нею моральних норм, притаманних тому або іншому суспільству. Обсяг цього поняття залежить від культури та епохи. Для різних професій істотної ваги набуватимуть різні компоненти, які входять до цього оцінного за своїм характером поняття» [2, с.13].

Науковці акцентують на багатотлумачності поняття й виокремлюють чотири основні його розуміння. Багато бачать доброчесність як цілісність або послідовність: роби те, що кажеш, і говори те, що думаєш. Інші вважають доброчесність синонімом конкретних цінностей, таких як чесність, надійність або неспідкупність. Третя точка зору наголошує на законності: діяти відповідно до правил і норм закону. Четвертий погляд — доброчесність це

«діяльність відповідно до відповідних моральних і правових цінностей і норм» [3]. Саме останнє розуміння найбільш репрезентовано в доктринальних зарубіжних та національних джерелах.

Іноземні представники правової доктрини з цього приводу доречно зазначають, що досліджуване поняття є соціально-правовою категорією, що є якістю особи діяти відповідно до встановлених «моральних якостей, норм і правил і корпоративних правил окремих осіб і організацій» [4].

Серед іншого добросовісність судді має певні особливості, що характеризують таку поведінку.

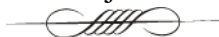
В першу чергу йде мова про те, що вимоги добросовісності поширюється на всі складові життя представників суддівського корпусу, оскільки не тільки професійна діяльність, але й позапрофесійна має бути такого високого етичного рівня, щоб не дозволяла пересічному спостерігачу вести мову про порушення чи дії(бездіяльність), котрі б надали негативний акцент щодо особистості окремого судді чи всього суддівського корпусу.

Окрім того, ще однією особливістю добросовісності суддів є комплексність поняття. Добросовісність судді нині розширюється доволі широко, оскільки пов'язане не тільки з діями судді, але й стосується членів родини судді, представників апарату суду (заступників, помічників) на яких суддя має вплив.

П. 5.4. Бангалорських принципів вказує на те, що суддя не повинен свідомо допускати щоб співробітники суду чи інші особи, що знаходяться під впливом судді підпорядковувалися чи знаходилися під його наглядом диференційовано ставилися до ...осіб у справі, що розглядається судом» [5]. Процесуальна діяльність передбачає долучення до неї певної кількості осіб, що допомагають процедурно судді реалізовувати правосуддя, тому недобросовісність працівників суду усуває панування законності в судовій системі та може негативно вплинути на справедливність в окремому судовому рішенні.

Список використаних джерел:

1. Integrity, Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/integrity>
2. Зимовець Г. Змістовне наповнення поняття «добросовісність» і «професійна етика» в українській мові: погляд мовознавця. Програма «справедливість для всіх». 22 січня 2024 р.
3. Huberts L., Van Montfort A. Ethics, corruption and integrity of governance: What it is and what helps. In *Oxford Research Encyclopedia, Politics* [Subject: Policy, administration, and bureaucracy]. New York: Oxford University Press. 2020
4. Wagner N., Hout W., Namara R. Improving police integrity in Uganda: Impact assessment of the police accountability and reform project *Review of Development Economics* 2020. Vol.24, Is.1. P. 62-83
5. Бангалорські принципи поведінки суддів: схв. Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 N 2006/23 від 19 травня 2006 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text

Медвідь Федір Михайлович,

професор кафедри теорії держави і права та конституційного права Міжрегіональна академія управління персоналом, доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, доцент, професор МКА, академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності

Чорна Марія Федорівна,

доктор філософії в галузі права, здобувач

Твердохліб Анатолій Іванович,

магістр права, аспірант Міжрегіональної академії управління персоналом

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Захист прав людини в контексті євроінтеграції України базується на міжнародному досвіді та нормах, встановлених міжнародними організаціями, де Україна активно співпрацює з Європейським Союзом та іншими міжнародними партнерами. Міжнародний досвід демонструє, що захист прав людини є одним із основних принципів розвинутих демократичних суспільств. Європейський Союз має високі стандарти у сфері прав людини, які визнаються щодо всіх його членів, тому Україна, як країна, що прагне до євроінтеграції, зобов'язана пристосовувати свою законодавчу базу та практику до цих стандартів. Україна прийняла ряд реформаторських заходів для забезпечення захисту прав людини, враховуючи міжнародний досвід, було створено Національну службу з питань прав людини, яка відповідає за контроль захисту прав та надання рекомендацій уряду. Також було прийнято Закон України «Про захист прав людини» [1] та інші законодавчі акти, спрямовані на забезпечення рівних прав та свобод для всіх громадян.

Права людини виступають як визначальні засади правового статусу особи, що належать людині від народження, а тому є природними і невідчужуваними. Вони засновані на принципах свободи, рівності та справедливості та мають універсальний характер і загальнознані в міжнародному праві, зокрема, є: право на життя; право на незастосування до особи тортур, насильства або іншого жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання; право на недоторканість приватного життя, особистої і сімейної таємниці, захист своєї честі і гідності, свободи совісті і віросповідання; право на судовий захист, правосуддя і пов'язані з ним інші процесуальні права тощо[9, с.710; 1, с. 7-15;5, с.171-181].

Право на життя - універсальне, загальнознане природне право людини і громадянина, закріплене в міжнародно-правових актах і Конституції України. Відповідно до ст. 3 Основного Закону життя людини є найвищою цінністю в Україні. “Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю”[2]. Стаття закріплює загальнолюдське гуманітарне підґрунтя Української держави, гуманітарний вимір у здійсненні її влади та розвиває відповідні положення преамбули та ст.1 про Україну як суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. Відповідно до змісту цієї статті, дотримання прав людини - фундаментальна конституційна засада в Україні, дія якої відповідно спрямовує всю сукупність суспільно-політичних відносин.

Даний принцип у статті закріплюється багатопланово. На рівні конституційно визнаної найвищої соціальної цінності в Україні в ч.1 ст.3 перелічені не всі права і свободи людини, які передбачені Конституцією України. Однак право на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку належать до тих прав людини, що зумовлені її природою та не залежать від наявності певного статусу особи в державі[4,с, 91-96; 8, с. 214-222; 3]. Саме тому всі вони в міжнародній практиці позначаються як фундаментальні.

Відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану" воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади,

військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень[7]. 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб[6]. Строк дії воєнного стану в Україні продовжувався Указами Президента України.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" (пункт 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 "Про введення воєнного стану в Україні").

Запровадження воєнного стану в Україні, звичайно ж, значно ускладнює гарантування державою прав громадян в умовах об'єктивної необхідності їх часткового обмеження. Адже таке обмеження передбачає законодавче звуження змісту та обсягу прав і свобод людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють їх реалізацію.

У Конституції України закріплено стандарти правової держави у такій ситуації. Це означає, що: по-перше, обмеження прав людини і громадянина в державі є тимчасовим та мінімально необхідним за характером; по-друге, зберігається певний перелік прав, які не можуть порушуватися у жодному разі; по-третє, остаточне рішення про оголошення воєнного стану ухвалює вищий загальнодержавний представницький орган – парламент.

Вказані норми Конституції України відповідають нормам Загальної декларації прав людини, якою передбачено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших, забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Водночас у ч. 2 ст. 64 Конституції України вказано вичерпний перелік прав і свобод людини та громадянина, обмежувати які, навіть у таких скрутних обставинах, як воєнний стан, забороняється. Це, зокрема: рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом; право на громадянство та на зміну громадянства; право на життя; право на повагу до гідності; право на свободу та особисту недоторканність; право надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення та на обґрунтовану відповідь на них; право на житло; на рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівність прав дітей незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним; право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди; право знати свої права і обов'язки; гарантія, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи; право на правову допомогу; право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; не можливість бути двічі притягненому до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; презумпція невинуватості; гарантія того, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом[2;1].

Отже, закріплення переліку прав, які не можуть бути обмежені навіть у час дії воєнного стану, є конституційною гарантією прав людини і громадянина. Разом з тим, проблематика прав людини і громадянина в умовах воєнного стану є надзвичайно складна та багатоаспектна, тому вимагає дальшого поглибленого розпрацювання.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про захист прав людини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
3. Коментар до Конституції України. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. 177 с.
4. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Чалчинський В.І. Конституція України як цінність і обіг національної державності // Актуальні питання юридичної науки та практики: зб. наук. пр. студ. та молодих вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2024. Вип. 4. 188 с. С.91-96.
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
7. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Бурлака А.А. Права людини: питання історії та теорії // Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2024. Вип. 13. 428 с. С.171-181.
8. Sergiy Rybchenko, Olga Kosytsia, Tetiana Pluhatar, Vladyslaw Chalchynskyi, Fedir Medvid. The impact of globalisation on constitutional processes in Ukraine: Social consequences of the adaptation of legislation of Ukraine to European standards // Social & Legal Studios. 2024. Vol. 7, No. 3. С.214-222.
9. Шемшученко Ю.С. Права людини // Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. - К.: Укр. енцикл., 1998. - т.4.: Н-П. - 2002. - С.710.
10. Юридичний механізм захисту прав людини: посібник для вищих навчальних закладів / за заг. редакцією доктора юридичних наук, професора В.О. Заросила та доктора юридичних наук, професора А.М. Кислого. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 172 с.

Мельник Софія Русланівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА РИЗИКИ ЗЛОВЖИВАННЯ

Одним з найважливіших елементів демократичної правової держави є гарантія незалежності суддів. Адже залежні суди не можуть повною мірою гарантувати реалізацію принципу поділу влади та непорушність прав і свобод людини і громадянина [1].

Гарантії діяльності суддів Конституційного Суду України - це сукупність правових, соціальних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення незалежності, неупередженості та ефективності роботи суддів.

Гарантії діяльності суддів Конституційного Суду України закріплені у статті 126 Конституції України та Законі України «Про Конституційний Суд України» [2].

Зокрема, стаття 126 Конституції України закріплює основні положення щодо статусу, недоторканності та незалежності суддів і встановлює, що суддя не може бути без згоди відповідних органів влади затриманий, заарештований чи утримуватися під вартою, крім випадків затримання під час вчинення тяжкого злочину або безпосередньо після його вчинення.

Більш детальні гарантії для суддів, у тому числі суддів Конституційного Суду, містяться у спеціальних положеннях Закону України «Про Конституційний Суд України», який встановлює порядок затримання суддів, гарантії для суддів та членів їхніх сімей, а також передбачає матеріальне та соціальне забезпечення суддів.

Судді Конституційного Суду України мають особливий правовий статус, який гарантує їм незалежність і недоторканність при виконанні ними своїх службових обов'язків. Відповідно до закону, судді не можуть бути притягнуті до відповідальності за рішення, ухвалені в межах діяльності Суду, за винятком кримінальних або дисциплінарних правопорушень [3]. Це положення підкреслює важливість суддівської автономії у прийнятті рішень, що є основою справедливого судового розгляду.

Згідно з цим положенням, судді не можуть бути затримані або заарештовані без згоди Конституційного Суду, за винятком випадків безпосереднього затримання під час або відразу після вчинення тяжкого злочину. Запити на арешт подаються Генеральним прокурором, а рішення приймаються на спеціальному засіданні Суду. Цей механізм забезпечує контроль і запобігає можливим зловживанням з боку правоохоронних органів.

Однак, хоча це положення має на меті обмежити можливість впливу на суддів, воно також створює певні проблеми. По-перше, вимога отримання дозволу Конституційного Суду у разі підозри судді у вчиненні злочину може затягнути розслідування та ускладнити швидке реагування.

Процедура отримання дозволу Конституційного Суду на заходи, пов'язані із затриманням та арештом суддів, є не лише формальною, але й потенційно політичною перешкодою. Це означає, що інші судді можуть бути схильні підтримати своїх колег, щоб не підривати авторитет суду, навіть якщо підстави для звинувачень є вагомими. Така ситуація може призвести до конфлікту інтересів, оскільки рішення про згоду чи незгоду на арешт судді Конституційного Суду приймається колегіально. Якщо суддя відмовиться давати згоду з мотивів організаційної солідарності, неупередженість та об'єктивність суду може бути поставлена під сумнів.

Іншим ризиком є можливість зловживання недоторканністю з метою уникнення відповідальності. Широкі повноваження та високий ступінь захисту, надані суддям Конституційного Суду, можуть на практиці ускладнити прийняття суддями рішень щодо будь-якого правопорушення. Надана недоторканність стає своєрідною «правовою бронєю», яка ускладнює розслідування можливих правопорушень.

Крім того, судді не можуть бути примусово доставлені до будь-якого іншого органу, окрім суду. У разі затримання за адміністративні правопорушення судді повинні бути звільнені після перевірки їх особи, якщо тільки Конституційний Суд не ухвалить іншого рішення. Ці заходи захищають суддів від можливого тиску та свавілля. Безпека суддів та їхніх сімей також перебуває під особливим захистом держави. Правоохоронні органи зобов'язані вживати заходів для забезпечення особистої безпеки суддів, що є важливим елементом їхніх обов'язків. У разі надходження погроз на адресу суддів або членів їхніх сімей передбачена відповідальність за такі напади.

Нарешті, з метою забезпечення стабільності та фінансової незалежності суддям також надаються гарантії фінансового забезпечення, включаючи заробітну плату, надбавки та довічне грошове утримання. Все це становить правову основу, яка захищає суддів Конституційного Суду України від зовнішнього впливу та створює необхідні умови для їхньої ефективної та незалежної роботи.

Список використаних джерел:

1. Нестеренко Д. О. Науковий журнал : Інституційна незалежність конституційної юстиції як основа гарантій діяльності суддів Конституційного суду України URL <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi63/0047461.pdf#page=37> (дата звернення 28.11.2024)
2. Конституція України Розділ VIII ст.124 , прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-viii> (дата звернення 28.11.2024)
3. Закон України "Про Конституційний Суд України" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення 28.11.2024)

*Мельникова Марія Іванівна,
студентка 4 курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та
права імені Леоніда Юзькова*

ЗАХИСТ ПРАВА НА ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Право на приватне життя – це фундаментальне право кожної людини, закріплене у багатьох національних конституціях та міжнародних договорах. Воно охоплює широкий спектр інтересів, включаючи особисту недоторканність, таємницю кореспонденції, захист персональних даних та інші аспекти особистого життя, які людина бажає тримати в таємниці від суспільства.

І хоча Цивільний кодекс прямо не закріплює право на приватне життя, держава гарантує це право та закріплює його в нормативних актах, а в п.1 ч.1 статті 3 ЦКУ вказано, що загальною засадою цивільного законодавства є неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини [1].

Науковці, відштовхуючись від практики Європейського Суду з прав людини, виокремлюють чотири складові, якими можна охопити поняття “права на особисте життя”, воно включає в себе: приватне життя, сімейне життя, житло та кореспонденцію.

Право на захист особистого життя виникає у потерпілої особи внаслідок незаконних втручань. Одним із видів таких втручань є свавільні дії, які означають умисне порушення особистого життя фізичної особи, що здійснюється всупереч законодавству без дозволу уповноважених осіб або без належних правових підстав і завдає шкоди цій особі.

В свою чергу, особливості особистих немайнових прав, спрямованих на охорону особистого життя, а також способів неправомірних втручань в особисте життя і характер завданої ними шкоди зумовлюють вибір уповноваженою особою форми захисту, яка може бути судовою, третейською, адміністративною або самозахистом [2, с.15].

Цікавим фактом є те, що суди в Україні при розгляді справ, пов'язаних із правом на невтручання в особисте життя, дуже часто апелюють до практики Європейського суду з прав людини. Так, наприклад, в Постанові Верховного суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі №754/613/18-ц від 15 січня 2020 року [3] суд зазначає, що відповідно до пункту 1 статті 17 Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Далі в рішенні суд зазначає, що у пункті 44 рішення від 02 грудня 2010 року у справі "Кривіцька та Кривіцький проти України" Європейський суд з прав людини зазначив, що будь-яке втручання в право заявника на повагу до його житла повинно бути не тільки законним, а й "необхідним у демократичному суспільстві". Це означає, що таке втручання повинно відповідати "нагальній суспільній потребі" та бути пропорційним до законної мети, яка переслідується.

У дайджестах Верховного Суду часто також вказується, що одним з головних викликів є збереження балансу між правом на приватне життя та іншими конституційними правами, зокрема, правом на свободу слова та інформації. З одного боку, суспільство має право на доступ до інформації, яка є суспільно значущою. З іншого боку, це право не повинно обмежувати право на приватне життя.

Підбиваючи підсумок, можна зазначити, що право на приватне життя є невід'ємною частиною прав і свобод людини, гарантованих як на національному, так і на міжнародному рівні. В Україні це право закріплене в нормативних актах, а також має підтримку через практику Європейського суду з прав людини, яка служить важливим орієнтиром для судової практики. При цьому, захист цього права у разі його порушення може здійснюватися різними способами.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 13.11.2024).
2. Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : автореф. дисертація. Харків, 2004.
3. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі №754/613/18-ц від 15 січня 2020 року. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/87053022?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01
4. ДАЙДЖЕСТ судової практики Великої Палати Верховного Суду. ВЕРХОВНИЙ СУД. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/> (дата звернення: 13.11.2024).

Мирославський Сергій Володимирович,

*доцент кафедри права Київського університету ринкових відносин,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДОГОВІР ПРО НЕРОЗГОЛОШЕННЯ (NDA): ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Договори про нерозголошення (NDA) стали невід'ємним інструментом у сучасних бізнес-процесах, оскільки суб'єкти господарювання прагнуть захистити власну інформацію, комерційну таємницю та інші конфіденційні дані. Швидкі темпи глобалізації та широке впровадження інформаційних технологій посилили потребу в безпечному обміні інформацією. З розвитком галузей, що керуються даними, договірними відносинами у сфері інтелектуальної власності і необхідністю безпечного поводження з конфіденційною інформацією, NDA відіграють важливу роль у зміцненні довіри та юридичних гарантій у відносинах між контрагентами, між роботодавцем та працівником тощо.

Популярність NDA ще більше зростає завдяки тенденції до стандартизації контрактів. Стандартизація договорів, у тому числі NDA, дає можливість спростити юридичні процеси, скоротити час і витрати, пов'язані зі складанням договорів, а також забезпечити узгодженість термінів, що використовуються для захисту конфіденційної інформації. Однак, хоча стандартизація надає ці переваги, вона також викликає питання щодо відповідності таких NDA для задоволення конкретних потреб у процесі діяльності суб'єктів господарювання і проблем, пов'язаних із забезпеченням дотримання таких договорів.

У глобалізованому та цифровому світі стандартизація NDA має унікальний набір як переваг, так і недоліків, які потребують вивчення з метою ефективного захисту конфіденційної інформації та визначення правових меж їх застосування.

В українському законодавстві поняття Договору про нерозголошення прямо закріплено лише в ст. 26 ЗУ «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні». За таким договором фахівець або інша особа зобов'язується не розголошувати комерційну таємницю та/або іншу конфіденційну інформацію резидента Дія Сіті або стосовно резидента Дія Сіті [1]. Тобто йдеться лише про резидентів Дія Сіті.

Що ж стосується інших осіб чи суб'єктів господарювання, питання нерозголошення конфіденційної інформації чи комерційної таємниці закріплені у таких нормативно-правових актах:

- комерційна таємниця (ст. 505-508 ЦК України) [2];
- у сфері господарської (підприємницької) діяльності (ст. 862 ЦК України) [2];
- неправомірне збирання, розголошення та використання відомостей, що є комерційною таємницею (ст. 36 ГК України) [3];
- «ноу-хау» (ст. 1 ЗУ «Про інвестиційну діяльність») [4].

Таким чином, договір про нерозголошення – це угода, укладена між двома чи більше сторонами призначений для захисту конфіденційної інформації (комерційної таємниці) від несанкціонованого розголошення третім особами.

Широке застосування такого типу договорів зумовлює необхідність його стандартизації у зв'язку з тим, що діяльність компаній пов'язана з наймом великої кількості співробітників і підрядників, співпрацею з багатьма контрагентами тощо. У зв'язку з чим, правове регулювання NDA стає як матеріально-технічним, так і стратегічним завданням.

У своїй роботі Дж. Сокін, А. Соджорнер та Е. Стар підкреслюють, що NDA часто складаються в надто широких визначеннях понять і зазвичай накладають широкий спектр зобов'язань на контрагентів і працівників. Одним із найпомітніших зобов'язань у цих угодах є обов'язок «зберігати мовчання» щодо будь-яких конфіденційних питань, які можуть включати великі, нечітко визначені категорії інформації [5]. Але зазначена «всеохоплююча» вимога конфіденційності, спрямована на захист конфіденційної інформації, може використовуватися компаніями для приховування потенційно незаконних або неетичних дій у своїй діяльності чи відносинах з іншою стороною.

Такі дії можуть створити значний дисбаланс, особливо у відносинах роботодавця-працівник. Співробітники, наприклад, можуть бути обмеженими щодо повідомлення про неправомірну поведінку, таку як переслідування чи шахрайство, через страх порушити зобов'язання щодо конфіденційності. Таке використання NDA для нав'язування «мовчання» також може мати ненавмисні наслідки перешкоджання прозорості та підзвітності в корпоративній практиці.

У цьому випадку, викликає занепокоєння подвійна роль NDA, з одного боку NDA є важливими для захисту комерційної таємниці і зміцнення довіри в межах професійного співробітництва, а з іншого вони також можуть використовуватися для обмеження розкриття інформації, яка може викрити негативну практику. Тобто ключовим викликом є підтримання балансу під час здійснення таких угод для захисту як інтересів компаній, працівників, контрагентів, так і загальних етичних стандартів. Одним із способів вирішення зазначеного є стандартизація такого виду договору.

У цьому контексті необхідно дослідити переваги, які надає стандартизація. Так, вона дозволяє забезпечити:

- операційну ефективність та оптимізацію процесів шляхом зменшення часу та скорочення витрат, що пов'язані із розробкою таких договорів;
- можливість використання малим бізнесом та стартапами без додаткових матеріальних навантажень;
- узгодженість, коли всі контрагенти або співробітники підпадають під однакові умови конфіденційності (зважаючи на їх роль у співпраці та інформацію, яку вони отримують або знатимуть в процесі співпраці), зменшуючи ризик проблем, які можуть поставити під загрозу репутацію та безпеку компанії;
- юридичний захист для всіх сторін договору, включаючи сторону, що розкриває інформацію, та ту, що її отримує, впроваджуючи чіткі правові рамки.

Окрім переваг, звичайно, наявні й недоліки, серед яких було виявлено наступні:

- відсутність гнучкості для конкретних видів договірних відносин, тобто стандартні NDA можуть не відповідати унікальним вимогам в окремих правовідносинах;
- вузька сфера застосування, де виникає необхідність розробки окремих NDA з працівниками, з контрагентами, з партнерами або залежно від специфіки сфери відносин;
- можливість занадто широких повноважень або обмежувальних положень. Стандартні NDA можуть містити занадто широкі повноваження, які можуть перешкоджати співпраці, або, навпаки, - які залишають конфіденційну інформацію незахищеною;
- проблеми правозастосування у різних юрисдикціях. Проте, наприклад, для країн ЄС доцільним буде застосування положень Загального регламенту захисту даних (GDPR), у тому числі й для України;

– надмірна залежність від стандартизованих угод про нерозповсюдження. Зазначене може призвести до неправильного використання шаблонних умов та поставити під загрозу конфіденційні дані, коли умови та положення застосовуються без належного перегляду положень, оновлення умов чи розробки під конкретні потреби.

З метою максимізації переваг NDA та одночасно мінімізації потенційних недоліків, слід розглянути такий підхід, який би містив:

– регулярний перегляд та оновлення NDA, щоб переконатися в актуальності договорів для чинних правових стандартів і потреб суб'єкта господарювання;

– індивідуальну розробку договору для відносин/транзакцій з високим ризиком;

– чітке визначення того, яка інформація вважається конфіденційною, і дозволених способів використання цієї інформації, що зможе допомогти зменшити проблеми невідповідності чи неоднозначності;

– адаптацію під окремі юрисдикції, включаючи вимоги щодо захисту даних і обмеження умов конфіденційності.

Підсумовуючи, NDA пропонують практичний і ефективний спосіб захисту конфіденційної інформації в рамках різних видів правовідносин. Стандартизація NDA дає значні переваги, зокрема операційну ефективність, зниження витрат і узгодженість захисту конфіденційності в усіх правовідносинах, спрощуючи процеси для суб'єктів господарювання, які обробляють великі обсяги конфіденційної інформації, і створюють схожі зобов'язання для контрагентів або співробітників, зберігаючи при цьому їх юридичну захищеність. Однак недоліки полягають у потенційній негнучкості шаблонних NDA, які можуть не враховувати певні юридичні чи контекстуальні нюанси, а в деяких випадках можуть навіть заважати прозорості. Тому, саме баланс між стандартизацією та індивідуальною розробкою дозволить ефективно захистити конфіденційну інформацію.

Список використаних джерел:

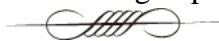
1. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України № 1667-IX від 15.07.2021. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, №№ 6-7, ст.18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>

2. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

4. Про інвестиційну діяльність: Закон України № 1560-XII від 18.09.1991. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 47, ст.646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

5. Sockin, Jason & Sojourner, Aaron & Starr, Evan. (2021). Non-Disclosure Agreements and Externalities from Silence. Upjohn Institute Working Paper 22-360. DOI:10.2139/ssrn.3900285

Михеєнко Ростислав Михайлович,

аспірант кафедри теорії, історії та філософії права Національної академії внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

Загальноприйнято, що конституція назагал визначає основні характеристики держави, принципи, що на них організована і здійснюється влада на відповідній території, регулює засади правового статусу особи та її взаємин з державою, закріплюючи основні права і свободи людини і громадянина та гарантії їх захисту тощо.

Універсальною інституційною гарантією прав людини є судовий захист.

Цей принцип знайшов відображення у статті 55 Конституції України, яка визначила загальний механізм юридичного захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, насамперед – судовий захист (частина перша), включаючи право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина друга).

Важливо, що звернення до суду за змістом частини четвертої статті 55, статті 151¹ Конституції України є умовою реалізації іншого (фактично наступного можливого) способу правозахисту в межах національної юридичної системи шляхом звернення із конституційною скаргою до Конституційного Суду України для вирішення питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України, якщо особа вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України; конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

Після використання всіх національних засобів юридичного захисту особа ("кожен") має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (частина п'ята статті 55 Конституції України). Наразі цим органом є Європейський суд з прав людини, юрисдикцію якого визнано Україною згідно із Законом "Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції" від 17 липня 1997 року.

Завершуючи мову про передбачений статтею 55 Основного Закону України механізм правозахисту, зазначимо, що він включає і право кожного звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (частина третя). Прикметно, що наведене положення передусім нормує про право на звернення до Конституційного Суду України з конституційною скаргою, хоча очевидно, принаймні і за змістом статті 151¹ Конституції України, що до категорії "інші національні засоби юридичного захисту" інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини безпосередньо віднести не можна.

По-за власне юридичним механізмом правозахисту, у частині шостій аналізованої статті 55 Конституції України кожному гарантується право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Доречно відзначити, що ця норма системно узгоджується, на нашу думку, з означенням правового порядку в Україні, який за приписом частини першої статті 19 Основного Закону України ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством; йдеться про загальнодозвільний тип (принцип) правового регулювання.

Вочевидь, це достатньо прозаїчні речі, але наголошування на наявності та логічній послідовності, системності, достатності (завершеності) зазначеного вище правового регулювання саме на рівні Конституції України є необхідним при розмові про конституційні гарантії захисту прав людини і громадянина в Україні.

У порушеному аспекті не можливо не покликатися і на новелізоване положення статті 125 Конституції України, а саме її частини п'ятої, якою передбачено, що з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди. Конституційний Суд України, як зазначив у Висновку від 20 січня 2016 року № 1-в/2016, вважає, що вказана норма передбачена як правова гарантія захисту прав, свобод та інтересів особи від порушень з боку органів публічної влади, їх посадових і службових осіб в суді адміністративної юрисдикції [1].

Вочевидь, наведена норма кореспондується з приписом частини другої статті 55 Конституції України та, що надважливо, називає захист прав, свобод та інтересів особи як мету діяльності адміністративних судів. Вони входять до системи судоустрою, виключно на суди якої покладається Конституцією України здійснення правосуддя (частина перша статті 124). Водночас зазначимо, що вжите конституцієдавцем формулювання у новелі статті 125 щодо юрисдикції адміністративних судів "у сфері публічно-правових відносин" є широким за

сміслом і під час законодавчого визначення її зміст об'єктивно буде звужено, тобто конституційна норма зазнає законодавчих обмежень, хоча й підставно.

Далі необхідно закцентувати увагу на аксіологічному аспекті юридичної складової та результату функціонування механізму захисту прав і свобод людини і громадянина.

Уважаємо слушним зупинитися на такій цінності, що супроводжує в усі часи людське буття, панує у свідомості, викликає особисту рефлексію в кожного, як справедливість.

Абстрагуючись наразі від усього обширу визначень цього терміна, в тому числі у правознавстві, філософії права, згадаємо, що справедливість виходить із правової рівності, є визначальним елементом і показником досягнення верховенства права.

Безпосередньо в Основному Законі України верховенство права закріплено як конституційний принцип у статті 8, що разом з приписами статті 3 Конституції України стосовно цілепокладання держави (права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави) мають бути провідними формально і реально, особливо у сфері публічно-правових відносин. У статті 129 Конституції України записано, що суддя, здійснюючи правосуддя є незалежним і керується верховенством права. Характерно, що рівночасно з-серед основних засад судочинства у цій статті вилучено "законність".

Отже, суддя надалі більше напроваджується відправляти на підставі Конституції правосуддя, чинити суд ("судочинство"), керуючись верховенством права, яке є вищим за букву закону, отже, справедливо. Чудове українське слово "правосуддя" властиво й означає судити за правом, для досягнення права; *justice* англійською мовою означає і справедливість, і правосуддя. Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року має назву "Право на справедливий суд" і веде про право кожного на справедливий розгляд його справи.

Тож, як вислід, хочеться наголосити на тому, що в механізмі захисту прав людини, його юридичної складової визначальною характеристикою його діяльності є ефективність, що визначається саме за ціннісною ознакою, зокрема практичним досягненням (реальним відновленням) справедливості.

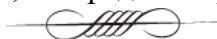
Люди завжди прагнули справедливості, виборювали її та віддавали життя за неї. І якщо говорити на перспективу, про закінчення війни з російською федерацією, то потреба реальної, правдивої справедливості (справедливий мир і справедливі відносини у повоєнному суспільстві) точно не зменшиться.

Юридично Конституція України гарантує у правовий спосіб захист прав людини, основоположних цінностей.

Уважаємо слушним звернутися до думки незабутнього Леоніда Юзькова про фактичну конституцію, яку він називав конституційним ладом, і юридичну конституцію: якщо, по суті, вони збігаються, то конституційна система є реальною, забезпечує постійний розвиток і конституційного ладу, і юридичної конституції; якщо ж фактична реальна конституція і юридична конституція, не збігаючись, існують самі по собі, то конституційна система держави є фіктивною, не реальною, в цьому разі остання не виконує свою функціональну роль, працює на деформацію не тільки держави, але й суспільства, призводячи до їх занепаду, регресу [2, с.18-19].

Список використаних джерел:

1. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 20 січня 2016 року № 1-в/2016. URL.: <https://ccu.gov.ua/dokument/1-v2016>
2. Проблеми сучасного українського конституціоналізму: Збірка наукових праць. На пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова / Конституц. Суд України, Акад. прав. Наук України; Заг. ред. А.Стрижак, В.Тацій. К.: 2008. 352 с.

*Михеєнко Юлія Миколаївна,
аспірантка кафедри теорії, історії та філософії права Національної академії внутрішніх
справ*

НОВЕЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В ЦАРИНІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ (ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ)

Ухвалюючи Конституцію України Верховна Рада України, яка у даному випадку здійснювала установчу владу[1], діяла, зокрема, „дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя“ (абзац четвертий Преамбули Конституції України). Тож починаючи від преамбули Конституції, відтак її розділів I, II тощо до вимоги затвердження всеукраїнським референдумом змін до розділів I „Загальні засади“, III „Вибори. Референдум“, XIII „Внесення змін до Конституції України“, застереження щодо недопустимості внесення змін до Конституції України, якщо вони передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, конституційні приписи „просякнуті“ ідеєю забезпечення, захисту прав і свобод людини.

Якщо проаналізувати зміни до Конституції України з моменту її ухвалення, то, на нашу думку, серед положень, які безпосередньо стосуються захисту конституційних прав і свобод людини, слід зазначити право на звернення до Конституційного Суду України з конституційною скаргою. Водночас наголошуючи на важливості запровадження інституту конституційної скарги в Україні, слід замислитись над тим, чому це сталося лише у 2016 році, чому запроваджено саме таку модель конституційної скарги, наскільки ефективним є законодавче регулювання у даній сфері для захисту суб'єкта звернення з конституційною скаргою.

До речі, інститут конституційного звернення фізичних, юридичних осіб з питань офіційного тлумачення Конституції, законів України, який діяв до запровадження інституту конституційної скарги, на певному етапі став доволі ефективним інструментом у цій сфері правовідносин, однак, як і у випадку з конституційною скаргою, не гарантував суб'єкту звернення поновлення порушеного права або ж отримання відшкодування шкоди, завданої актами і діями, що визнані неконституційними.

Конституційний Суд України у своїх рішеннях неодноразово зазначав про необхідність врегулювання питання відшкодування державою шкоди, наголошував на відповідному обов'язку Верховної Ради України, виходячи з приписів статті 152 Конституції України. Логічно припустити, що наявний стан законодавчого регулювання спонукає зацікавлених осіб радше звертатися до Європейського суду з прав людини, аніж до Конституційного Суду.

Водночас новелізація Конституції України в царині захисту прав людини більшою мірою пов'язана не з внесенням змін до неї, а з тлумаченням, зокрема і офіційним, Конституційним Судом України її приписів, формулюванням ним юридичних позицій, тобто створенням офіційної конституційної доктрини, „яка є відмінною від наукової (академічної)“; „є кінцевим і юридично зобов'язувальним тлумаченням приписів конституції, тобто є правом *per se*“, „рішення національного органу конституційної юрисдикції... мають природу норми права, а отже, є формально-обов'язковим правилом. Понад те, в ієрархічній системі норм національного права такі рішення посідають найвище (верховне) місце“ [2, с. 6].

Вагомим підґрунтям у формуванні Конституційним Судом України офіційної конституційної доктрини є закріплені у актах міжнародного права загальнолюдські принципи, цінності, які безумовно поділяє Україна, практика їх захисту Європейським судом з прав людини. Так, зокрема, Конституційний Суд України неодноразово наголошував на співвіднесеності конституційних приписів щодо прав і свобод людини, юридичних позицій Конституційного Суду України з цих питань з приписами Усесвітньої декларації людських прав 1948 року, ухваленої Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, звертався до практики Європейського суду з прав людини (див., наприклад, рішення Конституційного Суду України від 13.09.2023 № 8-р(П)/2023; від 22.11.2023 № 10-р(П)/2023; від 20.12.2023

№ 11-р(II)/2023; від 10.04.2024 № 5-р(II)/2024; від 13.05.2024 № 6-р(II)/2024; від 19.06.2024 № 7-р(II)/2024; від 18.07.2024 № 8-р(II)/2024; від 13/11/2024 року № 10-р(II)/2024).

Як ключові в цьому аспекті можна зазначити захист гідності, свободи, особистої недоторканності, забезпечення права на судовий захист, заборону скасування засадничих прав та умов допустимості обмеження конституційних прав і свобод. Так, наприклад, Конституційний Суд України наголошував, що:

– „Права і свободи людини впливають із людської гідності“ (Рішення від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022);

– „<...> обов’язковою складовою людської гідності є доступ людини до мінімальних соціальних благ, здатних забезпечити їй достатній і гідний життєвий рівень. Верховна Рада України, формуючи соціальну політику держави, повинна гарантувати ефективну реалізацію права на повагу до людської гідності, зокрема, шляхом забезпечення пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги для осіб, які потребують соціального захисту“ (друге, третє речення абзацу четвертого пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018); „людську гідність необхідно трактувати як право, гарантоване статтею 28 Конституції України, і як конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав“ (перше речення абзацу шостого підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 22 травня 2018 року № 5-р/2018).

З огляду на наведене Конституційний Суд України вважає, що відповідно до приписів статей 1, 3, 8, 21, 28, 46, 48, пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України у їх взаємозв’язку соціальна держава відповідальна за захист людської гідності, забезпечення достатнього і гідного рівня життя людини та задля цього зобов’язана створювати належні та дієві національні юридичні механізми реалізації конституційних прав на соціальний захист і достатній життєвий рівень для неї і її сім’ї, зокрема, гарантувати в повному обсязі на законодавчому рівні прожитковий мінімум як мінімальний стандарт базового соціального захисту людини від бідності, який є непорушним і належить до складників сутнісного змісту вказаних конституційних прав у соціальній державі, оскільки спрямований на задоволення ключових потреб людини для гідного і достатнього рівня її життя. Людську гідність буде заперечено, якщо держава не забезпечить людині принаймні мінімальних соціальних вигод“ (Рішення від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023);

– „<...> кожна людина є найвищою цінністю і заслуговує на гуманне та гідне ставлення до себе як до особистості, а держава зобов’язана гарантувати таке ставлення однаково кожному та бути відповідальною за захист гідності людини, утвердження невідчужуваності та непорушності її конституційних прав і свобод. Ці непохитні засади є визначальними складниками українського конституційного ладу і мають бути доконечно враховані державою в її діяльності“; „<...> людська гідність – це абсолютна цінність, яка притаманна кожній людині, навіть якщо її засуджено за особливо тяжкі злочини; гідність людини ніхто і за жодних обставин не може обмежувати чи заперечувати, як і рівність усіх людей у своїй гідності та невіддільність їхніх засадничих прав“; „<...> абсолютна цінність людської гідності – це передусім однаково гуманне ставлення до кожного та повага до сутності людської природи безвідносно до особистого, соціального чи іншого статусу“; „<...> людську гідність потрібно трактувати не лише як право, гарантоване статтею 28 Конституції України, а й як засадничу конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для всіх конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та доміантним критерієм правомірності можливих обмежень прав. Людська гідність є джерелом і мірилом визначення сутності конституційного права на недоторканність особистого та сімейного життя, гарантованого приписами статті 32 Конституції України, яке природно пов’язане з повагою до гідності людини. Адже особисте життя людини – це її автономне буття, де вона може реалізувати свою свободу поводитися певним чином і мати різні стосунки поза межами суспільної діяльності, проявлятися та формуватися як особистість зі своїми моральними,

духовними, психологічними якостями та потребами, у чому передусім і виявляється її людська природа“ (Рішення від 20 грудня 2023 року № 11-р(П)/2023);

– „<...> для кожної людини природними та особливо цінними є її свобода та особиста недоторканність, що є надважливими для забезпечення людської гідності та реалізації всіх інших конституційних прав і свобод“ (Рішення від 19 червня 2024 року № 7-р(П)/2024);

– „<...> встановлений Конституцією України принцип захисту людських прав (частина друга статті 3) <...> зокрема, втілено в гарантуванні права на свободу та особисту недоторканність (частина перша статті 29) та права на судовий захист (частини перша, друга статті 55)“ (Рішення від 18 липня 2024 року № 8-р(П)/2024);

– „<...> принцип правовладдя, що є засадничим принципом демократичного суспільства, зумовлює обов’язковість судового контролю над утручанням у право кожної людини на свободу; конституційне право людини на судовий захист є надважливою гарантією серед усіх прав і свобод людини і громадянина, судовий захист вважають найбільш дієвою гарантією відновлення цих прав і свобод у разі їх порушення“ (Рішення від 19 червня 2024 року № 7-р(П)/2024);

– „<...> гарантовані Конституцією України права і свободи людини не зведено лише до тих, що містяться в тексті Основного Закону України, як це зазначено в його частині першій статті 22: „Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними“ (Рішення від 22 червня 2022 року № 5-р(П)/2022);

– „<...> обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, їх установлюють виключно Конституція і закони України, вони мають відповідати правомірній меті, бути обумовлені суспільною потребою досягнення цієї мети, домірними; у разі обмеження конституційного права (свободи) законодавець зобов’язаний запровадити таке нормативне регулювання, яке уможливить оптимальне досягнення правомірної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права (свободи) і не порушуватиме сутності такого права“ (Рішення від 19 квітня 2023 року № 4-р(П)/2023).

Разом з приписами Конституції України наведені та інші юридичні позиції Конституційного Суду є підґрунтям формування законодавства України. Упроваджуючи в конституційну, законодавчу реальність нові смисли, розуміння фундаментальних конституційних цінностей, акцентуючи на обов’язку законодавця унормувати механізми їх захисту, Конституційний Суд України фактично формує нову конституційну реальність, змінює сприйняття не лише правниками, але і звичайними людьми, конституційних цінностей.

Найяскравіше, на нашу думку, зазначене можна проілюструвати на прикладі рішення Конституційного Суду України про визнання неконституційною смертної кари як виду покарання (Рішення від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99). На момент ухвалення зазначеного рішення сприйняття правниками, суспільством в цілому допустимості смертної кари як виду покарання було далеко неоднотайним; потрактування відповідних конституційних приписів Судом для багатьох стало неочікуваним. Водночас на цей час цінність людського життя є беззаперечною.

Наведений приклад, на наш погляд, не просто демонструє виявлення нового конституційного змісту, творення нової конституційної реальності; йдеться про формування правової культури суспільства, а відтак цивілізаційний розвиток України як правової держави.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення частини п’ятої статті 94 та статті 160 Конституції України (справа про набуття чинності Конституцією України).

2. Головатий С.П. Еволюція української офіційної доктрини конституційного права. / Конституція України в практиці Конституційного Суду: офіційне тлумачення та юридичні позиції. 1997–2023 /вступ. слово С.П. Головатого; упоряд.: С.П. Головатий, В.М. Бесчастний, Л.І. Бірюк, Н.І. Адамчик, Ю.М. Михеєнко. Київ : ВАІТЕ, 2024. 450 с.

Налуцишин Віктор Володимирович,

професор кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, професор

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ВІД МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В доктрині міжнародного права міжнародні злочини розуміють як найтяжчі та найнебезпечніші порушення принципів і норм міжнародного права, що посягають на глобальні інтереси людства і становлять загрозу міжнародному миру і безпеці.

За період повномасштабного вторгнення росії на територію України було зареєстровано близько 143 тисячі воєнних злочинів. У середньому кожен день українські правоохоронні органи фіксують 200-300 нових злочинів [1].

Звіти міжнародних організацій і національних правозахисних органів засвідчують численні випадки скоєння російськими окупантами потенційних міжнародних злочинів, що підпадає під юрисдикцію Римського статуту, в країні. Насамперед, йдеться про обстріли цивільних районів, позасудові страти, насильницькі зникнення, катування, сексуальне насильство та переміщення цивільного населення тощо.

Під *міжнародним злочином* ми розуміємо винне діяння, що посягає на міжнародну безпеку, світовий правопорядок і його окремі сфери, визнане в результаті узгодження волевиявлень суверенних держав протиправним, таким, що підлягає кримінальному покаранню.

Вперше класифікація міжнародних злочинів містилася в Статуті та Вироку Нюрнберзького трибуналу 1945 р. За вказаними актами міжнародні злочини поділяються на три групи: 1) злочини проти миру; 2) воєнні злочини; 3) злочини проти людяності. Стаття 6 Статуту Нюрнберзького трибуналу до злочинів проти миру відносить планування, підготовку, розв'язування або ведення агресивної війни чи війни на порушення міжнародного договору, угоди або гарантії, а також участь у спільному плані або змові з метою вчинення будь-якої з перерахованих вище дій [2].

Надалі система міжнародних злочинів у рамках міждержавного співробітництва була підтверджена, конкретизована та розширена в численних міжнародно-правових актах, ухвалених згодом. Значну роль у цьому відношенні відіграли чотири Женевські конвенції 1949 р. і Додаткові протоколи до них 1977 р.; Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього 1948 р.; Конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього 1973 р.; проект Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства 1996 р. та інші.

Деяка інша класифікація міжнародних злочинів запропонована Комісією міжнародного права ООН у проекті Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства 1996 р. Зокрема до особливої частини вказаного Кодексу було включено п'ять груп міжнародних злочинів: 1) агресія; 2) геноцид; 3) злочини проти людяності; 4) злочини проти співробітників ООН і пов'язаного з нею персоналу і 5) воєнні злочини [3].

На сьогодні склади міжнародних злочинів, на наш погляд, найповніше представлені в Римському статуті Міжнародного кримінального суду 1998 р. (ст.ст. 5-8) [4]. До них належать: геноцид; злочини проти людяності; воєнні злочини; агресія.

Основна розбіжність між національним законодавством та загальновизнаними складами міжнародних злочинів в міжнародному кримінальному праві полягає у відсутності криміналізації злочину проти людяності та відсутності інституту командної відповідальності (chief of command). Певною мірою це знижує ефективність кримінального переслідування з боку України, проте не виключає можливості об'єднання зусиль з іноземними органами системи кримінальної юстиції.

Першочерговим завданням є приведення національного кримінального законодавства України у повну відповідність до вимог Римського статуту Міжнародного кримінального суду для забезпечення справедливого покарання за злочинні діяння російських військових на території України на рівні національного законодавства. Зокрема, виникла потреба в

законодавчому закріплені злочинів проти людяності в розділі XX Особливої частини Кримінального кодексу України з метою ефективної протидії вчиненню кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Список використаних джерел:

1. МКС розглядає верхівку айсберга: у Гаазі пройшла конференція з розслідувань Україною міжнародних злочинів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3929322-v-ukraini-za-tisacu-dniv-vijni-zafiksuvali-ponad-140-tisac-voennih-zlociniv.html> (дата звернення: 23.11.2024 року).
2. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду і покарання головних військових злочинців європейських країн осі. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140950__140950 (дата звернення: 25.11.2024 року).
3. Проект Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства (Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind). URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf (дата звернення: 27.11.2024 року).
4. Римський Статут Міжнародного кримінального суду: чинне законодавство : Офіц. переклад. Київ: Алерта, 2022. 68 с.

Нікіфорова Владислава Вікторівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

«М'ЯКЕ ПРАВО» У СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Україна з 1990-х років вийшла на міжнародну арену, як самостійний суб'єкт міжнародної політики, є членом Ради Європи та активно співпрацює з багатьма міжнародними організаціями, де важливу роль відіграє «м'яке право». Враховуючи новизну цього поняття в системі джерел адміністративного права України, важливим є його дослідження та аналіз.

Джерела «м'якого права» (soft law) – це міжнародно-правові акти, які містять норми рекомендаційного або переконливого характеру. Такий підхід пов'язаний з тим, що акти м'якого права включають положення, розроблені авторитетними міжнародними інституціями. У випадках, коли законодавство містить колізії, прогалини, оцінні поняття, акти «м'якого права» допомагають суддям обґрунтувати свої рішення. Це стосується й податкових спорів, де судова практика може посилається на такі джерела [1, с. 15].

Важливу роль в утвердженні актів «м'якого права» в національному законодавстві відіграє ратифікація. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори» ратифікація – це форма надання згоди України на обов'язковість для неї міжнародного договору [2]. Відповідно до ст. 9 Конституції України, міжнародні договори стають частиною національного законодавства України, якщо згода на їх обов'язковість надана Верховною Радою України [3]. Прикладом є ратифікація Україною 15 липня 1997 року Європейської хартії місцевого самоврядування, яка застосовується щодо регулювання адміністративно-правових відносин.

Акти «м'якого права» в міжнародному та національному праві мають різні форми, що вказує на потребу виділення основних видів: рекомендації, декларації, практика судових органів, конвенційні норми міжнародних договорів.

Комітет Міністрів Ради Європи приймає рекомендації як акти «м'якого права». Чимала їх кількість безпосередньо стосується регулювання відносин, які виникають між приватними особами та публічною адміністрацією. Прикладом є Рекомендація № R (80) 2 від 11 березня 1980 р. Комітету міністрів державам-членам стосовно здійснення адміністративними органами влади дискреційних повноважень [4].

Також важливу роль у формуванні декларацій, як норм рекомендаційного характеру, відіграла діяльність ООН. Декларації враховуються державами у формуванні національної правотворчої та правозастосовчої практики. Прикладами є Загальна декларація прав людини (1948 р.); Загальна декларація про геном людини та права людини (1997 р.) [5, с. 97].

Також до актів «м'якого права» належать рішення вищих судів, зокрема Європейського суду з прав людини. Необхідність віднесення рішень Європейського суду з прав людини до джерел адміністративного права впливає з положень ст. 17 Закону 102 України від 23 лютого 2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», в яких вказано, що суди застосовують рішення Європейського суду з прав людини як джерела права при розгляді справ [6].

Важливу роль відіграють конвенційні норми міжнародних договорів. Зокрема, норми, що містяться в преамбулах або в тексті міжнародного договору, які не накладають зобов'язань на сторони договору, а лише виражають наміри сторін або узагальнюють цілі договору. Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), яка має на меті усунення наслідків конфліктів, приймає відповідні рішення щодо врегулювання кризових ситуацій, забезпечення безпеки у світі. Ці рішення відіграють важливу роль у формуванні національного законодавства. Прикладом є Единбурзька декларація (2004 р.) [5, с. 97].

Акти «м'якого права» відіграють важливу роль в системі джерел адміністративного права України, оскільки його різні форми внаслідок рецепції застосовуються у формуванні національного законодавства, зокрема у вирішенні колізій, усуненні прогалін. Акти «м'якого права» використовуються щодо регулювання адміністративно-правових відносин, застосовуються при формуванні національної правотворчої та правозастосовчої практики, наприклад для розгляду судових справ.

Список використаних джерел:

1. Є. Смичок. Стаття «Джерела «м'якого права» та їх вплив на формування правової доктрини». *Юридичний вісник*. 2020 р. с.15 – 25. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2020/4.pdf (дата звернення: 14.11.2024)

2. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-v>

4. Рекомендація № R (80) 2 від 11 березня 1980 р. Комітету міністрів державам-членам стосовно здійснення адміністративними органами влади дискреційних повноважень. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rada_yevropy_rekomendaciya_r_80_2_3

5. Гриценко І.С., Мельник Р.С., Пухтецька А.А. та інші за заг. ред. І.С. Гриценка. Підручник «Загальне адміністративне право. К.: Юрінком Інтер, 2015 р. с. 97 URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/c/358156.pdf> (дата звернення: 14.11.2024)

6. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». від 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

Новак Антоніна Олександрівна,

студентка 2-го курсу юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ ООН ТА ЇЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ УСТАНОВ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

У наш час права людини є основним об'єктом міжнародної політики та права. Вони охоплюють фундаментальні свободи та права, що належать кожній людині, незалежно від її походження, статі, віку чи релігійних переконань. ООН, будучи найбільшою міжнародною організацією, відіграє вирішальну роль у формуванні та захисті стандартів прав людини.

Протягом понад 70 років після свого створення вона працює над забезпеченням миру, розвитку та прав людини на глобальному рівні.

ООН прийняла важливі документи, що визначають основні принципи захисту прав людини. Одним із основних є Загальна декларація прав людини 1948 року, яка стала першим міжнародним документом, що визначає права і свободи кожної людини, які повинні бути захищені на рівні світового співтовариства [1]. ООН не має власних механізмів примусу до виконання своїх рекомендацій, проте через свої органи здійснює важливі функції моніторингу, просування та забезпечення виконання стандартів прав людини.

Одним із основних органів ООН, відповідальних за питання прав людини, є Рада ООН з прав людини, створена в 2006 році для заміни Комісії з прав людини. Рада є органом міжурядового характеру, що складається з 47 держав, які обираються Генеральною Асамблеєю. Основною функцією Ради є моніторинг ситуацій з правами людини у всіх країнах, а також розгляд порушень прав людини на міжнародному рівні. Крім того, Рада розробляє рекомендації та резолюції, що направлені на покращення стану прав людини в окремих країнах [2, с. 1-2]. Важливу роль відіграють також Комітети ООН, які працюють у рамках міжнародних договорів, таких як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та інші. Ці органи здійснюють моніторинг виконання зобов'язань держав, що підписали відповідні договори.

Актуальність політико-правового аналізу організації та діяльності спеціалізованих установ ООН сьогодні підкреслюється нормативними положеннями Статуту ООН. Згідно з ним, під керівництвом ООН діють різні міжнародні установи, створені на основі міжурядових угод в економічній, соціальній, культурній сферах, а також у галузі охорони здоров'я та освіти. Ці установи є спеціалізованими постійно діючими міжнародними організаціями, які функціонують на основі своїх установчих документів та угод з ООН. Їх політичний статус визначається необхідністю співробітництва між світовими акторами у різних сферах суспільного життя, що потребує наукового аналізу в контексті модернізації ООН як міжнародного політичного інституту.

Станом на 2007 рік, було створено 16 спеціалізованих установ ООН та МАГАТЕ. Ці установи (за винятком МАГАТЕ) можна класифікувати за двома основними сферами діяльності. У сфері економіки діють такі установи, як Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Продовольча і сільськогосподарська організація, Міжнародна організація цивільної авіації, Міжнародна морська організація, Всесвітній поштовий союз, Міжнародний союз електров'язку, Всесвітня метеорологічна організація, Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку та Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку. У гуманітарній сфері діють Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, Всесвітня організація інтелектуальної власності, Міжнародна організація праці та Всесвітня організація охорони здоров'я. Ця класифікація демонструє різноманітність та важливість спеціалізованих установ ООН у сучасному світі [3, с. 2].

Одним з ключових завдань, яке повинні вирішувати спеціалізовані установи ООН у економічній сфері, є покращення міжнародних відносин з метою пом'якшення глобального економічного конфлікту між розвиненими країнами та тими, що розвиваються. Основою їхньої діяльності є сучасний міжнародно-правовий принцип поваги до прав людини в різних його проявах і конкретних практичних аспектах. Значущість реалізації цього принципу в роботі ООН сьогодні підтверджується створенням Ради ООН з прав людини, яка була заснована резолюцією Генеральної Асамблеї № 60/251 від 15 березня 2006 року і замінила Комісію ООН з прав людини [4].

Також однією з таких установ є Управління Верховного комісара ООН з прав людини (далі – УВКПЛ), яке було створено в 1993 році для забезпечення системного моніторингу та координації діяльності ООН у сфері прав людини. УВКПЛ сприяє розвитку міжнародних

стандартів у сфері прав людини, надає технічну допомогу державам, проводить дослідження та видає звіти щодо ситуації з правами людини у різних країнах.

Міжнародний кримінальний суд (далі – Суд), який є автономною установою в рамках ООН, має важливу роль у захисті прав людини. Суд розглядає випадки геноциду, злочинів проти людства та воєнних злочинів. Його функція полягає в притягненні до відповідальності осіб, які порушують основні міжнародні стандарти прав людини. Суд допомагає забезпечити, щоб порушники не уникали покарання, і служить як стримуючий фактор для інших можливих злочинців [5].

Незважаючи на важливі досягнення, діяльність ООН у сфері захисту прав людини стикається з рядом викликів. Одним з основних є політичні та економічні інтереси держав-членів, які іноді впливають на ефективність прийняття та виконання резолюцій. Крім того, деякі держави, що порушують права людини, не дотримуються міжнародних зобов'язань, що ускладнює роботу міжнародних органів.

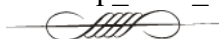
Іншим важливим викликом є необхідність адаптації механізмів захисту прав людини до нових глобальних реалій, таких як технологічний прогрес, зміни в глобальній політиці, міграційні процеси та інші. Також важливою є роль громадянського суспільства у співпраці з ООН для забезпечення ефективного захисту прав людини.

ООН та її спеціалізовані установи відіграють ключову роль у захисті прав людини на міжнародному рівні. Через численні органи та механізми, такі як Рада з прав людини, Комітети, Управління Верховного комісара ООН з прав людини та ЮНІСЕФ, організація забезпечує моніторинг ситуацій з правами людини, надає технічну допомогу державам та розробляє міжнародні стандарти. Міжнародний кримінальний суд відіграє важливу роль у забезпеченні правосуддя та покарання за серйозні порушення прав людини. Однак для досягнення максимального ефекту ООН повинна подолати численні політичні та економічні перешкоди, а також адаптувати свою діяльність до нових глобальних викликів. Лише через спільні зусилля держав, міжнародних організацій та громадянського суспільства можна досягти прогресу в захисті прав людини на планеті.

Спеціалізовані установи ООН займають важливе місце у сучасному світі, забезпечуючи можливість глобального управління у соціально-економічній та гуманітарній сферах за участю державних і недержавних акторів. Їх діяльність є важливою для становлення нового багатостороннього світового порядку. У гуманітарній сфері акцент робиться на дотриманні принципу поваги до прав людини на універсальному рівні міжнародної взаємодії, що відображає гуманістичну природу всієї системи ООН в цілому.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 01.12.2024).
2. Шельчук Т.С. Рада ООН з прав людини інституційно-організаційний аспект. 6 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14087/1/SHelchuk_463-468.pdf (дата звернення: 01.12.2024).
3. Юрлов М.М. Політико-правовий статус спеціалізованих установ ООН. Юридичні й політичні науки. 7 с. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/64401/111-Yurlov.pdf> (дата звернення 01.12.2024 р.)
4. Резолюція Генеральної Асамблеї № 60/251 від 15 березня 2006 р. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/english/bodies/hrcouncil/docs/A.RES.60.251_En.pdf (дата звернення: 01.12.2024).
5. Савчук К.О., Мельничук О.І. Міжнародний суд ООН як засіб мирного розв'язання міжнародних спорів у сучасному міжнародному праві. УДК 341.123. 7 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2013_4_84.pdf (дата звернення – 01.12.2024 р.)

Оганов Артур Тамазівич,

*аспірант кафедри історії та філософії Навчально-наукового інституту психології і права
Національної академії внутрішніх справ*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ

Дискусії навколо захисту прав людини набувають все більшої актуальності, особливо на Європейському континенті, під впливом міграційних процесів, активна фаза яких припадає на останнє десятиліття.

Спричинені конфліктами у державах Середземноморського регіону та на Близькому сході масивні міграційні потоки до країн Європи призвели до надмірного збільшення частки «іноземної» культури у державах-реципієнтах. Як зазначає у своїй доповіді Комісар з прав людини Ради Європи на спільному засіданні Парламентської асамблеї Ради Європи 2 жовтня 2024 року «...коли люди прибувають, життєво важливо, щоб ми надали їм можливість подати заяву на міжнародний захист. ...Відштовхування є неприпустимим і грубим порушенням закону. ...Ми маємо забезпечити гідні умови прийому». (1) Таким чином перед урядами приймаючих країн постає надскладне завдання із забезпечення у першу чергу культурних прав власних громадян та прибулих осіб, культурний бекграунд яких, як правило, докорінно відрізняється від місцевого населення.

Актуальним питанням у контексті сьогодення є забезпечення і захист прав кожного брати участь у культурному житті, включаючи доступ до культурної спадщини. Ще задовго до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації, Рада з прав людини одностайно прийняла резолюцію, в якій закликала всі держави поважати, заохочувати та захищати такі права, а також вживати відповідних заходів задля досягнення цього. У резолютивній частині документу РПЛ закликає настійно закликає всі сторони у збройних конфліктах утримуватися від будь-якого незаконного використання у військових цілях культурних цінностей або цілеспрямованого завдання ударів по них у повній відповідності до їх зобов'язань з міжнародного гуманітарного права. Резолюція також закликає визнати захист культурної спадщини як важливого компонента гуманітарної допомоги, у тому числі в умовах збройних конфліктів, а також щодо переміщеного населення. (2).

Охорона культурної спадщини як зобов'язання щодо прав людини передбачена Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права та Міжнародним пактом про громадянські та політичні права. Ключовою організацією у сфері захисту культурної спадщини є ЮНЕСКО. Охорона спадщини в усіх її формах також передбачена різними міжнародними документами ЮНЕСКО, зокрема Гаазькою конвенцією 1954 р. про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту, Конвенцією про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 р., Конвенцією про охорону нематеріальної культурної спадщини 2003 р. та Декларація 2003 року про навмисне знищення культурної спадщини. Як зазначив у своїй промові Ернесто Оттоне, заступник Генерального директора ЮНЕСКО з питань культури на Міжсесійному семінарі з культурних прав та захисту культурної спадщини, що проходив у Женеві, Швейцарія, 1 грудня 2023 р. «Діяльність ЮНЕСКО в галузі культури міцно ґрунтується на підході, заснованому на правах людини...Культура стосується людей, як і права людини та культурні права». (3)

Говорячи про права людини, на особливу увагу заслуговує експертиза Ради Європи – провідної міжнародної регіональної організації, діяльність якої ґрунтується на трьох базових принципах: демократія, права людини та верховенство права. Культура є найважливішим компонентом та ключовим фактором для ефективного виконання основної місії Ради Європи зі сприяння правам людини, практиці демократії та верховенства права. У цьому контексті заслуговує на огляд декілька правозахисних механізмів Ради Європи у сфері культури. Перш за все - це міжнародно-правові інструменти: Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства (або Конвенція Фаро 2005 р.) та Конвенція Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями (або Нікосійська конвенція 2017 р.).

Варто відзначити, що Конвенція Фаро, у преамбулі містить посилання на Європейську культурну конвенцію (1954 року), Конвенцію про охорону архітектурної спадщини Європи (1985 року), Європейську конвенцію про охорону археологічної спадщини (переглянуту) (1992 року) та Європейську ландшафтну конвенцію (2000 року). Це відповідним чином розширює зміст поняття культурної спадщини для цілей цієї Конвенції, яке сформульоване як сукупність ресурсів, успадкованих від минулого, які люди, незалежно від своєї приналежності, уважають відображенням і вираженням своїх постійно мінливих цінностей, вірувань, знань і традицій. Вона охоплює всі аспекти середовища, які виникли в результаті взаємодії в часі між людьми та місцями (4).

Конвенція Фаро є рамковою конвенцією, що вказує на узагальненість актуальних питань та цілей, та визначає сфери, які, в цілях конвенції та з огляду на доцільність для держави-члена, потребують найбільшої уваги. У той же час, Конвенція не є планом заходів чи дорожньою картою. Новизною та відмінністю цього документу від попередніх є те, що він формулює новий підхід до культурної спадщини Європи, а саме відходить від акценту на її збереженні. У Конвенції робиться наголос на значенні й потенціалі розумного використання культурної спадщини як ресурсу сталого розвитку та якості життя в постійно мінливому суспільстві. В ідеї спільної спадщини Європи прослідковується зв'язок поняття «спільноти спадщини» з посилом, що міститься у ч. 1 ст. 27 Загальної декларації прав людини, а саме, про те, що кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства. (5) Тобто існування культури пов'язано із спільнотою.

Іншим документом, що вартий уваги є Конвенція Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями. Підготовка документа здійснювалася у співпраці з такими провідними організаціями як ЮНЕСКО, ЮНІДРУА, за участі Європейського Союзу. До підготовки документу також залучався спеціалізований комітет РЄ - Європейський комітет з проблем злочинності та його спеціалізована група, що працює над злочинами, пов'язаними з культурними цінностями. Підписаний у 2017 році, документ набув чинності у 2021 році. Положення кримінального права, які містяться в Конвенції, охоплюють такі дії, як крадіжка та інші форми незаконного присвоєння, незаконні розкопки та вивіз, незаконне вивезення та незаконне ввезення, придбання, розміщення на ринку, підробка документів, руйнування та пошкодження. Конвенція запроваджує загальні стандарти та законодавчі заходи, спрямовані на найбільш часті та серйозні правопорушення, які можуть призвести до знищення, погіршення чи втрати культурних цінностей. Що стосується кримінальних санкцій для фізичних осіб, Конвенція вимагає від Сторін узгодити своє кримінально-правове реагування з серйозністю правопорушень і встановити санкції, які є ефективними, пропорційними та стримуючими, і які можуть включати покарання у вигляді позбавлення волі та/або грошові санкції. Що стосується відповідальності юридичних осіб, кримінальні санкції також повинні бути ефективними, пропорційними та стримуючими, але можуть бути кримінальними або некримінальними грошовими санкціями, такими як адміністративні санкції або цивільна відповідальність. Конвенція наводить приклади заходів, які можуть бути вжиті щодо юридичних осіб: тимчасове або постійне позбавлення права займатися комерційною діяльністю; позбавлення права на державні пільги чи допомогу, встановлення судового нагляду. Нажаль, цей документ залишається нератифікованим Україною.

Наведений вище огляд лише деяких інструментів захисту прав людини, зокрема культурних справ, демонструє в цілому, належну увагу з боку міжнародного співтовариства до об'єкту дослідження. Важливим аспектом, у цьому зв'язку, є глибоке осмислення зв'язку культури та культурної спадщини з людиною, спільнотою та суспільством. Змістовні конвенційні рекомендації також є авторитетним дороговказом для держав-учасниць щодо удосконалення національного законодавства, що матиме подвійний ефект: захист та збереження об'єктів культурної спадщини для суспільства в цілому і задоволення культурних потреб. Україна, як держава-член Ради Європи – провідної організації у сфері захисту прав людини, враховуючи євроінтеграційні прагнення має приділяти більше уваги питанням

удосконалення національних відповідних нормативно-правових актів враховуючи міжнародну експертизу та досвід.

Список використаних джерел:

1. Statement. URL: <https://rm.coe.int/speech-at-the-joint-debate-on-a-shared-european-approach-to-address-mi/1680b1cbf5>.
2. The Human Rights Council. Cultural rights and the protection of cultural heritage [Електронний ресурс] / The Human Rights Council. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g16/227/55/pdf/g1622755.pdf>.
3. Ernesto O. Statements. URL: <https://www.ohchr.org/en/events/events/2023/third-intersessional-workshop-cultural-rights-and-protection-cultural-heritage>.
4. Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства. Офіційний вісник України. 2014. № 40, / № 82, 2013, ст. 3022 /, стор. 65.
5. Загальна декларація прав людини 1948 / А. Ю. Мартинов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. URL: <https://esu.com.ua/article-15128>. – Останнє поновлення : 21 лип. 2023.

Олійник Роман Михайлович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ У СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Судовий прецедент як джерело адміністративного права становить результат правотворчої діяльності судів, котрий містить нормативно-правові приписи щодо вирішення певної юридичної ситуації, застосовується при розгляді аналогічних справ та має загальнообов'язковий характер. Формування прецедентного права в адміністративному судочинстві України відбувається через практику Верховного Суду, Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. Правові позиції найвищих судових інстанцій набувають характеру квазіпрецедентів та слугують орієнтиром для нижчестоящих судів при вирішенні подібних справ. Місце судового прецеденту в системі джерел адміністративного права визначається його правовою природою та юридичною силою. Судові рішення, які містять правові позиції щодо застосування норм адміністративного права, формують усталену судову практику та забезпечують однакове застосування правових норм. Прецедентний характер рішень вищих судових інстанцій проявляється через обов'язковість їх врахування при розгляді аналогічних справ, що сприяє єдності правозастосування та правовій визначеності [2, с 162].

Роль судового прецеденту в адміністративному праві розкривається через його функціональне призначення. Судові рішення прецедентного характеру забезпечують динамічний розвиток правового регулювання адміністративних відносин, дозволяють оперативно реагувати на зміни суспільних відносин та заповнювати прогалини у законодавстві. Правотворча функція судів реалізується через формування правових позицій, які конкретизують та розвивають нормативні приписи, адаптують їх до реальних суспільних відносин [3, с. 8].

Механізм формування судового прецеденту в адміністративному праві включає декілька етапів: виявлення прогалини або колізії у правовому регулюванні, формування правової позиції судом вищої інстанції, закріплення усталеної практики застосування певної норми права, забезпечення однакового застосування сформованої правової позиції при вирішенні аналогічних справ [1, с. 137].

В адміністративному судочинстві типові та зразкові справи нагадують судовий прецедент, але не мають загальнообов'язкового статусу. Типові справи, що мають такі фактичні властивості та правові питання, дозволяють уніфікувати підходи до вирішення

аналогічних спорів, що забезпечує стабільність судової практики. Зразкові справи, прийняті Верховним Судом, є орієнтиром для нижчих судів та сприяють єдності правозастосування. Наприклад, розглядаються справи про нарахування пенсії військовослужбовцям або оскарження податкових рішень.

Отже, розвиток прецедентного права в адміністративному судочинстві сприяє забезпеченню єдності судової практики та правової визначеності. Формування усталених підходів до вирішення типових адміністративних справ дозволяє підвищити ефективність судового захисту прав та інтересів учасників адміністративних правовідносин. Судовий прецедент виступає інструментом забезпечення справедливого балансу публічних та приватних інтересів у сфері публічного управління. Практичне значення судового прецеденту проявляється у можливості оперативного реагування на зміни суспільних відносин та заповнення прогалин у законодавстві. Правові позиції судів вищих інстанцій забезпечують динамічний розвиток адміністративного права, його адаптацію до нових викликів та потреб суспільства. Судова практика виступає джерелом розвитку доктрини адміністративного права, формуючи нові підходи до розуміння та застосування правових норм.

Список використаних джерел:

1. Золотухіна Л. О. Методологія дослідження поняття «публічний інтерес» як адміністративно-правової категорії. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 1(26). С. 135–139. URL: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1\(26\).26](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1(26).26)
2. Мішина Н. В. Адміністративно-правові проблеми державного контролю. *Наукові праці Національного університету “Одеська юридична академія”*. 2022. Т. 28, № 29. С. 160–165. URL: <https://doi.org/10.32837/npnuola.v28i29.729>
3. Bondarenko Y. I. Legal precedent as a source of law in European countries. *Scientific papers of the legislation institute of the verkhovna rada of ukraine*. 2021. No. 1. P. 6–12. URL: <https://doi.org/10.32886/instzak.2021.01.01>

Остаюк Ілона Вадимівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ НОРМ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Муніципально-правові норми – це змістовно та формально визначені, встановлені або санкціоновані державою, українським народом або його частиною, асоційованою як територіальна громада, загальнообов’язкові правила поведінки суб’єктів муніципально-правових відносин, за невиконання або неналежне виконання яких настає юридична відповідальність.

Для розвитку правової науки та практики місцевого самоврядування в сучасному світі дослідження особливостей правил муніципального права України є важливим. Децентралізація влади, реформи та необхідність європейського правового регулювання муніципальних відносин роблять цю тему актуальною. Розуміння особливостей муніципального законодавства дозволяє зрозуміти його роль у регулюванні суспільних відносин у цій сфері та визначити проблеми та перспективи розвитку муніципального законодавства України. Правила муніципального права мають особливі риси, які відображають особливості місцевого самоврядування як публічної влади, а також право територіальних громад вирішувати власні проблеми [1; 115-124].

Публічне та приватне право регулюють суспільні відносини, що робить особливості муніципального права складними. Організація та діяльність органів місцевого самоврядування, включаючи їх створення, компетенцію, форми та методи діяльності, а також їхні відносини з іншими суб’єктами публічної влади, регулюються правовими нормами муніципального права.

Муніципально-правові норми об'єднуються в муніципально-правові інститути. У юридичній літературі дослідження муніципально-правових інститутів, формулювання їх поняття, висвітлення юридичного змісту та видів здійснено поверхово. Так, здебільшого муніципально-правові інститути визначають як певні сукупності норм, що регулюють певну групу взаємопов'язаних однорідних суспільних відносин у межах галузі муніципального права. Конституція визначає основні норми та гарантує, що вони виконуються та охороняються [2; 16-23].

Муніципально-правові норми поділяються за основними критеріями: за суттю – на матеріальні, які встановлюють права та обов'язки у сфері місцевого самоврядування, та процесуальні, що визначають порядок їх реалізації. За змістом норми поділяються на регулятивні, які створюють права та обов'язки, та охоронні, що забезпечують захист прав. За формами вони включають закони, підзаконні акти та локальні рішення. За джерелами виділяють конституційні, законодавчі та локальні норми. За місцем і часом дії норми можуть бути територіальними, тобто діють у межах певної території, або часовими – діють протягом визначеного періоду. За об'єктами і суб'єктами муніципально-правові норми регулюють відносини між громадянами, територіальними громадами та органами місцевого самоврядування. [3; 267].

Отже, муніципально-правові норми України регулюють місцеве самоврядування, забезпечуючи автономію територіальних громад та їх органів. Вони поєднують публічні і приватні аспекти, швидко адаптуються до змін, реформ та європейських стандартів, охоплюють фінансові питання, управління комунальним майном та створення місцевих бюджетів. Вони сприяють ефективному функціонуванню місцевих органів влади, підвищуючи якість життя на місцях та забезпечуючи баланс між правами громад і обов'язками перед державою.

Список використаних джерел:

1. Кофман Б. Конституційно-правовий простір місцевого самоврядування України: параметральні ознаки та роль у становленні локальної демократії. Scientific Collection «InterConf», (128): with the Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference «Science and Practice: Implementation to Modern Society» (October 16-18, 2022; Manchester, Great Britain) by the SPC «InterConf». Peal Press Ltd., 2022. P. 115–124.

2. Батанов О. В. Концепт «муніципальне право – комплексна галузь права»: критичний аналіз сучасних підходів. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: журнал. Серія Право. 2023. Вип. 16 (28). С. 16–23

3. Камардіна Ю. В. Муніципальна реформа в Україні та державах-членах Європейського Союзу в умовах європейської міждержавної інтеграції: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Київ, 2020. 267 с.

Останик Ілона Вадимівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

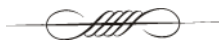
Принципи адміністративного права є основоположними засадами, що регулюють відносини між суб'єктами владних повноважень і громадянами, забезпечуючи законність, справедливість і гуманізм у державному управлінні. Принципи адміністративного права являють собою фундаментальну основу функціонування адміністративного судочинства та відображають сутнісні характеристики механізму правового регулювання публічно-правових відносин. Адміністративне судочинство як форма здійснення правосуддя спирається на загальноправові та спеціальні принципи, котрі забезпечують належне здійснення

адміністративного судочинства та захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у публічно-правових відносинах. Реалізація принципу верховенства права в адміністративному судочинстві передбачає утвердження правової визначеності, дотримання вимог щодо якості закону та наявності механізму запобігання зловживанню дискреційними повноваженнями [2, с. 26]. Центральним принципом є верховенство права, яке вимагає пріоритету прав і свобод людини, поваги до її гідності, правової визначеності, якісного законодавства та механізмів запобігання зловживанню дискреційними повноваженнями. Принцип законності зобов'язує органи влади діяти виключно в межах компетенції, визначеної законом, забезпечуючи громадянам право оскаржувати порушення. Принцип правової визначеності гарантує стабільність правовідносин, передбачуваність і прозорість дій органів влади. Принцип справедливості вимагає прийняття обґрунтованих рішень із врахуванням інтересів кожної особи, а принцип пропорційності — уникнення надмірного втручання в права громадян та використання лише необхідних засобів для досягнення цілей. Принцип публічності забезпечує відкритість і прозорість дій адміністративних органів, спрямованих на захист прав громадян та досягнення справедливості у державному управлінні. Сутнісне значення законності проявляється у встановленні чітких меж діяльності суб'єктів владних повноважень та створенні ефективних механізмів контролю за їх діяльністю. Принцип рівності учасників адміністративного процесу перед законом і судом забезпечує однакове застосування судом закону до всіх учасників адміністративного процесу незалежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак. У практичному вимірі реалізація принципу рівності передбачає надання всім учасникам адміністративного процесу рівних можливостей щодо надання доказів, їх дослідження та доведення перед судом їх переконливості [1, с. 57]. Практична реалізація даного принципу відбувається шляхом відкритого розгляду справ, повного фіксування судового процесу технічними засобами, забезпечення доступу до судових рішень. Змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів виступає важливим принципом адміністративного судочинства, який забезпечує активну участь сторін у процесі доказування обставин справи. Адміністративний суд створює необхідні умови для всебічного і повного дослідження обставин справи, сприяє учасникам процесу в реалізації їхніх процесуальних прав та виконанні процесуальних обов'язків [3, с. 84].

Отже, узагальнюючи, можна зробити висновок, що принципи адміністративного права є фундаментальною основою регулювання публічно-правових відносин, забезпечуючи баланс між захистом прав громадян та ефективністю державного управління. Застосування таких принципів, як верховенство права, законність, пропорційність, рівність учасників процесу та публічність, дозволяє забезпечити довіру громадян до судової системи, мінімізувати зловживання владними повноваженнями та гарантувати дотримання демократичних стандартів у правовій державі.

Список використаних джерел:

1. Гончар. С. Сутність адміністративного судочинства через призму поглядів вчених. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2020. № 1 (39). С. 55–65. URL: <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2020-39-1-55-65>
2. Колпаков В. Адміністративне судочинство: співвідношення з адміністративним процесом і предметом адміністративного права. *Право України*. 2018. № 2018/02. С. 26. URL: <https://doi.org/10.33498/louu-2018-02-026>
3. Токмілова Л. Гарантії забезпечення процесуальних прав учасників адміністративного судочинства: поняття та класифікація. *Знання європейського права*. 2020. № 4. С. 80–89. URL: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.9>

Пашкевич Анна Анатоліївна,

*здобувач вищої освіти бакалаврського рівня 5 курсу юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ЗАХИСТІ ПРАВ ДІТЕЙ: РОЛЬ ПІЛОТНИХ ПРОЄКТІВ ТА СУДОВОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

Захист прав дітей є одним із ключових обов'язків держави, закріплених у Конституції України. Основний Закон України передбачає особливу турботу і захист для дітей та гарантує державну підтримку для дітей, позбавлених батьківського піклування, та захист від будь-яких форм насильства чи експлуатації [1]. У сучасних умовах воєнного стану ці положення набувають особливого значення, адже діти стають однією з найбільш уразливих категорій населення.

Війна принесла безліч викликів, коли українське суспільство переживає складні соціальні та економічні трансформації, захист прав дітей стає особливо важливим питанням. Воєнні дії, економічна нестабільність та порушення прав найменш захищених категорій громадян, зокрема дітей, вимагають рішучих дій від держави. Міжнародні організації відзначають зростання випадків порушення прав дітей, зокрема їх залучення до судових процесів як свідків чи потерпілих [2]. Розлучення, усиновлення, міграція, насильство — це лише деякі обставини, за яких дитина може стикнутися із системою правосуддя у тій чи іншій формі. Для багатьох дітей це стає складним і травматичним досвідом, хоча ситуація могла б бути організована зовсім інакше, уникаючи зайвих труднощів та непередбачених перешкод. У відповідь на ці загрози держава впроваджує нові механізми захисту, втілює нові проекти, щоб кожна дитина, навіть у складних життєвих обставинах, відчувала себе в безпеці, отримувала належний захист та підтримку, а процеси, пов'язані з її правовим або соціальним статусом, завдавали їй найменших психологічних страждань [3, с. 5].

Одним з таких проєктів є спеціалізація суддів у справах сім'ї та дітей - це є вагомий крок до побудови правосуддя, дружнього до дитини. Даний проєкт підтримується на найвищому державному рівні. Зокрема Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду та Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та ГО «ВГЦ "Волонтер"» активно ініціює розвиток цього проєкту, спрямовуючи зусилля на вдосконалення правосуддя у даній чутливій сфері. Правосуддя, дружнє до дитини, має свої особливості, відмінні від підходів, що застосовуються щодо дорослих людей, які потрапляють у сферу дії правосуддя. А сам судовий розгляд повинен відповідати інтересам дитини, відбуватися в атмосфері розуміння, що дозволить дитині брати у ньому участь та вільно висловлювати свою думку.

Основними завданнями пілотування даного проєкту є:

- адаптація судового розгляду до потреб дитини та його спрямованість на її найкращі інтереси;
- забезпечення підготовки фахівців, які працюють із дітьми в системі правосуддя;
- запровадження спеціалізації суддів з розгляду справ сім'ї та дітей;
- покращення доступу до правосуддя шляхом залучення до вирішення справ щодо сім'ї та дітей суддів відповідної галузевої спеціалізації;
- втілення системного підходу та ефективної міжвідомчої взаємодії в питанні захисту прав дитини, яка потрапила в сферу дії правосуддя;
- сприяння якісному й оперативному розгляду судових справ з питань сім'ї та дітей суддями, що мають поглиблені знання та навички з розгляду такої категорії справ;
- формування якісно нової системи правосуддя, дружнього до дитини [4].

На теперішній час в даному проєкті задіяні лише деякі суди, але я впевнена, що з часом така спеціалізація буде застосовуватися все частіше, адже формування системи правосуддя, дружньої до дитини, — це інвестиція в майбутнє України. Забезпечуючи захист прав дітей сьогодні, держава створює умови для формування свідомого, освіченого та відповідального покоління. Успішне впровадження пілотного проєкту може стати вирішальним кроком у

становленні судової системи, яка на перше місце ставить інтереси дітей. Адже у конвенції ООН про права дитини 1989 року зазначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, зробиють їх державні чи приватні установи, що займаються питаннями соціального забезпечення, суди, адміністративні чи законодавчі органи, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [5].

Без сумніву запровадження сімейної спеціалізації суддів може стати позитивним кроком у сфері правосуддя дружнього до дитини, що буде ґрунтуватися на міжнародних стандартах і взятих Україною на себе зобов'язання за міжнародними договорами, це відповідатиме потребам національного правозастосування, у зв'язку із чим актуальним є проведення аналізу досвіду функціонування сімейної спеціалізації суддів.

Ще одні інноваційні підходи у захисті дітей є методика «Зелена кімната», яка може застосовуватись суб'єктами захисту прав дітей для проведення інтерв'ювання (допиту/опитування) дитини з урахуванням її вікових та психологічних особливостей та в умовах, що мінімізують та не допускають повторної травми психіки дитини, адже у житті, особливо в реаліях сьогодення, коли на нашій території іде війна, діти часто стають свідками або потерпілими різних кримінальних проваджень, що завдає їм глибоку емоційну та психологічну травму. Через це процес допиту та опитування має бути організований таким чином, щоб дитина почувала себе комфортно, а її слова та переживання були почуті без додаткових стресів. Саме це і закладено в методиці «Зелена кімната».

Тобто, «Зелена кімната» – це система заходів для забезпечення прав і свобод дитини в ході слідчих та процесуальних дій через створення сучасних умов та впровадження європейських стандартів у спілкуванні з дитиною, що стала свідком, постраждала від певного кримінального правопорушення або перебуває у конфлікті із законом. Такий підхід використовується у багатьох країнах світу, зокрема в Німеччині, Польщі, Естонії, Грузії тощо [6, с. 6].

Ключовими завданнями використання методики «Зелена кімната» є:

- встановлення взаємодії з дитиною з урахуванням її вікових та психологічних особливостей, сприяння відкритому спілкуванню з нею;
- отримання достовірних показань дитини в умовах, дружніх до дитини, та з дотриманням принципів правосуддя, дружнього до дитини ;
- мінімізація та недопущення повторності травмування дитини, блокування гострих стресових реакцій у дитини, що можуть виникнути під час її допиту/опитування;
- прийняття справедливого рішення судом Робота з дитиною за методикою «Зелена кімната» можлива з дитиною будь-якого процесуального статусу під час досудового розслідування та судового розгляду [7, с. 20-23].

Загалом в Україні прийнято вважати, що «спеціально облаштованими місцями для проведення допиту/опитування дитини» є «Зелені кімнати» та Центри «Барнахус», оскільки вони максимально підготовлені для безпечної взаємодії з дитиною. За допомогою таких місць, інші учасники кримінального провадження мають можливість спостерігати за процесом допиту та становити уточнюючі запитання через психолога-інтерв'юера, який допомагає уникнути додаткових стресових ситуацій для дитини. Процес допиту чи опитування дитини фіксується за допомогою відеокамери, а отриманий запис може використаний як доказ у справі. В тому випадку, якщо немає доступу до спеціалізованого приміщення допит чи опитування дитини може проводитися в іншому доступному місці, де будуть забезпечені максимально комфортні умови [8, с. 45]. Слід зазначити, що місце проведення допиту/опитування дитини має відповідати критерію «безпечне місце». Головними умовами ефективності методики «Зелена кімната» є дотримання формули ефективної взаємодії з дитиною : «безпечне місце» + «безпечний дорослий» = «дитина у безпеці»[9 с.20].

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити, що інноваційні підходи до захисту прав дітей, зокрема спеціалізація суддів у справах сім'ї та дітей і впровадження методики «Зелена кімната» , є важливим кроком у гармонізації національної правової системи з міжнародними стандартами. Розвиток даних ініціатив в Україні сприяє створенню більш чутливого та

професійного підходу до розгляду справ за участю дітей, забезпечуючи їхні права та найкращі інтереси. Такий розвиток підкреслює правильність обраного державою курсу у сфері захисту прав дітей.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996р зі змінами. Відомості Верховної Ради України.1996. №30 ст.141 Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Інформаційно-аналітичний портал «ФАКТ». Факти аналітика коментарі тенденції, URL: <https://fact-news.com.ua/v-ukraini-startuvav-pilotnyy-proekt-schodo-zaprovadzhennya-spetsializatsii-suddiv-u-spravah-sim-i-ta-ditey/> (дата звернення : 02.12.2024)
3. Рада Європи. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей : монографія., 2013. с.94 ISBN 978-92-871-7710-0 .
4. Верховний Суд . URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/presentation/news/1710562/> (дата звернення 28.11.2024).
5. Конвенція ООН про права дитини від 20 жовтня 1989 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
6. Методичні рекомендації для суддів щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» , Київ, 2022. 50 с. УДК 343.137.
7. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. 48 с.
8. Буря О.Д. Проведення допиту/опитування дитини в умовах збройного конфлікту та/або воєнного стан. Київ, 2022. 64 с. ISBN 978-617-7402-90-8.
9. Попов Г., Урумова Т. Методичні рекомендації щодо опитування дітей у межах розслідування / за ред. Т. Цюман. Київ, 2021. 112 с.

Писаренко Олександра Валеріївна,

*аспірантка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВА ПРИРОДА АДМІНІСТРАТИВНОГО ДОГОВОРУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ І ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

У сучасних умовах розвитку правової держави та реформування публічного управління та адміністрування особливої значимості набуває такий ефективний інструмент публічного адміністрування як адміністративний договір. Він, на відміну від такого інструменту як адміністративний акт забезпечує гнучкість, взаємодію та правову визначеність у врегульованих ним правовідносинах публічно-владного характеру за участю суб'єкта владних повноважень, іншого владного суб'єкта, юридичної особи чи фізичної особи-підприємця. Адміністративний договір є одним зі способів захисту прав і свобод людини і громадянина, що використовується в правотворчій та правозастосовчій діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [1, с. 295]. На відміну від традиційних адміністративно-владних методів, адміністративний договір сприяє впровадженню принципів партнерства та співпраці, що відповідає сучасним тенденціям демократизації публічного управління, дозволяє виробити кращий алгоритм правового регулювання, забезпечивши інтереси як держави, так і недержавного суб'єкта, діяльність якого урегульовується адміністративним договором. В умовах реформування системи публічного адміністрування в Україні, децентралізації місцевої публічної влади, розширення компетенції місцевих органів публічної адміністрації, адаптації законодавства України до стандартів Європейського Союзу, стають актуальними наукові дослідження не тільки пов'язані із визначенням поняття адміністративного договору, його правової природи та істотних умов, а й ті, що пов'язані із дослідженням особливостей застосування окремих видів адміністративних договорів у

діяльності місцевих органів публічної адміністрації, в тому числі у сфері розподілу повноважень та фінансів між органами публічної адміністрації, реалізації адміністративно-процедурних повноважень щодо надання адміністративних послуг.

Поняття адміністративного договору можна знайти у п. 16 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України, відповідно до якого адміністративний договір визначається як спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону. У законодавстві визначено, що адміністративний договір може бути застосований для розмежування чи делегування компетенції органів публічної адміністрації, для визначення порядку взаємодії між ними, для перерозподілу або об'єднання фінансових ресурсів, а також як альтернатива виданню адміністративного акту як результату адміністративно-процедурного правовідношення [2]. Оскільки укладення адміністративного договору входить до компетенції державно-владного суб'єкта, який наділений управлінськими правами та обов'язками, то можна припустити, що предметом адміністративного договору є здійснення управлінських дій, а метою договору є захист, забезпечення і задоволення публічних інтересів [3, с. 66].

У адміністративно-правовій доктрині правова природа адміністративного договору передбачає його ототожнення із зовнішньою формою вираження публічного адміністрування, за допомогою якого впроваджується диспозитивний метод правового регулювання адміністративно-правових відносин між органами публічної адміністрації, а також між суб'єктами публічної адміністрації та приватними особами [4, с. 228], із договором, що оформлює спільне волевиявлення суб'єктів владних повноважень або суб'єкта владних повноважень і фізичної чи юридичної особи, встановлює, змінює чи припиняє їхні взаємні права й обов'язки у сфері публічно-правових відносин, і загалом спрямовується на забезпечення задоволення певного публічного (суспільного) інтересу [5, с. 136], із нормативно-правовим договором з обов'язковою участю суб'єкта владних повноважень [6, с. 76], із правостановлюючим, правозмінюючим або правоприпиняючим юридичним фактом та правовим актом публічного управління [7, с. 93], із регулятором адміністративно-правових відносин, інструментом або формою діяльності органів публічного адміністрування [8, с. 139; 9, с. 253; 10]. Таким чином, адміністративний договір є з одного боку, правовим актом органу публічної адміністрації, оскільки здійснює нормативно-правове (що стосується визначення «компетенційних» та фінансових питань) або індивідуально-правове (що стосується визначення питань надання адміністративних послуг або реалізації адміністративно-процедурних повноважень) регулювання правовідносин публічно-правового характеру. В той же час, адміністративний договір має не односторонній (як правовий акт), а двосторонній характер, оскільки визначає взаємні права та обов'язки у публічно-правовій сфері; обов'язковим учасником такого договору є орган публічної адміністрації, хоча іншою стороною може бути й недержавний суб'єкт. При цьому, адміністративний договір повинен містити умови, передбачені законодавством як істотні або такі, що внесені за наявності спільної згоди обох сторін і наявності компетенції, а укладений може бути лише у випадках прямо визначених законодавством [11, с. 119-120].

Однією із таких сфер є сфера перевезень пасажирів автомобільним транспортом на міських автобусних маршрутах загального користування. Відповідно до п. 12 п. а ст. 30 Закону України «Про місцеве самоврядування» виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад вправі здійснювати залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, до участі в обслуговуванні населення засобами транспорту і зв'язку [12]. В Законі України «Про автомобільний транспорт» такий договір має назву «договір про організацію перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування», який укладається між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування та автомобільним

перевізником, яким є переможець конкурсу, організованого місцевим органом публічної адміністрації [13].

Список використаних джерел:

1. Світличний О. П. Адміністративні правовідносини у сфері земельних ресурсів України: проблеми теорії та практики правозастосування: монографія. Донецьк: Державне видавництво «Донбас», 2011. 410 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (із наступними змінами та доповненнями). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
3. Сіренко А. М. Загальні умови адміністративного договору, які породжують адміністративні правовідносини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2016. Випуск 36. Том 2. С. 65-68.
4. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В.Галуцько, П.Діхтієвський, О.Кузьменко та ін.; за ред. В.Галуцька, О.Правоторової. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
5. Константий О. В. До проблеми визначення поняття адміністративного договору в законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 133-137.
6. Сидор М. Я. Договірні-правова форма в системі взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Випуск 30. Том 2. С. 75-81.
7. Гулак Л. С. Класифікація адміністративних договорів у сфері підприємницької діяльності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. Випуск 30. С. 91-96.
8. Мороз В. О. Адміністративно-правові засади діяльності місцевих органів публічної адміністрації в Україні в умовах європейської інтеграції. Дис. ... докт.філ. Спец. 081 – Право. Хмельницький, 2024. 206 с.
9. Біла В. Р. Правові форми публічного адміністрування в Україні. Дис. ... докт.юр.наук. Спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ, 2020. 431 с.
10. Токар А. М., Гаврік Р. О. Адміністративний договір у публічному адмініструванні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія Право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 4. URL: <https://teicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-14-01-12/2024-14-01-12>.
11. Михайлов О. О. Судовий контроль адміністративних судів за діяльністю публічної адміністрації в Україні. Дис. ... докт.філ. Спец. 081 – Право. Хмельницький, 2024. 204 с.
12. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 року (із наступними змінами та доповненнями). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.
13. Закон України «Про автомобільний транспорт» від 5 квітня 2001 року (із наступними змінами та доповненнями). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text>.

Плисюк Наталія Миколаївна,

професор кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНІВ МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ

Питання протидії злочинам міжнародного характеру завжди знаходяться в епіцентрі інтересів науковців і це є об'єктивно виправданим. Наука міжнародного кримінального права серед своїх завдань має встановлення закономірностей та тенденцій розвитку норм законодавства, як міжнародного, так і внутрінаціонального, зумовлених багатьма факторами. До таких факторів можна віднести насамперед вдосконалення норм законодавства, їх

уніфікація, поширення кращих практик та закріплення як стандартів.

Україна приймає активну участь у співробітництві з міжнародним співтовариством у сфері протидії вчиненню міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру зокрема. Актуальність такої протидії зростає завдяки активній діяльності Міжнародного кримінального суду, що сприяє розвитку співпраці з міжнародними організаціями у сфері саме протидії злочинності, вдосконаленню законодавства держав світу та застосуванню кращих практик у даній сфері.

Питання протидії злочинності завжди відігравало важливе значення у світовій спільності, та з кожним роком воно все більше набуває глобального міжнародного характеру. Транснаціональна організована злочинність є проблемою, що завдає надзвичайно великої шкоди економіці держав та підриває їх безпеку. Адже, торгівля людьми, незаконний обіг наркотиків, торгівля зброєю, незаконне ввезення мігрантів, екологічні злочини, тощо приносять державам надзвичайно великі збитки. Транснаціональна організована злочинність приводить не лише до значних фінансових збитків, але й до втрат людських життів. Мільйони людей втрачають життя через наркотики, насильство, вогнепальну зброю, які пов'язані з контрабандою та торгівлею людьми.

Для Європейського Союзу проблема транснаціональної злочинності також становить суттєву загрозу безпеці. За даними Європолу, головним джерелом доходу для близько 40% європейських транснаціональних злочинних угруповань є незаконний обіг наркотиків, а спалах епідемії, пов'язаної з вірусом COVID-19, тільки розширив коло їхньої діяльності [1].

У сучасному світі, де відбувається глобалізація, спостерігається збільшення різноманітності форм організованої злочинної діяльності. Замість традиційних ієрархічних структур, все частіше зустрічаються мережеві структури, які взаємодіють між собою. Організовані злочинні групи, що займаються контрабандою та розповсюдженням нелегальних товарів, також займаються незаконним обігом наркотиків. Такі зв'язки між незаконними операціями наркотиків та іншими формами транснаціональної організованої злочинності вимагають комплексного підходу до їх запобігання.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [2], яка була підписана 15 листопада 2000 року, ратифікована 4 лютого 2004 року та набула чинності для України 21 травня 2004 року, є головним міжнародним документом в боротьбі з організованою злочинністю. Конвенція зобов'язує держави вживати необхідні заходи, включаючи створення нових механізмів взаємної правової допомоги між державами, видачу, налагодження співпраці міжнародних правоохоронних органів, надання технічної допомоги та підготовку необхідних кадрів.

На думку окремих науковців правове регулювання протидії міжнародній злочинності здійснюється на основі норм не лише міжнародного, але й внутрішньодержавного права. І це, на нашу думку, є цілком виправданим. Ряд вчених зауважує, що питання міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю є полісистемним. Так, А.В. Підгородинська зауважує, що інститут міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю формується на основі положень як міжнародного, так і національного права, тобто перебуває на зіткненні кількох правових систем [3, с.114].

На думку О.Іванченко, динаміка співвідношення норм міжнародного і національного права свідчить про поширення сфери регулювання міжнародного права, передусім, за рахунок залучення до його сфери нових напрямів, пов'язаних з міжнародним співробітництвом. Отже, поширюється сфера так званого спільного регулювання суспільних відносин нормами міжнародного і національного права [4, с. 178].

На практиці кожна держава (зокрема її відповідні органи з повноваженнями) діє в межах внутрішнього права, зокрема на основі норм Конституції та інших Законів. Однак, на міжнародному рівні дії держав визначаються міжнародним публічним правом, яке складається з міжнародних договорів та статутів міжнародних організацій, загальноприйнятих принципів права, судових рішень та доктрини з публічного права. У протидії зі злочинністю, міжнародна взаємодія базується на співпраці держав та їх органів відповідно до встановлених законом

загальних засад та правил, а також відповідальності за порушення встановлених зобов'язань. Застосування як внутрішньодержавного, так і міжнародного права і розкриває суть протидії вчиненню міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру.

Та в такому випадку варто враховувати, що кожна з правових систем, що задіюється при протидії вчиненню злочинів міжнародного характеру має чіткі межі, закономірності розвитку і не може зливатися з іншою при застосуванні. В цьому і одержують свій прояв завдання науки міжнародного кримінального права – встановлення закономірностей та тенденцій розвитку сфери регулювання норм міжнародного кримінального права та вдосконалення норм відповідних галузей внутрішнього права співпрацюючих держав, їх гармонізації, поширення кращих практик та закріплення як стандартів, зокрема в джерелах міжнародного права.

Злочинні дії, які можуть стати міжнародною загрозою, стають все більш розповсюдженими. Це включає незаконний обіг наркотиків, культурних цінностей, зброї, торгівлю людьми, дитячу порнографію та інші. Для ефективної протидії такій злочинності необхідно, щоб більшість держав співпрацювала та поєднувала внутрішні та міжнародні зусилля.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, варто зауважити, що участь України в міжнародному співробітництві є необхідною для вирішення важливих соціально-економічних, політичних та інших завдань. Протидія вчиненню злочинів міжнародного характеру та участь в міжнародних правоохоронних організаціях є ключовими елементами успішної реалізації цих завдань. Ефективна взаємодія між правоохоронними органами різних держав, чітке правове регулювання та застосування традиційних форм міжнародного співробітництва та пошук нових форм та напрямків співпраці є важливими факторами, які допоможуть вирішити не лише зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні, а й внутрішні проблеми.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Європолу. URL : <https://www.europol.europa.eu/>.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
3. Підгородинська А.В. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні: поняття та процесуальні форми. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Випуск 4. Том 3. С. 114-118.
4. Іванченко О.М. Способи узгодження норм національного права з нормами міжнародного права. *Юридичний вісник*. 2013. №2. С. 178-182.

Полотнянко Оксана Іванівна,

доцент кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Міжрегіональної Академії управління персоналом, адвокат, кандидат економічних наук

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ АКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, запровадженого в Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, питання захисту прав людини набуває критичного значення. Цифрові технології стали потужним інструментом у забезпеченні цих прав, зокрема через створення онлайн-платформ для отримання правової допомоги, ведення єдиних реєстрів постраждалих осіб [1], а також забезпечення доступу до соціальних послуг.

Водночас активне використання цифрових технологій супроводжується низкою викликів. Зокрема, це загроза порушення права на приватність через витоки персональних даних, обмеження доступу до інтернету в зонах бойових дій, а також ризики, пов'язані з масовими кібератаками.

Дослідження проблеми є актуальним з огляду на необхідність гармонізації цифрових практик із міжнародними стандартами захисту прав людини, забезпечення кібербезпеки та ефективного функціонування цифрових сервісів під час воєнного стану. Ця тема також важлива у контексті післявоєнної відбудови України, яка передбачає інтеграцію сучасних технологій у правову та соціальну системи держави. Поглиблення правового регулювання у сфері цифрових технологій та розробка ефективних механізмів їхнього використання для забезпечення прав людини дозволять посилити правовий захист громадян навіть в умовах збройного конфлікту.

Цифрові технології відіграють ключову роль у забезпеченні прав людини під час воєнного стану, стаючи засобом доступу до критично важливих послуг, підтримки правової та соціальної допомоги.

Так, серед основних аспектів використання цифрових інструментів можна виокремити створення державних реєстрів, що забезпечують централізований облік ВПО та осіб, які постраждали від війни, що дозволяє оперативно надавати їм соціальні та правові послуги. Прикладом є Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених, що була створена для обліку таких осіб [2]; платформа «Дія», яка стала не лише способом швидкого надання послуг, але й засобом координації державної допомоги, збору інформації про пошкоджене майно, а також розподілу соціальних виплат; платформа «Відновлення», що забезпечує подачу заявок на отримання компенсації за пошкоджене або зруйноване майно через цифровий формат тощо. Важливим кроком для забезпечення прав людини було прийняття 20 листопада 2024 року Верховною Радою України Закону України «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» (реєстр. №10256) [3]. Закон передбачає створення Державного реєстру осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України (далі – Реєстр постраждалих осіб), в якому здійснюватимуться: облік громадян, життя та здоров'ю яких завдано шкоди внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України; інформаційні обміни між державними інформаційними системами, в частині обмінів інформацією про фіксацію шкоди життю та здоров'ю громадян, якої було завдано внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України; облік видатків державного та місцевих бюджетів, бюджетів соціальних фондів, пов'язаних з наданням допомоги та підтримки громадянам, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України [4].

Водночас важливими є мобільні додатки для правової допомоги. Так, розробка спеціалізованих додатків та чат-ботів дозволяє громадянам отримувати правові консультації, дізнаватися про свої права та способи їхнього захисту. Наприклад, мобільний додаток для повідомлення про воєнні злочини або порушення прав людини – warcrimes; юридичний порадник для ВПО https://t.me/IDP_advisor_bot, OpenDataBot тощо.

Такі державні електронні сервіси та цифрові інструменти надають можливість громадянам і суб'єктам господарювання взаємодіяти з органами влади, а також забезпечують швидкий доступ до публічних послуг, координацію фінансової та матеріальної допомоги. Разом вони утворюють комплексну цифрову (digital) інфраструктуру, яка сприяє прозорості, ефективності та правовій підзвітності процесів відновлення в Україні [1]. А отже вони мають потенціал для зменшення бар'єрів у реалізації прав людини навіть у складних умовах війни., та відповідно підвищення ефективності захисту прав людини. Водночас їхнє успішне застосування потребує належного правового регулювання, забезпечення кібербезпеки та доступності таких сервісів для всіх категорій громадян.

Наряду з цим потрібно відмітити виклики забезпечення прав людини в цифровій сфері під час воєнного стану. Перш за все слід звернути увагу, що унаслідок активних бойових дій та знищення критичної інфраструктури в багатьох регіонах України значно ускладнений доступ до інтернету та цифрових платформ. Це обмежує можливості реалізації прав громадян на отримання соціальних, правових і медичних послуг. Особливо вразливими до таких обмежень є жителі тимчасово окупованих територій, зон активних бойових дій, а також

внутрішньо переміщені особи. Також, нерівномірний доступ до цифрових технологій, обумовлений як технічними, так і соціально-економічними факторами, стає додатковою перешкодою для реалізації прав людини. Найбільш уразливими категоріями є особи похилого віку, люди з інвалідністю та жителі віддалених регіонів, які мають обмежені можливості для використання цифрових сервісів.

Водночас, активне впровадження цифрових технологій супроводжується ризиками, пов'язаними із забезпеченням конфіденційності персональних даних. Уразливість електронних реєстрів, що містять інформацію про внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від війни та отримувачів соціальної допомоги, створює загрозу витоку або несанкціонованого доступу до таких даних. Масові кібератаки з боку агресора спрямовані на компрометацію або знищення цифрових ресурсів, що посилює ризики для прав людини.

Регулювання використання цифрових інструментів для забезпечення прав людини в Україні представлено низкою нормативно-правових актів. Так, Закон України «Про захист персональних даних» [5] визначає порядок збирання, обробки та зберігання персональних даних, частково адаптований до вимог GDPR (General Data Protection Regulation) [6], однак повної гармонізації ще не досягнуто. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [7]; Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [8] встановлює правові основи для використання електронної ідентифікації та довірчих послуг в Україні, зокрема їх інтеграцію з міжнародними стандартами; та інші.

Тож, сучасне законодавство України лише частково враховує специфіку забезпечення прав людини в цифровому середовищі під час воєнного стану. Відсутність чітких норм, які регулюють використання цифрових технологій для забезпечення доступу до правової допомоги, соціальних послуг та захисту персональних даних, ускладнює ефективну реалізацію таких прав. В умовах війни цифровий простір стає ареною для інформаційних і кібератак, спрямованих на підрив довіри до державних інституцій, блокування доступу до правових та соціальних сервісів, а також поширення дезінформації. Це унеможливує повноцінну реалізацію прав людини, зокрема права на доступ до інформації, правосуддя та соціальної допомоги.

Ці виклики потребують комплексного підходу до їх вирішення, зокрема вдосконалення правового регулювання, впровадження сучасних технологій захисту персональних даних, забезпечення кібербезпеки та зменшення цифрової нерівності серед громадян. Вирішення цих питань є ключовим для захисту прав людини як у період воєнного стану, так і в процесі післявоєнної відбудови України.

На підставі вищенаведеного, можна зробити висновок, що Україна має потужний фундамент для використання цифрових інструментів у сфері прав людини, проте необхідно вдосконалити законодавство, враховуючи міжнародні стандарти та найкращі практики. Тож, розробка та впровадження уніфікованих стандартів захисту персональних даних під час війни, інтеграція міжнародного досвіду щодо кіберзахисту у правовій сфері та посилення координації між державними органами та міжнародними партнерами для захисту цифрових прав є основними напрями подальшої роботи.

Список використаних джерел:

1. Калаченкова К.О. Роль державних електронних сервісів у прискоренні відновлення. *Відновлення України у повоєнні часи: виклики, стратегічні пріоритети, ресурсне забезпечення, потенціал майбутнього розвитку*: міжнародна науково-практична конференція, 10-11 жовтня 2024 року. URL: <https://peers.international/paper/rol-derzhavnikh-elektronnikh-servisiv-u-priskorenni-vidnovlennya>

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014р. № 1706-VII. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#top>

3. Верховна Рада України прийняла Закон про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації

проти України. *Прес-служба Апарату Верховної Ради України. Законодавство України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/255785.html>

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про облік осіб, життя та здоров'ю яких завдано шкоди внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України». *Законодавство України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43188>

5. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481

6. GDPR (Загальний регламент про захист даних). URL: <https://gdpr-text.com/uk/>

7. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017р. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 45. Ст.403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

8. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 45. Ст.400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>

Пухка Юлія Володимирівна,

викладач кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, юрисконсульт ПП «Автогаз-Захід»

Пухкий Володимир Михайлович,

депутат Хмельницької районної ради VIII скликання, директор ТОВ «Автопілот»

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ КОМУНАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ

Реформа місцевого самоврядування у нашій державі разом із децентралізаційми процесами організації публічної влади окрім позитивних складових поступу євроінтеграційних прагнень і наближення законодавства України до законодавства ЄС, породила низку проблемних аспектів її якісного упровадження в окремих сферах функціонування органів місцевого самоврядування і як правової, так і управлінської природи щодо змістовної суті повноважень з приводу управління комунальною власністю громад. А з огляду на те, що саме завдяки повноваженням, чітко наданим законодавцем можна провадити ефективну діяльність із реалізації мети та цілей місцевого самоврядування, то неабияка цінність простежується у важливості тематики і нагальності в аналізі явищ і процесів, тісно між собою пов'язаних у лоні всієї державної регіональної політики як такої.

Щодо поняття «дискреційних повноважень», то законодавцем одноваріантного визначення не розроблено, проте це не заважає послуговуватися цілком широкими та комплексними визначеннями виробленими як Комітетом Міністрів Ради Європи, так і НАЗК, а також судовою практикою. КМ РС надав такий термін: «*дискреційні повноваження*» означає повноваження, які залишають адміністративному органу певний ступінь свободи щодо прийняття рішення, дозволяючи йому обирати з-поміж кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає більш відповідним. Для чіткості та обґрунтувань у діяльності органів місцевого самоврядування і здійснення ними такої правоможливості у свої дискреційних повноваженнях, більш чіткішим є визначення розроблене НАЗК: «*дискреційні повноваження*» – повноваження осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначати повністю або частково зміст чи обсяг рішення, яке приймається органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, або обирати на власний розсуд один із кількох варіантів рішень, передбачених проектом акту, встановлювати строки, підстави та порядок прийняття рішень [1].

З огляду на те, що органи місцевого самоврядування отримали чимало повноважень і зобов'язані вирішувати чи не найбільше справ місцевого значення, представляючи інтереси мешканців територіальних громад і тим самим проводити розвиток регіональної політики з досяжністю до регульованих сфер суспільних відносин. Яскравим прикладом, і у певній мірі обставиною, що спонукатиме до більш глибоких наукових розвідок у царині як публічного управління та адміністрування, так і у галузі права, є проблемні аспекти організації та функціонування правовідносин із передачі об'єктів спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в управлінні районних і обласних рад у власність громад. На важливість та потребу приділення увазі окресленому аспекту свідчить сформована за роками опісля процесу започаткування процедур приймання-передачі такого комунального майна громадами і наявності спорів у публічно-правових спорах. До прикладу, наводимо рішення суду у справі за позовом Дрогобицької міської ради Львівської області до Дрогобицької районної ради Львівської області про зобов'язання прийняти рішення щодо передачі об'єктів спільної власності територіальних громад Дрогобицького району до комунальної власності Дрогобицької міської територіальної громади. Суд першої інстанції, з висновками та правильним застосуванням норм матеріального права якого погодилися як апеляцій, так і касаційний суд, правильно витлумачив заявлені вимоги позивача, вказавши, що суд не може втручатися у дискреційні повноваження органу місцевого самоврядування щодо вирішення питань, які, у відповідності до чинного законодавства України, віднесені до виключних повноважень органів місцевого самоврядування (в даному випадку Дрогобицької районної ради Львівської області), оскільки до компетенції судів віднесено розгляд вимог виключно *про спонукання розглянути подане зацікавленою особою клопотання без визначення змісту самого рішення* [2]. Попри те, що суд розглянув спір виключно в межах заявлених позивачем вимог для теорії публічного управління та адміністрування, а також для практичної роботи на пленарних засіданнях у органах місцевого самоврядування ми можемо висновувати про те, що дискреційний аспект у прийнятті рішень колегіальним органом, а по суті кожним окремим представником інтересів громади є неминучим, і у аспекті прийняття таких рішень стосовно передачі комунального майна слід дотримати наявності двох неодмінних умов знаходження майна на території територіальної громади та відповідно розмежування видатків. А щонайважливіше потенційно може вплинути на розсуд депутатів місцевих рад той факт, чи задовольняють колективні потреби конкретну громаду чи громади. Власне про що суд і вказав у мотивувальній частині рішення, що не доведено належними засобами доказування обставини того, об'єкт нерухомого майна: задовольняють колективні потреби виключно Дрогобицької міської територіальної громади, оскільки такі перебувають у власності відповідача та використовуються для нормального функціонування та збереження власного майна відповідача. Відтак суд дійшов висновків про те, що позивачем не доведено порушення права прав Дрогобицької міської територіальної громади в особі Дрогобицької міської ради внаслідок не передання Дрогобицькою районною радою в порядку п.10 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» за її зверненням об'єктів нерухомого майна.

Насамкінець важливим є підкреслення необхідності урахування під час прийняття рішень заснованих на дискреції вимог Основного Закону та тих принципів місцевого самоврядування на яких і будується демократичне місцеве самоврядування. Зокрема найбільш функціональними для ухвалення рішень, котрі стосуються управління комунальним майном є принцип гласності, колегіальності та правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених законодавством, але і з огляду на потребовий підхід конкретної територіальної громади депутатам місцем рад належить застосовувати механізми співпраці і побудову взаємодії з мешканцями громад, які передуватимуть прийняттю ними самостійних, бодай і заснованих на дискреційних підходах рішень, але тим, які задовольнятимуть якнайкращі колективні інтереси громад.

Список використаних джерел:

1. 2.3.1. Визначення дискреційних повноважень. Офіційна база знань - Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/archive/print/page/1417/29.11.2023/> (дата звернення: 16.12.2024).
2. Рішення Господарського суду Львівської області від 24.04.2023 у справі № 914/2949/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110484243> (дата звернення: 13.12.2024).

Рєпін Данііл Андрійович,

*аспірант кафедри бізнес-економіки та адміністрування,
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка*

«ПРАВО НА ВІДМОВУ» ЗГІДНО НОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСА

Регламент Європейського Союзу (ЄС) 2023/1114 про ринки криптоактивів (MiCA) є знаковим регуляторним актом, спрямований на створення єдиної основи для ринків криптовалют у державах-членах. Серед ключових положень варто приділити увагу статті 13 Регламенту [1], яка вводить «право на відмову» або «право на відкликання» для роздрібних власників криптоактивів, окрім токенів, пов'язаних з активами, і токенів електронних грошей.

Право на відкликання є відповіддю на зростаюче занепокоєння щодо відсутності гарантій захисту інвесторів на криптовалютних ринках, які характеризуються надзвичайно високою волатильністю, спекулятивними діями та випадками шахрайства. Так як криптоактиви стають все більш популярними, подібні регулятивні заходи спрямовані на пом'якшення цих ризиків, підвищення довіри споживачів і вирівнювання ринку криптовалют із традиційними фінансовими секторами, саме з точки зору захисту прав інвесторів. Зазначене положення має на меті збалансувати захист власників криптоактивів із зростаючою потребою у структурованому та безпечному крипторинку, що є складною, але важливою реформою.

«Право на відмову» полягає у тому, що роздрібні власники криптоактивів повинні мати період у 14 календарних днів, протягом якого вони можуть відмовитися від своєї угоди про купівлю криптоактивів, крім токенів, пов'язаних з активами, і токенів електронних грошей, не стягуючи жодних комісій чи витрат і не вимагаючи пояснення причин такої відмови. Період відкликання починається з дати згоди роздрібною власника придбати ці криптоактиви [1].

Однак дане положення прямо виключає криптоактиви, допущені до торгів або придбані після закінчення періоду підписки, із права на відкликання. Крім того, у технічному документі (White paper) емітента має бути прозоро зазначено це право, забезпечуючи інформування споживачів під час покупки.

Запровадження права на відкликання, ймовірно, матиме серйозні наслідки для ринку криптоактивів. По-перше, воно надає переваги роздрібним інвесторам, серед яких:

1. Встановлення обов'язкового періоду охолодження в 14 днів – це період, протягом якого інвестор може прийняти рішення про відмову від контракту/угоди [2], що дозволяє зменшити ризик імпульсивних або недостатньо поінформованих інвестицій, які є поширеними у крипто-секторі.

2. Підвищення прозорості, тобто вимога до розкриття права на відмову, в технічних документах гарантує, що роздрібні інвестори будуть поінформовані про свої права до прийняття інвестиційних рішень.

3. Узгодженість із традиційним захистом споживачів. Запровадивши право на відмову, MiCA наближає крипторинки до традиційних норм захисту споживачів, роблячи його більш доступним для нових та менш досвідчених інвесторів.

Як приклад, право на відкликання є характерною рисою захисту споживачів в інших секторах, таких як онлайн-магазини та фінансові послуги (стаття 16b Директиви ЄС 2023/2673) [3]. Поширюючи цей захист на криптоактиви, MiCA узгоджує цей сектор із ширшими принципами захисту споживачів ЄС.

Тому для роздрібних інвесторів – це однозначна перевага, яка забезпечить важливу систему безпеки, дозволить підвищити довіру, залучити ще більше інвестицій та розширювати ринок криптовалют.

По-друге, разом з цим, такі положення створюють виклики для інших учасників ринку, а саме емітентів та постачальників послуг із криптоактивами. У ході дослідження було виявлено наступні:

1. Постачальники послуг, ймовірно, понесуть значні операційні витрати:

– Управління ліквідністю – підтримання достатніх резервів для обробки повернення коштів протягом передбаченого 14-денного періоду вимагатиме посиленого фінансового планування. Для невеликих «гравців» - це може відволікти ресурси від інших критичних сфер їх бізнесу, таких як технології чи інновації.

– Технічна складова – впровадження нових систем для ефективної обробки запитів на повернення коштів передбачатиме інвестиції в ІТ-інфраструктуру, включаючи засоби автоматизації обробки та відшкодування.

2. Адміністративне навантаження:

– Обробка запитів – необхідність встановлення надійних інструментів для відстеження, перевірки, підтвердження та виконання запитів на відшкодування коштів у межах встановлених строків.

– Звітування та ведення записів – відповідність також вимагає ведення повного обліку запитів, повідомлень і відшкодувань, що збільшує адміністративний тягар.

– Необхідність навчання персоналу або збільшення витрат на його розширення з метою реалізації функцій в межах права на відмову.

3. Вплив на стратегії ціноутворення:

– Компенсація ризику – постачальники послуг, емітенти можуть підвищити ціни або накласти більш суворі умови на первинні пропозиції, щоб компенсувати операційні та фінансові ризики.

– Коротша тривалість пропозиції з метою обмеження доступу для роздрібних інвесторів.

– Вплив на рентабельність – збільшення сукупних витрат і ризиків може призвести до зниження прибутковості.

Вирішення зазначених проблем вимагатиме від учасників ринку прийняття інноваційних рішень, таких як автоматизація обробки запитів, вдосконалені методи управління ризиками тощо.

Таким чином, положення МіСА представляють прогресивний підхід до захисту прав споживачів (роздрібних власників/інвесторів) на ринку криптоактивів, що відображає зобов'язання ЄС сприяти створенню збалансованої та стійкої нормативно-правової бази. Запроваджуючи право на відмову, регламент МіСА надає роздрібним власникам посилений захист і сприяє їх довірі, одночасно вимагаючи від постачальників послуг вищих стандартів підзвітності та прозорості.

Оскільки ринок криптоактивів розвивається, ефективність таких положень залежатиме від адаптивності як регуляторів, так і учасників ринку. Практична реалізація права на відмову вимагає оперативного вирішення потенційних проблем. Завдяки цьому, право на відмову може досягти подвійної мети – підвищити довіру споживачів і підтримати стабільне зростання ринку криптовалют. Право на відмову створює прецедент балансу між інноваціями та захистом споживачів у цифровій економіці.

Список використаних джерел:

1. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32023R1114>

2. Cooling-off rule. Wex - legal dictionary and legal encyclopedia. Legal Information Institute. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/cooling-off_rule

3. Directive (EU) 2023/2673 of the European Parliament and of the Council of 22 November 2023 amending Directive 2011/83/EU as regards financial services contracts concluded at a distance and repealing Directive 2002/65/EC. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/2673/oj>

*Розізнана Інна Вікторівна,
суддя Північно-західного апеляційного господарського суду, кандидат юридичних наук*

*Мельников Александр Александрович,
аспірант, помічник судді Північно-західного апеляційного господарського суду*

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

Реалізація права на судовий захист є одним із важливих потреб дотримання верховенства права у сьогоднішній час.

Варто зазначити, що судовий захист, зокрема, визначається можливістю особи, яка вважає, що її право порушене, звернутися за її захистом до компетентного суду задля його відновлення.

18.10.2023 введено в дію Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» від 29.06.2023 №3200-IX [2].

Запровадження електронного судочинства в Господарському процесуальному кодексі України (надалі – ГПК України) та зокрема, запровадження підсистеми «Електронний Суд» розширило та покращило можливість особи ефективно захистити своє порушене право.

Держава сприяє тому аби заявники частіше зверталися до суду за допомогою Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (надалі – ЄСІТС). Зазначене підтверджується включенням у 2017 році частини третьої до статті четвертої Закону України «Про судовий збір», згідно якої передбачене пониження ставки судового збору за коефіцієнтом 0,8 під час подання процесуальних документів в електронній формі [3].

Відтак особи, які звертаються з вимогами зокрема до господарського суду, за які потрібно сплатити судовий збір, мають право сплатити менший розмір судового збору.

Слід виснувати, що обмін документації за допомогою електронного судочинства має позитивні моменти. До прикладу, особа може за коротші строки вчинити відповідну процесуальну дію та звернутися до суду з відповідною заявою чи клопотанням. У разі звернення шляхом поштових засобів зв'язку така комунікація між судом та іншими учасниками судового провадження відбувається значно довше. Також під час подання процесуальних документів через підсистему «Електронний Суд» особа не витрачає коштів на послуги поштового пересилання документів. Отже, вчинення процесуальних дій за допомогою електронного судочинства має низку позитивних переваг, що в загальному сприяє швидшому вирішенню самої судової справи.

Також електронне судочинство допомагає особі здійснювати захист своїх інтересів за допомогою відеоконференцзв'язку. Фізичне перебування особи під час слухання справи у суді наразі стало не обов'язким, адже людина може активно брати участь у судових засіданнях поза межами приміщення суду в іншому суді або ж взагалі за допомогою власних засобів зв'язку. Дана реалізація права на судовий захист презюмується у статті 197 ГПК України [1].

Однак варто наголосити й на інших аспектах, які варті уваги. З початку повномасштабного вторгнення відбуваються часті відключення електроенергії, що в свою чергу зумовлює неефективне застосування електронного судочинства. Зокрема, якщо особа бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференцзв'язку віддалено, існує можливість відключення електроенергії, що по суті завадить останній взяти участь у судовому засіданні.

Такі ризики покладаються на заявника, який бажав взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою власних технічних засобів, адже згідно частини 5 статті 197 ГПК України ризики технічної неможливості участі у відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи, його представник, який подав відповідну заяву.

Також варто звернути увагу, що у разі технічних недоліків під час функціонування ЄСІТС чи несвоечасного прикріплення електронних документів до підсистеми «Електронний Суд» право особи на доступ до правосуддя може бути порушеним, що неприпустимо. У такому випадку учасник справи може вчасно не отримати відповідний процесуальний документ у судовій справі та фактично втратити своє право на належний судовий захист. Зазначені обставини унеможливають останньому подати заперечення на відзив або ж вчинити будь-яку іншу процесуальну дію.

Згідно Єдиного державного реєстру судових рішень заявники все частіше оскаржують судові рішення через виникнення процесуальних питань, які пов'язані з електронним судочинством.

Варто зазначити, що майже в кожному випадку суддя не є фахівцем у сфері інформаційних технологій, однак впровадження електронного судочинства вимагає підвищення кваліфікації й у зазначеній сфері.

До прикладу, під час встановлення пропущеного процесуального строку на апеляційне оскарження судового рішення суд повинен встановити коли саме процесуальний документ надійшов до електронного кабінету особи. Зазначене є важливою обставиною, яка допомагає підтвердити або ж спростувати мотиви, які наведені в клопотанні на поновлення пропущеного процесуального строку в порядку статті 119 ГПК України та як наслідок визнати їх поважними або ж навпаки [1].

З моменту впровадження змін до ГПК України від 29.06.2023 надсилання процесуальних документів електронними засобами зв'язку стало можливим виключно за допомогою підсистеми «Електронний Суд». Перелік осіб, які зобов'язані зареєструвати електронний кабінет у зазначеній підсистемі визначений статтею 6 ГПК України та є вичерпним. Це адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України [1].

При цьому згідно абзацу 2 частини 4 статті 170 ГПК України у господарського суду наявні повноваження залишити без розгляду подану письмову заяву (клопотання, заперечення) у разі, якщо її подано особою, яка повинна була зареєструвати електронний кабінет відповідно до частини 6 статті 6 ГПК України, однак цього не зробила [1].

До прикладу, в ухвалі Північно-західного апеляційного господарського суду у справі №906/18/23 від 20.03.2024 заяву про ухвалення додаткової постанови було повернуто з підстав відсутності у заявника електронного кабінету у підсистемі «Електронний Суд» [5].

Також ухвалою Північно-західного апеляційного господарського суду у справі №918/827/20 від 06.02.2024 повернуто апеляційну скаргу скаргнику через не усунення ним недоліків, які були встановлені суддею-доповідачем під час перевірки матеріалів апеляційної скарги [6]. Зокрема, судом апеляційної інстанції була встановлена відсутність електронного кабінету у підсистемі «Електронний Суд» апелянта, що є самостійною підставою для залишення без руху апеляційної скарги згідно абзацу 2 частини 1 статті 174 ГПК України та подальшого її повернення у разі не усунення зазначеного недоліку [1].

Отже, право на суд в даному випадку піддається обмеженням у разі порушень відповідних вимог, які передбачені ГПК України.

У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Креуз проти Польщі» від 19.06.2001 зазначено, що «право на суд» не є абсолютним. Воно може бути піддане обмеженням, дозволеним за змістом, тому що право на доступ до суду за самою своєю природою потребує регулювання з боку держави [4].

Також варто зазначити про проблеми, які виникають в учасників справи при неналежному контролі за долученням доказів до процесуального документа, який подано через підсистему «Електронний Суд». Так, у разі неналежного долучення таких доказів у сторони можуть виникнути проблеми у поновленні строку на подання додаткових доказів. Саме тому перевірка долучення усіх доказів перед їх надсиланням до суду за допомогою підсистеми «Електронний Суд» є також важливим аспектом.

На практиці це виглядає так, що наприклад особа подає заяву про ухвалення додаткової постанови та вказує перелік доказів, які підтверджують витрати, понесенні ним під час розгляду справи у суді апеляційної інстанції. Однак, під час розгляду зазначеної заяви судом встановлюється, що з технічних причин або ж особистої неуважності самого заявника електронні докази не були прикріплені до зазначеної заяви, що як наслідок є підставою для відмови в задоволенні заяви про ухвалення додаткової постанови.

Отже, впровадження електронного судочинства у ГПК України як реалізація права на судовий захист є актуальною темою у сьогоднішній час. Сучасні виклики потребують різких змін та швидкого пристосування. Електронне судочинство надає можливість особі якомога ефективніше скористатися своїм правом на судовий захист, однак його запровадження потребує й відповідного часу задля уникнення відповідних колізій зокрема у ГПК України, формуванні єдиної правозастосовчої практики щодо певних процесуальних питань та оптимізації їх у майбутньому загалом.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII: Кодекс України від 06.11.1991. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 03.12.2024).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами: Закон України від 29.06.2023 р. 3200-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#Text> (дата звернення 03.12.2024).

3. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р. №3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 03.12.2024).

4. Справа «Креуз проти Польщі» (Заява № 28249/95) від 19.06.2001. Страсбург. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_030#Text (дата звернення 03.12.2024).

5. Ухвала Північно-західного апеляційного господарського суду від 20.03.2024 р. у справі №906/18/23: Судове рішення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117783611> (дата звернення 03.12.2024).

6. Ухвала Північно-західного апеляційного господарського суду від 06.02.2024 р. у справі №918/827/20: Судове рішення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116827019> (дата звернення 03.12.2024).

Романюк Юлія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на магістерському рівні першого курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЛЬ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ У ДОТРИМАННІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ СУДДІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Принципи поведінки судді у процесі здійснення правосуддя є невід'ємною частиною його професійного обов'язку. У законодавстві є чітко прописані та затверджені нормативно-правові акти, які слугують підґрунтям для дотримання цих принципів. Одним із таких актів є безпосередньо Кодекс суддівської етики, який передбачає етичні зобов'язання суддів, які забезпечують незалежність та неупередженість судового процесу, що є фундаментом справедливого судочинства демократичної держави.

Відповідно до чинного законодавства, а саме до ч. 1 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання [1].

Аналізуючи статтю варто зазначити, що незалежність судді означає його свободу від різних видів зовнішнього тиску, зокрема політичного, економічного, громадського, медійного тощо, та визначає, що основною засадою його діяльності є законодавство України. У дотриманні принципу незалежності важлива роль та розуміння самого судді, який має формувати коло оточення відповідно до свого статусу, уникати контактів, ситуацій, сумнівних місць чи подій, які можуть викликати думку, що він приналежний до певної групи суспільства і приймає вирок за власним соціально-приналежним нахилом.

Варто вказати, що положення вказаної вище статті фіксує увагу саме на незаконному впливі на суддю, зокрема підкупи, хабарі, політичний та громадський тиск, залякування, шантаж та багато іншого, і постає питання: Наскільки великий ризик таких ситуацій та як їм запобігти?. Зокрема, Кодекс суддівської етики вимагає від суддів відкритості, прозорості та добросовісності, гідної професійної підготовки та сумлінного ставлення до свого роду діяльності, і якщо суддя дотримується цих правил, обґрунтовано приймає рішення, чітко та публічно їх аргументує, впевнений у своїх рішеннях та не піддає їх сумніву і захищає свою позицію, коли хтось посягає на неї, то відповідно підвищує рівень свого авторитету в суспільстві і як наслідок, зменшує відсоток ризику стороннього впливу та маніпуляцій.

Для того, щоб досягти незалежності саме суддя має дотримуватись певної етичної поведінки в різних ситуаціях. З практичної точки зору є випадки, коли учасники справи або ж треті особи, часто ті, що мають владні повноваження, можуть звернутись до судді зі спробою схилити його до прийняття певного рішення на користь таких осіб. В таких випадках етичний обов'язок судді полягає у тому, щоб продемонструвати свою незалежність та відмовитись від будь-яких пропозицій, тим самим протистояти зовнішньому впливу. Окрім того, етичне та законодавче зобов'язання судді полягає у повідомленні про спробу впливу на його діяльність до відповідних органів, зокрема до Вищої ради правосуддя, таким чином суддя підтримує незалежність не лише свою, а й судової системи в цілому.

Важливу роль у дотриманні принципу незалежності відіграє розуміння суддею його політичних переконань. Адже суддя не може належати до політичних партій чи профспілок, а також суддя зобов'язаний відмовлятися від будь-яких політичних пропозицій. Зокрема, якщо суддю запрошують взяти участь у політичному мітингу чи зібранні, його обов'язком є відмова від участі в таких заходах, тому що його згода може висвітлити його як учасника політичної боротьби, показати приналежність до політичного формування і як наслідок сформувані недовіру до прийнятих рішень на фоні політичних баталій.

Аналізуючи міжнародні стандарти суддівської етики, які діють в Україні, варто звернутись до Бангалорських принципів поведінки суддів, за якими згідно пункту 1.1. суддя повинен здійснювати свою судову функцію незалежно, виходячи виключно з оцінки фактів, відповідно до свідомого розуміння права, незалежно від стороннього впливу, спонукання, тиску, загроз чи втручання, прямого чи опосередкованого, що здійснюється з будь-якої сторони та з будь-якою метою [2].

Згідно Бангалорських принципів можна зробити висновок, що незалежність є рівнозначним поняттям правильно прийнятого рішення. Адже суддя, який має високий рівень професійної підготовки, відповідну кваліфікацію, досвід, та не один десяток вирішених справ керується безпосередньо верховенством права, отже є стійким у своїх рішеннях та може бути готовий протистояти сторонньому тиску, якщо він з'являється.

Неупередженість судді є ще одним важливим аспектом суддівської етики та системи правосуддя загалом. Відповідно до статті 10 Кодексу суддівської етики, суддя повинен виконувати обов'язки судді безсторонньо і неупереджено та утримуватися від поведінки, будь-яких дій або висловлювань, що можуть призвести до виникнення сумнівів у рівності суддів та присяжних під час здійснення правосуддя [3].

Варто зазначити, що неупередженість судді показує його ставлення до учасників судового процесу. Таке ставлення передбачає, що він має бути нейтрально налаштованим до учасників справи, без симпатії чи навпаки відчуття того, що хтось з учасників йому не подобається. Суддівська етика передбачає, що суддя має поводити себе гідно, не проявляти яскравих емоцій до жодної зі сторін, триматись професійно та стримано, і оцінювати справу лише з точки зору фактів, доказів та закону і з мінімумом особистих емоцій та переживань.

Якщо суддя потрапляє у ситуацію де розуміє, що може порушити принцип неупередженості, зокрема у справах щодо його близьких чи знайомих людей, у відкритому судовому процесі або ж до прикладу у справах, які стосуються широкого кола громадян та викликають суспільний інтерес, то він має здійснити самовідвід та продемонструвати високий професійний рівень своєї діяльності. Варто зазначити, що самовідвід у цьому контексті діє не лише щодо близьких родичів, а й щодо знайомих, однокласників, сусідів, колишніх колег та багатьох подібних прикладів, тобто будь-якого кола осіб, до яких суддя може мати позитивні або негативні емоційні установки.

З практичної точки зору дуже важливо, коли суддя не звертає увагу на соціальний статус учасника судового процесу. Адже в одній справі по дві сторони може бути до прикладу звичайна фізична особа та представник великої впливової компанії. У таких справа етичним обов'язком суді є забезпечення рівних прав та можливостей для обох сторін. Суддя має чітко регулювати перебіг судового розгляду та контролювати, щоб кожна зі сторін у рівних межах могла надати докази та аргументи на свою користь, мати рівний доступ на захисника та не проявляти емоційних переваг до жодної зі сторін, незалежно від їх статусу.

Неупередженість судді є дуже важливим принципом на всіх етапах судового розгляду та згідно всіх учасників процесу. Звісно, бувають складні, емоційні та довготривалі розгляди справ, проте етика судді визначає його стриманість, що стосується і сторін процесу. Кодекс суддівської етики вимагає від судді здійснювати лише законотворчу оцінку справи, без погляду на учасників зі сторони власного бачення, емоційно-забарвленого особистим, позасудовим життям.

Отже, можна підвести підсумок, що і незалежність, і неупередженість є дуже важливими принципами у діяльності судді, які безпосередньо пов'язані з етичними принципами здійснення правосуддя. Дотримання цих принципів формує довіру суспільства до суду і ефективну роботу законодавчої гілки влади. Етичні принципи правосуддя є тим підґрунтям, які дозволяють судді бути незалежним та неупередженим, завдяки чому правосуддя досягає своєї основної мети – винесення справедливих рішень.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Стор. 7. Ст. 545. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 р. : схвалено Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р. № 2006/23. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text
3. Кодекс суддівської етики : затверджений Рішенням XX чергового з'їзду суддів України від 18 вересня 2024 р. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#Text>

Самбор Микола Анатолійович,

начальник сектору моніторингу Прилуцького районного відділу поліції ГУНП в Чернігівській області, викладач КЗ «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради, голова Первинної профспілкової організації Прилуцького ВП ЧОО ПАП ОВС України, депутат Прилуцької районної ради, кандидат юридичних наук, член-кореспондент Національної академії наук вищої освіти України

ВПЛИВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРАВА, СВОБОДИ ТА ІНТЕРЕСИ ЛЮДИНИ: БУДЕННІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Україна сьогодні не лише відстоює своє незалежність і суверенітет, а й виступає універсальною платформою для удосконалення демократичних механізмів (алгоритмів) дотримання прав, свобод та інтересів людини, місця та ролі у цих процесах держави та її апарату і органів, громадянського суспільства та його інститутів, їх діяльності (активності) на засадах верховенства права, надаючи країнам світу практики та аргументи на користь щодо осучаснення філософсько-правових поглядів на вказані правові явища і категорії, їх місце у соціумі та удосконалення системи врегулювання суспільних відносин між його членами за допомогою права у його природно-правовому розумінні.

Правовий режим воєнного стану, що запроваджений в Україні, це особливий правовий режим не лише організації та діяльності органів публічної адміністрації, підприємств, установ та організацій, а й особливості правового регулювання поведінки учасників як публічно-правових, так і приватно-правових відносин. Отож правовий режим воєнного стану безпосередньо впливає на зміст відносин, елементами якого є права, свободи та інтереси.

Широкомасштабна військова агресія стала причиною не лише обмежень, які запроваджені відповідно до наявних демократично-правових процедур на засадах фундаментальних принципів права: свободи, рівності і справедливості, так і втілених військами агресора, коли людина позбавляється не лише окремих її прав, а й цілого комплексу, у тому числі тих прав, які є джерелами буття самої людини, такого права, як право на життя, без будь яких наперед визначених процедур.

Отже, має місце два способи обмежень чи позбавлення прав, свобод та інтересів людини: 1) правовий; 2) неправовий.

Правовий спосіб обмеження прав і свобод людини, що допускає демократичний правовий режим функціонування держави, має передбачати мінімально необхідні обмеження таких можливостей людини, котрі необхідні та достатні для виконання функцій держави та забезпечення вільного і справедливого буття особистості. За логічного умовиводу такий правовий спосіб може бути як правомірним, так і неправомірним.

Очевидно, що саме правовий спосіб обмеження прав, свобод та інтересів людини має відповідати певним демократичним стандартам, зокрема здійснюватися на засадах верховенства права та мати у своєму змісті, як легітимні засади, так і відображати легітимні очікування не лише держави, а й перш за все особистості, що вказуватиме на його правомірність, необхідність у демократичному суспільстві та відповідність спрямованості діяльності держави – людини, її честі та гідності, прав і свобод.

На сьогодні доволі часто у правничій практиці і повсякденному житті стикаємося із обмеженням не лише громадянських прав і свобод, а й особистих прав і свобод, зокрема права на свободу та особисту недоторканність. Насамперед зауважимо, що в особливих правових режимах, таких як правових режим надзвичайного стану чи, тим паче, правовий режим воєнного стану, державі, у тому числі й представницьким органам влади, які мають діяти не лише у інтересах електорату, а й виражати саме їх правові позиції та правові очікування, слід діяти максимально виважено, неприпустимо ухвалювати норми, зокрема законодавчі, які містять у собі правила обмеження чи позбавлення особи певного переліку прав, свобод чи інтересів людини і громадянина у наслідок уже запровадженого правового режиму. Адже за таких умов правотворець фактично не формулюватиме нові норми з огляду на верховенство права, як ключовий принцип діяльності державного апарату, та дотримання прав, свобод та

інтересів людини, як базова засада існування державності, громадянського суспільства, а прагнучим виправдати дії та рішення держави, що може негативно позначитися на настроях суспільства, довірі до держави і державності. Стан справ, що склався у сфері правового регулювання правового режиму воєнного стану, на наш погляд, є результатом неналежного дослідження вказаного правового явища, коли дослідники демонструють більше ретроспективний погляд на правові явища та процеси і не мають достатньо сили і волі досліджувати право у його перспективному аспекті, тобто формувати правила поведінки правового режиму воєнного стану в умовах звичайного (повсякденного правового режиму), коли є достатньо часу і можливостей прогнозувати розвиток подій у майбутньому, а не намагатися вибудувати та виправдати свої дії та рішення, підганяючи під них відповідні норми права або ж пропонуючи зміни до чинного законодавства з огляду на досвід авторитетних юристів, у тому числі й теоретиків.

Як наслідок, у суспільстві, правових колах ширяться дискурси щодо не лише не дотримання природно-правових засад таких обмежень прав, свобод та інтересів, а й принципу законності під час застосування заходів державного примусу відповідними суб'єктами. Подібне вселяє зневіру, що у свою чергу може підривати авторитет держави, як суб'єкта, який взяв на себе ключовий обов'язок – гарантувати права, свободи та інтереси людини.

Наявні засоби масової комунікації по-суті демонструють нездатність уповноважених посадових осіб діяти у межах і способ, визначених Конституцією та законами України під час затримання громадян, їх доставлення до відповідних владних установ. Як наслідок, зазначене викликає безліч скарг в основі яких є порушення права на свободу та особисту недоторканність, тобто незаконне позбавлення волі. Водночас, спостерігається і мовчазна згода з такими діями з боку державного апарату, що додатково створює умови для супротиву такій поведінці окремих посадових осіб.

З останнім пов'язується право на свободу мирних зібрань, як легітимний засіб вираження поглядів особистості, групи осіб, соціуму на різні питання, у тому числі оцінка рішень та дій держави в особі її органів, посадових осіб, які зачіпають права, свободи та інтереси особистості, об'єднань останніх.

Право на свободу мирних зібрань, яке не полишає перебувати у центрі уваги дослідників, як одного з основоположних прав людини на свободу, так і свободи, що визначає природно-правовий та позитивістський кейси прав людини та громадянина у сучасному світі, зазнає негативного впливу в умовах правового режиму воєнного стану. Акцентуючи увагу на праві на свободу мирних зібрань в умовах правового режиму воєнного стану, зробимо ремарку про те, що таке обмеження переслідує і функціональну мету забезпечення безпеки людини, як одну з ключових ознак умов її буття та розвитку, так і створення умов для діяльності держави поза суспільної критики. Водночас нагадаємо на тому, що позитивне право чітко визначило свободу дій у використанні та здійсненні цього права його носіями, визначивши єдиний обов'язок такого носія здійснювати сповіщення про намір здійснення права на свободу мирних зібрань. Таке сповіщення суб'єкта публічної адміністрації має альтернативний характер, оскільки передбачає право сповіщати органи місцевого самоврядування або органи виконавчої влади. Дискутувати з приводу визначення таких об'єктів сповіщення на даний час не будемо, оскільки зазначені питання нами ретельно досліджувалися та пропонувалися відповідні аргументовані висновки щодо уникнення безпідставного адміністративного розсуду у таких об'єктів, що може негативно позначитися на використанні і здійсненні цього права [1; 2].

Правнича практика формулює досвід безпідставного делегування законодавчих функцій щодо регулювання норм використання та здійснення права на свободу мирних зібрань від законодавчого органу, про що прямо зазначалося у рішенні Конституційного Суду України [4], органам виконавчої влади на місцях, тобто навіть не центральним органам виконавчої влади. Поміж цього, ухвалення таких рішень органами виконавчої влади (місцевими державними (військовими) адміністраціями), на наш погляд, є прямим втручанням у парламентську автономію, коли органи виконавчої влади ухвалюють рішення щодо організації

та здійснення права на свободу мирних зібрань, які є предметом саме законодавчого врегулювання [3, с. 245].

Єдність юридичних понять та створення ефективного правового механізму регулювання використання та здійснення права на свободу мирних зібрань сприятиме утвердженню цього права у суспільстві, важливості для держави, органів місцевого самоврядування інших суб'єктів публічної адміністрації. Аналіз сучасних нормативних актів дозволяє дійти висновків про те, що відсутність спеціальних норм позитивного права, які регулювали б порядок використання та здійснення права на свободу мирних зібрань є свідченням визнання свободи дій носіїв цього права, а тому додаткова зарегульованість цієї сфери не потрібна у демократичній державі та громадянському суспільстві. Натомість чітке визначення повноважень суб'єктів публічної адміністрації, у тому числі й органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади під час надходження відповідних сповіщень відповідатиме фундаментальним принципам правового порядку, визначеним у ст. 19 Конституції України [3, с. 249].

Підсумовуючи дослідження, наголосимо, що правовий режим воєнного стану покликаний додатково зорганізувати державу і суспільство у захисті суверенітету, конституційного ладу, прав, свобод та інтересів людини і громадянина. Безперечно, що такий стан справ істотно впливає на наявність і можливість використання та здійснення цілого ряду прав, свобод, інтересів людини і громадянина, від права на життя і здоров'я, честь і гідність, права на свободу мирних зібрань, ряду інших, якщо не сказати усіх прав без винятку. Однак, сучасне суспільство, сучасні країни світу повинні прагнути реалізовувати усі доступні засоби з метою відстоювання прав, свобод та інтересів людини незалежно від того, до якого суспільства вона належить, громадянином якої держави є, а також усувати будь які негативні прояви країн-агресорів, які намагаються чи обмежують або позбавляють людину її природних прав і свобод, здійснення яких залежить чи не залежить від позитивних дій держави у відповідних суспільних відносинах. Поміж цього досвід правового режиму воєнного стану дає можливість висувати ідеї та практики щодо порядку запровадження правових обмежень прав, свобод та інтересів людини і громадянина, котрі мають кристалізуватися у відповідних концептуальних програмах щодо подальшого вдосконалення національного законодавства, алгоритмів (механізмів) використання та здійснення, а також обмеження чи заборони використання із здійснення відповідних прав, свобод та інтересів. Разом із цим суспільне обговорення та прийняття відповідних законодавчих рішень, внесення змін до чинного законодавства має відбуватися у мирний післявоєнний час в умовах повсякденного правового режиму функціонування державних органів та суспільства.

Переконані у необхідності подальших наукових досліджень правового режиму воєнного стану, особливостей використання, здійснення, запровадження обмежень чи заборон на використання та здійснення як озвучених, так і інших прав, свобод та інтересів людини і громадянина, висновки з яких у післявоєнний період мають стати базисом для унормування вказаного правового режиму відповідно, перш за все, до інтересів громадянського суспільства та особистості, оскільки остання перебуває у епіцентрі домінуючих гуманістичних ідей.

Список використаних джерел:

1. Самбор М.А. Право на мирні зібрання. Прилуки, КП «Прилуцька міська друкарня», 2018. 420 с.
2. Самбор М.А. Органи місцевого самоврядування як об'єкти сповіщення про намір здійснення права на свободу мирних зібрань. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка*. 2019. № 3 (87). С. 70-86.
3. Самбор М.А. Нормативно-правове регулювання права на свободу мирних зібрань: особливості правових конструкцій та повноваження органів місцевого самоврядування (територіальних громад). Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Сьомої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 25 серпня 2023 р.). К.: АПСВТ, 2023. С. 229-264.

4. Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001 у справі № 1-30/2001 за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання).URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01#Text> (дата звернення: 11.2024).

Сапіташ Данило Сергійович,

студент 4 курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Інститут судової експертизи є невід'ємною частиною цивільного процесуального законодавства України і відіграє важливу роль у реалізації завдань, які стоять перед судочинством у цивільних справах. Активна участь сторін у судовому процесі, поєднана зі свободою вибору правових засобів захисту та відповідальністю за свої дії, формує нові уявлення про реалізацію таких базових принципів, як диспозитивність, змагальність та забезпечення законності [3, с. 5-10].

Закон України «Про судову експертизу» встановлює загальні принципи державної експертної діяльності, які застосовуються незалежно від виду судочинства, де використовуються експертні знання. Відповідно до статті 10 Закону України «Про судову експертизу», експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями у відповідній галузі [2].

Згідно з частиною другою статті 102 Цивільного процесуального кодексу України, висновок експерта є одним із засобів доказування [1].

У цивільному законодавстві застосовують два види експертних висновків.

Висновки експерта з питань встановлення факту, тобто залучається спеціаліст зі знаннями в окремій галузі. Наприклад, будівельник, економіст, агроном, тобто люди, які можуть дати висновок про певні вчинені факти тощо.

Висновки експерта з питань права в рамках цивільного процесу є документом, який складається на підставі проведеного аналізу з правових питань, що виникають у конкретній справі. Цей висновок має виключно консультативний характер, він спрямований на надання фахового роз'яснення щодо можливості застосування аналогії закону або аналогії права до спірних правовідносин, які розглядаються судом. Важливо пам'ятати, що він не є засобом доказування.

Згідно із постановою КЦС ВС від 31 березня 2021 року у справі № 523/7567/20: «Відповідно до частин першої, другої статті 102 ЦПК України висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством. Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Предметом висновку експерта не можуть бути питання права» [4].

У своїй постанові КЦС ВС від 18 серпня 2021 року у № 758/11577/18 Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду зазначає, що: «Покладений в основу рішення суду першої інстанції висновок експерта не відповідає положенням статей 79, 80 ЦПК України про достовірність та достатність доказів. Суд вважав, що експерт, який провів експертизу спірного тексту, вийшов за межі своїх фахових знань, оскільки його висновки ґрунтуються на фонових знаннях та прагматичних чинниках зі сфер психології, політології та соціології, які не входять до предмету експертизи, а отже виходять за межі знань експерта» [5].

Дані постанови висвітлюють обмеження застосування висновків експерта і це впливає на практику доказування в цілому. Наприклад, проблема може полягати в недостатній кваліфікації експерта в конкретній галузі, тому експерт може відмовитись від надання висновку, що унеможливило аналіз важливих обставин справи. Нечіткість формулювання, відсутність обґрунтування, упередженість на користь однієї зі сторін процесу, до речі що тісно пов'язано із залежністю від замовника самої експертизи- все це проблеми, що виникають в роботі експерта.

Під час аналізу експертного висновку суд звертає увагу на такі питання, як: Чи має експерт необхідну кваліфікацію, освіту та досвід для проведення експертизи у даній галузі? Чи базуються висновки експерта на науково обґрунтованих методах та методиках? Чи були досліджені всі необхідні матеріали та обставини справи? Чи є висновки експерта логічними, послідовними та обґрунтованими? Чи відповідають висновки експерта фактичним обставинам справи та іншим доказам? Чи є підстави вважати, що експерт був упереджений або зацікавлений у результатах експертизи?

Якщо висновок не відповідає даним критеріям, суд може відхилити його, що було зроблено по справі № 201/11458/20, Постановою від 07.02.2024, де суд зазначив, що не може виходити з висновків судово-почеркознавчої експертизи № 19/104-7/7/713 від 13 жовтня 2020 року, яка була проведена під час досудового розслідування в рамках кримінального провадження, оскільки експертиза проведена не в рамках цієї справи, не за правилами статті 103 ЦПК України, не може вважатись висновком експерта в розумінні статей 102, 104 ЦПК України, а є лише письмовим доказом, який підлягає оцінці згідно з вимогами статті 89 ЦПК України; позивач посилається на наявність кримінального провадження за фактом незаконного продажу її квартири за частиною третьою статті 190 КК України, проте відомостей щодо вирішення кримінального провадження № 12019040650002852 у відношенні ОСОБА_3 суду не надала.[6]

Законодавство України досить детально регламентує експертну діяльність, все ж таки існують певні прогалини та недосконалості, які можуть ускладнювати використання висновків експертів у судовому процесі.

Відповідно до статті 10 Закону України "Про судову експертизу" вимагається, щоб експерт мав необхідні знання для проведення експертизи, але не встановлює конкретних критеріїв оцінки цих знань. Це може призводити до суб'єктивізму з боку суду при визначенні компетентності експерта.

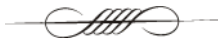
Важливо зазначити, що хоча існує Реєстр атестованих судових експертів, він не є вичерпним і не містить інформації про всіх експертів, які можуть проводити судові експертизи. Це ускладнює пошук компетентних експертів. Також, експерти можуть стикатися з тиском та погрозами з боку зацікавлених осіб, що може впливати на їх об'єктивність.

Отже, Українське законодавство, хоча і має детальні норми щодо експертної діяльності, все ж потребує вдосконалення. Існують прогалини, які стосуються визначення компетентності експертів, чіткості предмета експертиз, порядку залучення та заміни експертів, а також захисту експертів. Для підвищення якості експертних висновків та їх ефективності в судовому процесі на мою думку необхідно: чіткіше визначити критерії компетентності експертів та встановити механізми їх незалежної оцінки, уточнити законодавчі положення щодо предмета експертиз, створити єдиний публічний реєстр експертів, встановити чіткий порядок рецензування експертних висновків, підвищити рівень фінансування експертиз та забезпечити належний захист експертів, внесення відповідних змін до законодавства сприятиме підвищенню довіри до інституту судової експертизи та забезпеченню правосуддя в Україні.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 18.11.2024 року)
2. Про судову експертизу. Закон України. № 4038-XII від 25 лютого 1994 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 18.11.2024 року)

3. Грабовська О., Вілінський М. Експерт у цивільному судочинстві. Цивільне право і процес. 2021. № 1. С. 5-10
4. Постанова КЦС ВС від 31 березня 2021 року у справі № 523/7567/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96006079> (дата звернення 18.11.2024 року).
5. Постанова КЦС ВС від 18 серпня 2021 року у № 758/11577/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99250650> (дата звернення 18.11.2024 року).
6. Постанова КЦС від 7 лютого 2024 року у справі 07.02.2024 URL: <https://opendatabot.ua/court/117373809-0dff768909497463db06cc28878ade5e>

Свинобой Дарія Сергіївна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
юридичного факультету Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Конституційно-правове регулювання громадянства України є важливою складовою національного правопорядку, оскільки воно визначає правовий зв'язок між особою та державою, закріплюючи основні права, обов'язки та гарантії для громадян. У сучасних умовах динамічних суспільно-політичних змін, міграційних процесів та інтеграції України до Європейського правового простору, питання громадянства набуло важливого значення.

Правова природа громадянства має комплексний характер. З одного боку, воно є конституційним інститутом, що визначає статус громадянина, а з іншого – об'єктом міжнародно-правового регулювання, оскільки регулювання питань громадянства здійснюється з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема Конвенції про скорочення безгромадянства 1961 року.

Визначення поняття правове регулювання є досить значущим, тому при визначенні цього поняття важливою та найбільш точною є думка Скаун О.Ф., яка зазначає, що правове регулювання – це здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона та розвиток[1, с.475]. Правове регулювання слід розглядати як цілісну систему, яка охоплює норми, принципи, механізми і процедури, що забезпечують впорядкування суспільних відносин.

Правове регулювання громадянства, в першу чергу, базується на положеннях Конституції України, стаття 4 закріплює принцип єдиного громадянства[2]. Згідно з яким громадяни України не можуть одночасно перебувати у правовому зв'язку громадянства з іншою державою. Це положення забезпечує єдність правового статусу громадян, уникаючи ситуації конфлікту обов'язків перед різними державами. Водночас зазначається, що підстави набуття та припинення громадянства регулюються виключно законом, що відповідає принципу правової визначеності та унеможливорює свавільні рішення у цій сфері. Таким чином, стаття 4 створює основу для подальшої деталізації норм громадянства у національному законодавстві.

В теперішній правовій доктрині виділяють два аспекти принципу єдиного громадянства: внутрішній і зовнішній. Згідно з внутрішнім аспектом принципу єдиного громадянства, жодна адміністративно-територіальна одиниця України не має права встановлювати власне громадянство. У зовнішньому аспекті цей принцип передбачає, що Україна не визнає наявності іншого громадянства у своїх громадян. Найпоширенішим тлумаченням зовнішнього аспекту є те, що держава не враховує правових наслідків множинного громадянства та розглядає особу з подвійним громадянством, у відносинах із собою, виключно як свого громадянина[3, с.427].

Внутрішні і зовнішні аспекти принципу єдиного громадянства є взаємопов'язаними складовими, що забезпечують правову єдність громадян України, захист суверенітету держави та узгодженість правового статусу громадян як у межах країни, так і на міжнародному рівні. Їх ефективна реалізація вимагає чіткого законодавчого регулювання та належного

адміністративного контролю. Проте існують певні проблеми пов'язані із зовнішніми аспектом принципу єдиного громадянства. Зокрема це стосується складнощів у відстеженні випадків набуття громадянством України громадянства іншої держави, а також ризику втрати довіри з боку інших держав у контексті міжнародного співробітництва. Тому, слід зазначити, що ці питання потребують посилення механізмів контролю та співпраці з іноземними державами.

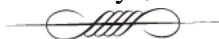
Крім того важливою складовою правового регулювання громадянства є чітке визначення підстав його набуття та припинення. Конституція України делегує це питання на рівень закону, а саме Закону України «Про громадянство України», що забезпечує стабільність і правову передбачуваність у цій сфері. Закон встановлює детальні механізми набуття громадянства через народження, прийняття в громадянство, а також способи його припинення, зокрема через вихід з громадянства або його втрату.

Проте завжди була актуальною проблема неповідомлення компетентних органів про набуття громадянства іншої країни. Це створює правову прогалину, яку необхідно вирішувати через удосконалення законодавства, зокрема щодо механізму фіксації та протидії таким випадкам, а також визначення правового статусу осіб із множинним громадянством, з урахуванням сучасних проблем міграції, тимчасової втрати територій та інтеграції осіб без громадянства.

Отже, конституційно-правове регулювання громадянства в Україні є важливим елементом забезпечення правового статусу громадян та узгодженості правових відносин між особою і державою. Принцип єдиного громадянства, який закріплений у Конституції України, забезпечує цілісність та єдність правового статусу громадян як всередині країни, так і на міжнародному рівні. Однак зовнішній аспект цього принципу має певні проблеми, зокрема щодо контролю набуття іноземного громадянства українськими громадянами. Тому важливим завданням залишається удосконалення механізмів законодавчого регулювання, особливо щодо фіксації випадків множинного громадянства та співпраці з іншими державами, крім цього необхідно покращити правові процедури, які регулюють набуття та прийняття громадянства враховуючи сучасний стан країни.

Список використаних джерел:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник/пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
2. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text>.
3. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 560 с.

Свіжа Ольга Олегівна,

суддя Великомихайлівського районного суду Одеської області

СУБ'ЄКТИВНІ СІМЕЙНІ ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ БАТЬКІВ-ВИХОВАТЕЛІВ І ДИТЕЙ-ВИХОВАНЦІВ У ДИТЯЧОМУ БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ В РОЗРІЗІ МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ З ПРАВ ДИТИНИ

Суб'єктивні сімейні права і обов'язки батька-вихователя і дитини-вихованця у дитячому будинку сімейного типу (далі - ДБСТ) можна поділити на особисті немайнові та майнові. У цьому випадку слід застосувати аналогію із правами і обов'язками батьків та дітей щодо яких законодавець для врегулювання сімейних відносин виділяє окремо главу 13 «Особисті немайнові права і обов'язки батьків та дітей» та главу 14 «права батьків і дітей на майно».

Фундаментом суб'єктивних прав учасників сімейних правовідносин у ДБСТ є особисті немайнові права дітей-вихованців та батька-вихователя, які віднайшли своє правове регулювання перш за все у нормах міжнародних нормативно-правових актів.

Мінімальний обсяг прав, якими повинна володіти кожна людина в сім'ї, визначений у Загальній Декларації прав людини, прийнятої в 1948 році на третій сесії Генеральної Асамблеї

ООН. Так, у ст. 25 Декларації проголошено, що материнство і дитинство мають право на спеціальну допомогу і підтримку, а діти, що народилися як у шлюбі, так і поза ним, отримують однаковий соціальний захист, а також право особистого і сімейного життя, захист з боку суспільства і держави (ст. 12). У Декларації також закріплено наступні права на: життя і свободу (ст. 2), свободу пересування та місця проживання (ст. 13), громадянство (ст. 15), укладення шлюбу (ст. 16), свободу думки і переконань (ст.ст. 18, 19), на освіту (ст. 26) тощо. Тому розглядаючи права дитини-вихованця в контексті прав людини можна зробити висновок про те, що такими правами наділена кожна дитина-вихованець ДБСТ. Підтверджує даний висновок і ст. 1 цієї Декларації, відповідно до якої всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах.

Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 була прийнята Конвенція про права дитини, що зробила значний вплив як на формування українського сімейного права та законодавства в контексті особистих немайнових прав дитини. Права дитини, визнані на міжнародному рівні, знайшли своє відображення в главі 13 СК України. Найбільшим результатом впливу міжнародних актів слід визнати законодавче визначення поняття дитини у ст. 6 СК України. У Конвенції відображено зв'язок, який складає триаду взаємин «сім'я - дитина - держава». Такий зв'язок у повній мірі знайшов відображення у створенні і діяльності ДБСТ, де держава забезпечує виховання дитини у сім'ї.

Основним законом нашої держави, де закріплено особисті немайнові права людини є Конституція України. Так, кожна людина має право на життя, на повагу до її людської гідності, на свободу та особисту недоторканість, на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. ст. 27-29, 49 Конституції України). Водночас у Конституції України закріплено правило, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ст. 55).

Важливим є закріплення у Конституції України принципу про рівність усіх дітей у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним (ст. 52). Водночас держава бере на себе обов'язок щодо утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (ч. 2 ст. 52 Конституції України).

Норми, які безпосередньо регулюють особисті немайнові права дитини-вихованця розміщені у главі 13 та 20-2 СК України. Слід зауважити, що про особисті немайнові права дітей дореволюційне та радянське сімейне право прямо не згадувало. Однак, особисті немайнові відносини виникали і реально існували в суспільстві незалежно від ступеня і характеру їх правового регулювання.

У юридичній літературі існують різні погляди на поняття особистих немайнових прав та їх взаємозв'язок з немайновими благами. Таке словосполучення було запропоновано у першій половині ХХст. враховуючи необхідність дослідження питання про природу та особливості особистих немайнових прав громадян. В юридичній літературі такий термін не вживався зовсім, хоча цивілісти стосовно суб'єктивних прав використовували синонім «особистий», а «немайновим» називали інтерес, зміст зобов'язання, але не права. Таке звуження змісту поняття «особисті права» залишило поза його межами майнові права, внаслідок чого утворюється нове поняття - «особисті немайнові права», зміст якого становлять немайнові права, невіддільні від особистості.

У подальшому поняття «особисті немайнові права» розкривались через блага, правами з приводу нематеріальних благ, невіддільних від особи, належних їй незалежно від її спеціального правового статусу .

Відповідно нематеріальний характер особистих немайнових прав вихованців, що виявляється у відсутності економічного змісту. Адже, особисті немайнові права не можуть бути оцінені у грошах, для них не характерний відплатний характер .

Варто звернути увагу, що відповідно до ст. ст. 281, 297 ЦК України людині від народження чи в силу закону належать: життя, здоров'я, гідність, честь і інші особисті немайнові і нематеріальні права. Таким чином, законодавець не розмежовує нематеріальні блага і особисті немайнові права, а розглядає категорію «нематеріальні блага» як комплексне (родове) поняття, яка характеризує як саме благо, так і особисті немайнові права.

Діти-вихованці у ДБСТ також володіють низкою особистих немайнових прав, які водночас наділені певною специфікою.

Виникнення особистих немайнових прав вихованців пов'язано з влаштуванням на виховання, чому передує комплекс юридичних фактів (фактичний склад), останніми складовими у якому є рішення про створення дитячого будинку сімейного типу та угода про організацію його діяльності. Незважаючи на тривалий характер особистих немайнових прав вихованців, вони можуть бути припинені із досягненням дитиною повноліття укладенням шлюбу до досягнення повноліття, припиненням сімейних правовідносин у ДБСТ (з моменту припинення дії угоди про організацію діяльності ДБСТ).

Важливою ознакою особистих немайнових прав вихованців є їх спрямованість на виявлення і розвиток індивідуальності, особистості, їх реалізація здійснюється самостійно, індивідуально, незалежно від волі інших.

Особисті немайнові права вихованців належать кожному, незалежно від їх матеріального становища, тобто вони наділені загальним характером. Майнові відносини похідні від особистих, виникають лише за наявності останніх і покликані обслуговувати їх. Наприклад, при влаштуванні дитини до ДБСТ, спочатку виникають особисті немайнові відносини (дитина має право жити і виховуватися в сім'ї батьків-вихователів, а останні мають право і зобов'язані виховувати її), а вже потім виникають майнові, але не навпаки. Першочергове значення особистих немайнових прав впливає зі структури СК України, де насамперед закріплено особисті немайнові права дитини, а потім норми майновим правам дитини (глава 13).

Здійснення особистих немайнових прав вихованців ДБСТ не завжди залежить від волі уповноваженої особи, якою є дитина. На відміну від повнолітньої особи здійснення дитиною-вихованцем своїх прав має певні особливості, які залежать від обсягу право- та дієздатності. Водночас зміст сімейної правоздатності з досягненням певного віку розширюється. Дитина-вихованець з моменту народження має право знати своїх батьків, право на спілкування з ними тощо. При цьому дитина не тільки володіє правами, але й самостійно в більшості випадків може їх здійснювати. Так, дитина-вихованець володіє правом жити і виховуватися у родині батьків-вихователів, виховуватися батьками, проживати спільно з батьками-вихователями, спілкуватися з батьками та іншими родичами.

Варто звернути увагу на те, що законодавець у главі 13 СК України закріпив лише перелік особистих немайнових права дитини, до яких відніс: право жити і виховуватися в сім'ї (ст. 150 СК України); право на спілкування з батьками та іншими родичами (ст. 153 СК України); право на захист (ст. 154 СК України); право висловлювати свою думку (ст. 171 СК України) ; право на ім'я, по батькові, прізвище, зміна імені та прізвища (ст.146-149 СК України).

Зважаючи на вище викладене, можна зробити висновок, що особистими немайновими правами дитини ДБСТ є юридичні можливості, що гарантуються державою, які належать кожній дитині за законом або договором про організацію діяльності ДБСТ довічно, є немайновими, особистісними, мають на меті виховання, забезпечення духовного та фізичного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Посібник за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/1259d4263dac852ef056_file.pdf/pg.48.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *ВВРУ*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

Совгіря Ольга Володимирівна,
Суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ (ЗДОРОВЕ) ДОВКІЛЛЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ І ЗАРУБІЖНІЙ ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ

Проблематика забезпечення права на безпечне (здорове) довкілля залишається для України доволі гострою ще з часів аварії на Чорнобильській АЕС (1986 р.). Проте тривала збройна агресія російської федерації проти України, що приносить величезну, подекуди непоправну шкоду для навколишнього природного середовища, з новою силою актуалізувала пошук ефективних шляхів забезпечення цього права в зарубіжному досвіді, зокрема практиці конституційних судів.

У статті 50 Конституції України визначено, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (*частина перша*); кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення; така інформація ніким не може бути засекречена (*частина друга*).

Виходячи з системного тлумачення положень законів України «Про оцінку впливу на довкілля», «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією», Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, можна стверджувати, що в національному законодавстві України зміст права на безпечне (здорове) довкілля розуміється широко та характеризується, зокрема, через поняття «екології», «природи» та «навколишнього природного середовища», а його здійснення взаємопов'язане з реалізацією низки інших прав, зокрема: на охорону здоров'я, на інформацію, на працю, на підприємницьку діяльність, на вільний вибір місця проживання тощо.

У своїй практиці Конституційний Суд України нечасто апелює до статті 50 Основного Закону. Зокрема, окремі аспекти права на безпечне для життя і здоров'я довкілля були сформульовані у рішеннях (1) від 10 червня 2003 року № 11-рп/2003 (справа про мораторій на примусову реалізацію майна), (2) від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання), (3) від 17 липня 2018 року № 6-р/2018, (4) від 20 березня 2024 року № 2-р(II)/2024 (щодо гарантованого рівня соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи), (5) від 3 квітня 2024 року № 4-р(I)/2024 тощо.

У Рішенні від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 Конституційний Суд України вказав, що екологічна катастрофа техногенного характеру – аварія на Чорнобильській АЕС – значною мірою вплинула та продовжує впливати на здоров'я окремих категорій осіб, а також звернув увагу на міжнародні акти: (1) Декларацію Ріо-де-Жанейро з довкілля й розвитку, ухвалену Конференцією ООН з довкілля й розвитку (3-14 червня 1992 року), та (2) Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Зміцнення міжнародної співпраці й координація зусиль задля вивчення, пом'якшення й мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи» від 18 грудня 1991 року № 46/150.

Отже, наразі практика Конституційного Суду України йде переважно шляхом захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в соціальному контексті стосовно громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

На міжнародному рівні право на безпечне (здорове) довкілля закріплено, зокрема, у Стокгольмській декларації 1972 р. та Паризькій кліматичній угоді 2015 р. Багато зарубіжних конституцій також закріплюють це право на найвищому правовому рівні, подекуди у тісному взаємозв'язку з іншими правами людини (наприклад, правом на життя і здоров'я людини), щоправда тут слід ураховувати національний контекст. Так, конституційні норми *одних* держав фіксують право на безпечне (здорове) довкілля, зосереджуючи основну увагу безпосередньо на людині та на її праві на безпечне довкілля (*Чехія, Португалія, Словаччина, Румунія, Франція, Норвегія, Бельгія* тощо); *других* – акцентують на ролі та відповідальності

держави у забезпеченні цього права, а також відповідальності кожної особи за порушення цього права (*Італія, Іспанія, Польща, Угорщина, Хорватія, Литва, Болгарія, Латвія, Нідерланди* тощо); *третіх* – наголошують на такому аспекті захисту права на безпечне (здорове) довкілля, як відповідальність перед майбутніми поколіннями (*Аргентина, Бразилія, ПАР, Португалія, Польща, Грузія, Норвегія, Франція, Німеччина* тощо). До того ж у багатьох конституціях країн світу, так само як і в Україні, закріплено право на інформацію про стан довкілля та якість продукції (*Польща, Сербія, Франція, Норвегія, Чехія, Грузія, Молдова, Латвія* тощо).

Конституції окремих держав містять специфічні, конкретніші об'єкти права на безпечне (здорове) довкілля, що є особливим національним надбанням або просто потребують посиленого захисту. Такими об'єктами є (1) водні ресурси, зокрема питна вода (*Коста-Рика, Туніс, Угорщина, Єгипет, Словенія, Швейцарія*), (2) ліси (*Індія, Словаччина, Греція, Швейцарія, Бразилія*), (3) пляжна та берегова лінії водойм (*Хорватія, Туреччина*).

Окремою частиною довкілля, що охороняється державами на конституційному рівні, є об'єкти тваринного світу. Серед вимірів конституційного захисту тварин як елементу права на безпечне (здорове) довкілля можна виділити (1) економічний (збереження популяцій сільськогосподарських і рідкісних тварин) та (2) морально-етичний (захист тварин від жорстокого поводження). Також слід виокремити такий конституційний аспект захисту довкілля, як заборона або посилений контроль за розміщенням небезпечних відходів, зокрема відходів ядерного виробництва.

Багатоманітність підходів до конституціоналізації права на безпечне (здорове) довкілля зумовлює особливості розгляду конституційними судами зарубіжних країн справ, пов'язаних із цим правом, які охоплюють безліч аспектів – від захисту тварин від жорстокого поводження до врегулювання правил поводження з небезпечними відходами.

Одне з найбільш актуальних питань, що виникає в практиці конституційних судів, пов'язане зі спробами відшукати оптимальний баланс між потребами збереження безпечного (здорового) довкілля та економічного зростання держави, що часто зумовлює несприятливий вплив на навколишнє природне середовище. З цього приводу в практиці конституційних судів деяких держав запроваджено так звану «концепцію сталого розвитку», яка має узгодити ці дві суперечливі потреби.

Наприклад, *Конституційний суд Південно-Африканської Республіки у рішенні від 6 липня 2007 року* наголосив, що Конституція визнає взаємозв'язок та інтеграцію між захистом навколишнього середовища та соціально-економічним розвитком, які будуть збалансовані через ідеал сталого розвитку. Подібним чином *Федеральний Верховний суд Федеративної Республіки Бразилія в рішенні від 1 вересня 2005 року* вказав, що принцип сталого розвитку є засобом досягнення справедливого та досконалого балансу між економічними вимогами та екологією.

Конституційний Суд Грузії в рішенні від 10 квітня 2013 року зазначив, що з метою забезпечення безпечного для здоров'я людини навколишнього середовища його охорона може стикатися зі сферою регулювання свободи підприємництва. Визначити, якою мірою держава з метою економічного розвитку країни може дозволити вплив на навколишнє середовище, є однією з найскладніших правових проблем для практичної реалізації основного права людини жити в здоровому довкіллі, до якого неможливо виробити загальний і універсальний підхід. У кожному конкретному випадку через зіткнення інтересів має бути встановлено, чи є вплив на навколишнє середовище в будь-якій формі порушенням права людини жити в здоровому та безпечному довкіллі.

В аспекті концепції сталого розвитку органи конституційної юрисдикції зарубіжних держав приділили чільну увагу проблемі забруднення територій, зокрема небезпечними відходами.

Верховний суд Ізраїлю в рішенні від 2 квітня 2013 року вказав, що принцип «забруднювач платить» виправдовує зобов'язання компанії-забруднювача фінансувати проєкт з очищення довкілля внаслідок забруднення, заподіяного за кілька років до прийняття закону.

Конституційний суд Угорщини в рішенні від 22 березня 2022 року зазначив, що неприйнятно, навіть за виняткових обставин, коли держава, попри офіційну інформацію, допускала очевидну забруднювальну діяльність, використовуючи державну власність, у той час, коли існували чіткі законодавчі положення проти цього. Держава повинна приділяти особливу увагу створенню, забезпеченню та дотриманню законодавства про захист навколишнього середовища, оскільки окремі особи можуть притягнути державу до відповідальності за це.

Ще одним аспектом концепції сталого розвитку є проблема впливу видобувної промисловості на стан довкілля. Наприклад, *Конституційний суд Турецької Республіки в рішенні від 15 січня 2009 року* виснував, що увільнення діяльності з розвідки нафти, геотермальних джерел і шахт від оцінки впливу на навколишнє середовище завдає йому шкоди та суперечить обов'язку держави щодо довкілля.

У зарубіжній практиці конституційних судів вагомим аргументом у питанні захисту права на безпечне (здорове) довкілля, окрім прямого взаємозв'язку з правом на життя і здоров'я людини, є концепція відповідальності перед майбутніми поколіннями. Цей аспект відображений, зокрема, у рішеннях конституційних судів *Франції, Німеччини, Угорщини та Латвії*.

Так, *Конституційний суд Угорщини в рішенні від 4 вересня 2024 року* встановив, що будь-яке регулювання, яке впливає на природні чи культурні цінності, має враховувати інтереси як теперішнього, так і майбутнього поколінь. Зі свого боку, *Конституційний суд Латвійської Республіки в рішенні від 17 січня 2008 року* вказав, що часто неможливо повернути територію до попереднього стану після несприятливої події. Тому метою принципу обережності є мінімізація можливих негативних наслідків у майбутньому, що вимагає оцінки та усунення потенційних ризиків на ранній стадії діяльності суб'єктів. Це має розумний економічний сенс, оскільки зазвичай набагато дорожче усунути екологічну шкоду після події.

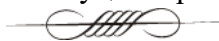
Актуальним і поширеним питанням у зарубіжній практиці конституційних судів є узгодження права особи на безпечне (здорове) довкілля з іншими її правами, зокрема з правом власності, правом на відпочинок, а також культурними та релігійними правами.

Так, *Конституційний Трибунал Республіки Польща в рішенні від 15 травня 2006 року* вказав, що навколишнє середовище є конституційною цінністю особливого значення, тому обмеження прав і свобод з міркувань його охорони не лише допустиме, але є потрібним.

Проблема захисту тварин від жорстокого поводження була неодноразово предметом розгляду органами конституційної юрисдикції, зокрема в аспекті узгодження релігійних прав особи з правом на безпечне (здорове) довкілля. Зокрема, *Конституційний суд Південно-Африканської Республіки в рішенні від 8 грудня 2016 року* зазначив, що обґрунтування захисту добробуту тварин змінилося від простого захисту морального статусу людей до надання внутрішньої цінності тваринам як особам. До того ж цей Суд підтвердив зв'язок між добробутом тварин і конституційним правом на збереження навколишнього середовища.

Отже, право на безпечне (здорове) для життя і здоров'я довкілля, визначене у статті 50 Конституції України, в практиці Конституційного Суду України найчастіше кореспондується з конституційними обов'язками держави щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу, які зафіксовані у статті 16 Основного Закону України.

Натомість практика конституційних судів зарубіжних держав з питання права на безпечне (здорове) довкілля є багатоаспектною, а її дослідження може бути перспективним напрямком для розвитку вітчизняної конституційної доктрини, зокрема тлумачення та практичного застосування статті 50 Конституції України.

*Соколюк-Орел Дар'я Андріївна,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету менеджменту Миколаївського національного аграрного університету*

ЗАХИСТ ПРАВ СОЦІАЛЬНО НЕЗАХИЩЕНИХ ГРОМАДЯН: ВИКОРІНЕННЯ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ

Забезпечення дотримання законодавства щодо дитячої праці вже давно стало одним із перших завдань, як на національному, так і на регіональному рівні, тому нічого нового тут немає. Але, ця проблема, на жаль, сьогодні все ще поширена, тому у планах роботи національних та міжнародних організацій, освітніх установ, інспекцій праці боротьба з дитячою працею має залишатися важливим компонентом.

Із усіх організацій, які беруть участь у боротьбі з дитячою працею, інспекція праці (Держпраці, служби охорони здоров'я) має низку особливих переваг [1, с. 88]. Інспектуючи підприємства, інспектора більш як хто, поінформовані про умови праці та ризики, з якими можуть стикатися працівники (працюючі діти), у них є виключне право відвідувати підприємства та здійснювати правозастосовну діяльність. Внаслідок цього державні інспектори з праці ідеально підходять для того, щоб виявляти місця, де працюють діти, та своєчасно вживати заходів для усунення порушень, у тому числі які пов'язані із незаконним прийомом на роботу.

Діяльність інспекцій праці має сприяти колективним зусиллям щодо викорінення дитячої праці [2, с. 60]. Для цього необхідна національна програми боротьби з дитячою працею, відповідна підготовка інспекторів, дієві способи реалізації у їхній повсякденній роботі завдань як національному, так і міжнародному рівнях. Вже зараз діють такі норми, які стосуються служб охорони здоров'я, дитячої праці; мінімального віку для прийому на роботу в промисловості; заборони використання праці дітей віком до 14 років на промислових підприємствах; створення у країні національної системи інспекції праці.

Є переконаність у тому, що: - дитяча праця створює порочне коло з безробіття та бідності, неграмотності, зменшуючи шанси дітей у майбутньому стати економічно здатними; дитинство, це період життя, який має бути присвячений особистому розвитку, а не праці; дитяча праця повинна бути викорінена цілком, або скорочена до мінімуму – наразі, на жаль, вона є чимось неминучим.

Обставини, які складаються, вимагають від держави проводити національну політику, яка спрямована на реальне викорінення всіх форм дитячої праці. Однак таке завдання виявилось нелегким та нереалізованим [3, с. 67]. Ринковий тиск, опір впливових ділових кіл, душевна байдужість і стереотипи у суспільстві заважають реалізації амбітних державних планів та програм з викорінення дитячої праці.

Дитяча праця, яка використовується на промислових підприємствах за своїм характером та інтенсивністю згубним чином відбивається на навчанні дітей, завдає шкоди їх здоров'ю та розвитку. Діти, які в надто ранньому віці почали працювати, позбавляють себе повноцінного дитинства, наражаються на неприйнятний ризик у плані емоційного, соціального та фізичного розвитку.

Вони працюють в умовах, розрахованих на дорослих працівників, у режимі подовженого робочого дня, буває на роботах з небезпечними та шкідливими умовами. Працюючи, діти надмірно втомлюються та не отримують повноцінної освіти [4, с. 105]. На дитячу працю існує певний попит, як правило, діти, в порівнянні з дорослими більш слухняні, покірніше. Вони отримують меншу заробітну плату чим дорослі, у разі зниження потреби в робочій силі від них легше позбутися. Жодних довгострокових капіталовкладень, страхування та соціального забезпечення з боку підприємства діти не вимагають.

Діти беззахисні, безпорадні і безмовні щодо здійснення їхніх прав як працівників. Незважаючи на ствердження, що в деяких галузях через спритність їхніх маленьких пальців саме діти потрібні на таких роботах, як збирання квітів, килимове виробництво тощо. Вже давно доведено, що на роботах, де працюють діти можуть використовуватися відсталі

технології, протягом тривалого часу виконується стомлива, одноманітна робота. Дитячу працю використовують: а) сільському господарстві, рибальстві, кар'єрних розробках та каменедробильних роботах; б) будівництві - цегляне виробництво; в) виробництві та виготовленні одягу, спортивних товарів, виробництві кераміки, скляних виробів, виробів кустарного промислу; г) сфері послуг: готелі, бари, ресторани [5, с. 374], підприємства швидкого харчування та домашня прислуга.

У процесі виконання своєї роботи діти ризикують, можуть наразитися на серйозні травми і загинути. В довгостроковій перспективі дитяча праця здатна призвести до серйозних проблем зі здоров'ям. Такі проблеми можуть проявитися вже після того, як дитина подорослішає, може відбутися втрата працездатності: пошкодження опорно-рухового апарату, захворювання легень, онкологічні захворювання, порушення репродуктивної системи тощо. Фактори, які впливають на здоров'я дітей: понаднормова робота, відсутність належних санітарних умов [6, с. 58], стрес, сексуальні домагання та насильство на робочому місці.

Найгірші форми дитячої праці: а) всі форми рабства - продаж дітей, примусова праця та вербування дітей для використання у збройних конфліктах; б) вербування, використання дитини для заняття проституцією, у порнографічній індустрії; в) вербування, використання дитини у протиправній діяльності (виробництво, продаж наркотиків); г) робота, яка в силу свого характеру здатна завдати шкоди здоров'ю, безпеці дітей. Перші три категорій входять до сфери компетенцій поліції, останньою займається інспекція праці (можуть займатися разом).

У формальній економіці діти використовуються як постійні, сезонні або поденні працівники. З ними, як з учнями можуть бути укладені або не укладені договори, вони можуть просто перебувати при працюючих батьках і надавати їм допомогу. У неформальній економіці діти використовуються у традиційному, неструктурованому, сімейному, ремісничому підприємстві, це працівники, праця яких оплачується, учні, працівники без договору та без оплати, домашня прислуга, надомні працівники. Діти, також, здійснюють незаконну та напівзаконну діяльність при якій можуть отримувати частку прибутку, плату за працю товарами, мати неофіційний «договір». Така класифікація допомагає визначити трудові правовідносини [7, с. 211], оцінити ступінь дотримання умов праці дітей, встановити пріоритети дій з урахуванням тиску, який зазнають діти.

Отже, задля викоренення дитячої праці необхідна дієва правова національна політика, яка має на меті забезпечити ефективне скасування дитячої праці. Необхідно поступово підвищувати мінімальний вік щодо прийому на роботу підлітків, відповідно до їхньому повному фізичному та розумовому розвитку. Для досягнення цієї мети необхідні керівні принципи за цілим рядом заходів, які необхідно терміново вживати у всіх секторах економічної діяльності незалежно від того, чи використовується в них наймана праця дітей чи ні.

Список використаних джерел:

1. Лотарева Д. В. Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці на підприємстві // Сучасні підходи до охорони праці в закладах професійної освіти : матеріали Усеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Біла Церква, 26 жовтня 2022 р. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН УКРАЇНИ, 2022. С. 86-90. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12475>.
2. Курепін В. М. Особливості побудови систем та механізмів управління кадровою безпекою на аграрних підприємствах. *Modern Economics*. 2022. № 32(2022). С. 54-61. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V32\(2022\)-07](https://doi.org/10.31521/modecon.V32(2022)-07).
3. Іваненко В. С., Курепін В. М. Наближення національного законодавства до міжнародних норм з питань безпеки праці // OSHAgro – 2023: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 жовтня 2023 р.). Київ : НУБіП України, 2023. С. 66-69. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15934>.
4. Kurepin V. Spiritual development of youth through the world of science and culture. Лісівнича освіта і наука: стан, проблеми та перспективи розвитку : матеріали VI міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Ломжа-Малин, 21 березня 2024 р.). Ч. 2. Ломжа

: MANS в Ломжі, 2024. С. 101-111.
 URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/17481>.

5. Курепін В. М. Адаптування вітчизняного готельно-ресторанного бізнесу до викликів війни // Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі : тези доповідей міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 2 листопада 2023 р. / Державний біотехнологічний ун-т. Харків, 2023. С. 374-375. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15960>.

6. Іваненко В. С. Деякі методи оцінки професійних ризиків // Сучасні підходи до охорони праці в закладах професійної освіти : матеріали Усеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Біла Церква, 26 жовтня 2022 р. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН УКРАЇНИ, 2022. С. 55-59. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12472>.

7. Андрос Т. С. Управління здоров'ям персоналу як інструмент успішної кадрової політики. OSHAgrо – 2024 : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30 вересня 2024 року). Київ : МОН України, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Науково-виробничий журнал «Охорона праці», Європейське співтовариство з охорони, 2024. С. 209-212. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18908>.

Солодка Ірина Володимирівна,

*доцентка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
 Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидатка
 юридичних наук, доцентка*

СТРУКТУРИЗАЦІЯ ПАРЛАМЕНТУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Парламент — це єдиний орган законодавчої влади, покликаний «приймати закони». Проте законодавча функція є лише однією з багатьох, які виконує Верховна Рада України. До інших важливих функцій належать: представницька, установча, контрольна, фінансово-бюджетна, зовнішньополітична тощо.

Представницька функція передбачає, представництво народними депутатами виборців, їх інтересів та виражати їх волю під час прийняття рішень. Установча функція полягає у формуванні органів, призначенні або обранні посадових осіб. Контрольна функція знаходить вияв у здійсненні парламентом нагляду, зокрема за діяльністю уряду, використанням бюджетних коштів та дотриманням законності тощо. Зазначена функція також реалізується через органи, такі як Рахункова палата та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Фінансово-бюджетна функція забезпечує повноваження парламенту затверджувати державний бюджет і встановлювати податки. Зовнішньополітична - включає ратифікацію або денонсацію міжнародних договорів.

Зрозуміло, що парламент виконує широкий спектр завдань, які виходять за межі суто законодавчої діяльності, забезпечуючи ефективне функціонування держави, а наведений перелік не є вичерпним, а лише розкриває багатоаспектність діяльності Верховної Ради України.

Ефективна робота парламенту залежить від його чіткої внутрішньої структуризації, яка забезпечує баланс між демократичними принципами, швидкістю прийняття рішень і якістю законодавчої діяльності, що все ж залишається його основною функцією. Структуризація парламенту є основним елементом забезпечення ефективності роботи законодавчого органу державної влади. У сучасних умовах глобалізації, політичної поляризації та складних суспільних процесів ця тема набуває особливої значущості для забезпечення демократичних принципів та стабільності держави.

Структуризацію парламенту пропонуємо розглядати в широкому та вузькому значенні. Щодо широкого значення, до уваги можемо запропонувати брати побудову або структуру самого органу, зокрема мова йде про кількість палат, з яких складається законодавчий орган.

В світі існує дві моделі: однопалатні (унікамеральні) та двопалатні (бікамерна) парламенти. Унікамеральна модель характерна для країн із менш складною територіальною структурою, таких як Швеція або Угорщина. Перевагою є оперативність прийняття рішень, зниження витрат на утримання органу тощо. До слабких сторін віднесемо ризик концентрації влади та недостатнє представництво меншин.

Бікамерна модель є поширеною в країнах із федеративною структурою або значною кількістю населення, таких як США, Німеччина. Верхня палата забезпечує баланс інтересів регіонів, нижня — інтереси громадян. Складність законодавчого процесу, можливі затримки в прийнятті рішень є основними недоліками зазначеної моделі. Вибір структури парламенту залежить від історичних особливостей, політичної системи та потреб суспільства.

З іншої сторони, у вузькому значенні також можемо виділити два аспекти: партійний та організаційний. Партійна структуризація парламенту це процес організації парламенту на основі партійного представництва, що включає формування парламентських фракцій, груп та коаліцій відповідно до результатів виборів. Цей процес визначає взаємодію політичних партій у парламенті, їх вплив на законодавчу діяльність, формування уряду та контроль за виконавчою владою.

Під організаційною структуризацією пропонується розуміти процес формування в законодавчому органі однорідних груп депутатів за певними критеріями для досягнення спільних цілей. Найпростішою та найрозповсюдженішою формою структурованого парламенту є наявність функціональної коаліції та опозиції, яка наділена повноваженнями контролю, має право критики, можливості для подання альтернативи тощо [1, с.26]. Звісно, суть структуризації не зводиться лише до утворення більшості та меншості. Важливе місце займає розподіл депутатів на комітети, роль партій у обранні виборних осіб парламенту, створенні консультативних та дорадчих органів.

Отже, як ми бачимо, розуміння структуризації Верховної Ради України є досить неоднозначним та вимагає розгляду із врахуванням саме тих структурних елементів, які будуть виступати предметом дослідження. Попри зазначене, все ж важливо окреслити основні нормативно-правові акти, значення яких є важливим для характеристики будь якого виду структуризації.

Зокрема окрім Конституції України [2], яка в загальному закріплює основоположні засади конституційно-правового статусу національного парламенту, варто згадати Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» [3], який регулює внутрішній порядок роботи даного органу, визначає правила формування комітетів, функціонування фракцій, процедури розгляду законопроектів тощо.

Закон України «Про комітети Верховної Ради України» [4] регулює функціонування такого важливого структурного елементу як комітети, які є робочими органами парламенту та займаються підготовкою та попереднім обговоренням законодавчих ініціатив. Важливість забезпечення їхнього професійного складу та чітко визначених повноважень, процедур є ключовою для ефективності.

Правовий статус депутата, його права, обов'язки та обмеження є основою для збереження балансу між свободою волевиявлення та дисципліною в парламенті та регулюється Законом України «Про статус народного депутата України» [5].

Детальний аналіз зазначених нормативно-правових актів дає можливість констатувати наявність цілого ряду неточностей, які потребують їх усунення задля належного врегулювання структуризації Верховної Ради України, оскільки це є ключовою умовою забезпечення його ефективності, демократичності та прозорості. Удосконалення правового регулювання парламентської діяльності має бути пріоритетом для розвитку сучасної правової держави.

Список використаних джерел:

1. Карповець В. В. Структуризація парламенту в Україні: політико-правовий аспект (2006-2010 рр.). Студентські наукові записки. Серія «Політичні науки». Матеріали конференції: «Перспективи та загрози демократії у постпомаранчевий період в Україні». Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. Вип. 4. 150 с. С. 26-32.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Законодавство України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>
4. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 р. в ред. від 22.12.2005 р. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0>
5. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. (в ред. від 22.03.2001 р.) *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>

Солодюк Назар Сергійович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОРЯДОК НАБУТТЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦЯ

Проблема біженців набуває все більшої актуальності у сучасному світі, коли політичні, економічні та соціальні зміни змушують людей залишати свої країни в пошуках безпеки і кращого життя. Статус біженця є важливою юридичною категорією, яка дозволяє забезпечити права та захист осіб, що змушені залишити свої рідні місця. В цій тезі буде розглянуто порядок набуття статусу біженця, його правові підстави та процедурні аспекти.

Біженець - особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.[1]

Порядок набуття статусу біженця в Україні регулюється Законом України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту" від 8 липня 2011. Цей закон визначає умови та процедуру надання статусу біженця, а також права і обов'язки осіб, які його набувають.

Згідно пункту 19 частини 1 статті 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», статус біженця - визнання центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, іноземця або особи без громадянства біженцем.[1]

Перше, що має зробити особа, яка шукає притулку, це звернутися до відповідних органів з заявою про надання статусу біженця. В Україні таким органом є Державна міграційна служба. Заявник повинен подати відповідні документи, що підтверджують його особу та обґрунтовують причини, через які він змушений покинути свою країну. Згідно з міжнародними стандартами, заявник має право на консультації та допомогу від правозахисних організацій та інших структур, які надають підтримку біженцям. Це допомагає забезпечити прозорість і справедливість процесу.

Після отримання заяви до Державної міграційної служби розпочинають її розгляд. Важливо зазначити, що процес розгляду може тривати кілька місяців, протягом яких заявник

має право на тимчасовий захист. Під час розгляду заяви органи влади зобов'язані провести співбесіду із заявником, а також можуть звертатися за додатковими документами або свідченнями. На цьому етапі особа, яка шукає статус біженця, повинна надати всю необхідну інформацію та докази, які підтверджують її обґрунтовані побоювання щодо переслідувань. Це може включати свідчення про дискримінацію, насильство чи інші форми утисків, які мали місце у країні походження.

Після детального розгляду заяви і аналізу всіх зібраних матеріалів, орган влади приймає рішення про надання або відмову у наданні статусу біженця. У випадку відмови, заявник має право оскаржити це рішення в судовому порядку. Якщо рішення позитивне, заявнику надається статус біженця, що включає право на проживання, працю, медичне обслуговування та освіту на рівні з громадянами України. Особа, що набула статусу біженця, також має обов'язок дотримуватися законодавства України та нести відповідальність за свої дії на території держави. Після надання статусу біженця, особа може також звертатися за підтримкою до міжнародних та неурядових організацій, які надають різноманітну допомогу біженцям. Це може включати правову допомогу, психологічну підтримку, допомогу у пошуку житла та працевлаштуванні.

На час розгляду заяви необхідно залишатися в країні, в якій вона була подана. Це важлива умова, оскільки міграційні органи повинні мати можливість зв'язуватися з заявником та перевіряти надану ним інформацію. Визнання статусу біженця в Україні може зайняти в середньому півроку, але цей період може варіюватися залежно від різних обставин, таких як складність справи, обсяг документів, які потрібно розглянути, та загальне навантаження на міграційну службу. Під час розгляду заяви заявник має право на тимчасовий захист і доступ до основних послуг, таких як медичне обслуговування, проживання та допомога у вирішенні побутових питань. Якщо заяву про надання статусу біженця буде схвалено, заявник отримає відповідні документи, які підтверджують його статус і надають право на проживання та працю в Україні.

Процедура набуття статусу біженця є складною та багатоетапною, але вона є необхідною для забезпечення прав та безпеки осіб, що змушені залишити свої країни через небезпеку або переслідування. Відповідні правові механізми і норми, закріплені у законодавстві, дозволяють державам ефективно регулювати процес надання притулку і забезпечувати захист прав біженців. Важливо, щоб ці процедури були виконані з дотриманням усіх правових норм і з повагою до прав людини, адже статус біженця часто є єдиним захистом для багатьох людей, що опинилися у скрутних життєвих обставинах. Міжнародна спільнота повинна продовжувати працювати над вдосконаленням механізмів захисту біженців і забезпеченням їм гідного життя у нових країнах.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року. Документ 3671-VI, чинний, поточна редакція — Редакція від 03.08.2023, підстава - 3022-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (Дата звернення: 14.11.2024)

2. Офіційний портал Державної міграційної служби України. Послуга про набуття статусу біженця або додаткового захисту. URL: <https://dmsu.gov.ua/poslugi/nabuttya-statusu-bizhenczya-abo-dodatkovogo-zaxistu.html> (Дата звернення: 14.11.2024)

Стецик Назарій Володимирович,

гостьовий дослідник факультету права Віденського університету та Інституту основоположних та людських прав імені Людвіга Больцмана, кандидат юридичних наук

СУДОВІ ДІАЛОГИ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМА ВЗАЄМНОСТІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

В останній час в українській правовій доктрині почали активно розроблятися питання методології розгляду та обґрунтування судових справ, пов'язаних із правами людини. Одним із таких способів розгляду та обґрунтування судових справ про права людини, який набуває популярності та поширеності у зарубіжних країнах, проте залишається маловідомим в Україні, є діалогічне звернення до іноземної судової практики, або явище судових діалогів.

У дослідженнях судових діалогів у сфері прав людини гостро обговорюється проблема їх взаємності та функціонального призначення, яким і присвячені матеріали моєї публікації. Спочатку я висвітлю основні позиції щодо проблеми взаємності судових діалогів, і згодом перейду до питання про їх функціональне призначення.

По-перше, проблема взаємності судових діалогів обговорюється через емпіричне підтвердження та скептичну оцінку того, що звернення до матеріалів іноземних судових рішень у переважній більшості випадків є одностороннім, а не двостороннім, як цього мало б вимагати саме поняття діалогу.

Так, з однієї сторони, деякі дослідники наголошують, що транснаціональна взаємодія між судами характеризується взаємним, двостороннім динамізмом. Так, однією з перших, хто обґрунтовував концепцію «діалогу» між судами, була суддя Верховного Суду Канади Л'Ерью-Дюбе, яка понад два десятиліття тому підкреслила, що «розвиток юриспруденції у сфері прав людини все більше стає діалогом, а не односторонньою передачею» [3, с. 21]. Вона зазначила, що «рецепція перетворюється на діалог» [3, с. 17] і що «вже недоречно говорити про вплив певних судів на інші країни, натомість варто говорити про місце всіх судів у глобальному діалозі про права людини та інші спільні правові питання» [3, с. 40].

З іншого боку, деякі дослідники переконані, що діалог між судами, зокрема конституційними, за своєю суттю є неможливим через його односторонній характер. На їх думку, використання іноземних матеріалів і аргументів без необхідної взаємності не означає діалогу і, по суті, виключає справжній діалог між судами.

Ще у 1994 році Анн-Марі Слотер, оцінюючи горизонтальну транснаціональну комунікацію між конституційними судами за критерієм взаємної залученості, «швидше розглядала її як монолог, ніж діалог» [4, с. 113]. Нещодавно один із італійських компаративістів Зено-Зенковіч зауважив, що «діалог вимагає принаймні двох учасників, які взаємодіють один з одним», і що «“діалог” відсутній, якщо лише один суд посилається на іноземне законодавство або судову практику, не отримуючи взаємної відповіді» [5, с. 458]. Він також погодився з Джузеппе де Верготтіні, що «широко популяризований “діалог між судами”, особливо між конституційними судами, є надзвичайно неоднозначним і навіть оманливим терміном» [5, с. 457-458].

Враховуючи ці протилежні точки зору, слід визнати, що природа взаємодії між конституційними судами на горизонтальному рівні не є взаємною, і називати її діалогом у жорсткому та буквальному значенні цього слова не зовсім доречно. У цьому контексті діалог є радше корисною метафорою, яка покликана передати суть явища залучення порівняльних матеріалів та ідей у конституційному судочинстві.

Проте це не означає, що «судовий діалог» як метафорично назване поняття не потребує подальшої концептуалізації та конструювання у пізнавальних цілях [2, с. 19-21]. Метафори виконують цінні пізнавальні та педагогічні функції. На початкових етапах досліджень метафори сприяють інтуїтивному розумінню сутності певного явища. Однак із розвитком досліджень необхідно вдосконалювати його поняття через належну концептуалізацію та конструювання. При цьому, для педагогічних цілей метафори є важливими у поясненні вже концептуалізованих понять, забезпечуючи доступність їх сприйняття.

Водночас, доцільно підтримати нещодавно висловлену пропозицію окремих вчених розглядати діалог між конституційними судами у межах «реляційного підходу» (англ. «relational approach») [1, с. 1-24]. Цей підхід передбачає позиціонування чи розташування себе щодо інших, сприяючи взаємопов'язаності та відкритості до взаємної комунікації, на противагу ізоляції та самодостатності. Вважаю, що ця концепція судових діалогів як реляційної взаємодії між судами володіє значним пізнавальним та прикладним потенціалом і може сприяти подоланню проблеми взаємності судових діалогів.

По-друге, не менш важливим та пов'язаним із проблемою взаємності судових діалогів є аналіз їхніх функцій та оцінка ефективності. Функції та ефективність порівняльних судових діалогів між конституційними судами можна охарактеризувати на двох рівнях або в двох контекстах. Перший – на рівні або в контексті конкретної справи, де залучення порівняльних матеріалів може виконувати функції прозорості та аргументації. Другий – у ширшому контексті певної сфери судової практики, де використання порівняльних матеріалів може, з одного боку, сприяти забезпеченню її послідовності та стабільності, а з іншого – сприяти її зміні та розвитку.

Функції прозорості та аргументації стосуються двох протилежних проблемних ситуацій. З одного боку, коли суд фактично використовує порівняльні аргументи для обґрунтування свого рішення, але не робить явних посилань на іноземні матеріали (проблема прихованого діалогу або «авторського права»). З іншого боку, коли суд посиляється на відповідні порівняльні матеріали у своєму рішенні, але не використовує їх у своєму обґрунтуванні (проблема «орнаментування»). У першому випадку діалог між конституційними судами дозволяє подолати проблему прихованості та виконує функцію прозорості, а в другому – аргументаційна функція допомагає подолати проблему орнаментування.

Таким чином, для визначення аргументаційної функції залучення порівняльних матеріалів і судових діалогів спочатку необхідно з'ясувати, чи суд лише посилався на порівняльні матеріали, чи також використовував їх у своєму обґрунтуванні. Якщо суд використовував у своєму обґрунтуванні порівняльні матеріали, на які він посилався, то можна стверджувати, що аргументаційна функція була реалізована, а залучення порівняльних матеріалів було ефективним у межах конкретної справи.

Натомість, щоб визначити функцію прозорості, необхідно з'ясувати, чи суд використав подібні аргументи з іноземних рішень і зробив відповідні посилання на них у своєму обґрунтуванні. Це завдання з оцінки функції прозорості є непростим, оскільки вимагає змістовного аналізу та порівняння відповідних аргументів різних судів. У той же час не виключені такі ситуації, коли суд може самостійно дійти подібних висновків на основі самостійного обґрунтування свого рішення, навіть не знаючи про існування подібного іноземного рішення. У такому випадку підозра такого суду в недотриманні прозорості або, більше того, в «недоброчесності» можуть бути невиправданими. Водночас навіть у випадку реального приховування авторства певного обґрунтування довести таку «недоброчесність» на основі об'єктивних критеріїв досить складно.

Якщо розглядати функціональне призначення використання порівняльних матеріалів і судового діалогу у певній ширшій сфері судової практики, то воно також може мати різний характер. Залучення порівняльних матеріалів і судовий діалог, з одного боку, сприяє послідовності та стабільності відповідної сфери судової практики, а з іншого – сприяє її зміні та розвитку.

Послідовність і стабільність у судовій практиці, зокрема у сфері прав людини, досягаються, коли суд, посиляючись на відповідні матеріали з іноземного рішення, погоджується і приймає його аргументи. Така послідовність результатів у справах у певній галузі демонструє узгодженість і стабільність судової практики. Ця послідовність також може слугувати підтвердженням консенсусу серед держав з певного питання, що означатиме вузьку свободу розсуду щодо його регулювання. Цей принцип особливо проявляється у методах і

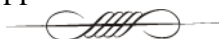
принципах тлумачення та застосування Європейським судом з прав людини Європейської Конвенції з прав людини.

Зміни та розвиток судової практики в певній сфері відбуваються тоді, коли суд, залучаючи відповідні матеріали з іноземного рішення, навпаки, не погоджується і відхиляє іноземні аргументи, що призводить до подальших розбіжностей і суперечностей у судовій практиці в конкретній сфері. Такий розвиток судової практики в певній галузі не завжди можна оцінити позитивно, оскільки це залежить від багатьох різних факторів. Однак така непослідовність і різнобій у судовій практиці можуть у майбутньому слугувати основою для виявлення відсутності консенсусу серед держав з певного питання і, відповідно, підтвердження широкою свободою розсуду держав у певному питанні. Ця закономірність також підтверджується у практиці Європейського суду з прав людини.

Таким чином, на основі аналізу проблеми взаємності та функціонального призначення судових діалогів у сфері прав людини можна констатувати, що «реляційний підхід» до трактування концепції судових діалогів як позиціонування одного суду з іншим шляхом використання іноземних позицій та висновків в обґрунтуванні власного судового рішення, може сприяти подальшому розвитку та поширенню цього явища. При цьому функціональне призначення судових діалогів може проявлятися як на рівні конкретної справи через підвищення прозорості та аргументованості судових рішень, так і на рівні ширшої сфери судової практики шляхом забезпечення її послідовності і стабільності, а також можливої зміни та розвитку.

Список використаних джерел:

1. Barsotti V., Carozza P., Cartabia M., Simoncini A. (ed.), Introduction. Dialogue as a method. In *Dialogues on Italian Constitutional Justice: A Comparative Perspective*. London : Routledge, 2021. pp. 1-24
2. Choudhry S. Migration as a new metaphor in comparative constitutional law. In *The Migration of Constitutional Ideas*. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. pp. 1-36
3. L'Heureux-Dubé C. The Importance of Dialogue: Globalization and the International Impact of the Rehnquist Court. *Tulsa Law Review*, 1998. № 34, pp. 15-40
4. Slaughter A.-M. A Typology of Transjudicial Communication. *University of Richmond. Law Review*. 1994. № 29. pp. 99-137
5. Zeno-Zencovich V. The Italian Constitutional Court. In *Judicial Cosmopolitanism*. Leiden, The Netherlands : Brill | Nijhoff, pp. 449-458

Тарасевич Тетяна Юрївна,

професор кафедри права Хмельницького національного університету,
доктор юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНА ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

В умовах глобалізації й технологічного розвитку змінюються усі сфери життя (політична, економічна, соціальна, правова). Сучасні права людини, незважаючи на наявність безлічі законодавчих актів міжнародного й національного рівня, постійно трансформуються і формують нові напрями наукових досліджень у цій сфері. Розвиток біомедицини, трансплантації, репродуктивних технологій, поява можливостей зміни геному дозволяють проводити найрізноманітніші маніпуляції з людським тілом. Звичайно, ці новації допомагають покращити якість і тривалість життя, людина може реалізовувати права на розпорядження своїм тілом на вищому рівні. Водночас зростають ризики й загрози, пов'язані з їх дотриманням і захистом.

Тому сьогодні можемо говорити про розширення сприйняття свобод та обсягів прав кожної людини. Зміни торкнулися передусім соматичних (особистісних) прав людини,

передбачених Конституцією України і міжнародними договорами для розпорядження людиною своїм тілом [1].

Наукові центри й інститути генетики та цитології щорічно створюють десятки об'єктів нової наукової продукції, зокрема геномні технології, методики ДНК-тестування, методичні рекомендації та інструкції, ДНК-колекції, бази даних про геномну інформацію тощо. Це дає змогу говорити не про окремі успіхи, а про високу результативність роботи у цій сфері та про сформовані бренди інститутів у галузі геномних технологій.

У законодавстві України немає нормативного правового акта, що регламентує можливість втручання в геном ембріона. Єдина згадка міститься в Проекті Закону України про допоміжні репродуктивні технології від 2021 року, в якому закріплюється заборона на використання допоміжних репродуктивних технологій для вибору статі дитини (за винятком випадків можливості успадкування захворювань, пов'язаних зі статтю). Очевидно, що повністю ігнорувати розвиток науки не можна, тому потрібна реформа законодавства України і прийняття закону України «Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за обігом генетично модифікованих організмів і генетично модифікованої продукції для забезпечення продовольчої безпеки».

Сучасний науковий прогрес у галузі медицини дає змогу зробити висновок, що одним з ефективних способів порятунку хворих є трансплантація органів і тканин. Трансплантація являє собою процес переміщення від донора до реципієнта органу (або тканини) замість пошкодженого або відсутнього. Захист прав людини у сфері трансплантації органів і тканин на міжнародному рівні відбувається шляхом покладення на держави обов'язку на національному рівні гарантувати й забезпечувати права людини, визначені спеціалізованими міжнародними договорами в галузі біомедицини. Однак захист прав людини як пацієнта при трансплантації органів і тканин на національному рівні повинен відбуватися положеннями національного законодавства.

До перспективних напрямів розвитку регенеративної медицини належать протеомні дослідження, дослідження з використанням клітинних технологій, тканинна інженерія, технологія створення біоматеріалів, 3D-біопринтинг та інші сучасні й надсучасні технології, які ще вчора були нездійсненими.

Трансплантація – це глобальна сучасна проблема, що потребує цивілізаційного підходу. Громадськість має бути готовою до свідомого донорства, до розуміння того, що кожен з нас може врятувати чиесь життя. Саме тому вкрай важливими є не тільки висококваліфіковані фахівці із трансплантології, необхідне медичне та юридичне забезпечення, а й належна комунікаційна підтримка цієї проблеми в суспільстві. Утім, досі не вирішено однозначно питання про правовий режим біоматеріалу людини, у зв'язку із чим вирішення низки питань, пов'язаних з біопринтними людськими органами, може супроводжуватися труднощами. Так, у вітчизняній та зарубіжній науковій доктрині триває дискусія щодо правового режиму людського ембріона. Прихильники однієї з позицій вважають, що ембріон *in vitro* є джерелом і початковою стадією людського буття, тому його знищення є правопорушенням, навіть якщо воно було скоєно задля порятунку іншого людського життя[2].

У вітчизняному законодавстві окремі нормативні акти стосуються правового режиму органів і тканин людини лише фрагментарно. Серед таких актів Закони України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини», «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові», «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», а також «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Аналіз цих документів дає підстави стверджувати, що біоматеріали є об'єктами, обмеженими в обороті. Водночас у ст. 177 Цивільного кодексу України, що містить вичерпний перелік об'єктів цивільних прав, органи і тканини людини не згадуються [3].

Щодо питання про законодавче закріплення біопринтингу в національному законодавстві, то варто сказати, що наразі єдиним актом, який так чи інакше заторкує цю сферу, є Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», згідно з яким не можуть бути видані патенти на використання людських ембріонів для промислових або

комерційних цілей. З кожним роком усе більша зацікавленість у лікарів з'являється до 3D-біопрінтингу, технологія якого складається з тих же елементів, що й класична поліграфія, тільки аналогом тексту в ній є цифрова модель органу людини, чорнил – клітинні сфероїди, паперу – гідрогелі, друкованого пресу – 3D-біопрінтер, який є роботизованим механізмом. 3D-біопрінтинг – це технологія, за якою створюються об'ємні деталі на основі клітин із застосуванням тривимірного друку. Наприклад: в Україні вчені зі Сумського державного університету вже зробили біонічний протез кисті на 3D-принтері. На створення винаходу науковцям знадобилося пів року та 15 тис. грн. Винахід працює на алгоритмах машинного навчання, тому здатен реагувати на імпульси центральної нервової системи.

У сучасних умовах цифровізації всіх сфер суспільного життя великого значення набуває проблема правового регулювання біометричної ідентифікації особи з урахуванням її ролі у сфері охорони права на недоторканність приватного життя. Біометрична технологія – це автоматизовані методи розпізнавання особи людини, засновані на фізіологічних або поведінкових характеристиках/

Перевагою біометричної ідентифікації є те, що вона проводиться за справжніми індивідуальними ознаками людини. На сьогодні ідентифікація по ДНК вийшла за межі кримінально-правового регулювання, а також державної служби, розглядається питання її комерційного застосування. Використання біометричних даних для ідентифікації фізичних осіб у цивільному обороті за загальним правилом не допускається і порушує приватне життя. В Україні поки що такі соціально-технологічні проблеми не враховуються в системі правового регулювання, але кількість конфліктів і відкритих питань, пов'язаних прямо чи опосередковано зі сферою ідентифікації, зростає. Геномна інформація людини – це відомості про генетичні ознаки людини. Відомості з реєстру є інформацією з обмеженим доступом та не підлягають оприлюдненню.

Окрім того, складність вивчення й дослідження соматичних прав зумовлена й іншими чинниками, серед яких: тісний взаємозв'язок біомедицини і права, труднощі розмежування з морально-етичними поняттями і нормами, відсутність належного нормативно-правового регулювання. З огляду на це, назріла потреба в єдиній класифікації соматичних прав, законодавчому врегулюванні найбільш значущих з них (наприклад, право на евтаназію, право на сурогатне материнство) та узгодженні низки нормативно-правових актів, що закріплюють правовідносини у цій сфері (наприклад, посмертного донорства). Тож актуальним питанням є дослідження конституційно-правових засад соматичних прав людини в контексті їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Додатковий протокол до Конвенції про права людини та біомедицину щодо трансплантації органів і тканин людини : міжнар. док. від 24.01.2002 № ETS N 186. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_684#Text
3. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 № 435-IV (в ред. Від 10.10.2022). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Телеван Андрій Олексійович,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти інженерно-енергетичного факультету Миколаївського національного аграрного університету

ТРУДОВІ МІГРАНТИ: НЕРЕГУЛЬОВАНА ПРАЦЯ, ПРОБЛЕМИ, СТРАТЕГІЯ, СПІВПРАЦЯ

Міграція населення має позитивний вплив на економіку країн-реципієнтів, у тому числі і в Україні. Вона покращує ситуацію на ринку праці, сприяє розвитку людського капіталу та

технічного прогресу. Але, як вітчизняні, так і міжнародні трудові норми звертають увагу на недосконалість правових норм щодо сталого становища трудящих-мігрантів, як іноземного, і національного походження.

З досвіду країн, які мають ефективну міграційну політику, для позитивного впливу, потрібно тривало та виважено до цього готуватися. Міграція, це не лише кількість [1, с. 55]. Питання не в кількості людей, які приїжджають в нашу країну - з яким багажем знань, освітою, навичками та досвідом вони будуть перебувати у нашій економіці. Такий підхід дозволить максимальній кількості іммігрантів знайти роботу відповідно до своєї кваліфікації.

Але у деяких мігрантів іноземного походження може не бути необхідних документів. В таких випадках вони можуть бути не захищені від експлуатації та порушень трудового законодавства [2, с. 48]. Звернемо увагу на двоїстість ситуації у таких випадках: на іноземних працівників в деяких трудових питаннях трудове законодавство не поширюється, в інших - поширюється, але на практиці такі працівники піддаються дискримінації як з боку роботодавців, так і державних установ.

Трудовим-мігрантам, через свій статус, доводиться виконувати брудну роботу, яка принижує людську гідність, ще і небезпечну роботу з шкідливими умовами праці. Зауважимо, праця трудових мігрантів найбільш поширена у тих секторах економіки, де допускаються зловживання, які пов'язані з наймам робочої сили та умовами праці. Ми вважаємо, якою б важкою та небезпечною вона не була би праці, всі зловживання визначаються характером відносин між і роботодавцем та працівником, аж ніяк не видом виконуваної роботи.

Одним із найбільш серйозних аспектів трудової міграції, у цьому контексті, в останні роки стала торгівля людьми. Сьогодні з таких причин із країни в країну перевозиться значна кількість трудових-мігрантів [3, с. 61]. За останніми тенденціями у сфері транснаціональної організованої злочинності торгівля людьми набуває нових форм і напрямів, пов'язано це із новітніми досягненнями в галузі технології, транспорту.

Виступати на перший план мігранти не поспішають та і не бажають. Вони побоюються і репресій з боку своїх експлуататорів, і заходів, які вживають проти них різними правоохоронними органами (міграційна служба, поліція, інспектори праці тощо). Мігранти, будь то чоловіки чи жінки не мають ненадійного правового статусу. Через постійну загрозу видачі владі вони відчують себе особливо незахищеними від примусу та експлуатації.

Тут необхідно наголосити на профілактичну роль інспекцій з праці [4, с. 70], які, не повинні діяти як підрозділи міграційної служби. Якщо вимагати від служб, які відповідають за безпеку праці виявляти мігрантів з нерегульованим статусом (функції міграційної служби), вони можуть бути позбавлені незалежності та неупередженості, також буде підірвана довіра до них. Працюючі-мігранти навряд чи будуть співпрацювати з такими органами.

Для поліпшення ситуації у питаннях з мігрантами уряд повинен займатися вирішенням структурних питань: розробити трудову політику; усунути збої на ринку праці, що сприяє зростанню нерегульованої трудової міграції; пропонувати рішення для ефективного недопущення та викорінення невідповідних умов праці. Одним з таких рішень може бути розробка стратегії інспектування з розподілом обов'язків між інспекторами різних служб. Це дає можливість, задіяним у перевірках інспекторам, займатися проблемами працюючих мігрантів поряд із іншими питаннями [5, с. 67].

Перевіряючи сільськогосподарські підприємства, у рамках своїх повноважень інспектори можуть насамперед з'ясувати, чи працюють там сезонні працівники. Якщо серед них опиняться мігранти, провести додаткову перевірку [6, с. 285]. При перевірці мігрантів на промислових підприємствах, інспектори повинні пам'ятати про труднощі, з якими стикаються такі працівники (мовні та інші комунікаційні бар'єри). Державним інспекціям слід подумати про можливість надання інформації про права працівників різними мовами. Інспектори можуть поряд з умовами праці мігрантів перевірити їх житлові умови.

Дедалі більшого значення набуває транскордонна співпраця між відповідними інспекціям по роботі з мігрантами. Так, з метою обміну інформацією та сприяння

правозастосовним заходам укладаються двосторонні міжнародні угоди, які прагнуть допомогти мігрантам не піддаватися дискримінації.

Отже, стратегій може бути безліч, але в жодному разі неможливо переоцінити значення співпраці. Забезпечення працюючих мігрантів захистом, передбаченим законодавством України, залежить від уряду країни, виконавчої влади, інших органів та зацікавлених сторін, які повинні діяти пліч-о-пліч.

Список використаних джерел:

1. Курепін В. М., Пряслова Н. М. Оцінка ризиків на робочому місці – підхід для малих і середніх підприємств // OSHAgro – 2023 : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 жовтня 2023 р.). Київ : НУБіП України, 2023. С. 55-57. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15930>.

2. Kurepin V., Lyamar O. (2024). Assessment of the State of Personnel Safety of Agricultural Enterprises with the Help of Relevant Performance Indicators. Modern Economics, 43(2024), 41-50. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V43\(2024\)-06](https://doi.org/10.31521/modecon.V43(2024)-06).

3. Кравчук Р. В. Реалізація соціальних прав людини: конституційні гарантії, їх реальний стан та перспективи реформування // Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення : матеріали Науково-практичного круглого столу, присвяченого 75-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 8 грудня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 60-62. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/16960>.

4. Іваненко В.С. Залучення фахівців сторонніх служб для проведення оцінки ризиків на робочому місці // OSHAgro – 2023 : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 жовтня 2023 р.). Київ : НУБіП України, 2023. С. 69-71. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15935>.

5. Іваненко В. С., Курепін В. М. Наближення національного законодавства до міжнародних норм з питань безпеки праці // OSHAgro – 2023: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 жовтня 2023 р.). Київ : НУБіП України, 2023. С. 66-69. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15934>.

6. Лазіс М. І. Європейський підхід до управління безпекою та здоров'ям працівників підприємств. Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 23-25 жовтня 2024 р.). Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 285-288. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18926>.

Терлецький Дмитро Сергійович,

завідувач кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент

ДІЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ЧАСІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

I. Розв'язуючи завдання інституційного забезпечення верховенства Конституції, Україна так само, як й усі інші посткомуністичні держави Центральної та Східної Європи, обрала запровадження концентрованої моделі конституційного контролю. Визначальною ознакою цієї моделі є зосередження юрисдикційних повноважень одним органом влади, іменованим зазвичай конституційним судом, який відокремлений від системи звичайних судів.

Водночас було б очевидною помилкою сприймати концентровану модель конституційного контролю як таку, що заперечує дієву участь інших, окрім конституційного суду, суб'єктів у тлумаченні та захисті конституції від порушень. De jure і de facto – це спільна відповідальність різних органів публічної влади та громадян держави, обсяг і міра якої, звісно, має принципово значущі відмінності. Особливість концентрованої моделі полягає у тому, що

конституційний суд виступає єдиним органом, наділеним повноваженнями ухвалювати загальнообов'язкові та остаточні рішення про зміст конституційних положень і принципів, відповідність конституції діянь та актів інших органів публічної влади, зокрема й вищих органів державної влади [1, С. 226-227].

Підтримуючи позицію, за якої Конституційний Суд України – єдиний центр, але не єдиний суб'єкт забезпечення конституційності правових актів в Україні [2, С. 164], підтримуємо й іншу, висловлену М. Мельником та С. Різником, позицію, за якою саме суди загальної юрисдикції є ключовими учасниками цієї системи, що зумовлює необхідність завчасного вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням обґрунтованого співвідношення їх функцій та повноважень, як і їх повноцінної реалізації [3, С. 151]. Відповідно, забезпечення реальної дії Основного Закону України потребує не лише ефективної системи стримувань і противаг, а й гармонійної синергії у взаємодії державних органів, об'єднанні їх активних зусиль у реалізації головного обов'язку держави – утвердженні та забезпеченні прав і свобод людини [3, С. 151].

II. Конституційний Суд України відповідно до частини першої статті 152 Конституції України має повноваження визнавати закони та у передбачених випадках інші правові акти неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Рішення та висновки Конституційного Суду України згідно з положеннями статті 151-2 Конституції України не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади, а обов'язок їхнього дотримання є вимогою Конституції України, яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів.

Згідно з частиною другою статті 152 Конституції України закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Це означає, враховуючи юридичні позиції, викладені в Рішенні у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України [4], що неконституційний правовий акт (його положення) втрачає чинність і не підлягає застосуванню або з дня ухвалення відповідного рішення, або, як виключення, з певного моменту у майбутньому, який Конституційний Суд України правомочний визначити своїм рішенням [5, С. 107].

Такий підхід, який не викликає заперечень, унеможливорює «перенесення» втрати чинності правовим актом, повністю або в окремій частині, у минуле, коли такий акт, набравши чинності, регулював правові відносини, і, отже, підлягав застосуванню. І саме така змістовно-темпоральна інтерпретація категорії «втрата чинності», як видається, була закладена Конституційним Судом України в Рішенні у справі про порядок виконання своїх рішень [5, С. 107].

III. Конституція України не визначає юридично значущі наслідки встановленої неконституційності правового акта повністю чи в окремій частині, застосованого судом при вирішенні справи, для постановлених, включно з остаточними, судових рішень.

Натомість такі наслідки закріплює чинне процесуальне законодавство: встановлена неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи визначена як виключна підстава для перегляду судового рішення.

Разом з тим закріплені в Конституції України часові параметри дії рішень органу конституційної юрисдикції незмінно тлумачаться судами загальної юрисдикції як обставина, яка а ргіогу виключає можливість змістовного перегляду судових рішень через встановлену Конституційним Судом України неконституційність правового акта або його окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи.

Вкрай показовою в цьому аспекті є позиція, висловлена Касаційним господарським судом у справі про перегляд за виключними обставинами, за якою «встановлена

Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (незастосованого) судом при вирішенні справи, має значення передусім як рішення загального характеру, яким визначається правова позиція для вирішення наступних справ, а не підстава для перегляду справи із ретроспективним застосуванням нової правової позиції і зміни таким чином стану правової визначеності» [6].

В основі цієї позиції знаходиться конституційована судами загальної юрисдикції аксіома, за якою рішення Конституційного Суду України не можуть впливати на спірні правовідносини, оскільки такі правовідносини виникли до прийняття відповідних рішень. Очевидно, що за такого розуміння часової дії рішень Конституційного Суду України, застосування встановленої неконституційності правового акта повністю чи в окремій частині як підстави для змістовного перегляду остаточного судового рішення за виключними обставинами є цілком нездійсненним. Адже і відповідні правовідносини, і саме рішення, навіть якщо воно не виконане на момент звернення із заявою про перегляд, завжди передуватимуть у часі певному рішенню Конституційного Суду України.

Уся неприйнятність ситуації, що склалася, особливо виразно проявляється у зв'язку із запровадженням в Україні конституційної скарги – юридичного засобу захисту субсидіарного та виключного характеру. Суб'єкт права на конституційну скаргу – фізична особа або юридична особа приватного права, – вичерпавши інші засоби юридичного захисту, виконавши надскладні вимоги при складанні і обґрунтуванні конституційної скарги, не може домогтися змістовного перегляду остаточного судового рішення у власній справі, в якому судом було застосовано визнаний за його скаргю неконституційним закон України або його положення. Всупереч прямій вказівці на таку можливість у процесуальному законодавстві України.

Велика палата Верховного Суду у справі про перегляд за виключними підставами у кримінальному провадженні, здавалося б, запровадила зовсім інший підхід, за яким, «...рішення Конституційного Суду України має пряму (перспективну) дію, тобто поширюється на правовідносини, що виникли або тривають після його ухвалення (за винятком тих випадків, якщо інше встановлено Конституційним Судом України безпосередньо у тексті ухваленого рішення)...» [7].

Принципова відмінність у тому, що йдеться про правовідносини, які тривають, тобто відносини, які існували на момент втрати чинності правовим актом, визнаним неконституційним повністю чи в окремій частині, та тривають після цього. Інакше це твердження може бути сформульоване як те, що дія рішень Конституційного Суду України поширюється на правові відносини, які виникли, але не закінчилися на момент втрати чинності правовим актом, визнаним неконституційним повністю чи в окремій частині.

Погоджуючись з поширенням дії рішень Конституційного Суду України на правовідносини, які тривають, зазначимо, що за такого підходу «зворотна» і «пряма» дія не ототожнюються, так само, як не ототожнюються «пряма» та «перспективна» дія, позаяк зворотна дія включає в себе пряму і перспективну, а пряма – перспективну дію.

Утім, всупереч очікуванням, наведений висновок Великої палати Верховного Суду, не зумовив жодних якісних змін у правозастосовній практиці, зокрема перегляду остаточних судових рішень за виключними підставами. Останнім за часом, але далеко не поодиноким доказом цьому слугує Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 31.10.2024 у справі № 343/1869/23 [8], якою зазначена справа передана на розгляд до Великої Палати Верховного Суду, оскільки містить виключну правову проблему, сутність якої становить ... визначення дії рішень Конституційного Суду України у часі.

Список використаних джерел:

1. Єзеров А.А., Терлецький Д.С. Суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України : питання взаємодії. *Право України*. 2020. №8. С. 223-237.

2. Різник С.В. Перевірка судами загальної юрисдикції конституційності законів України як проміжна форма конституційного контролю (у контексті права особи на конституційну скаргу). *Право України*. 2018. №12. С. 163-177.

3. Мельник М.І., Різник С.В. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 149-159.

4. Див.: абзац шостий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2000 № 15-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text> (дата звернення : 02.12.2024)

5. Терлецький Д.С. Юридично значущі наслідки рішень Конституційного Суду України у кримінальному провадженні. *Український часопис конституційного права*. 2020. № 4. С. 101-114.

6. Див. п. 9.9.: Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 29.10.2019 у справі № 922/1391/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85327051> (дата звернення : 02.12.2024)

7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.11.2020 у справі № 4819/49/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93081749> (дата звернення : 02.12.2024)

8. Ухвала Верховного у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 31.10.2024 у справі № 343/1869/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122935816> (дата звернення : 02.12.2024)

Тичинська Юліанна Юрївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

АДМІНІСТРАТИВНО ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Це питання регулюється Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 року. Внутрішньо переміщеною особою (далі ВПО) є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Ключовими адміністративними органами, що регулюють права та обов'язки ВПО, є Міністерство соціальної політики, місцеві органи виконавчої влади та Державна міграційна служба. Їх функції включають реєстрацію, облік ВПО, координацію заходів підтримки, сприяння інтеграції в громади та розробку національних політик. Вони зобов'язані забезпечувати ВПО правову й психологічну допомогу, доступ до освіти, професійних послуг і працевлаштування.

Адміністративно-правовий статус ВПО включає заходи інтеграції в громади: участь у соціальних програмах, професійне навчання, працевлаштування та доступ до культурного й суспільного життя. Інтеграція потребує співпраці між ВПО, місцевою владою та громадськими організаціями, створюючи умови для активної участі ВПО у розвитку громад

ВПО мають право на судовий захист, звернення для відшкодування збитків і вирішення майнових спорів. Законодавство спрощує механізми звернення до суду та державних органів для оперативного реагування на потреби.

Система адміністративно-правового захисту передбачає підтримку міжнародних організацій, таких як ООН і Червоний Хрест, які надають гуманітарну допомогу, сприяють відбудові територій і розробці довгострокових програм підтримки.

Поряд із правами, ВПО мають також певні обов'язки, а саме: дотримуватися Конституції та законів України, інших актів законодавства, повідомляти про зміну місця проживання структурний підрозділ з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за новим місцем проживання протягом 10 днів з дня прибуття до нового місця проживання [2]. У випадку добровільного повернення до свого постійного місця проживання ВПО повинна завчасно, щонайменше за три дні до виїзду, повідомити відповідний підрозділ соціального захисту населення за місцем отримання довідки. Це можуть бути районні державні адміністрації, виконкоми міських або районних у місті рад. У разі, якщо особа навмисно надала недостовірну інформацію для отримання довідки про облік, вона має компенсувати державі та місцевим бюджетам витрати, понесені на забезпечення її прав.

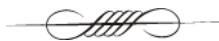
Основними соціальними гарантіями для ВПО в Україні є допомога на проживання, зайнятість, освіта та пільги у кредитних відносинах. Допомога на проживання включає щомісячну адресну виплату для покриття витрат на житло та комунальні послуги, а також надання тимчасового житла за потреби. У сфері зайнятості держава сприяє працевлаштуванню ВПО через центри зайнятості, пропонує програми перекваліфікації, а роботодавцям компенсує соціальні внески. У сфері освіти забезпечується безоплатне навчання дітей, доступ до пільгового студентського кредитування, а дорослим пропонуються програми підвищення кваліфікації. У кредитних відносинах передбачено вигідні умови для отримання кредитів на житло чи підприємництво та можливість реструктуризації боргів. Майнові гарантії ВПО в Україні спрямовані на захист їхніх прав на власність, житло та компенсацію втрат. Згідно із законодавством, ВПО мають право зберігати право власності на нерухомість, яка залишилася на тимчасово окупованій території. Держава гарантує недопущення втручання в це майно, навіть якщо особа тимчасово його не використовує. Крім того, закон передбачає можливість судового захисту у разі порушення майнових прав або неправомірного заволодіння майном.

Отже, адміністративно-правовий статус ВПО в Україні визначає комплекс їхніх прав, обов'язків та гарантій, які забезпечує держава у зв'язку зі зміною місця проживання через обставини, що загрожують їхньому життю чи безпеці. Цей статус є особливою категорією, що враховує специфіку потреб ВПО, зокрема їхній захист, соціальне забезпечення, медичну допомогу, житло та відновлення документів. Для інтеграції ВПО створені соціальні програми, механізми компенсації втрат і допомога у відновленні звичайного життя. Водночас, ВПО повинні дотримуватися встановлених вимог і співпрацювати з органами влади для ефективного вирішення їхніх питань.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 1, ст.1) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 13.11.2024).

2. Права та обов'язки внутрішньо переміщених осіб. URL: <http://surl.li/goucmj> (дата звернення: 13.11.2024)

Халавчук Валерій Олегович,

*аспірант кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ

Право на соціальний захист є однією з основних функцій соціальної держави, закріпленої в Конституції України (ст. 46). Головна думка полягає у створенні умов для забезпечення гідного рівня життя кожної людини, особливо тих, хто опинився в складних життєвих обставинах. Особливо це право набуває особливого значення в умовах соціальної нестабільності, економічної кризи та глобальних викликів, таких як пандемія COVID-19 та

війна. Водночас ефективне забезпечення цього права значною мірою залежить від фінансово-правових механізмів його реалізації. Особливу роль у цьому відіграє раціональне формування державного бюджету, фінансування соціальних програм, адміністрування податків та залучення міжнародної допомоги. Однак, незважаючи на декларовані гарантії, існує низка проблем, які перешкоджають повноцінному забезпеченню цього права.

Загалом, поняття «соціальний захист» у широкому розумінні визначають як діяльність держави, спрямовану на забезпечення формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті. У вузькому розумінні соціальний захист визначають як сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян, досягнення соціально прийнятної рівня життя [1 с. 19]. Ми можемо виділити такі головні складові системи соціального захисту: пенсійне забезпечення та забезпечення на випадок безробіття; грошова допомога сім'ям; різні форми соціальної допомоги й соціальних послуг (догляд за людьми похилого віку, інвалідами, опіка над сиротами) [3 с. 42].

Складні економічні умови, війна та пандемія COVID-19 підсилили соціальну та економічну проблему окремих вразливих категорій населення. Відповідно до Законодавства України, до вразливих категорій населення належать: люди з інвалідністю: Потребують як матеріальної підтримки, так і створення безбар'єрного середовища. Внутрішньо переміщені особи (ВПО): Мають обмежений доступ до житла, роботи та соціальних послуг. Багатодітні сім'ї: Часто стикаються з матеріальними труднощами через високі витрати на утримання дітей. Пенсіонери: Залежать від стабільності пенсійної системи, яка стикається з фінансовими викликами. Бездомні особи: Фактично виключені з соціальної системи через відсутність документів або постійного місця проживання [2].

Питання соціального захисту найбільш вразливих верств населення є надзвичайно актуальним сьогодні. Як наслідок російсько-української війни значно зросла кількість людей з інвалідністю, також через бойові дії та окупацію частини країни збільшилась кількість ВПО та інші негативні наслідки. Події, які відбувались в нашій державі змусили зубожіти наше населення, тому настав час відновлювати соціальну сферу в нашій державі.

Фінансування цих категорій покладається на державу, але в умовах обмеженості ресурсів виникають значні труднощі. Соціальний захист є важливою складовою бюджету держави, і його фінансування відбувається через державний бюджет, місцеві бюджети та кошти соціальних фондів. Фінансово-правове забезпечення соціального захисту включає три ключові елементи:

1. Нормативно-правова основа: Законодавство, яке визначає джерела фінансування соціальних програм, порядок їх розподілу та використання. Основні акти: Конституція України; Бюджетний кодекс України; Закон України "Про Державний бюджет України" (щорічно приймається); Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування".

2. Фінансові інструменти: Податкові надходження, соціальні внески, державні позики, міжнародна допомога.

3. Інституційна структура: Органи, відповідальні за адміністрування соціальних виплат (Міністерство соціальної політики, Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування тощо).

На жаль, соціальний захист, особливо вразливих категорій населення в нашій державі має дуже багато проблем. Для початку можемо виокремити недостатність бюджетних коштів. Соціальний захист значною мірою залежить від бюджетних надходжень. Низький рівень доходів державного бюджету України обумовлений недосконалістю податкової системи та поганою роботою податкових органів, корупція, високий рівнем тіньової економіки, фінансовими наслідками війни та економічної кризи. Так як виплати на допомогу йдуть з Пенсійного фонду, великою проблемою є його постійний дефіцит. Пенсійна система України фінансується за рахунок внесків роботодавців та працівників, які часто є недостатніми через

старіння населення та низький рівень зайнятості. Безробіття та тіньова зайнятість в Україні щороку тільки зростає, що зумовлене нерівномірним підвищенням податків, активною мобілізацією, падіння доходів населення, нецільове використання коштів державними органами влади.

На додаток, ще одною великою проблемою є непрозорість фінансових потоків у соціальній сфері перешкоджає громадському контролю за витратами та створює умови для зловживань. Державними органами влади на постійній основі проводяться реформи, різні заходи, але громадяни не завжди знають про свої права на отримання тієї чи іншої допомоги. Держава повинна правильно і вчасно інформувати своїх громадян про зміни в законодавстві, щоб люди змогли вчасно отримувати допомогу від держави. Зловживання у системі пільг та соціальних виплат є ще однією проблемою. Нажаль, не всі у нашій державі чесно отримують допомогу, деякі нею зловживають та отримують шляхом корупційних схем задля своєї вигоди. Вони оформляють державну допомогу навіть якщо вона їм не потрібна або ж неправильно її використовують. Такі речі повинні постійно моніторитись органами соціальних служб. Проблеми корупції та неефективного використання бюджетних коштів значно знижують рівень соціального захисту. Бюрократія та складність процедур унеможливають швидке надання допомоги тим, хто її потребує.

Воєнні дії на території України суттєво ускладнили забезпечення соціального захисту, особливо для ВПО та постраждалих від війни. Війна поглинає велику кількість бюджетних коштів, тим самим забираючи велику кількість коштів, які мали б йти на покращення соціальної політики. Також, значно збільшилась кількість людей з інвалідністю, ветеранів війни та військовим на пенсії, кількість робітників, платників податків, загалом зменшилась, що унеможливує адекватні, відповідні оплати для нормального рівня життя.

Зважаючи на всі проблеми, держава повинна розробити чітку соціально-економічну стратегію, спрямовану на досягнення європейських стандартів якості життя та ефективної системи соціального захисту населення. Для початку, розпочати реформування податкової системи: запровадження більш ефективних механізмів адміністрування податків, зокрема через цифровізацію, боротьба з ухиленням від оподаткування та виведенням доходів із тіні. Перехід на багаторівневу пенсійну систему з розвитком накопичувального рівня. Оптимізація витрат Пенсійного фонду та розширення джерел його фінансування. Забезпечення прозорості та відкритості розподілу бюджетних коштів через публічні платформи.

Також Україні варто запозичити різні підходи до покращення соціального захисту населення в інших країнах з високим рівнем соціальної політики. Розвинені країни демонструють різні підходи до фінансування соціального захисту. Наприклад у Швеції високий рівень соціального захисту за рахунок прогресивної податкової системи, Німеччина - багаторівнева пенсійна система з обов'язковим страхуванням і державною підтримкою. США проводить активне залучення приватних ініціатив до соціальної сфери. Україна може адаптувати ці підходи, враховуючи власні реалії [4 с.7].

Отже, ефективне забезпечення права на соціальний захист вразливих категорій населення є неможливим без належного фінансово-правового забезпечення. Удосконалення податкової системи, реформа пенсійної системи, цільове фінансування соціальних програм та міжнародна співпраця можуть суттєво покращити ситуацію. Водночас важливо забезпечити прозорість та ефективність використання фінансових ресурсів, щоб кожен громадянин, особливо з уразливих категорій, отримував належний соціальний захист.

Список використаних джерел:

1. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. Право України. 2000, № 4. С. 36.
2. Закон України "Про соціальні послуги" від 17.01.2019 N 2671-VIII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ТМ062534>.
3. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави, наукові записки. Політичні науки. 2021. № 21. С. 41-44.

4. Юрчик І.Б Система соціального захисту найбільш вразливих верств населення в Україні економіка та суспільство. 2022. С. 1-9

Шакуров Ілля Борисович,
студент 4 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

НЕПРИПУСТИМІСТЬ ЗЛОВЖИВАНЬ СВІДКОМ СВОЇМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ ТА ОBOB'ЯЗКАМИ

Проблематика. У цивільному процесі показання свідка є одним з основних засобів доказування і відіграє важливу роль у встановленні фактів, які мають значення для правильного вирішення справи. З прийняттям нового Цивільного процесуального кодексу у судовому процесі з'явилися нові вимоги до учасників процесу, зокрема і до свідків. Однією з таких вимог є неприпустимість зловживання свідків своїми процесуальними правами. Разом з тим, на практиці, часто виникають випадки зловживання свідками у справі своїми процесуальними правами.

Згідно ст. 69 ЦПК України, свідок – особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи [1]. Відповідно до чинного законодавства свідком може бути особа, яка здатна правильно сприйняти обставини, які причетні до справи і давати правильні показання. Таким чином, свідок – джерело доказу, а показання свідка – засіб доказування, який містить певну інформацію.

Процесуальні права та обов'язки учасників справи визначені ст. 43 Цивільного процесуального кодексу України. Зокрема, учасники справи та свідки мають право:

- подавати докази,
- брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом,
- надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб.

Водночас кожний учасник справи зобов'язаний:

- сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи,
- подавати усі наявні у нього докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази, надавати суду повні й достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні, виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки [1].

Загалом, можна сказати що на свідка покладаються два основні обов'язки: з'явитися до суду у призначений час і дати правдиві показання щодо відомих йому обставин справи.

У випадку, коли учасник судового процесу протиправно, несумлінно та неналежно виконує належній їй процесуальні права та обов'язки, з корисливим або особистим мотивом, що завдають шкоду інтересам правосуддя та (або) інтересам осіб, які беруть участь у справі, або недобросовісно поводить себе в інших формах, це є зловживанням процесуальними правами [2].

До прикладу, в справі № 591/11005/13-ц, яку розглядав Зарічний районний суд м. Суми від 17.06.2014 ОСОБА_6 може бути допитаний в якості свідка. ОСОБА_6 про дату судового засідання повідомлений судовою повісткою. Однак, ОСОБА_6 в судове засідання не з'явився, причини неявки не повідомив, обставин, які можуть підтвердити поважність неявки до суду - не надано. Відповідно суд ухвалив застосувати до неї привід [4].

Привід — у цивільному процесі - це примусовий засіб забезпечення явки свідки до суду, якщо він без поважних причин не виконує своїх обов'язків. Підставки для застосування приводу

- Свідок не з'являється на судове засідання без важливих причин, при отриманні повістки.
- Існують докази, що свідок усувається від виконання своїх процесуальних обов'язків.
- Неявка свідка суть проблеми на розгляд справи та інсталяції істини. [3]

Після виконання приводу складається відповідний акт, який додається до матеріалів справи. Свідок має бути інформований про причини його примусової явки. Привід є крайнім заходом, який не може бути застосований до певних категорій осіб. Відповідно до чинного законодавства та судової практики привід не застосовується до:

- Неповнолітніх осіб (без згоди їхніх батьків чи законних представників).
- Вагітних жінок (через ризики для здоров'я матері та дитини).
- Осіб із серйозними захворюваннями (за умови надання медичних документів, які підтверджують неможливість явки до суду).
- Дипломатичних представників та консульських посадових осіб (відповідно до міжнародного права).
- Осіб, які перебувають під державною охороною, якщо їхня явка може поставити під загрозу їхнє життя чи здоров'я.

Крім приводу суд має право застосувати й інші процесуальні санкції:

- Штраф: Стаття 146 ЦПК України передбачає накладення штрафу на свідка, який без поважних причин не з'являється до суду або свідомо дає неправдиві показання.
- Попередження: У випадках, коли свідок ігнорує обов'язки надавати правдиву інформацію або затягує процес, суд може оголосити попередження.
- Визнання доказів недопустимими: Якщо встановлено, що свідчення були надані з порушеннями або є неправдивими, суд може виключити їх із доказової бази.
- Відшкодування витрат: Якщо недобросовісна поведінка свідка спричинила затягування розгляду справи, суд може зобов'язати свідка відшкодувати витрати, пов'язані з цим.

Наприклад у справі 607/9210/22, яка розглядалась Тернопільським міськрайонним судом від 11.12.2023, свідок під час допиту його як свідка у кримінальному провадженні №12020210010000074 від 08.01.2020р. у судовій справі №607/12572/20 виник злочинний умисел, направлений на дачу завідомо неправдивих показань свідка. Внаслідок виявлення цього факту суд призначив йому за даним кримінальним правопорушенням покарання у виді арешту на строк 6 (шість) місяців. Аналогічно й для свідка наступить кримінальна відповідальність за дачу неправдивих показань і у цивільному судочинстві. [5].

Таким чином, зловживання свідками своїми процесуальними правами підриває принципи справедливості та об'єктивності судового процесу. Для запобігання таким ситуаціям важливо застосовувати процесуальні санкції, а також удосконалювати механізми примусового виконання обов'язків свідками. Судова практика демонструє, що ефективність правосуддя залежить від здатності оперативно реагувати на порушення та забезпечувати баланс прав і обов'язків усіх учасників процесу.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс від 18.03.2004 № 1618-IV.
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. «Покази свідків як засіб доказування в цивільному судочинстві», Чечур Л. Л. Вісник Ужгородського Національного Університету. С. 16-19. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17278/1/%D0%9F%D0%9E%D0%9A%D0%90%D0%97%D0%98%20%D0%A1%D0%92%D0%86%D0%94%D0%9A%D0%86%D0%92%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%97%D0%90%D0%A1%D0%86%D0%91%20%D0%94%D0%9E%D0%9A%D0%90%D0%97%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%92%20%D0%A6%D0%98%D0%92%D0%86%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%A3.pdf>
3. Галицький районний суд м. Львова. Показання свідків у цивільному процесі. 09 лютого 2017 р. URL: https://gl.lv.court.gov.ua/sud1304/knowledge_base/327028/;
4. Справа № 591/11005/13-ц, яку розглядав Зарічний районний суд м. Суми від 17.06.2014 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50042378>
5. Справа № 607/9210/22, яка розглядалась Тернопільським міськрайонним судом від 11.12.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115538825>

*Шершель Ольга Вікторівна,
аспірантка кафедри теорії, історії та філософії права Національної академії внутрішніх
справ*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В РІШЕННЯХ СУДІВ (ЗАКОНОДАВЧІ УПУЩЕННЯ)

Конституція України визначає вихідні базові принципи встановлення обмежень прав і свобод людини.

За юридичною позицією Конституційного Суду України (далі – КСУ) обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина є можливим у випадках, визначених Конституцією України; таке обмеження може встановлюватися виключно законом – актом, ухваленим Верховною Радою України як єдиним органом законодавчої влади в Україні; встановлення такого обмеження підзаконним актом суперечить статтям 1, 3, 6, 8, 19, 64 Конституції України (Рішення від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020).

Разом з цим, варто відзначити, що Закони спрямовані на правове регулювання питань суспільного життя і стосуються абстрактних ситуацій; ці закони не спрямовані безпосередньо на конкретну особу чи дію, але встановлюють правила та принципи, які мають бути застосовані до всіх, хто підпадає під їхню дію [1, с. 75].

Безпосереднє вирішення спорів щодо правомірного обмеження прав і свобод людини у конкретних випадках здійснюється судами.

Встановлення судом обмеження окремих прав і свобод людини і громадянина підтверджує індивідуальний підхід щодо кожного окремого випадку такого обмеження [2, с. 6].

Суди, крім того, що розглядають справи стосовно правильного застосування положень законів, вирішують спори у разі відсутності механізму реалізації права. Як відзначив КСУ, держава, виконуючи свій головний обов'язок – утвердження і забезпечення прав і свобод людини (частина друга статті 3 Конституції України) – повинна не тільки утримуватися від порушень чи непропорційних обмежень прав і свобод людини, але й вживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожним, хто перебуває під її юрисдикцією (Рішення від 1 червня 2016 року №2-рп/2016), верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність (Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004).

Приміром, вирішуючи справи щодо закриття кримінального провадження у зв'язку з набранням чинності закону, яким скасована кримінальна відповідальність за вчинене особою діяння, суди у системі судоустрою України виходили із пріоритету прав особи, і фактично досліджували питання винуватості особи. Так, у постанові Третньої судової палати Касаційного кримінального від 11 грудня 2019 року у справі № 153/1289/18 було зазначено, що суд першої інстанції під час судового розгляду має право закрити кримінальне провадження з цієї підстави лише у разі відсутності підстави для прийняття ним інших кінцевих для цієї стадії процесуальних рішень, зокрема виправдувального вироку.

На жаль, така практика не завжди сприймалася (через недосконалість норми Кримінального процесуального кодексу України), що стало приводом для звернення в КСУ.

У Рішенні від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022 КСУ визнав неконституційною положення Кримінального процесуального кодексу України, згідно з яким підставою для закриття кримінального провадження є набрання чинності законом, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою. КСУ виходив з того, що з огляду на нереабілітаційний характер такої підстави, для осіб, щодо яких її застосовано, на законодавчому рівні не передбачено можливості відшкодування шкоди, завданої незаконними діями правоохоронними органами, а також визначено певні обмеження для таких осіб (вони не може бути поліцейським, співробітником розвідувального орган, мати свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю).

У іншому Рішенні від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022 КСУ визнав неконституційним положення Закону України "Про державну службу", яким унеможливлено перерахунок розмірів пенсій, зазначивши, що законодавче упушення вказує на невиконання державою позитивних обов'язків з унормування в законі певного сегмента пенсійних відносин, є дискримінаційним щодо суб'єкта права на конституційну скаргу та інших осіб, яким надано право на призначення пенсії на підставі цього Закону, не забезпечує дотримання юридичної рівності як одного зі складників принципу верховенства права (правовладдя) та порушує конституційні гарантії права на соціальний захист.

Аналіз практики КСУ свідчить, що він у разі законодавчих прогалин відмовляє у відкритті конституційного провадження (ухвала від 1 жовтня 2024 року № 6-уп/2024), у разі законодавчих упушень розглядає відповідні справи (Рішенням від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022).

Відрізняються законодавчі прогалини від законодавчих упушень тим, що виникають, коли законодавець не ухвалив певний закон і через це суспільні відносини є юридично неврегульованими. Приміром відсутність затвердженого законодавцем переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, є законодавчою прогалиною.

Разом з цим, варто наголосити, що як відзначають науковці заповнення законодавчих упушень, їх усунення або подолання не може бути здійснено Конституційним Судом України [3, с. 67].

Вирішення цієї проблеми можливе через відповідну правозастосовну практику, яка, зокрема, наводилась раніше, і застосування конформного тлумачення (узгодженого з приписами Конституції України).

Підсумовуючи викладене, важливо наголосити, що при розгляді питання стосовно надмірності застосованих заходів при обмеженні прав і свобод людини важливими є позиції судів у системі судоустрою і Конституційного Суду України.

Суди, керуючись принципом верховенства права, з огляду на позитивний обов'язок держави забезпечувати ефективну реалізацію прав і свобод людини мають фактично вирішити конфлікт між свободою однієї людини, з однієї сторони, і правами і законними інтересами інших людей, суспільства, навіть за умови відсутності належного правового регулювання певних відносин, зокрема у разі законодавчих упушень.

Список використаних джерел:

1. Олійник Ю. В. Політико-правові ідеї Фрідріха гасчка щодо розвитку та значення концепції правової держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 81. Ч. 1. С. 73–80.
2. Андрієвська О.В. Формальні підстави обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 1. С.3–8.
3. Колодій А. М., Тернавська В.М. Законодавче упушення: нормативні та доктринальні аспекти розуміння, виявлення та усунення. *Нове українське право*. 2024. № 3. С. 60–68.

Ювсечко Ярослав Володимирович,

доцент кафедри міжнародної комунікації та політології Хмельницького національного університету, кандидат філософських наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: ВАЖЛИВІСТЬ ТА ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Термін «правова держава» є часто вживаним у сучасному правовому та політичному дискурсі. На думку німецького юриста Роберта фон Моля, який ввів поняття «правової держави» в наукову літературу, основоположним стовпом правової держави є свобода громадян, а сама держава має підпорядковуватися суспільству. Водночас, громадяни часто потребують допомоги з боку держави, і у цьому випадку варто зберігати баланс між захистом громадян і необхідними обмеженнями, не перетворюючи перше на останнє [1]. Отже, правова

держава є суверенною, політико-територіальною організацією публічної влади, що засновується на принципах поваги до людини та недоторканності її прав і свобод, верховенства права та дотримання закону [2].

Погляди дослідників стосовно визначення України як правової держави у сучасних умовах суттєво різняться. Як зауважує В. Сичевський, концепція правової держави фокусується на природі держави, що засновується на писаній конституції [3]. Деякі автори притримуються думки, що проголошення суверенітету та незалежності України є підставами вважати країну правовою. Ст. 1 Конституції України проголошує Україну суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Водночас, багато авторів висловлюють погляд, що це не є підставою вважати Україну дійсно правовою державою, адже зауважена вище стаття носить лише декларативний характер. При цьому проблема полягає не у відсутності відповідних правових норм, а у недосконалості механізмів їхньої реалізації [4]. Міжнародні та національні джерела права, як-от Статут Організації Об'єднаних Націй, Декларації про принципи міжнародного права, Статут Ради Європи, Лісабонська угода, Декларація про державний суверенітет України, Конституція України, кодекси та закони України, формують систему загально визнаних цінностей, що забезпечує співпрацю держав правовими та неправовими засобами.

Українські юристи визначають забезпечення принципу верховенства права як основний напрямок побудови правової держави в Україні. Так, принцип реалізації і захисту основоположних прав людини та громадянина тісно пов'язаний із забезпеченням ключового принципу — верховенства права. Це передбачає гарантію дотримання і непорушність прав та свобод громадян, дотримання принципу взаємної відповідальності громадян і держави [3].

Ще однією особливістю правової держави є реалізація принципу розподілу влади. Він полягає в розподілі державної влади на три гілки: законодавчу, виконавчу та судову, що попереджає концентрацію влади в одних руках і зловживання нею. Цей принцип реалізується завдяки існуванню системи стримувань та противаг, яка дозволяє кожній окремій гілці влади діяти відносно незалежно та не поширювати свої владні повноваження на інші гілки [3].

При цьому розуміння принципів правової держави виходить за межі його законодавчого виразу, охоплюючи наступні компоненти: формування уявлення про принцип, відповідне закріплення в законодавстві та фактична реалізація принципів. Немає єдиного погляду щодо того, чи мають принципи правової держави бути обов'язково закріплені у Конституції. Деякі дослідники вважають, що такі принципи можуть мати вплив на практику правозастосування навіть без відповідного закріплення. Безумовним є те, що суспільні потреби виникають і розвиваються незалежно від волі законотворців. Визнання цього є основним підґрунтям для розвитку дійсно правової держави [4].

На думку В. Сичевського, правова держава неможлива без достатнього рівня політичної і правової свідомості громадян, їхньої участі в політичному житті. Необхідними умовами для забезпечення належного рівня правосвідомості є високий загальнокультурний рівень, а також закріплення демократичних принципів в усіх сферах життя людей. На думку вченого, саме ідея правової держави є центральною для сучасних українців, про що свідчать революції 2004 та 2014 років, які мали на меті наближення до режиму правової держави через протидію свавілля владної верхівки [3].

Таким чином реалізація принципу верховенства права та захист прав і свобод людини та громадянина є ключовими умовами розбудови сучасної правової держави. При цьому важливо враховувати, що потреби громадян змінюються незалежно від волі законотворця, що в сучасному людиноцентричному підході до глобального світового розвитку має бути безумовно враховане.

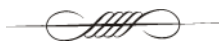
Міжнародний досвід є цінним джерелом удосконалення національного права та утвердження принципів правової держави, зокрема, з урахуванням євроінтеграційного напряму, який обрала Україна. Водночас, гармонізація національного права із міжнародними нормами має враховувати національні інтереси і не допускати послаблення національного суверенітету чи незалежності. Більше того, самі по собі міжнародні стандарти, закріплені в

численних міжнародних нормативних актах, мають бути переглянуті з урахуванням сучасних викликів. Ці норми мають носити не лише декларативний характер, а й забезпечувати виконання принципів правової держави через удосконалення положень щодо відповідальності за порушення.

Основними шляхами впровадження принципів правової держави для України є гармонізація національного законодавства із європейським з урахуванням національних інтересів, підвищення правосвідомості громадян України, покращення вмінь користуватися законами в реальному житті, зокрема, для захисту власних прав і свобод, а також удосконалення механізмів реалізації прав та обов'язків усіх суб'єктів права.

Список використаних джерел:

1. Кравчук М. Сутність правової держави та основні напрямки побудови її в Україні: теоретико-правове дослідження. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 4. С. 37–43. URL: <http://dx.doi.org/10.35774/app2023.04.037>.
2. Мельник Є. М. Правова держава в Україні: перспективи становлення і механізми реалізації. *Держава та регіони: Серія: Право*. 2008. № 3. С. 5–11.
3. Сичевський В. Суспільна правосвідомість, правова держава та концепція прав людини. *Академічні візії*. 2022. № 14. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10202683>.
4. Белов Д. М., Сестренкова О. Принципи правової держави: конституційно-правовий вимір. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. № 1. С. 26–33. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30694/1/Белов%20Д.М.%2c%20Сестренкова%20О..pdf>.

Юкальчук Таїсія Андріївна,

*студентка другого курсу магістратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РЕАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДЯНАМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Історія становлення інституту правової допомоги пов'язана зі становленням інституту адвокатури. В історичних джерелах та юридичній літературі зазначаються відомості про існування безоплатної правової допомоги, зокрема такої, що надавали адвокати. Так, згідно Кодексу українського народу «Права, по котрым судится малороссийский народ» 1743 року, адвокатом могли бути повнолітні, християнської віри, розумово й фізично повноцінні, світського стану чоловіки. Хоча їх робота оплачувалася, передбачалися випадки, коли адвокат повинен був здійснювати захист безкоштовно [1, с. 23]

Сьогодні питання надання безоплатної правової допомоги в Україні регулюється Конституцією України стаття 59, Кримінальним процесуальним кодексом України стаття 48, 49, 52, 53, Цивільним процесуальним кодексом України стаття 12 та Законом України «Про безоплатну правову допомогу». Крім того безоплатна правова допомога громадянам України та іншим особам перебуваючим на території нашої держави гарантується законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Конституція України визначила пріоритет особи, її прав і свобод. Це твердження є одним з основоположних для розвитку правової системи в Україні. Права та свободи громадян, закріплені в Конституції, матимуть дієве значення лише при наявності правового механізму реалізації. Стаття 59 Конституції гарантує кожному громадянину право на отримання професійної правничої допомоги. «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.» [4] Це положення обумовлює необхідність однакового юридичного захисту всіх громадян, які потребують такої допомоги, незалежно від матеріального статусу. Інакше буде порушено рівність громадян і принцип гарантії чесного ведення процесу. Поняття «правнича допомога» і «безоплатна правнича допомога» законодавством не закріплені. Немає єдиного розуміння, яку правничу допомогу необхідно вважати професійною.

Пільговим категоріям громадян, які мають відповідне право, оплата наданих їм послуг здійснюється з Державного та місцевих бюджетів. Місцеві органи державної влади можуть розширювати та доповнювати список пільговиків залежно від можливостей регіону.

У сучасних умовах питання ефективного забезпечення прав і свобод людини та громадянина є найважливішими завданнями державної політики у світі й Україні. Оскільки стан у сфері забезпечення прав і свобод людини, зокрема реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу (далі – БПД), створення умов для їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким рівень демократичного розвитку держави.

У Загальній декларації прав людини визначено, що правова допомога – основне право людини і необхідний елемент справедливої, гуманної та ефективної системи правосуддя, яка заснована на верховенстві права. Це є основою реалізації інших прав, включаючи право на справедливий суд, і важливою гарантією забезпечення фундаментальної справедливості та суспільної довіри до процесу судочинства [2].

Відповідно до положень статті 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [3]

Крім того, в Законі визначено згідно п. 4 ч. 1 статті 1, що правові послуги – це надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [3]

Також стаття 3 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» передбачає надання такої допомоги не лише громадянам України, а й іноземцям та особам без громадянства: «Право на безоплатну правничу допомогу – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правничу допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правничу допомогу у випадках, передбачених цим Законом.» [3]

Статтею 48 КПК України передбачено залучення захисника підозрюваним, обвинувачуваним чи їх законними представниками. «1. Захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника.

2. Захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням у випадках та в порядку, визначених статтями 49 та 53 КПК України.» [5, с.38]

У статті 52 КПК України обов'язкова участь захисника у таких випадках передбачає: «1. Участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного.

2. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:

1) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

2) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

3) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, - з моменту встановлення цих вад;

4) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, - з моменту встановлення цього факту;

5) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, - з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;

6) щодо реабілітації померлої особи - з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи;

8) щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, - з моменту прийняття відповідного процесуального рішення;

9) у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості - з моменту ініціювання укладення такої угоди.» [5, с.39]

Безоплатну правову допомогу поділяють на два види: первинна та вторинна.

У законі визначено два види БПД, які розмежовуються за критерієм доступу до судочинства: безоплатну первинну правову допомогу

Стаття 7. Поняття безоплатної первинної правничої допомоги

1. Безоплатна первинна правничка допомога - вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи та обов'язки, порядок їх реалізації та виконання, відновлення прав у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

2. Безоплатна первинна правничка допомога включає такі види правничих послуг:

1) надання правової інформації;

2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань;

3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);

4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правничої допомоги та медіації. [3]

Суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні є: органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні особи, юридичні особи приватного права, залучені органами місцевого самоврядування, спеціалізовані установи, утворені органами місцевого самоврядування.

Безоплатна вторинна правова допомога (БВПД) – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя, яка включає такі види правових послуг: захист, здійснення представництва інтересів осіб у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, складення документів процесуального характеру. На відміну від первинної допомоги, яку по суті може отримати кожен бажачий, закон чітко встановлює коло осіб, що можуть отримати вторинну правову допомогу. [3]

Стаття 13. Поняття безоплатної вторинної правничої допомоги

1. Безоплатна вторинна правничка допомога - вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя.

2. Безоплатна вторинна правничка допомога включає такі види правничих послуг:

1) захист;

2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

3) складення документів процесуального характеру. [3]

Список використаних джерел:

1. Гець О. Історичний та сучасний погляди на надання безоплатної правової допомоги адвокатами / О. Гець // Юриспруденція: теорія і практика. – 2011. – № 11. – С. 23-27.

2. Загальна декларація прав людини: прийнята Генеральною асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

3. Закон України “Про безоплатну правову допомогу” : чинне законодавство зі змінами та допов. : (ОФЦ.ТЕКСТ, джерело документа: <https://zakon.rada.gov.ua>). – К.: ПАЛИВОДА А. В.. – 24 с. – (Закони України)

4. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. На 25 жовтня 2024 року: Офіц. текст. Київ: Алерта, 2024. 398 с.

Якимчук Світлана Олексіївна,

вчений секретар, доцент кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат юридичних наук, доцент, адвокат, член Науково-консультативної ради при Раді адвокатів Хмельницької області

НЕДОПУСТИМІСТЬ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З ЙОГО КЛІЄНТОМ

Стаття 7 Загальної декларації прав людини передбачає, що всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом, а стаття 8 передбачає право кожної людини на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.[1]

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у статті 6 гарантує кожній особі право на справедливий суд, включаючи право на ефективний захист. [2]

Конституцією України та Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено захист прав та представництво інтересів людини і громадянина у суді адвокатами. [3,4]

Адвокатура є ключовим інститутом правової держави, що забезпечує захист прав, свобод та законних інтересів громадян. Адвокат здійснює свою професійну діяльність, керуючись принципами незалежності, конфіденційності та іншими основоположними принципами діяльності та професійної етики. Роль адвоката полягає в наданні правничої допомоги клієнту, незалежно від моральної чи соціальної оцінки вчинків клієнта. Одним із важливих аспектів незалежності є недопустимість ототожнення адвоката з його клієнтом. Це підтверджується і положеннями у Модельному кодексі поведінки для європейських юристів 2021 року, розробленого Радою адвокатів та правових товариств Європи, вказано, що адвокат повинен залишатися незалежним від свого клієнта, якщо він хоче користуватися довірою третіх сторін і судів. У Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи №R (2000) 21 від 25.10.2000 року про свободу професійної діяльності адвокатів зазначається, що адвокати не повинні потерпати або зазнавати погроз щодо застосування до них санкцій, чи зазнавати тиску під час здійснення своєї діяльності у відповідності зі своїми професійними стандартами. [5]

У статті 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначено, що «адвокат, складаючи присягу, зобов'язується у своїй діяльності дотримуватись принципів верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності, правил адвокатської етики, чесно і сумлінно забезпечувати право на захист та надавати правничу допомогу відповідно до Конституції України, законів України, з високою відповідальністю виконувати покладені на нього обов'язки і бути вірним присязі.» [4] Це положення підкреслює, що адвокат діє в межах закону і не може нести відповідальність за дії чи позицію клієнта, яку він захищає в межах професійних обов'язків.

Останніми роками питання ототожнення адвоката з його клієнтом актуалізувалось з появою все більшої кількості кримінальних справ проти національної безпеки і не тільки. Ототожнення адвоката з клієнтом відбувається і коли адвокати здійснюють захист клієнтів у справах, які отримують суспільний осуд. Це можуть бути справи, коли водій, керуючи транспортним засобом, у стані алкогольного сп'яніння завдає шкоди життю і здоров'ю потерпілим. І коли у такій справі адвокат виконує свої обов'язки щодо захисту такого клієнта, то суспільство починає негативно відноситися і до адвоката, вважаючи, що він підтримує вчинок свого клієнта.

Ототожнення адвоката з клієнтом може мати такі негативні наслідки:

1. Порушення прав адвоката: тиск, загрози чи дискредитація адвоката через його професійну діяльність.
2. Обмеження права на захист: клієнт може залишитися без кваліфікованої правничої допомоги через тиск на адвоката.
3. Зниження довіри до адвокатури: ототожнення може підірвати репутацію професії адвоката.

Недопустимість ототожнення адвоката з його клієнтом є важливою гарантією правової держави, що забезпечує ефективний захист прав і свобод людини. Цей принцип закріплений у національних та міжнародних актах. Забезпечення його дотримання є необхідним для збереження незалежності адвокатури та зміцнення довіри до правосуддя.

Саме тому Національна асоціація адвокатів України ініціювала запровадження адміністративної відповідальності за ототожнення. Пропонується внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, доповнивши його новою статтею 185-16 «Порушення заборони ототожнення адвоката і клієнта».

Під ототожненням адвоката з клієнтом буде розумітися будь-яка ідентифікація (асоціація, пов'язування) адвоката з клієнтом, що впливає на незалежний статус адвоката та (або) чинить негативний тиск під час здійснення адвокатської діяльності та (або) порушує гарантії адвокатської діяльності та (або) перешкоджає реалізації прав адвоката, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».[6]

На нашу думку запровадження адміністративної відповідальності за ототожнення адвоката з клієнтом остаточно не вирішить даної проблеми. Потрібно проводити ще й багато просвітницьких заходів для громадян щодо професійної діяльності адвокатів і щодо підвищення рівня правової культури населення адже адвокат - є незалежним професіоналом, який покликаний виконувати свої обов'язки відповідно до закону, етичних принципів і на благо справедливості.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
5. Ірина Годорич Відповідальність за ототожнення адвоката з його клієнтом: про гарантії та свободи. URL: <https://unba.org.ua/publications/9871-vidpovidal-nist-za-ototozhnennya-advokata-z-klientom-pro-garantii-ta-svobodi.html>
6. За порушення заборони на ототожнення адвоката з клієнтом будуть штрафувати до 5100 грн – законопроект. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/318391-za-narushenie-zapretna-na-otozhdestvlenie-advokata-s-klientom-budut-shtrafovati-do-5100-grn-zakonoproekt#:~:text=%D0%97%D0%B0%20%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B5%20%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D1%96,%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%20%E2%80%93%20%D0%B4%D0%BE%2010200%20%D0%B3%D1%80%D0%BD>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

збірник тез

*Науково-практичного круглого столу,
присвяченого 76-й річниці проголошення
Загальної декларації прав людини
(м. Хмельницький, 10 грудня 2024 року)*

Відповідальний редактор та комп'ютерний набір
Галус О.О.

Електронне видання 12.12.2024 р. Формат 60x84 ¹/₁₆
Ум. друк. арк. 10,56. Замовлення № - 99.

Видано у Хмельницькому університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова.
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8
Тел.: (382) 71-75-91
www.univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України
про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 6982 від 19.11.19 р.